

శ్రీ గ్రంథం.

శ్రీ గణేశాయ నమః.

పంచతంత్రమ్.

కథాముఖమ్.

బ్రహ్మ యద్రః కుమారో హరి వరుణ యమా వహ్ని రింద్రః కుబేర
శ్వేద్రాదిత్య స్వరస్వ త్యుదధికులనగా వాయు రురీ భుజాః

సిద్ధా నద్యోఽశ్వినౌ శ్రీ ర్దితి రదితిసుతా మాతర శ్చణ్డికాద్యాః
వేదా స్తీగ్ధాని యజ్ఞా గణ వసు మనయః పాస్త విత్వం గ్రహా శ్చ.

1.

మనవే వాచస్పతయే శుక్రాయ పరాశరాయ సుమతాయ

చాణక్యాయ చ విదుషే నమోఽస్తు నయశాస్త్రకర్తృభ్యః.

2.

సకలార్థశాస్త్రసారం జగతి సమాలోక్య విష్ణుశ ర్షేదమ్

తస్మైః పఞ్చభి రేత చ్చకార సుమనోహగం శాస్త్రమ్.

3.

త ద్యథాఽనుశ్రూయతే. అస్తి దాక్షిణ్యే జనపదే మహిలాలోప్యం నామ నగ
రమ్. తత్ర సకలార్థి కల్పద్రుమః ప్రవర నృప ముకుట మణిమరీచి మజ్జరీచయ చర్చిత చర
ణయుగలః సకలకలాపాగ్జ్యోఽమర శక్తి ర్నామ రాజా బభూవ. తస్య త్రయః పుత్రాః
పగమదుర్జేధసో బహుశక్తి రుగ్రశక్తి రనంతశక్తి శ్చేతి బభూవుః. అథ రాజా బాక్
శాస్త్రవిముఖా నాలోక్య సచివా నాహూయ ప్రోవాచః—“భో జ్ఞాత మేతద్భవద్భి గ్య
న్త మై తే పుత్రాః శాస్త్రవిముఖా వివేక రహితా శ్చ, త దేతా స్పశ్యతో మే మహదపి
రాజ్యం న సౌఖ్య మావహతి. అథవా సాధ్వీద ముచ్యతే.—

అజాత మృత మూర్ఖాణాం మృతాజాతౌ సుతౌ వరమ్.

యత స్తౌ స్వల్పద్యుభాయ, యావజ్జీవం జిహో దహేత్.

4.

వగం గర్భప్రావో, వర మృతుః సైవాభిగమనమ్,

నగం జాతేః ప్రేతో, వర మపిచ కస్త్యేవ జనితా,

పంపా త న్నమ్.

- వరం వధ్యా భార్యా, వర మపిచ గర్భేషు వసతి,
 ర్న చావిద్యాకౌ రూప ద్రవిణ గుణ యుక్తో ౭పి తనయః. 5.
- కిం తయా క్రియతే ధేన్వా యా న సూతేన దుష్టదా,
 కో ౭ర్థః పుత్రేణ జాతేన యో న విద్యాకౌ న భక్తిమాకౌ. 6.
- వర మిహవా నను మరణం మా మూర్ఖత్వం కులప్రసూతస్య;
 యేన విబుధజనమధ్యే జారజ ఇవ లజ్జితే మనుజః. 7.
- గుణిగుణగణనారమ్భే న పతతి కఠినే స సమ్భ్రమో యస్య,
 తే నామ్నా యది సుతిసి, వద వధ్యా కీదృశీ భవతి. 8.

త దేతేసం యథా బుద్ధిప్రకాశో భవతి తథా కో ౭ పుష్పపాయో ౭ మష్టియథావం.
 అత్ర చ మద్దత్తం వృత్తిం భుజ్జానానాం పణ్డితానాం పశ్యశతీ తిష్ఠతి. తతో యథా
 మమ మనోరథాః సిద్ధిం యాన్తి తథానుష్ఠీయతా మి"తి. తత్రైకః ప్రోవాచః—“దేవ,
 ద్వాదశభిర్వైశ్చైర్వ్యాకరణం శ్రూయతే, తతో ధర్మశాస్త్రాని మన్వాదీని, అథశాస్త్రా
 ని చాణక్యాదీని, కామశాస్త్రాని వాత్సర్యయనాదీని; ఏవం చ తతో ధర్మగ్రామశా
 స్త్రాని జ్ఞాయస్తే, తతః ప్రతిబోధనం భవతి." అథ తన్నధ్యతో సుమతి ర్నామ సచివః
 ప్రాహః—“అశాశ్వతో ౭యం జీవితవ్యవిషయః, ప్రభూతకాలజ్ఞేయాని శబ్దాదిశాస్త్రాని,
 త త్సంక్షేపమాత్రం శాస్త్రం కిచ్చి దే తేసం ప్రబోధనార్థం చిన్త్యతామ్. ఉ క్తచ్చ;

అనస్తపారం కిల శాస్త్రజాలం, స్వల్పం త థాయు, ర్భూహవ శ్చ విహ్నాః,
 సారం తతో గ్రాహ్య మపాస్య ఫల్గు, హంనై ర్యథాక్షీర మివామ్బుమధ్యాత్. 9.

త దత్రాస్తి విష్ణుశర్తా నామ బ్రాహ్మణః సకలశాస్త్రపారజ్ఞతః ఛాత్ర్యసంపది
 లభ్యకీర్తిః. తస్మై సమర్పయేతాక, స నూనం ద్రా క్షిబుధాకౌ కరిష్య తీ"తి. స
 రాజా త దాకర్ణ్య విష్ణుశర్తాణ మాహూయ ప్రోవాచ, “భో భగవత్! మదనుగ్రహా
 మేతా సర్గశాస్త్రం ప్రతి ద్రా గ్యథా అనన్యసదృశాకౌ విదధాసి, తథా మయ. త దహం
 త్వాం శాసనశతేన యోజయిష్యామి." అథ విష్ణుశర్తా తం రాజాన మాచ్యే, “దేవ! శ్రూ
 యతాం మే తథ్యవచనమ్, నాహం విద్యాక్రియం శాసనశతే నామి కరోమి; పున రే
 తాం స్తవ పుత్రాని స్వాసమక్రేన యది నీతిశాస్త్రజ్ఞాకౌ న కరోమి తతః స్వనామత్యా
 గం కరోమి. కిం బహునా, శ్రూయతాం మ మైష సింహనాదః. నాహ మగ్ధలిప్సా ర్భృ
 వీమి. మ మాతీతివర్షస్య వ్యావృత్తసర్వేన్ద్రియాధ్యక్ష న కిచ్చి దధేన ప్రయోజనం, కిన్తు
 త్వత్ ప్రార్థనాసిద్ధ్యర్థం స్వరస్వతీవిమోదం కరిష్యామి, త మద్యత
 సః, య ద్యహం పశ్చాసాభ్యంతరే తవ పుత్రాకౌ నయశాస్త్రం ప్రతి అనన

న కరిష్యామి, తతో న్వాత్మ తేహో దేవమగ్ధం సద్వశ్యయితుం.” అథాఽసౌ రాజా తాం బ్రాహ్మణ స్యాసమంభవ్యాం ప్రతిజ్ఞాం శ్రుత్వా ససచివః ప్రహృష్టో విస్మయాన్వితః స్తన్న సాదగం తా న్కుమారాన్ సమర్ప్య పరాం నిర్వృతి మాజగామ. విష్ణుశర్మణాఽపి తా నాదాయ తదగ్ధం మిత్త్రీభేద మిత్త్రీప్రాప్తి కాకోలాకీయ లబ్ధప్రణాశాఽపరీక్షితకార కాణిచేతి పశ్చ తన్త్రాజీ రచయిత్వా పాఠితాన్తై రాజపుత్రైః. తేఽపి తా న్యధీత్య మాస సక్మేన యథోక్తాః సంవృతాః. తతః ప్రభృ త్యేతత్ పశ్చ తన్త్రీకం నామ నీతి శాస్త్రం బాలావబోధనాగ్ధం భూతలే ప్రవృత్తమ్. కిం బహునా?

అగ్ధితే య ఇదం నిత్యం నీతిశాస్త్రం, శృణోతి చ,

న పరాధివ మాహ్నీతి శక్రాదపి కదాచన.

10.

ఇతి కథాముఖమ్.

మిత్ర భేద తత్వమ్.

అథా౭తః ప్రారభ్యతే మిత్రభేదం నామ ప్రథమం తత్త్వం యస్యా౭య మాదిమః శ్లోకః.

వర్ధమానో మహాకౌ స్నేహః సింహగోవుపయో ర్వసే

పిశునే నాతిలుభేన జమ్బుకేన వినాశితః.

1.

తద్యథాను శ్రూయతే, అస్తి నాక్షిణాత్వే జనపదే మహిలాగోప్యం నామ సగ రమ్. తత్ర ధర్మోపాజ్ఞతభూవిభవో వర్ధమానగో నామ వణిష్టుర్భూతః. తస్య కదాచి ద్రాత్రో శయ్యారాశస్య చింతా సముత్పన్నా; ఇతి ప్రాభూతేన పిశునే అగో సాయా ప్లిస్తనీయాః కర్తవ్యా శ్చేతి. యత ఉక్తి ఇచ్చి—

సహితద్విద్యతే కింఛి ద్యదత్తేన స సిద్ధ్యతి

యత్తేన మతిమాం సస్తా దగ్ధమేకం ప్రసాదయేత్.

2.

యస్యాగ్ధా సస్య మిత్రాణి, యస్యాగ్ధా సస్య పౌత్రవాః,

యస్యాగ్ధాః స పుమాన్ లోకే యస్యాగ్ధాః స చ పక్షిత్వః.

3.

స సా విద్యా న తద్దానం న తచ్చిల్వం న సా కలా

అగ్ధార్థిభిర్న తచ్ఛాగ్ధ్యం ధనినాం యన్న గీయతే.

4.

ఇహ లోకే హి ధనినాం పరో౭పి స్వజనాయతే

స్వజనో౭పి దర్శద్రాణాం సర్వదా దుగ్ధనాయతే.

5.

అర్థేభ్యో౭పి హి వృద్ధేభ్యః సంవృతేభ్యః సత సతః

ప్రవర్తతే క్రియాః సర్వాః పర్వతేభ్యః ఇవాపగాః.

6.

పూజ్యతే యద పూజ్యో౭పి, యదగమ్యో౭పి గమ్యతే,

వద్యతే య దవద్యో౭పి, స ప్రభావో ధనస్య చ.

7.

అశనా ద్ద్వియాణీవ స్యుః కార్యాణ్యఖిలా నృపః,

ఏతన్నా త్కారణా ద్విత్తం సర్వసాధన ముచ్యతే.

8.

అగ్ధార్థి జీవలోకో౭యం శ్చతాన మపి నేవతే,

త్యక్త్వా జనయితారం స్వం నిఃస్వం గచ్ఛతి దూరతః.

9.

గతవయసా మపి పుంసాం యేషా మగ్ధా భవన్తి తే తరుణాః,

అర్థేన తు యే హీనా వృద్ధాస్తే యావసే౭పి మ్యుః.

10.

(స చాన్యః పురుషాణాం పద్భి రహమై ర్భవతి;—భిక్షుయా, నృపనేవయా, కృషి కర్తృణా, విద్యోపాన్వనేన, వ్యవహారేణ చ, వణిక్కర్తృణా వా. సర్వేషా మపి తేషాం వాణిజ్యే నాతిరస్కుతోఽగ్రలాభః స్యాత్. ఉక్తాన్ని యతః:—)

కృతా భిక్షా రేక్షై, ర్వితగతి నృహా నూచిత, మహా!

కృషిః క్షిప్తా, విద్యా గురువినయవృ త్త్యాతివిషమా,

వసేదా దారిద్య్రం పరకరగతగ్రస్థిశమనా,

న్న మన్యే వాణిజ్యా త్కిమపి పరమం వర్తన మిహ.

11.

ఉపాయానాన్ని సర్వేషా ముపాయః ప్యాసంగ్రహః

ధనాగ్గం శస్యతే హ్యేకః; స్తదన్యః సంశయాత్తకః.

12.

తన్న వాణిజ్యం సప్రవిధ మగ్గాగమాయ స్యాత్. తద్యథా:—గాన్ధిక వ్యవహారో, నిక్షేపప్రవేశో, కాష్ఠికకర్తృ, పరిచితగ్రాహకాగమో, మిథ్యాక్రయకథనం, దేశాన్తరా గాన్ధిజ్ఞానయనం చేతి.

ఉక్తాన్ని.—పజ్ఞానాం గాన్ధికం పజ్ఞం కి మన్యైః కాన్నినాదిభిః

య త్రోక్తేన చ య త్క్రితం త చ్చుతేన ప్రదీయతే.

13.

నిక్షేపే పతితే హర్షే శ్రేష్ఠీ స్తాతి స్వదేవతామ్

నిక్షేపీ మ్రియతే తుభ్యం ప్రదాన్యా మ్యుపయాచితమ్.

14.

కాష్ఠికకర్తృనియుక్తః శ్రేష్ఠీ చిన్తయతి చేతనా హృప్యః

వసుధా వసుసంపూర్ణా మ యాద్య లభౌ కి మన్యేన.

15.

పరిచిత మాగచ్ఛంతం గ్రాహక ముత్కృష్టయా పిలోక్త్యాఽసౌ

హృప్యతి తద్ధనబుద్ధో యద్వత్పుత్రేణ జాతేన.

16.

అన్యచ్ఛి.—పూర్ణాపూర్ణే మానే, పరిచితజనవచ్ఛనం, తథా నిత్యమ్

మిథ్యా క్రయస్య కథనం, ప్రకృతి రియం స్యాత్ కిరాటానామ్.

17.

అన్యచ్ఛి.—ద్విగుణం త్రిగుణం పితృం భౌణ్ణక్రయవిచక్షణాః

ప్రాప్నువన్తుర్యద్యమాన్లోకా దూరదేశాన్తరం గతాః.

18.

ఇ త్యేవం సమ్ప్రధార్య మధురాగామిని భాణ్ణా న్యాదాయ శుభాయాం తిథౌ గురుజనానుజ్ఞాతః సురథాధిరాధః ప్రస్థితః. తస్య చ మజ్జలవృషభౌ సజ్జీవక నద్దక నా మానా గృహోత్పన్నా ధూర్వోధారా శ్శితౌ. తయో రేకః సజ్జీవకాభిధానో యమునా కచ్ఛ మవతీర్ణః సన్ పజ్కుపూర మాసాద్య స్థలితచరణో యుగభ్రష్టం విధాయ నిషసాద. అథ తం తదవస్థ మాలోక్య వర్ధమానః పరం విసాద మగమత్. తదర్థం చ స్నేహార్ద్ర హృదయ శ్రీరాత్రం ప్రయాణభిజ్ఞ మకరోత్. అథ తం పిన్దూమాలోక్య సాద్భిక్షై రభిషి

తమ: “భో: శ్రేష్ఠిన్! కిమేవం వృషభిస్య కృతే సింహవ్యాఘ్రసమాపితే బహ్వసా యోఽస్మిన్వనే సమస్తః సార్థ స్తవ్యా సప్తేహే నియోజితః? ఉ క్తః—

స స్వల్పస్య కృతే భూరి నాశయే స్తతిమా స్వరః;

ఏత దే వాత్ర పాణ్డిత్యం యత్స్వల్పా ద్భూరిరక్షణమ్.”

19.

అథాసౌ త దవధార్య సంజీవకస్య రక్షాపురుషా నిరూప్య శేషసార్థం నీత్వా ప్రస్థితః. అథ రక్షాపురుషా అపి బహ్వసాయం తద్వనం విదిత్వా సంజీవకం పరిత్యజ్య పృథతో గత్వా అన్యేద్య స్తం సార్థవాహం మిథ్యాహుః, — “వ్యామిన్! పృతోఽసౌ సంజీవకోఽస్తాభి స్తు సార్థవాహా స్యాభీప్త ఇతి మత్వా వహ్ని నా సంస్క్రౌత” ఇతి. త చ్చుత్వా సార్థవాహః కృతజ్ఞతయా స్నేహద్వరీహృదయ స్త స్యాద్ధ్వదైహికక్రియాః నృ షోత్సగ్దికాః సర్వా శృకార. సంజీవకో? వ్యాయః శేషతయా యమునా సలిల మిత్రైః శిశిరతరవాతై రాప్యాయితశరీరః కథంబిద పృథ్థాయ యమునాతట ముపశేదే. తత్ర మగ కతసదృశాని బాలతృణాగ్రాణి భక్షయమాణః కతివయై రహోభి ర్నరవృషభి ఇవ సీను కకుద్వా స్థలవాం శ్చ సంపృత్తః. ప్రత్యహం వల్లిక శిఖరాగ్రాణి శృక్లాభ్యాం విదాః యక్ గర్జ న్నానై, సాధు చేదముచ్యతే:—

అరక్షితం తిష్ఠతి దై వరక్షితమ్, సురక్షితం దైవహతం విశశ్యతి,

జీవత్యనాథోఽపి వనే విసర్జితః, కృతప్రయతోఽపి గృహే విశశ్యతి 20.

అథ కదాచిత్ పిట్టలకో నామ సింహః సర్వమృగపరివృతః పిపాసాపీల ఉదక పానార్థం యమునాతట మవతీర్ణః సంజీవకస్య గమిభరతరరావం దూరాదే వాశ్వణోత్, తచ్చుత్వాఽతీవ వ్యాకులహృదయః ససాధ్యస మాకారం ప్రచ్ఛాద్యపటతలే చతుర్ముఖ లావస్థానై నావస్థితః. చతుర్ముఖలావస్థానం త్విదమ:—సింహః, సింహానుయాయినః, కా కరవాః, కింవృత్తా ఇతి. అథ తస్య కరటకదమనకనామానౌ ద్వౌ స్పృగాలౌ మన్త్రి పుత్త్రౌ భ్రష్టాధికారౌ సదానుయాయినా వాస్తామ్. తౌ చ పరస్పరం మత్త్రయేతే. తత్ర దమనకోఽబ్రవీత్, “భద్ర కరటక, అయం తావ దస్పత్ స్వామి పిట్టలక ఉదకగ్రహణార్థం యమునాకచ్ఛ మవతీర్య స్థితః. స కిం నిమిత్తం పిపాసామహోఽపి నివృత్య పూ్య హరిచనాం విధాయ దౌర్జన్యే నాభిభూతోఽత్ర వటతలే స్థితః?” కరటక ఆహ, “భద్ర, కి మావయో రనేన వ్యాపారేణ? ఉ క్తం చ యతః,—

అవ్యాపారేషు వ్యాపారం యో నరః కర్తు మిచ్ఛతి

స ఏవ నిధనం యాతి కీలోత్పాటీవ వానరః,—

21.

దమనక ఆహ, కథ మే తత్? సోఽబ్రవీత్.

కథా ౧.

అన్తి కన్తింఛిన్నగరాభ్యాశే కేనాపి వణిక్కుత్త్రేణ తరుషన్డమధ్యే దేవతాయ తనం కర్తుమార్భమ్. తత్రచ యే కర్తకరాః స్థపత్యాదయస్తే మధ్యాహ్నవేలాయా మాహారాథం సగరమధ్యే గచ్ఛన్తి. అథ కదాచి తత్ర త్రాసుషణ్ణికం వానరయూథ మితశ్చే తశ్చ పరిభ్రమ దాగతమ్. తత్రైకస్య కస్యచిచ్చిల్పి నోఽర్థస్సాటితోఽజ్ఞానమృక్షదా రుమయః స్తమ్భః ఖదిరకీలకేన మధ్యసిహితేన తిగతి. ఏతస్మిన్నంతరే తే వానరాస్తరు శిఖరప్రాసాదశృంగదారు పగ్యస్తేషు యథేచ్ఛం క్రీడితు మారభ్యాః. ఏకశ్చ నేహం ప్ర త్యాసన్నమృత్యుశ్చాపల్యా తస్మిన్నర్థస్సాటితప్రమ్భ ఉపవిశ్య పాణిభ్యాం కీలకం సంగృహ్య యావదుత్పాటయితు మారభేతావత్తస్య స్తమ్భమధ్యగతవృచణస్య స్వస్థా నాచ్చలితకీలకేన యద్వృత్తం తత్ప్రాగేవ నివేదితమ్. అతోఽహం బ్రవీమి, 'అవ్యాపా రేస్వి' తి. ఆవయో ర్భక్షితశేష ఆహారోఽస్త్యేవ. తత్క్రి మనేన వ్యాపారేణ?"

దమనక ఆహా:—తత్కేం భవా నాహారాగ్ధి కేవలమ్? తన్న యుక్తమ్. ఉక్తం చ;

సుహృదా ముపకారకారణాత్ ద్విషతా మప్యపకారకారణాత్
సృపసంశ్రయ ఇష్యతే బుద్ధై ర్జతరం కో న బిధర్తి కేవలమ్. 22.

కిష్కం— యస్మిన్ జీవతి జీవన్తి బహవః సోఽత్ర జీవతి,
వయాంసి కిం న కుర్వన్తి చక్షుస్సోఽదర పూరణమ్? 23.

తథాచ,— యజ్జీవ్యతే తుణ మపి ప్రథితం మనుష్యై
ర్విజ్ఞానకౌర్యవిభవాదిగుణైః సమేతమ్
తన్నామ మిహ ప్రవదన్తి తజ్జ్ఞాః,
కాకోఽపి చిరం చ బలిం చ భుక్త్యై. 24.

యో నాత్త నా న చ పరేణ చ బంధవగ్నే
దీనే దయాం న కురుతే న చ మర్త్యవగ్నే
కిం తస్య జీవితఫలం హి మనుష్యలోకే
కాకోఽపి జీవతి చిరం చ బలిం చ భుక్త్యై. 25.

సుపూరా స్యా త్కునదికా సుపూరో మూషికాష్టాలిః
సుసన్దుప్టః నుపురుషః స్వల్పకే నాపి తుష్యతి. 26.

కిష్కం— కిం లేన జాతు జాతేన మాతు ర్యౌవనహారిణా
ఆరోహతి న యః స్వస్య వంశ స్యాగ్రే ధ్వజో యథా. 27.

పరివర్తిని సంసారే మృతః కో వా న జాయతే?
జాతస్తు గణ్యతే సోఽత్ర యః స్ఫురే చ్చక్రయాధికః. 28

- కిష్కి— సంజాతస్య నదీతీరే త స్యాపి తృణస్య జన్మసాధ్యమ్,
య త్వలిల మజ్జనానుల జన మాస్తాలమ్భసం భవతి. 29.
- తథాచ,— స్తిమితోన్న తసత్త్వారా జనసన్తాపహారిణః
జాయంతే విరలా లోకే జలదా ఇవ సజ్జనాః. 30.
- నిరతిశయం గరిమాణం తేన జన్మైః స్మరన్తి విద్వాంసః
య త్కనుపి వసతి గర్భం మహతా మపి యో గురు శ్భవతి 31.
- అప్రకటీకృతశక్తిః శక్తోఽపి జన స్తిగస్త్రియాం లభ్యతే,
నివస స్మత్తద్దాయణి లక్ష్మ్యో వహ్ని ర్న తు జ్వలితం. — 32.
- కరటక ఆహా:—ఆహం తావదప్రధానా; త త్క్రియావయో న నేన వ్యాపారేణ?
- ఉక్తశ్చ,— అపృష్టోఽత్రాప్రధానో యో బ్రూతే గాఙ్గః పురః వధీః
న కేవల మసమూం లభ్యతే చ విడమ్భనమ్. 33.
- తథాచ,— వచ స్తత్ర ప్రయోక్తవ్యం యత్రోక్తం లభ్యతే ఫలమ్;
స్థాయీ భవతి చాత్యస్తం రాగః శుక్లపటే యథా. 34.
- దమనక ఆహా, మా మైవం వద.
- అప్రధానః ప్రధానః స్యా త్సేవతే యది పార్థివమ్,
ప్రధానోఽప్యప్రధానః స్యా ద్యది సేవావివర్జితః. 35.
- ఉక్తశ్చ,— ఆసన్న మేవ స్వపతి ర్భజతే మనుష్యం
విద్యావిహీన మకులీన మ సంస్కృతం వా;
ప్రాయేణ భూమిపతయః ప్రమదా లతా శ్చ
యః పార్శ్వతో భవతి తం పరివేష్టయన్తి. 36.
- తథాచ,— కోపప్రసాద వస్తుని యే విచిన్వన్తి సేవకాః
ఆరోహన్తి శనైః పశ్చాద్ధన్వన్త మపి పార్థివమ్. 37.
- విద్యావతాం మహేచ్ఛానాం శిల్ప విక్రమశాలినామ్
సేవావృత్తివిదాం చైవ నాశ్రయః పార్థివం వినా. 38.
- యే జాత్యాదిమహోత్సాహా నరేన్ద్రాన్వోపయాన్తి చ
తేషా మామరణం భిక్షా ప్రాయశ్చిత్తం విన్తి తమ్. 39.
- యే చ ప్రాహు ద్దరాత్తానా దురారాధ్యా మహీభుజః
ప్రమాదాలస్యజాడ్యాని ఖ్యాపితాని నిజాని తైః. 40.
- సర్వా న్యావృహా నహ నింహా స్తృప్త్యోపాయై ర్వశీకృతాన్
రాజేతి కియతీ మాత్రా ధీమతా మప్రమాదినామ్, 41.

రాజాన మేవ సంక్రత్య విష్య న్యాతి పరా జ్ఞలిమ్,

వినా మలయ మన్యత్ర చన్దనం న ప్రసోహతి.

42.

ధవలా న్యాతపత్యాణి వాజిన శ్చ మనోరమాః

సదా మత్తా శ్చ మాతన్గాః ప్రసన్నే సతి భూవతో.

43.

కరటక ఆహా:— ‘అథ భవాన్నిం కర్తుమనాః? సోఽబ్రవీత్—‘ఆ ద్వాన్య త్వామి పిన్గళో భీతో భీతపరివార శ్చ వర్తతే. త దేనం గత్వా భయకారణం విజ్ఞాయ సర్థి విగ్రహ యా నాసన సంక్రమ్య ద్వైధీభావానా మేకతమేన సంవిధాన్యే.” కరటక ఆహా:—‘కథం వేత్తి భవాన్య ద్భయావిష్టోఽయం స్వామితి?” సోఽబ్రవీత్— ‘జ్ఞేయం కి మత్ర? యతః ఉక్తంచ—

ఉదీతోఽగ్ధః పశు నాపి గృహ్యతే; హయా శ్చ నాగా శ్చ మహన్తి చోదితాః;

అమక్త మ పూయహతి ప్డణీతో జనః పరేణ్దేతజ్ఞానఫలా హి బుద్ధయః.

44.

తథా న మనుః,—

ఆకారై రిన్దితై గత్యా చేష్టయా భాషణేన చ

సేత్రవక్త్ర వికారై శ్చ లక్ష్యతేఽన్తర్గతం మనః.

45.

త ద ద్యైవం భయామలం ప్రాప్య స్వబుద్ధిప్రభావే నిర్భయం కృత్వా చ నిజాం సాచివ్యపదవీం సమాసాదయిష్యమి.” కరటక ఆహా:—‘అనభిష్టో భవాన్ సేవా ధర్మస్య. త త్కథ మేనం వశీకరిష్యసి?’

సోఽబ్రవీత్—‘కథ మహం సేవానభిజ్ఞః ! మయా హి తాతోత్పన్నై క్షీడతాఽ భ్యాగత సాధూనాం నీతిశాస్త్రం పఠతాం యచ్చుత్తం సేవాధర్మస్య సారభూతం హృది స్థాపితం శ్రూయతామ్. తచ్ఛేదమ్—

సుమణఃపుష్పితాం పుష్పీం విచిన్వన్తి నరా స్త్రయః
శూర శ్చ కృతవిద్య శ్చ య శ్చ జానాతి సేవితమ్.

46.

సా సేవా య ప్రభుహితా గ్రాహ్యో వాక్యవిశేషతః,
ఆశ్రయే త్పార్థివం విద్వాం స్తద్వైరే జైవ నాన్యథా.

47.

యో న వేత్తి గుణాన్యస్య న తం సేవేత ప్డణీతః,
న హి తస్మా త్ఫలం కిన్చిత్ సుకృష్టా దూషరా దివ.

48.

ద్రవ్యప్రకృతి హీనోఽపి సేవ్యః సేవ్యగుణాన్యితః;
భవ త్యాజీవనం తస్మా త్ఫలం కాలాన్తరా దపి.

49.

అపి స్థాణవ దాసీనః శుష్యన్ పరిగతః క్షుధా,
న త్వే వానాత్మ సమృన్నా ద్వృత్తి మిహే

౬

50.

- సేవకః స్వామినం ద్వేష్టి కృపణం పరుషాక్షరమ్,
ఆత్మానం కిం స న ద్వేష్టి సేవ్యాసేవ్యం న వేత్తి యః. 51.
- య మాత్ర్య న విశ్రామం తుధార్తా యాన్తి సేవకాః
సోఽర్కవ స్తుపతి స్త్యాజ్యః సదాపుష్పఫలోఽపి సన్. 52.
- రాజమాతరి దేవ్యాం చ కుమారే ముఖ్యమన్త్రిణి
పురోహితే ప్రశీహారే సదా వక్త్రే త రాజవత్. 53.
- జీ వేతి ప్రబ్రువన్, ప్రోక్తః కృత్యాకృత్య విచక్షణః
కరోతి నిర్వికల్పం యః, స భవే ద్రాజవల్లభః. 54.
- ప్రభుప్రసాదజం విత్తం కుపాత్రే యో నివేదయేత్
వస్త్రాద్య ఇచ్చ దధా త్యగై స భవే ద్రాజవల్లభః. 55.
- అన్యఃపురచరై స్సాధణం యో న మన్త్రిం సమాచరేత్,
న కలత్సైర్న రేంద్రీస్య, స భవే ద్రాజవల్లభః. 56.
- ద్యూతం యో యమదూతాభం, హాలాం హాలాహలోపమామ్,
పశ్యే ద్దారాక్షా వృథాకారాక్ష, స భవే ద్రాజవల్లభః. 57.
- యుద్ధకాశేఽగ్రగో యః స్యాత్ సదా పుష్టానుగః పురే
ప్రభో ద్వాంశ్రాత్రో హస్తే స భవే ద్రాజవల్లభః. 58.
- సప్తలోఽహం విభో ద్నిత్య మితి మత్వా వ్యతిక్రమేత్
కృచ్ఛేష్వపి న మర్యాదాం స భవే ద్రాజవల్లభః. 59.
- ద్వేషి ద్వేషపరో నిత్య, మిష్టానా మిష్టకర్తృకృత్,
యో నరో నరనాథస్య స భవే ద్రాజవల్లభః. 60.
- ప్రోక్తః ప్రత్యుత్తరం నాహ విరహం ప్రభుజా చ యః,
న సమీపే హ స త్యుచ్యైః, స భవే ద్రాజవల్లభః. 61.
- యో రణం శరణం తద్వ స్తన్యతే భయవృత్తః,
ప్రవాసం స్వపురావాసం, స భవే ద్రాజవల్లభః. 62.
- న కుర్యా న్నరనాథస్య యోషిద్భిః సహ సజ్జతిమ్,
న నిదాం న వివాదం చ, స భవే ద్రాజవల్లభః. 63.

కరటక ఆహా:—‘అథ భవాం స్తత్ర గత్వా కిం తావత్ ప్రథమం వత్సృతి, తత్
తావ దుచ్యతామ్.’ దమనక ఆహా:—

ఉత్తరా దుత్తరం వాక్యం వదతాం సమ్ప్రజాయతే,
సువృష్టిగుణసంపన్నా ద్భిజా ద్భిజ మి వాపరమ్,

అపాయసద్గర్భజాం విపత్తి, ముపాయ సద్గర్భజాం చ సిద్ధిమ్,
మేధావిసూ నీతిగుణప్రయుక్తాం, పురఃస్ఫురన్తీ మివ వణికాయన్తి. 65.

ఏకేషాం వాచి శుకవ, దాన్యేషాం హృది మూకవత్,
హృది వాచి త థాఽన్యేషాం, వల్ల వల్లన్తి సూక్తయః. 66.

న చాహ మప్రాప్తకాలం వత్స్యే. ఆకర్ణితం మయా నీతిసారం పితుః పూర్వముత్సంజ్ఞం
హి నిషేవతా.

అప్రాప్తకాలం వచనం బృహస్పతి రపి బుగ్గివన్
లభతే బుద్ధ్యవజ్ఞాన మపమాన ఇచ్చ పుష్కలమ్.— 67.

కరటక ఆహా:—

దురారాధ్యా హి రాజానః పర్వతా ఇవ సర్వదా
వ్యాలాకీర్ణాః సువిషమాః కఠినా దుష్టనేవితాః. 68.

తథాచ,—

భోగినః కఙ్కుకావిష్టాః కుటిలాః క్రూరచేష్టితాః
సుదుష్టా మస్త్రీసాధ్యా శ్చ రాజానః పన్న గా ఇవ. 69.

ద్విజిహ్వః క్రూరకర్మాణోఽనిష్ఠా శ్చిద్రానుసారిణః
దురతిరోఽపి హి పశ్యన్తి రాజానా భుజగా ఇవ. 70.

స్వల్ప మ ప్యవకుర్వన్తి యేఽభీష్టా హి మహీపతేః
తే వహ్నీ వివ దహ్యన్తే పతక్తాః పాపచేతసః. 71.

దురాశోహం పదం రాజ్ఞాం సర్వలోకనమస్కృతమ్
స్వల్పే నా ప్యపకారేణ బ్రాహ్మణ్య మివ దుష్యతి. 72.

దురారాధ్యాః క్రియో రాజ్ఞాం దురాపా దుష్కర్మిణః
తిష్ఠన్త్యాప ఇ వాధారే చిర మాత్మని సంశ్లితాః.— 73.

దమనక ఆహా:— సత్యమే తత్ పరమ్; కిన్తు,

యస్య యస్య హి యో భావ స్తేన తేన సమాచరేత్,
అనుప్రవిశ్య మేధావీ క్షిప్ర మాత్మవశం నయేత్. 74.

భర్తృ భృతానువ ర్తిత్వం సువృత్తం చానుజీవిసామ్
రాక్షసా శ్చాపి గృహ్యన్తే నిత్యం ఛన్దానువ ర్తిభిః. 75.

సరుషి నృపే స్తుతివచనం, తదభిమతే క్రేమ, తద్విషి ద్వేషః,
తద్దానస్య చ శంసా, అమస్తృత స్త్రీం వశీకరణమ్. 76.

కరటక ఆహా:— 'య ద్వేష మభిమతం, తర్హి శివా స్తే పక్షానః సన్తు; యథా
భిషిత వనశ్రీయతామ్.' నాఽపి ప్రణవ్య క్షిలకాభిముఖం వ్రతన్తే. అథ ఆగచ్ఛన్తం

దమనక మాటోక్త్య పిఙ్గలకో ద్వారోస్థ మబ్రవీత్ — “అపసార్వతాం వేత్తలతా. అయ మస్తాకం చిరస్తనో మన్త్రిపుస్తో” దమనకోఽవ్యాహత ప్రవేశః. తత్ ప్రవేశ్యతాం ద్వితీ యమృజ్జలభాగీ” ఇతి. స ఆహ — ‘యథాఽచారీత్ భీవాన్’ ఇతి. అ ధోపస్పత్య దమ నకో నిర్దిష్ట ఆసనే పిఙ్గలకం ప్రణమ్య ప్రాప్తానుజ్ఞ ఉపవిష్టః. స తు తస్య నఖకులిశా లబ్ధృతం దక్షిణపాణి ముపరి దత్త్వా మానపురఃసర మువాచ:— ‘అపి కేవం భవతః? కస్తా చ్చిరా ద్భవతోఽసి?’

దమనక ఆహ:— న కిఞ్చి ద్వేషపాదానా మస్తాభిః ప్రయోజనమ్. పరం భవ తాం ప్రాప్తకాలం వక్తవ్యమ్. యత ఉత్తమమధ్యమాధమైః సర్వై రపి రాజ్ఞాం ప్రయోజనమ్. ఉక్త ఇచ్చ—

దస్తస్య నిష్కృషణకేన నిత్యం, కర్ణస్య కణ్డూయనకేన వాపి,

త్వణేన కార్యం భవ తీత్యరాణాం; కిమన్త వాగ్మస్తవతా సరేణ! 77.

తథా వయం దేవపాదానా మన్వయాగతా భృత్యా ఆపత్స్వపి పృథగామినో య ద్యపి స్వ మధికారం న లభామహే తథాఽపి దేవపాదానా మేత ద్యుక్తం న భవతి. ఉక్త ఇచ్చ—

స్థానే మేవ నియోక్తవ్యా భృత్యా శ్చభరణాని చ,

న హి చూడామణిః పాదే ప్రభవా మితి బధ్యతే. 78.

యతః,— అనభిజ్ఞో గుణానాం యో న భృత్యై రనుగమ్యతే

ధనాధ్యోఽపి కులీనోఽపి క్రమాయతోఽపి భూపతిః. 79.

ఉక్త ఇచ్చ— అసమైః సమీయమానః సమై శ్చ పరిహీయమాణసత్కారః

ధురి యో న యుజ్యమాన శ్రీభి రధఃపతిం త్యజతి భృత్యః. 80.

య చ్చావినేకితయా రాజా భృత్యా నుత్తమపదయోగ్యాక్ పీనాధమస్థానే నియోజ యతి న తే తత్త్రైవ తిష్ఠన్తి స భూపతే ర్దోహో న తేషామ్. ఉక్త ఇచ్చ—

కనకభూషణసజ్జిహాణోచితో యది మణి శ్రుపుణి ప్రతిబధ్యతే,

న స విరొతి, న చాపి న శోభతే, భవతి యోజయితు ర్వచనీయతా. 81.

యచ్చ స్వా మేవం వదతి ‘చిరాద్భృత్యనే’ ఇతి. త దపి శ్రూయతామ్.

సవ్యదక్షిణయో ర్యత్ర విశేషో నాస్తి హస్తయోః

క స్తుత్ర త్తేణ మప్యార్యో విద్యమానగతి ర్వనేత్. 82.

కాచే మణిం మణౌ కాచం యేషాం బుద్ధి ర్వికల్పతే

న తేషాం సన్నిధౌ భృతో నామమాత్రోఽపి తిష్ఠతి. 83.

పరిక్షకా యత్ర న సన్తి దేశే, నార్ఘ్యై రత్నై ని సమద్రజాని,

ఆభిగదేశే కిల చన్ద్రికాన్తం త్రిభి ర్వరాత్నై ర్విపణన్తి గోపాః. 84.

- లోహితాఖ్యస్య చ మణేః పద్మ రాగస్య చాస్తరమ్
యత్ర నాస్తి కథం తత్ర క్రియతే రత్న విక్రయః? 85.
- నిర్విశేషం యదా స్వామీ సమం భృత్యేషు వర్తతే
త త్రోద్యమసమగ్ధానా ముత్సాహః పరిహీయతే. 86.
- స వినా పార్థివో భృత్యైః, ర్న భృత్యాః పార్థివం వినా,
తేషాం చ వ్యవహారోఽయం పరస్పరనిబద్ధనః. 87.
- భృత్యైః ర్వి నా స్వయం రాజా లోకానుగ్రహకారిభిః
మయూఢై రివ దీప్తాంశు స్తేజ స్వ్యపి స శోభతే. 88.
- అరైః సన్ధార్యతే నాభి, ర్నాభౌ చారాః ప్రతిష్ఠితాః,
స్వామి సేవకయో రేవం వృత్తిచక్రం ప్రవర్తతే. 89.
- శిరసా విభృతా నిత్యం, స్నేహేన పరిపాలితాః,
కేశా అపి విరజ్యంతే నిఃస్నేహాః, కిం స సేవకాః? 90.
- రాజా తుష్టో హి భృత్యానా మర్థమాత్రం ప్రయచ్ఛతి,
తే తు సమ్మానమాత్రేణ ప్రాణై ర్ పున్యపకుర్వతే. 91.
- ఏవం జ్ఞాత్వా నరేంద్రేణ భృత్యాః కార్యా విచక్షణాః
కులీనాః శౌర్యసంయుక్తాః శక్తా భక్తాః క్రమాగతాః. 92.
- యః కృత్వా సుకృతం రాజ్యో దుష్కరం హిత ముత్తమమ్
లజ్జయా వక్తి నో కించి త్తేన రాజా సహాయవాన్. 93.
- యస్మి న్కృత్యం సమావేశ్య నిర్విశజ్జేన చేతసా
ఆస్యతే సేవకః స స్యా త్కలత్ర మివ చాపరమ్. 94.
- యోఽనాహూతః సమభ్యేతి ద్వారి తిష్ఠతి సర్వదా
పుష్టః సత్యం మితం బ్రూతే స భృత్యోఽర్హో మహీభుజామ్. 95.
- అనాదిష్టోఽపి భూపస్య దృష్ట్యా హానికరం చ యః
యతతే తస్య నాశాయ స భృత్యోఽర్హో మహీభుజామ్. 96.
- తాడితోఽపి దురుక్తోఽపి దణ్డితోఽపి మహీభుజా
యో న చిన్తయతే పాపం స భృత్యోఽర్హో మహీభుజామ్. 97.
- స గర్వం కురుతే మానే నాపమానే చ తప్యతే
స్వాకారం గతుయే ద్య స్తు స భృత్యోఽర్హో మహీభుజామ్. 98.
- స తుధా పీడ్యతే యస్తు నిద్రయా న కదాచన
స చ శీతాతపాద్యై శ్చ స భృత్యోఽర్హో మహీభుజామ్. 99.

- శ్రుత్వా సాంగ్రామికీం వార్తాం భవిష్యం స్వామినం ప్రతి
 ప్రసన్నా స్తో భవే ద్యస్తు స భృత్యోఽహ్నో మహీభుజామ్. 100.
 నీమా వృద్ధిం సమాయాతి శుక్లపక్ష ఇషోడురాట్
 నియోగసంస్థితే యస్మిన్న భృత్యోఽహ్నో మహీభుజామ్. 101.
 నీమా సంకోచ మాయాతి వహ్నా చర్మ ఇ వాహితమ్
 స్థితే యస్మిన్న తు త్యాజ్యో భృత్యో రాజ్యం సమీహతా. 102.
 తథా సృగాలోఽయ మితి మన్యమానేన మ మోపరి స్వామినా య ద్యవజ్ఞా క్రియతే,
 త ద ప్యయుక్తమ్. ఉ క్తం చ యతః.—

కాశేయం క్రిమిజం, సువర్ణ ముపలా, దూర్వాఽపి గోరోమతః,
 పక్షా త్తమరసం, శళాఙ్కు ఉదగే, రిద్దీవరం గోమయాత్,
 కాష్ఠా దగ్ని, రహేః ఫణా దపి మణి, గోపి త్తతో గోచనా,
 ప్రాకాశ్యం స్వగుణోదయేన గుణిమో గచ్ఛన్తి, కిం జన్తనా? 103.

మూషికా గృహహతాఽపి హస్తవ్యా స్వాపకారిణీ,
 భక్ష్యప్రదానై ర్దార్జారో హితకృ త్పృథ్వీతే జనైః. 104.

ఏర్ణజ్జిణ్ణార్క నలైః ప్రభూతై రపి సంచితైః
 దారుకృత్యం యథా నాస్తి త తైవాఽజ్ఞైః ప్రయోజనమ్. 105.

కిం భక్తే నాసమర్థేన కిం శక్తే నాపకారిణా
 భ క్తం శ క్తం చ మాం రాజ న్నావజ్ఞాతుం త్వ మర్హసి.— 106.

పిఙ్గలక ఆహా:—‘భవ త్వేవం తావత్. ఆసమగ్ధః సమగ్ధో వా చిరత్తన స్త్వ మ
 స్తాకం మన్త్రిపు త్త్రైః. త ద్విప్రభంబ్రూహి యత్కించి ద్వక్తుకామః.’ దమనక ఆహా:—
 ‘దేవ, విజ్ఞాప్యం కించి దస్తి.’ పిఙ్గలక ఆహా:— ‘తన్ని వేద యాభిప్రేతమ్.’ సోఽ
 బ్రవీత్—

అపి స్వల్పతరం కార్యం య దభవే త్పుణివీపతేః
 త స్మ వాచ్యం సభామధ్యే, ప్రోవా చెదం బృహస్పతిః. 107.

త దైకాన్తికే మద్విజ్ఞాప్య మాకర్ణయన్తు దేవపాదాః. యతః,—
 పట్కర్ణో భిద్యతే మన్త్రి, శ్చతుష్కర్ణః స్థిరో భవేత్,
 తస్మా త్సర్వప్రయత్నేన పట్కర్ణం వర్జయే తున్దః.— 108.

అథ పిఙ్గలకాభిప్రాయజ్ఞా వ్యాఘ్రువుకపురఃసరాః సర్వే తద్వచః సమాకర్ణ్య
 సంసది తత్త్విజా దేవ దూరీభూతాః. తత శ్చ దమనక ఆహా:— ఉదకగ్రహణార్థం
 ప్రవృత్తస్య స్వామినః కి మిహ నివృ త్త్యవస్థానమ్?’ పిఙ్గలక ఆహ సవిలక్షన్మితమ్.—

న కించి దపి' సోఽబ్రవీత్.—‘దేవ, య ద్యనాభ్యేయం త త్త్రిష్టతు. ఉక్తం చ—
 చారేషు కించి త్వజనేషు కించి గ్రోప్యం వయస్యేషు సుతేషు కించిత్
 యుక్తం న వా యుక్త మిదం విచిన్త్య వదే ద్విపశ్యి స్సహతోఽనురోధాత్.’
 త చ్ఛ్చిత్వా పిఙ్గలకః ‘యోగ్యోఽయం దృశ్యతే. త త్కథయామ్యేత స్యాగ్ర ఆత్మ
 నోఽభిప్రాయమ్. ఉక్తం చ—

సుహృని నిరన్తరచిత్తే, గుణవతి భృత్యేఽనువర్తిని కలత్రే,
 స్వామిని సౌహృదయుక్తే, నివేద్య దుఃఖం సుఖీ భవతి.’ 110.

ఇతి నిశ్చిత్యాహ—‘భో దమనక, శృణోషి శబ్దం దూరా న్నహోన్తమ్?’ సోఽబ్రవీత్.—
 ‘స్వామిన్, శృణోమి. తతః కిమ్?’ పిఙ్గలక ఆహః—‘భద్ర, ఆహ మచ్ఛా ద్వ నా ద్దస్తు
 మిచ్ఛామి.’ దమనక ఆహః—‘కస్తాత్?’ పిఙ్గలక ఆహః—‘యతోఽద్యాస్త ద్వనే
 కి మ ప్యపూర్వం సత్త్వం ప్రవిప్లం య స్యాయం మహాశబ్దః శ్రూయతే. తస్య చ శబ్దా
 నురూపేణ పరాక్రమేణ భావ్యమ్’ ఇతి.

దమనక ఆహః—‘య చ్ఛబ్దమాత్రా దపి భయ ముపగతః స్వామి, త ద ప్య
 యుక్తమ్. ఉక్తం చ—

ఆమ్భసా భిద్యతే నేతు, స్తథా మస్త్రోఽప్యరక్షితః,
 వైశున్యా ద్భిద్యతే స్నేహో, భిద్యతే వాగ్ని రాతురః. 111.

త న్న యుక్తం స్వామినః పూగ్యోష్ణాత్తం వసం త్యక్తుమ్. యతో భేరి వేణు వీణా
 మృదంగ తాల పటహ శబ్ద కాహలాదిభేదేన శబ్దా అనేకవిధా భవన్తి. త న్న కేవలా
 చ్ఛబ్దమాత్రా దపి భేతవ్యమ్. ఉక్తం చ—

అత్యుత్కృతే చ రాదే చ శత్రా ప్రాప్తే న సీయతే
 ధైర్యం యస్య మహీనాథో న స యాతి పరాభవమ్. 112.

దర్శితభయేఽపి ధాతరి ధైర్యధ్వంసో భవే న్న ధీరాణామ్,
 శోషితసరసి నిదాఫే నితరా మే వోద్ధతః సిన్ధుః. 113.

తథా చ,— యస్య న విపది విషాదః సంపది హన్నో గణే న భీరుత్వమ్
 తం భువనత్రయలిలకం జనయతి జననీ సుతం విరలమ్. 114.

తథా చ,— శక్తివైకల్యనమ్రస్య నిఃసారత్వా ల్లిఙ్గీయః
 జన్మినో మానసీనస్య తృణస్య చ సమా గతిః. 115.

అపి చ,— అన్యప్రతాప మాసాద్య యో దృఢత్వం న గచ్ఛతి
 జతుజాఙ్గరణ స్వేవ రూపేణాపి హి తస్య కిమ్? 116.

తదేవం జ్ఞాత్వా స్వామినా క్షౌర్యవప్తమ్భః కార్యః. న శబ్దమాత్రా ద్భేతవ్యమ్.
ఉ కం చ—

“పూర్వ మేవ మయా జ్ఞాతం పూర్ణ మే త ద్ధి మేదసా
అను ప్రవిశ్య విజ్ఞాతం యావచ్చర్మ చ దారు చ.”

117.

పిఙ్గలక ఆహా:—‘కథ మే తత్.’ సోఽబ్రవీత్.—

కథా. ౨.

క ప్రిన్తోమాయు ర్నామ సృగాలః తుత్తామకగ్ధ ఇత స్తతః పరిభ్రమ స్వనే
నైన్యద్వయసంగ్రామభూమి మపశ్యత్. తస్యాం చ దుస్తుభేః పతితస్య వాయువశా ద్వ
స్త్రిశాఖానై ర్హన్యమానస్య శబ్ద మశృణోత్. అథ తుభిశ్చహృదయ ప్చిన్దయామాస.—
‘అహో, విస్తో ౭స్తి. త ద్యావ న్నాస్య ప్రోచ్ఛాచిత శబ్దస్య దృష్టిగోచరే గచ్ఛామి,
తావ దన్యతో వ్రజామి. అథవా నైత ద్యుజ్యతే సహ వైవ పితృవైతామహమ్ వనం
త్యక్తుమ్. ఉ క్తం చ—

భయే వా యది వా హర్షే సంప్రాప్తే యో విమర్శయేత్

కృత్యం న కురుతే వేగా న్న స సంతాప మాప్నూయాత్.

118.

త త్తావ జ్ఞానామి క స్థాయం శబ్దః. క్షౌర్య మాలమ్భ్య విమర్శయ న్యావ న్నదం మదం
గచ్ఛతి తావ ద్దుస్తుభి మపశ్యత్. స చ తం పరిజ్ఞాయ సమీపం గత్వా స్వయ మేవ
కాతుకా దతాడయత్. భూయ శ్చ హన్తా దచిన్దయత్—‘అహో, చిరా దేత
దస్తాకం మహ ద్బోజన మావతితమ్. త న్నూనం ప్రభూత మాంసమేదోఽస్పృగ్భిః పరి
పూరితం భవిష్యతి.’ తతః పరుషచర్మావగృహీతం త త్కృథ మపి విదా రైక్యదేశే చిద్రం
కృత్వా సంహృష్టమనా మధ్యే ప్రవిప్యః. పరం చర్మవిదారాతో దంష్ట్రాభ్రజ్ఞః సమజని.
అథ నిరాశీభూత స్తద్దారుశేష మవలోక్య క్లోక మేన మపతత్ ‘పూర్వ మేవ మయా
జ్ఞాతమ్’ ఇతి. తతో న శబ్దమాత్రా ద్భేతవ్యమ్.

పిఙ్గలక ఆహా:—‘భో, ప శ్థాయం మమ సర్వోఽపి పరిగ్రహో భయవ్యాకు
లితమనాః పలాయతు మిచ్ఛతి. త త్కృథ మహం క్షౌర్యవప్తమ్భం కరోమి?’ సోఽ
బ్రవీత్—‘స్వామిన్, నైవా మేష దోషః, యతః స్వామిసదృశా ఏవ భవంతి భృ
త్యాః. ఉ క్తం చ—

అశ్వః శత్రుం శాస్త్రం వీణా వాణీ నర శ్చ నారీ చ

పురుషవిశేషం ప్రాప్తా భవ న్త్యయోగ్యా శ్చ యోగ్యా శ్చ.

119.

త త్పిరుషవప్తమ్భం కృత్వా త్వం తావదత్రైవప్రతిపాలయ యావ దహ మేతచ్ఛబ్ద
స్వరూపం జ్ఞాత్వాగచ్ఛామి. తతః పశ్చా ద్యథోచితం కార్యమ్.’ ఇతి. పిఙ్గలక ఆహా:—

‘కిం తత్ర భవా గ్గస్తు ముత్సహతే?’ స ఆహ— “కిం స్వామ్యాదేశా త్సదభృత్యస్య కృత్యాకృత్య మస్తి? ఉక్తం చ.—

స్వామ్యాదేశా త్సదభృత్యస్య న భీః సంజాయతే క్వచిత్,
ప్రవిశేన్మఖి మాహేయం, దుస్తగం వా మహాణ్ణవమ్. 120.

తథా చ, స్వామ్యాదిప్త స్తు యో భృత్యః సమం విషమ మేవ చ
మన్యతే న స సంధాగ్యో భూభుజా భూతి మిచ్ఛతా.’ 121.

పిద్యలక ఆహ:— ‘భద్ర, య ద్యేవం త గ్గచ్ఛ; ‘వా నై పథానః సన్తు.’ ఇతి.
దమనకోఽపి తం ప్రణమ్య సంజీవకశబ్దానుసారీ ప్రతస్థే.

అథ దమనకే గతే భయవ్యాకులమనాః పిద్యలక ప్శీవ్రయామాస—“అహో, న
శోభనం కృతం మయా, య త్తస్య విశ్వాసం గ త్వాత్తాభిప్రాయో నివేదితః. కదాచి
ద్దమనకోఽయ ముభయవేతసో భూత్వా మ మోపరి దుష్టబుద్ధిః స్వా ద్భృష్టాధికార
త్వాత్. ఉక్తం చ.—

యే భవన్తి మహీపస్య సమ్మానితవిమానితాః
యతస్తే తస్య నాశాయ కులీనా అపి సర్వదా. 122.

త త్తావ దస్య చిక్షీత్తం వేత్తుం స్థానాన్తరం గత్వా ప్రతిపాలయామి. కదాచి ద్దమనక
స్త మాదాయ మాం వ్యాపాదయితు మిచ్ఛతి. ఉక్తం చ.—

న వధ్యస్తే హ్యవిశ్వస్తా బలిభి ర్దగ్బలా అపి,
విశ్వస్తా స్తేవ వధ్యస్తే బలవన్తాఽపి దుర్బలైః. 123.

బృహస్పతే రపి ప్రాజ్ఞో న విశ్వాసే వ్రజేన్మరః,
య ఇచ్ఛే దాత్త సో వృద్ధి మాయువ్యం చ సుఖాని చ. 124.

శపథైః సంధిత స్వాపి న విశ్వాసే వ్రజే ద్రిహః,
రాజ్యలాభోద్యతో వృత్రః శక్రేణ శపథై ర్హతః. 125.

న విశ్వాసం వినా శత్రు ర్దేవానా మపి సిద్ధ్యతి,
విశ్వాసా త్రిదశేంద్రిణ దితే ర్గగ్భో విదారితః.” 126.

ఏవం సంప్రధార్య స్థానాన్తరం గత్వా దమనకమాగ్గ మవలోకయ స్మే కాకీ తస్థా.

దమనకోఽపి సంజీవకసకాశం గత్వా పృథుభోఽయ మితి పరిజ్ఞాయ హృష్టమనా
వ్యచిన్తయత్—“అహో, శోభన మాపతితమ్. అనే నైతస్య సంధివిగ్రహద్వారేణ మమ
పిద్యలకో వశ్యో భవిష్య తీతి. ఉక్తం చ.—

న కాలీన్యా స్మ సౌహా స్మిహో వాక్యే ప్రవ రతే
మన్త్రిణాం, యావ ద్భ్యేతి వ్యసనం శోక మేవ చ. 127.

స దై వాపద్యతో రాజా భోగ్యో భవతి మున్త్రిణామ్,
అత ఏవ హి వాఙ్మన్త్రి మున్త్రిణః సాపదం సృపమ్. 128.

యథా నేచ్చతి నీరోగః కదాచి తుస్సచిత్సకమ్,
త థాపదహితో రాజా సచివం నాభివాఙ్మన్త్రి." 129.

ఏవం విచిన్తయన్ నిజ్జలకాభిముఖః ప్రతస్థే. పిజ్జలకోఽపి త మాయాన్తం ప్రేక్ష్య స్వాకా
రం రక్ష్య న్యథాపూర్వ మవస్థితః. దమనకోఽపి పిజ్జలక సకాశం గత్వా ప్రణ మ్యాపవేష్యః.
పిజ్జలక ఆహః—'కిం దృష్టం భవతా త త్సత్త్వమ్.' దమనక ఆహః—'దృష్టం స్వామి
ప్రసాదాత్.' పిజ్జలక ఆహః—'అపి సత్యమ్?' దమనక ఆహః—'కిం స్వామిపాదానా
మగ్రేఽం విజ్ఞాప్యతే? ఉక్తం చ.—

అపి స్వల్ప మసత్యం యః పురో వదతి భూభుజామ్
దేవానాం చ విసత్కేత స ద్రుతం శుమహా నపి. 130.

తథా చ,— సర్వదేవమయో రాజా మనునా సంప్రకీర్తితః,
తస్మా త్తం దేవ త్వశ్చేన్న వ్యలీకేన కర్షించిత్. 131.

సర్వదేవ మయ స్వామి విశేషో సృపతే రయమ్
శుభాశుభఫలం సద్యో నృపా, దేవా ద్భవాన్తరే." 132.

పిజ్జలక ఆహః—'సత్యం దృష్టం భవిష్యతి భవతా. న దీనోపరి మహాన్తః కుప్యన్తి
న త్వం తేన నిపాతితః. యతః.

తృణాని నోన్మలయంతి ప్రభజ్ఞా నో మృదూని నీచైః ప్రణతాని సర్వతః
స్వభావ ఏ వోన్న తచేతసా మయం మహా న్తహ త్స్వేన కరోతి విక్రమమ్. 133.

అపి చ,— గణ్డస్థలేషు మదవారిషు బద్ధరాగ
మత్త్రభ్రమదృశిమరపాదతలాహతోఽపి,
కోపం న గచ్ఛతి నితాన్తబలోఽపి నాగ;
మూర్త్యే బలే తు బలవా స్ఫరికోప మేతి." 134.

దమనక ఆహః—'అ స్తేవం స మహాత్మా, వయం కృపణాః, తథాఽపి స్వామీ యది
కథయతి తతో భృత్యత్యే నియోజయామి.' పిజ్జలక ఆహ స్వాచ్ఛాన్తమ్—'కిం భవా
న్మకోన్నే త్యేవం కర్తుమ్?' దమనక ఆహః—'కి మసాధ్యం బుద్ధే రన్తి? ఉక్తం చ,—

న త చ్ఛత్రై ర్న నాగేన్ద్రై ర్న హయై ర్న పదాతిభిః
కార్యం సంసిద్ధి మశ్యేతి యథా బుద్ధ్యా ప్రసాదితమ్' 285.

పిజ్జలక ఆహః—'య ద్యేవం త ద్ద్యమిత్యపదే ఽధ్యారోపిత స్త్వమ్. అద్య ప్రభృతి
ప్రసాదనిగ్రహదికం త్వ యైవ కార్య మితి నిశ్చయః.'

అథ దమనకః సత్వరం గత్వా సాక్షేపం త మిద మాహ—‘ఏ హ్యేహి దుష్ట వృషభ, స్వామీ పిఙ్గలక స్త్యా మాకారయతి. కిం నిశ్చజ్ఞో భూత్వా ముహుర్ముహు ర్నదసి వృథా?’ ఇతి. త చ్చుప్రిత్వా సంజీవకోఽబ్రవీత్—‘భద్ర, కోఽయం పిఙ్గలకః?’ దమనక ఆహః—‘కిం స్వామినం పిఙ్గలక మపి న జానాసి! త త్క్షణం ప్రతిపాలయ. ఫలే నైవ జ్ఞాస్యసి. న న్వయం సర్వమృగపరివృతో వటుతలే స్వామీ పిఙ్గలకనామా సింహ స్తిథతి.’ త చ్చుప్రిత్వా గతాయుష మివాత్మనం మన్యమానః సంజీవకః పరం విపాద మగమత్. ఆహ చ—‘భద్ర, భవా న్నాధుసమాచారో వచనపటుశ్చ దృశ్యతే, త ద్యది మా మవశ్యం తత్ర నయసి త దభయప్రదానేన స్వామినః సకాశా త్ప్రిసాదః కారయితవ్యః.’ దమనక ఆహః—‘భోః, సత్య మభిహితం భవతా. నీతి రేషా. యతః,

పర్వస్తో లభ్యతే భూమేః సముద్రస్య గిరే రపి,

న కథం చి న్నహీపస్య చిత్తాన్తః కేనచి త్కృచిత్.

186.

త త్త్వ మత్రైవ తిష్ఠ యావ దహం తం సమయే దృష్ట్వా తతః పశ్యా త్త్వా మాన యామి” ఇతి.

తథా ౭నుష్ఠితే దమనకః పిఙ్గలకసకాశం గ త్వేద మాహః— ‘స్వామిన్, న త త్నాగ్రికృతం సత్త్వమ్. స హి భగవతో మహేశ్వరస్య వాహనభూతో వృషభః.’ ఇతి. మయా పృష్ట ఇద మూచేః—‘మహేశ్వరేణ పరితుష్టేన కాలిందీపరిసరే శమ్నగ్రాణి భక్షయితుం సమాదిప్తః. కిం బహుశా. మమ ప్రదత్తం భగవతా క్రీడాగ్ధం వన మిదమ్.’ పిఙ్గలక ఆహ సభయమ్— ‘సత్యం జ్ఞాతం మయా ౭ధునా. న దేవతాప్రసాదం వినా శష్పభోజినో వ్యాలాకీర్ణ ఏవవిధే వనే నిశ్చజ్ఞా నదన్తౌ భ్రమన్తి. తత స్త్వయా కి మభిహితమ్?’ దమనక ఆహః— స్వామిన్, ఏత దభిహితం మయా ‘య దేతద్వనం చణ్డికావాహనభూతస్య మత్స్వామినః పిఙ్గలకనామ్నః సింహస్య విపర్యాభూతమ్, త ద్భవా నభ్యాగతః ప్రియో ౭తిథిః. త త్తస్య సకాశం గత్వా భాతృన్నేహే నైకత్ర భక్షణపానవిహరణక్రియాభి రేకస్థానాశ్రయేణ కాలో నేయః’ ఇతి. తత స్తే నాపి సర్వ మేత త్ప్రీతిపన్నమ్, ఉ క్తం చ సహర్షమ్—‘స్వామినః సకాశా దభయదక్షిణా దాపయితవ్యా’ ఇతి. త దత్ర స్వామీ ప్రమాణమ్. త చ్చుప్రిత్వా పిఙ్గలక ఆహః— ‘సాధు సుమతే, సాధు! మన్త్రిశ్రోత్రియ, సాధు! మమ హృదయేన సహ సంమన్త్రియ భవ లేద మభిహితమ్. త ద్దత్తా మయా త స్యాభయదక్షిణా. పరం సో ౭పి మదగ్నే ౭భయదక్షిణాం యాచిత్వా ద్రుతతర మానీయతామ్’ ఇతి. అథ సాగ్న చేద ముచ్యతే.

అస్తాసారై రకటిలై రచ్చిదైః సుపరిక్షితైః

మన్నిభి ధార్యతే రాజ్యం సుస్తమైభి రివ మద్దిరిమ్.

137.

తథాచ,— మన్నిజాం భిన్న సంధానే, భిషజాం సాన్నిపాలికే,

కర్తణి వ్యదతే ప్రజ్ఞా, స్వస్థే తో వా న పణ్డితః.

138.

దమనకోఽపి తం ప్రణమ్య సంజీవకసకాశం ప్రస్థితః సహర్ష ముచిన్దయత్ — “అహో,
ప్రసాద సముఖో నః స్వామీ వచనవశగ శ్చ సంవృత్తః. తన్నాస్తి ధన్యతరో మమ.
ఉక్తం చ.—

అమృతం శిశిరే వహ్ని, రమృతం ప్రియదర్శనమ్,

అమృతం రాజసమ్నాన మమృతం క్షీరభోజనమ్.”

139.

అథ సంజీవకసకాశ మాసాద్య సప్రశ్రయ మువాచ— “భో మిత్ర, ప్రార్థినో
ఽసౌ మయా భవదర్థే స్వా మ్యభయప్రదానమ్. త ద్విస్రబ్ధం గమ్యతా మితి. పరం
త్వయా రాజప్రసాద మాసాద్య మయా సహ సమయధర్మేణ వ ర్తితవ్యమ్. న గర్వ
మాసాద్య స్వప్రభుతయా విచరణీయమ్. ఆహ మపి తవ సంకేతేన సర్వాం రాజ్యధురా
మమాత్యపదవీ మాశ్రి త్యోద్ధరిష్యామి. ఏవం కృతే ద్వయో రప్యౌవయో రాజ్యలక్ష్మ
రోభిగాయ

ఆఖేటికస్య ధర్మేణ విభవాః స్యు ర్వశే నృణామ్

నృప్రజాః ప్రేరయ త్యేకో హ న్త్యన్యోఽత్ర మృగా నివ.

140.

తథాచ,— యో న పూజయతే గర్వా దుత్తమాధమ మధ్యమాన్

భూపసమ్నానమాన్యోఽపి భిశ్యతే దన్తిలో యథా.”

141.

సంజీవక ఆహః—‘కథ మేతత్.’ సోఽబ్రవీత్.—

కథా. 3.

అ స్త్యైత్ర ధరాతలే వర్తమానం నామ నగరమ్. తత్ర దన్తిలో నామ నానా
భాణ్డపతిః సకలపురనాయకః ప్రతిపసతి స్త్వ. తేన పురకార్యం నృపకార్యం చ కుర్వతా
తుష్టిం నీతా న్తత్పురవాసిసూ లోకా నృపతి శ్చ. కిం బహునా. న కోఽపి తాదృ
క్కే నాపి చతురో దృష్టో నాపి శ్రుతో వేతి. అథవా సాధు చేద ముచ్యతే.—

నగపతిహితకర్తా ద్వేష్యతాం యాతి లోకే,

జనపదహితకర్తా త్యజ్యతే పార్థివేన్ద్రైః,

ఇతి మహతి విరోధే వర్తమానే సమానే,

నృపతిజనపదానాం దుర్లభః కార్యకర్తా.

142.

అ ధైవం గచ్ఛతి కాలే దన్తీలస్య కదాచి ద్వివాహః సంప్రవృత్తః. తత్ర తేన సర్వే పురనివాసిన్యో రాజసంబన్ధిలోకా శ్చ సమ్మనపురస్సర ముమన్త్రి భోజితా వస్త్రాదిభిః సత్కృతా శ్చ. తతో వివాహనన్తరం రాజా సాన్వఃపురః స్వగృహ మానీ యాభ్యర్చితః. అథ తస్య స్వపతే గృహసమ్మర్జనకర్తా గోరమ్భా నామ రాజసేవకో గృహాయతోఽపి తే నానుచితస్థాన ఉపవిష్టోఽవజ్జయాఽర్థవన్ద్రీం దత్త్వా నిస్సారితః. సోఽపి తతః ప్రభృతి నిశ్చయ స్పష్టమానా స్స రాత్రా వసితేతే. “కథం మయా తస్య భాష్టవతే రాజ్యసాదహానిః కర్తవ్యా? అథవా కి మనేన వృథా శరీరశోషణేన? న కించిన్నయా త స్యాపకర్తుం శక్యమ్. అథవా సా ధ్విదముచ్యతే.—

యో హ్యపకర్తు మశక్తః పుష్యతి కి మసౌ నరోఽత్ర నిర్లజ్జః,
ఉత్పతితోఽపి హి చణకః శక్తః కిం భ్రాష్ట్రకం భక్తుమ్.” 143.

ఇతి చిన్తయ న్నాప్తే.—

అథ కదాచి త్వృత్యామే యోగనిద్రాం గతస్య రాజ్ఞః శయ్యాస్తే మన్జనం కుర్వ న్నిద మహ—‘అహో దన్తీలస్య మహ ద్దృష్టత్వం య ద్రాజమహిషీ మాలిజ్జలి!’ త చ్ఛృత్యా రాజా సంధ్రమ ముత్థాయ త మువాచ—‘భో భో గోరమ్భా, సత్య మే తత్, య త్వయా జల్పితమ్? కిం దేవీ దన్తీలేన సమాలిక్ష్ణితా?’ ఇతి. గోరమ్భః ప్రాహ—‘దేవ, రాత్రిజాగరణేన ద్యూతాసక్తస్య మే బలా నిద్రా సమాయాతా. త స్మ వేద్మి కిం మ యాభిహితమ్.’ రాజా సేర్ష్యం స్వగతమ్— “ఏవ తావ దస్మ గృహేఽప్రతిహతగతిః. తథా దన్తీలోఽపి. త త్కదాచి దనేన దేవీ సమాలిజ్జయి మానా దృష్టా భవిష్యతి. తే నేద మభిహితమ్. ఉక్తం చ.—

య ద్వాఞ్ఞులి దివా మన్తో వీక్షతే వా కరోతి వా
త త్స్వప్నేఽపి తదభ్యాసా ద్భూతే వాథ కరోతి వా. 144.

తథాచ,- శుభం వా యది వా పాపం య స్పృశాం హృది సంస్థితమ్
సుగుణ మపి తజ్జ్ఞేయం స్వప్న వాక్యా త్తథా మదాత్. 145.

అథవా స్త్రీణాం విషయే కోఽత్ర సందేహః!

జల్పన్తి సార్థ మనేన, పశ్య త్యన్యం సవిభ్రమాః,
హృగ్గతం చిన్తయన్త్యన్యం, ప్రియః కో నామ యోషితామ్! 146.

అస్య ఛ్చు— ఏకేన స్త్రీతపాటిలాధగరువో జల్పన్త్యనల్పాతురం,
వీక్షన్తేఽన్య మితః స్ఫుటితుముదిన్ఘల్లోల్లసల్లోచనాః,
దూరోదారచరిత్ర చిత్రవిభవం ధ్యాయన్తి చాన్యం ధియా,
కేనేత్రం పరమార్థతోఽర్థవదివ ప్రేమాన్తి వామఘ్నీవామ్! 147.

- తథా చ,— నాగ్నిస్తృప్యతి కాష్ఠానాం, నాపగానాం మహోదధిః,
నాస్తకః సర్వభూతానాం, న పుంసాం వామలోచనా. 148.
- రహకో నాస్తి, తుణో నాస్తి, నాస్తి ప్రార్థయితా నరః,
తేన నారద నారీణాం సతీత్వ ముపజాయతే. 149.
- యో మోహో స్తస్యతే మూఢో రక్షేయం మమ కామినీ
స తస్యా వశగో నిత్యం భవే త్క్రిడాశమస్తవత్. 150.
- తాసాం వాక్యా న్యకృత్యాని స్వల్పాని సుగుర్యాణ్యపి,
కరోతి యః కృతై స్తోకే లఘుత్వం యాతి సర్వతః. 151.
- స్త్రీయం చ యః ప్రాథయతే, సన్నికర్షం చ గచ్ఛతి,
ఈష చ్చ మరతే నేనాం, త మే వేచ్ఛన్తి యోషితః. 152.
- అనర్థిత్వా స్తనుష్యాణాం భయా త్పరిజనస్య చ
మర్యాదాయా మమర్యాదాః స్త్రీయ స్తిష్ఠన్తి సర్వదా. 153.
- నాసాం కచ్ఛ దగమ్యైఽస్తి, నాసాం చ వయసి శీతిః,
విరూపం రూపవస్తం వా పుమా నిత్యేవ భుజ్జాతే. 154.
- రక్తో హి జాయతే భోగ్యో నారీణాం కాటకో యథా,
ఘృచ్ఛ్యతే యో దశాలమ్బా నితమ్బే వినివేతః. 155.
- అలక్తకో యథా రక్తో నిష్పీడ్య పురుష స్తథా
అబలాభి ర్బలా ద్రక్తః పాదమూలే నిపాత్యతే.” 156.

ఏవం స రాజా బహువిధం విలప్య తత్ప్రేభృతి దన్తిలస్య ప్రసాదపరాజ్ఞుః సం
జాతః. కిం బహునా, రాజద్వారప్రవేశోఽపి తస్య నివారితః. దన్తిలోఽప్యకస్తా
దేవ ప్రసాదపరాజ్ఞుః మవనిపతి మవలోక్య చిన్తయామానః— “అహో, సాధు చేద
ముచ్యతే.—

- కోఽర్థా న్నాస్తి న గర్వితో? విషయిణః క స్యాపదోఽస్తుం గతాః?
స్త్రీభిః కస్య న ఖణ్డితం భవి మనః? కో నామ రాజ్ఞాం ప్రియః?
కః కాలస్య న గోచరాన్తరగతః? కోఽర్థీ గతో గౌరవం?
కో వా దుర్జనవాగురాసు పతితః తేమేణ యాతః పుమాన్? 157.

తథా చ,— కాకే శౌచం, ద్యూతకారే చ సత్యం,
సర్వే జ్ఞాన్తిః, స్త్రీషు కామోపశాన్తిః,
క్షీణే దైర్యం, మద్యపే తత్త్వచిన్తా,
రాజా మిత్రం, కేన దృష్టం శ్రుతం వా! 158.

అపరం మ గూఢ్య భూపతే రథ వాన్య స్థాపి కన్యచి ద్రాజసంబధిసః స్వప్నేఽపి నా నిష్టం కృతమ్. త త్కిమే తత్, పరాశుభో మం ప్రతి భూపతిః" ఇతి. ఏవం తం దన్తిలః కదాచి ద్రాజద్వారే విక్రమిష్టతం విలోక్య సమ్మర్షనకర్తా గోరమౌఘ విహస్య ద్వారపాలా నిద మూచే— 'భో భో ద్వారపాలాః, రాజప్రసాదాధిష్ఠితోఽయం దన్తిలః స్వయం నిగ్రహానుగ్రహకర్తా చ. త దనేన నివారితేన య థాహం తథా యాయా మ ప్యర్థచర్షభాజినౌ భవిష్యథ.' త చ్చుగ్రీత్వా దన్తిలః ప్రిచ్ఛయామాస— 'నూన మిద మస్య గోరమృస్య చేష్టితమ్. అథవా సా ధివద ముచ్యతే.—

అకులీనౌఽపి మూఢోఽపి భూపాలం యోఽత్ర నేవతే

అపి సమ్మనహీనోఽపి స సర్వత్ర ప్రపూజ్యతే.

159.

అపి కాపురుషో భీరుః స్థా చ్చేన్నృపతి నేవకః

తథాఽపి న పరాభూతిం జనా దాహ్నీతి మానవః."

160.

ఏవం స బహువిధం విలప్య విలతుమనాః సోద్యేగో గతప్రభావః స్వగృహం గత్వా నిశామఖే గోరమృ మాహూను వస్త్రయ్యుగలేన సమ్మ న్యేద మువాచ— 'భద్ర, మయా న తదా త్వం రాగవతా ని సాగరితః. యత స్త్యం బ్రాహ్మణానా మగ్రతోఽనుచితస్థానే సముపవిష్టో దృష్ట ఇ త్యవమానితః. త త్త్యమృతామ్.' పోఽపి స్వగ్ర రాజ్యోపమం త ద్వస్త్రయ్యుగల మాసాద్య పరం పరితోషం గత్వా త మువాచ— 'భోః శ్రేష్ఠిక్, ఔత్తం మయా తే తత్. త దస్య సమ్మనస్య కృతే పశ్య మే బుద్ధి ప్రభావం రాజప్రసాదం చ.' ఏన ముక్త్యా సపరితోషం నిష్క్రాంతః. సాధు చేద ముచ్యతే.—

స్తోకే నౌన్నతి మాయాతి, స్తోకే నాయా త్యభోగతిమ్,

అహో సుసదృశీ చేష్టా తులాయప్టేః ఖలస్య చ.

161.

తత శ్చాన్యేద్యుః స గోరమౌఘ రాజకులే గత్వా యోగనిగ్రాం గతస్య భూపతేః సంమార్జనక్రియాం కుర్వ నిద మాహః— 'అహో అవివేకోఽస్తద్భూతపతేః, య త్పురీషోత్సర్గ మాచగం ప్లిగభిషేధతుణం కరోతి. త చ్చుగ్రీత్వా రాజా సవిస్తయం త మువాచః— 'రే రే గోరమృ, కి మప్రస్తుతం లవసి. గృహకర్షకరం మత్వా త్వాం న వ్యాపాదయామి. కిం త్వయా కదాచి దహ మేవం విధం కర్త సమాచర వృప్తః?' సోఽబ్రవీత్ : — 'దేవ, ద్యూతాసక్తస్య రాత్రిభాగరణేన సమ్మార్జనం కుర్యాణస్య మమ ఒలా నిద్రా సమాయాతా. తదధిష్ఠితేన మయా కించి జ్ఞప్తితమ్, త న్న వేద్మి. త త్ప్రసాదం కరోతు స్వామి నిద్రాపరవశస్య.' ఇతి. ఏవం శ్రుత్వా రాజా చిన్తి తవాన్ః— 'య న్నయా జన్తాన్తరే పురీషోత్సర్గం కుర్వతా కదాపి చిరభటికా న

భక్షితా, త ద్య ధాయం వ్యతికరోఽసంభావ్యో మ మానేన మూఢేన వ్యాహృతః, తథా దన్తిల స్యా పీతి నిశ్చయః. త న్తయా న యుక్తం కృతం య త్స వరాకః సహ్య నేన వియోజితః. న తాదృగ్మురుషాణా మేవంవిధం చేష్టితం సమ్భవ్యతే. తదభానేన రాజకృత్యాని పౌరకృత్యాని చ సర్వాణి శ్శిలతాం వ్రజన్తి. ఏవమనేకథా పిమ్మశ్య దన్తిలం సమాహూయ నిజాద్భవస్త్రాభరణాదిభిః సంయోజ్య స్వాధికారే నియోజయా మాస. అతోఽహం బ్రవీమి:— 'యో న పూజయతే గర్వాత్' ఇతి.

సంజీవక అహ:— 'భద్ర, ఏవ మే వైతత్. య ద్భవతాఽభిహితం త దేవ మయా కర్తవ్యమ్' ఇతి. ఏవ మభిహితే దమనక స్త మాదాయ పిఙ్గలకసకాశ మగమత్. ఆహ చ:— 'దేవ, ఏవ మయాఽనీతః స సంజీవకః. అఘనా దేవః ప్రమాణమ్.' సంజీవ కోఽపి తం సాదరం వ్రణ మ్యాగ్రతః సవినయం స్థితః. పిఙ్గలకోఽపి తస్య సీమాయత కక్షద్వతో నఖమలిశాలంకృతం దక్షిణపాణి ముపరి దత్త్వా మానపురస్సర మువాచ:— 'అపి కేనం భవతః. కుత స్త్వ మస్తి న్వనే విజనే సమాయతోఽసి.' తే నా ప్యాత్స వృత్తాస్తః కథితః. యథా వర్ధమానేన సహ వియోగః సంజాత స్తథా సర్వం నివేది తమ్. త చ్చుిత్యా పిఙ్గలకః సాదరతగం త మువాచ:— 'వయస్య, న భేతవ్యమ్. మద్భుజపఞ్చరపరిక్షితేన యథేచ్ఛం త్వయాఽఘనా వర్తితవ్యమ్. అస్య చ్చ, నిత్యం మత్సమిపవర్తినా భావ్యమ్. యతః కారణాద్భుహ్వపాయం రౌద్రసత్త్వనిషేధితం వనం గురూణా మపి సత్త్వానా మనేవ్యమ్, కుతః శష్పభోజినామ్' ఏవ ముక్త్వా సకలమృగ పరివృతో యమునాకచ్ఛ మవతీ ర్యోదకగ్రహణం కృత్వా స్వేచ్ఛయా తదేవ వనం ప్రవిష్టః. తత శ్చ కరటకదమనకనిక్షిప్తరాజ్యభారః సంజీవకేన సహ సుభాషితగోష్ఠీ మనుభవ న్నాన్తే. అథవా సా ధ్విద ముచ్యతే:—

యదృచ్ఛయా పుష్పవతం సకృ త్సజ్జన సజ్జతమ్

భవ త్యజర మత్యక్తం నాభ్యాసక్రమ మిత్తతే.

162.

సంజీవకేనా ప్యనేకశాస్త్రావగాహనా దుత్పన్నబుద్ధిప్రాగల్భ్యైవ స్తోక్తై రేవాహోభి ర్మాఘమితి; పిఙ్గలకో ధీమాం స్తథా కృనో యథాఽరణ్యధగ్నాద్వియోజ్య గ్రామ్యధర్మేషు నియోజితః. కిం బహునా ప్రత్యహం పిఙ్గలకసంజీవకావేవ కేవలం రహసి మస్త్రీయతః. శేషః సర్వోఽపి మృగజనా దూరీభూత స్తిష్ఠతి. కరటకదమనకా వపి ప్రవేశం న లభేతే. అన్యచ్ఛ, సింహపరాక్రమాభావా త్సర్వోఽపి మృగజన స్తౌ చ సృగాతా త్సుధా వ్యాధిబాధితౌ ఏకాం దిశ ముక్త్య స్థితాః. ఉ క్తంచ:—

ఫలహీనం నృపం భృత్యాః కలీన మపి చోన్నతమ్

సంత్యజ్యోఽన్యత్ర గచ్ఛన్తి శుష్కం వృక్ష మి వాణ్ణజాః.

163.

- తథాచ,— అపి సమ్మనసంయుక్తాః కులీనా భ్రాతృభ్యం రాః
 వృత్తిభక్తాన్ద్రుహీపాలం త్యజన్తేవహి సేవకాః. 164.
 అన్యచ్చ,— కాలాతిక్రమణం వృత్తే రోగ్యం న కుర్వీత భూపతిః
 కదాచి త్తం న ముచ్చిన్తి భర్తృనితా అపి సేవకాః. 165.

తథా న కేవలం సేవకా ఇత్థంభూతా యావత్సమస్తమ ప్యేత జ్జగత్పురస్కర భక్షణార్థం సామాదిభి రుపాయై స్థితి. త ద్యథా,—

- దేశానా ముపరి డ్భృ, దాతురాణాం చికిత్సకాః,
 వణిజో గ్రాహకాణాం చ, మూఢాణా మపి పండితాః. 166.
 ప్రమాదినాం తథా చౌరా, భిక్షుకా గృహమేధినామ్,
 గణికాః కామినాం చైవ, సర్వలోకస్య శిల్పినః. 167.
 సామాదిసంజ్ఞితైః పాతైః ప్రతిక్షుప్తే దివానిశమ్
 ఉపజీవన్తి శక్త్యా హి జలజా జలజా నివ. 168.

అథవా సా ద్విద ముచ్యతే.—

- సర్వాణాం చ ఖిలానాం చ పరద్రవ్యాపహరిణామ్
 అభిప్రాయా న నిధ్యన్తి, తే సేదం వర్తతే జగత్. 169.
 అత్తం వాక్కులి శామ్భవో గణపతే రాఖం యుధార్తః ఫణి,
 తం చ క్రౌఞ్చరిపోః శిఖీ, గిరిసుతాసింహోఽపి నాగాశనమ్,
 ఇత్థం యత్ర పరిగ్రహస్య ఘటనా శమ్భో రపి స్యాద్దృశో,
 తత్రాఽన్యస్య కథం న భావి? జగతో యస్తాత్సవ్యరూపం హి తత్. 170.

తతః స్వామిప్రసాదరహితౌ యత్తామకణ్ఠౌ పరస్పరం కరటకదమనకా మస్త్రీ
 యేతే. తత్ర దమనకో బ్రూతే:— ‘ఆర్య కరటక, ఆవాం తావ దప్రధానతాం గతా.
 ఏష పిఙ్గలకః సంజీవకానురక్తః స్వవ్యాపారపరాఙ్ముఖః సంజాతః. సర్వోఽపి పరిజనో
 గతః. తత్కిం క్రియతే?’ కరటక ఆహ:—“య ద్యపి త్వదీయచచనం న కరోతి తథా
 ఽపి స్వామీ స్వదోషనాశాయ వాచ్యః. ఉక్తం చ.—

- అశ్వేన్య స్తపి బోధవో మన్త్రిభిః పృథివీపతిః,
 యథా స్వదోషనాశాయ విదురే కామ్పి కాసుతః. 171.
 మదోష్టత్తస్య భూపస్య కుజ్జరస్య చ గచ్ఛతః
 ఉన్తార్గం, వాచ్యతాం యాన్తి మహామాత్రాః సమీపగాః. 172.

య త్వమైష శమ్భుభోజీ స్వామినః సకాశ మానీతః త త్వహస్తే నాక్టారాః కర్షితాః.”
 దమనక ఆహ:— “సత్యమేతత్. మ మాయం దోషః, న స్వామినః. ఉక్తం చ,—

జమ్మలతో హుడుయ్యుడేన, వయం చాహాభూతి;

దూతికా పరకార్యణ, మాతా దోషేః స్వయంకృతైః.”

173.

కరటక ఆహా:— ‘కథ మేతత్.’ సోఽబ్రవీత్:—

కథా. ౪.

అస్తి కస్తింశ్చ ద్వివి క్తప్రదేశే మతాయతనమ్. తత్ర దేవశర్తా నామ పరివ్రాజకః
ప్రతివసతి స్త. త స్యానేకసాధుజనదత్తమాత్మవస్త్రాకరయతా త్కాలేన మహతీ విత్త
మాత్రా సంజాతా. తతః స న కస్యచి ద్విశ్వసితి. న క్తందివం కత్వా నరా త్తాం నూత్రాం
న ముఖ్యతి. అథవా సాగు చేద ముచ్యతే,—

అర్థానా మగ్ధనే దుఃఖ, మర్జితానాం చ రక్షణే,

ఆయే దుఃఖం, వ్యయే దుఃఖం, ధి గర్భాః కప్తసంశ్రయాః.

174.

అ థాహాభూతి ర్నామ పరవిత్తాపహరీ ధూర్త స్తా మగ్ధమాత్రాం తస్య కత్వా నర
గతాం లక్షయత్వా వ్యచిన్తయత్:— ‘కథం మ యాఽస్మ్యై మగ్ధమాత్రా హర్తవ్యా?
త దత్ర మతే తావ ద్భృశలీలసంచయతా ద్భిత్తిభేదో న భవతి. ఉచ్యైన్ద్రతావ
స్స ద్వారే ప్రవేశో న స్యాత్. త దేనం మాయావచనై ర్విశ్వా స్యాహం ఛాత్రితాం
వ్రజామి, యేన స విశ్వస్యః కదాచి ద్విశ్వాస మేతి. ఉక్తం చ,—

నిస్పృహో నాధికారీ స్యా, న్నాకామీ మణ్డనప్రియః,

నావిదగ్ధః ప్రియం బ్రూయాత్, స్ఫుటవక్తా న వచ్ఛికః.”

175.

ఏవం నిశ్చిత్య త స్యాన్తిక ముపగమ్య ‘ఓం నమః శివాయ’ ఇతి ప్రోచ్ఛార్య సాష్టాంగం
ప్రణమ్య చ సప్రశ్రయ మువాచ:— ‘భగవన్, అసారః సంసారోఽయమ్, గిరినదీనే
గోపమం యావనమ్, తృణాగ్ని సమం జీవితమ్, శరద్రుచ్ఛాయాసద్భూతా భోగాః,
స్వప్న సద్భూతో మిత్త్రీ పుత్త్రీ కశత్ర భృత్యవర్గసంబద్ధః. ఏవం మయా సమ్యక్ పరి
జ్ఞాతమ్. త త్త్రిం మర్వతో మే సంసారసముద్రోత్తరణం భవిష్యతి’ త చ్ఛ్చుక్త్వా దేవ
శర్తా సాదర మాహ:— “వత్స, ధన్యోఽసి య త్పృథమే వయ స్తేవం విరక్తిభావః.
ఉక్తం చ,—

పూర్వే వయసి యః శాస్త్రం స శాస్త్ర ఇతి మే మతిః,

ధాతుషు క్షీయమాణేషు శమః కస్య న జాయతే?

176.

ఆదౌ చిత్తే తతః కాయే సతాం సమ్మద్యతే జరా,

అసతాం తు పునః కాయే, నైవ చిత్తే కదావస.

177.

య చ్చ మాం సంసారసాగరోత్తరణోపాయం పృచ్ఛసి, త చ్ఛ్చుక్త్వా తామ్,

ఘోరో వా యది వాన్యూఽపి చణ్డాలోఽపి జటాధరః

దీక్షితః శివమస్త్రేణ స భస్తాన్తీ శివో భవేత్.

178.

పడక్షరేణ మస్త్రేణ పుష్ప మేక మపి స్వయమ్

లిङ్గస్య మూర్ధ్ని యో దద్యాన్ స భూయోఽభి జాయతే.” 179.

త చ్చుత్వాహభభూతి స్తత్పాదౌ గృహీత్వా సప్రశయ మిద మాహః— ‘భగవన్, తస్మి దీక్షయా మేఽనుగ్రహం కరు.’ దేవశర్వా ఆహః— “వత్స, అనుగ్రహం తే కరిష్యామి. పరం తు రాత్రౌ త్వయా మతమధ్యే న ప్రవేష్యమ్; య త్కారణం నిస్సంజతా యతీనాం ప్రశస్యతే, తవ చ మమాపి చ. ఉ క్తం చః—

దుర్జన్త్రా స్తృపతి ర్విసశ్యతి, యతి స్సక్తో, సుతో లాలనా,
ద్విప్రోఽనధ్యయనా, త్కులం శతసయా, చ్చీలం ఖలోపాసనాత్,
మైత్రీ చాప్రణయా, త్సమ్మర్ధ రసయా, త్నేహః ప్రవాసాశ్రయాత్,
స్త్రీ గర్వా, దనవేక్షణా దపి కృషి, స్త్రాగా త్ప్రేమాదా ధనమ్. 180

త త్వయా వ్రతగ్రహణానంతరం మతద్వారే తృణకటిరకేశయితవ్యమ్” ఇతి. స ఆహః— ‘భగవన్, భవదాదేశః ప్రమాణమ్. పరత్ర హితేన మే ప్రయోజనమ్.’ అథ కృతశయనసమయిం దేవశర్వాఽనుగ్రహం కృత్వా శాస్త్రోక్తవిధినా శిష్యతా మనయత్. సోఽపి హస్తపాదావమర్దనాదివిచర్యయా తం పరితోష మనయత్. పునః స్తథాఽపి మునిః కఙ్క్షస్తరా న్నాత్రాం న ముఞ్చతి. అ క్షైవం గచ్ఛతి కాల ఆషాఢభూతి స్ఫిస్తయా మాసః— ‘అహో, న కథంచి దేవ మే విశ్వాస మాగచ్ఛతి. త త్కిం దివాఽపి శస్త్రేణ మారయామి? కిం వా విషం ప్రయచ్ఛామి? కిం వా పశుధర్మేణ వ్యాపాదయామి?’ ఇతి.

ఏవం చింతయత స్తస్య దేవశర్వాలోఽపి శిష్యపుత్రైః కచ్చిన్ద్రామా గామస్త్రాణాం సమాయాతః. ప్రాహ చః— ‘భగవన్, పవిత్రాగోపశక్తి తే మమ గృహ మాగమ్యతామ్’ ఇతి. త చ్చుత్వా దేవశర్వాఽఽహభభూతినా సహ ప్రహృష్టమనాః ప్రస్థితః. అ క్షైవం తస్య గచ్ఛతోఽగ్రే కాచిన్నదీ సమాయాతా. తాం దృష్ట్వా మాత్రాం కఙ్క్షస్తరా దవతార్య, కన్ఠామధ్యే సుగుప్తాం నిధాయ, స్నాత్వా దేవార్చనం విధాయ తదనంతర మాషాఢభూతి మిద మాహః— ‘భో ఆషాఢభూతే, యావ దహం పురిషోత్సర్గం కృత్వా సమాగచ్ఛామి తావ దేష కన్ఠా యోగేశ్వరస్య సావధానతయా గతుణీయా.’ ఇ త్యుక్త్వా గతః. ఆషాఢభూతి గపి తస్మిన్నదర్శనీభూతే మాత్రా మాదాయ సత్సంగం ప్రస్థితః. దేవశర్వాఽపి ఛాత్రిగుణానురంజితమనాః సువిశ్వస్తో యావదపభిప్త స్త్రిపుతి తావత్సువర్ణ రోమ దేహాయూధమధ్యే హుడుయుద్ధ మవశ్యత్. అథ రోషవశా ధ్మడుయుగ

లస్య దూర మపసరణం కృత్వా భూయోఽపి సముపేత్య లలాటపట్టాభ్యాం ప్రహారితో భూరి రుధిరం పతతి. త చ్చ జమ్బుకో జిహ్వారోలేన రజభూమిం ప్రవి శ్యాన్వాదయతి. దేవశర్వాఽపి త చాలోక్య వ్యచింతయత్.— ‘అహో, మద్దమతి రయం జమ్బుకః. యది కథ మప్యనయోః సంఘట్టే పతిష్యతి తన్నూనం మృత్యు మవాప్స్య తీతి వితగ్గయామి.’ తుణాన్తరే చ త తైవ రక్తాన్వాదనలాల్యాన్తద్యే ప్రవిశం స్తయోః శిః సమ్మలే పతితో మృత శ్చ సృగాలః.

దేవశర్వాఽపి తం శోచమానా మాత్రా ముద్దిశ్య శవైః శవైః ప్రస్థితో యావదా హాఢభూతిం న పశ్యతి, తతశ్చౌత్సృజ్యేన శౌచం విధాయ యావత్కథా మాలోకయతి, తావత్ప్రతాం న పశ్యతి. తతశ్చ ‘హా హా ముషితోఽసి’ ఇతి జల్ప స్పృశవీతతే మూర్ఛయా నిపపాత. తతః తుణాచ్చేతనాం లభ్యాభూయోఽపి సముత్థాయ పూర్తగర్త మార్భవాక్.— ‘భో ఆహాఢభూతే, క్వహం వచ్చయిత్వా గతోఽసి. త ద్వేషో మే ప్రతి వచనమ్.’ ఏనం బహు విలప్య తస్య పదపద్ధతి మన్వేషయ స్వవైశవైః ప్రస్థితః. అ తైవం గచ్ఛ న్నాయన్తనసమయే కంచి గ్రామ మాససాద. ఆథ తస్మా గ్రామా త్కృష్ణ త్కృత్రికః సభార్యో మద్యపానకృతే సమీపవర్తిని నగరే ప్రస్థితః. దేవశర్వాఽపి త మాలోక్య ప్రోవాచః.— ‘భో భద్ర, వయం సూర్యోధా అతిథయ స్త వాన్తికం ప్రాస్తాః. న క మ ప్యత్ర గ్రామే జానీమః. త ద్దృహ్యతా మతిగిధర్తః. ఉక్తం చ,—

సమ్ప్రీప్తో యోఽతిథి స్నాయం సూర్యోధో గృహమేధినామ్

పూజయా తస్య దేవత్వం ప్రయత్ని గృహమేధినః. 181.

తథాచ,— తృణాని భూమి రుదకం వా కృతుర్థీ చ నూనృతా

సతా మేతాని హర్త్యేషు సోచ్చిద్యస్తే కదాచన. 182.

స్వాగతే నాగ్నయ స్తృప్తా, ఆసనేన శతక్రతుః,

పాదశాచేన పితరః, అర్హా చ్ఛముఖ, స్తథాఽతిథిః.” 183.

కాలికోఽపి త చ్ఛృత్యా భార్యా మాహః— ‘పియే, గచ్ఛ త్వ మతిథి మాదాయ గృహం ప్రతి. పాదశాచభోజనశయనాదిభిః సత్కృత్య తం త త్రైవ తిష్ఠ. అహం తవ కృతే ప్రభూతం మద్య మానేష్యామి.’ ఏన ముక్త్యా ప్రస్థితః. సాపి భార్యా పుంశ్చలీ త మాదాయ ప్రహసితవదనా దేవదత్తం మనసి ధ్యాయన్తీ గృహం ప్రతి స్రవన్తే. ఆథవా సాధు చేద ముచ్యతే.—

దుర్దీవనే ఘనతిమిరే దుస్సంచారాసు నగరపీఠీషు

పత్యు ర్విదేశగమనే పగమసుఖం జఘనచపలాయాః. 184.

తథాచ,— పర్యక్తే స్వాస్తరణం, పతి మనుకూలం, మనోహరం శయనమ్,

త్పూ మివ లఘు మన్యస్తే కామిన్య శ్చౌర్యరతఃఖ్యాః. 185.

తథాచ,— కేలిం ప్రదహతి లజ్జా, శృంగారోఽస్థిని, చాటవః కటవః,

బద్ధక్యాః పరితోహో న కేనచిత్ సంభవే త్వత్యా.

186.

కులపతనం జనగర్హం బద్ధన మపి జీవితవ్యసందేహమ్

అన్గీకరోతి కులటా సతతం పగపురుషసంసక్తా.

187.

అథ కాలికభార్యా గృహం గత్వా దేవశర్వణే గతా స్తరణాం భగ్నాం చ ఖట్యాం సమ ర్ష్యేద మాహః—‘భో భగవన్, యావ దహం స్వసఖీం గ్రామా దభ్యా గతాం సంభావ్య ద్రుత మాగచ్ఛామి తావ త్త్యయా మద్భృహేఽప్రమ త్తేన భాష్యమ్.’ ఏవ మభిధాయ శృంగారవిధం విధాయ యావ ద్దేవదత్త ముద్దిశ్య ప్రజతి తావ త్తద్భర్తా సమ్ముఖో మదవిహ్వలాక్షో ము క్తకేశః పదే పదే ప్రస్థు న్నృహీతమద్యభాణ్ణః సమభ్యేతి. తం చ దృష్ట్వా సా ద్రుతతరం వ్యాఘట్య స్వగృహం ప్రవేశ్య ము క్తశృంగారవేసా యథా పూర్వ మభవత్. కాలికోఽపి తాం పలాయమానాం కృతాన్భుతశృంగారాంవ్యలోకయత్. ప్రాగేవ కర్ణపరంపరయా తస్యాః శ్రుతాపవాదక్షుభితహృదయః స్వాకారం నిరూపా మానః స దై వాస్తే. తత శ్చ తథావిధం చేష్టిత మవలోక్య దృష్టప్రత్యయః క్రోధవశగో గృహం ప్రవిశ్య తా మువాచః— ‘ఆః పాపే పుంశ్చలి, క్వ ప్రస్థితాఽసి?’ సా ప్రోవాచః— ‘అహం త్వత్సకాశా దాగతా న కత్రచి దపి నిర్గతా. తత్కథం మద్య పానవశా దప్రస్తుతం వదసి. అథవా సాధు చేద ముచ్యతే.—

వైకల్యం ధరణీపాత మయథోచితజల్పనమ్

సన్ని పాతస్య చిహ్నోని, మద్యం సర్వాణి దర్శయేత్.

188.

కరస్పృహైఽమృతత్యాగ స్తేజోహాని స్సరాగతా

వారుణీసజ్జబావస్థా భాసునా ఽప్యనుభూయతే.”

189.

సోఽపి త చ్ఛ్చిత్వా ప్రతికూలవచనం వేషవిపర్యయం చావలోక్య తా మాహః— ‘పుంశ్చలి, చిరకాలం శ్రుతో మయా త వాపవాదః. త దద్య స్వయం సంభాతప్రత్యయ స్తవ యథోచితం నిగ్రహం కరోమి.’ ఇ త్యభిధాయ లగడప్రహరై స్తాం జర్జరితదేహీం విధాయ స్థాణయా సహ దృఢబద్ధనేన బద్ధ్వా సోఽపి మదవిహ్వలో నిద్రావశ మగమత్.

అ త్రాస్తరే తస్యాః సఖీ నాపితీ కాలికం నిద్రావశగతం విజ్ఞాయ తాం గ త్యేద మాహః— ‘సఖి, న దేవదత్త స్తస్మి న్నానే త్యాం ప్రతిక్షతే. త చ్ఛిక్ష్మ మాగమ్య తామ్’ ఇతి. సా చాహః— ‘పశ్య మ మావస్థామ్. త త్కథం గచ్ఛామి? త గ్గత్వా బ్రూహి తం కామినం య దస్యాగి రాత్రౌ న త్వయా సహ సమాగమః.’ నాపితీ ప్రాహః—‘సఖి, మా మైవం వద. నాయం కులటాధర్మః. ఉక్తం చ,—

విషమస్థస్వాదుఫలగ్రహణవ్యవసాయనిశ్చయో యేషామ్

ఉస్మాకా మివ తేషాం మన్యే ఽహం శంసితం జన్త.

190.

తథాచ, — సన్నిగే పరలోకే జనాపవాదే చ జగతి బహుచిత్రే

స్వాధీనే పరమణే ధన్యా స్తారుణ్యఫలభాజః.

191.

అన్యచ్ఛ, — యది భవతి దైవయోగా త్సుమా నిర్వరాపోఽపి బద్ధకీ గహసి

న తు కృచ్ఛాన్ దపి భద్రం నిజకాంతం సా భజ జ్యేషః.

192.

సా ౭బ్రవీత్. — ‘య ద్వేషం తర్హి కథయ కథం దృఢబద్ధన బద్ధా సతీ తత్ర గచ్ఛామి? సన్నిహిత శ్చాయం పాపాత్తా మత్పతిః.’ నాపి త్యాహః — ‘సఖి, మదవిహ్వలాః ౭యం నూర్యకరస్పృష్టః ప్రబోధం యాన్యతి. త దహం త్వా ముస్తాచయామి. మా మాత్రస్థానే బద్ధా ద్రుతతరం దేవదత్తం సంభా వ్యాగచ్ఛ.’ సా ౭బ్రవీత్. — ‘ఏవ మస్తు’ ఇతి.

తదను సా నాపితీ తాం స్వసఖీం బద్ధనా ద్విమోచ్య తస్యాః స్థానే యథా పూర్వ మాత్తానం బద్ధా తాం దేవదత్తసకాశే సంకేతస్థానం ప్రేషితవతీ. తథాన్యతే కాలికః కన్తింఛి త్తే సముత్థాయ కిశ్చిద్దత్తోపా విమద స్తా మాహః — ‘నే మరుష వాదినీ, య ద్యద్యప్రభృతి గృహే నిష్క్రమణం న కరోషి, న చ పరుషం వదసి తత స్తాన్ మన్తోచయామి.’ నాపి త్యపి స్వరభేదభయా ద్యాన న్న కిశ్చి మాచే, తావ త్సోఽపి భూయో భూయ స్తాం త దేవాహ. అథ సా యావ త్ప్రీత్యుత్తరం కి మాప న దదౌ, తావ త్స ప్రకుపిత స్తీక్ష్ణశస్త్ర మాదాయ నాసికా మచ్చినత్. ఆహ చః — ‘హై పుంశ్చలి, తి ష్ఠేదాసీమ్. న త్వాం భూయ స్తోషయిష్యామి.’ ఇతి జల్ప న్నన న్ని ద్రావళ మగమత్. దేవశర్కాఽపి విత్తనాశా త్తుత్తామకణ్ఠో నష్టనిద్ర స్త త్సన్యం స్త్రీ చరిత్ర మపశ్యత్. సాపి కాలికభార్యా యథేచ్ఛయా దేవదత్తేన సహ సురతసుఖ మనా భూయ కన్తింఛి త్తే స్వగృహ మాగత్య తాం నాపితీ మిద మాహః — అయి, ‘శనం భవత్యాః? నాయం పాపాత్తా మమ గతాయా ఉల్లితః?’ నాపి త్యాహః — ‘శనం నాసికయా వినా కేషస్య శరీరస్య, త ద్ద్రుతిం మాం మోచయ బద్ధనా ద్యాన న్నాయం మాం పశ్యతి, యేన స్వగృహం గచ్ఛామి.’

తథా ౭నుస్థితే భూయోఽపి కాలిక ఉత్థాయ తా మాహః — ‘పుంశ్చలి, కి మ ద్యాపి న వదసి? కిం భూయోఽప్యలో ద్దృష్టతరం నిగ్రహం కర్ణచ్ఛేదన కరోమి?’ అథ సా సతోపం సాధితేష మిద మాహః — ‘ధిగ్ధి జ్ఞహామూఢ, కో మాం మహాసతీం ధన్వయితుం వ్యభయితుం వా సమర్థః? త చ్ఛృణ్వస్తు సర్వేఽపి లోకపాలాః.

ఆదిత్యచంద్రా వనిలోఽనల శ్చ ద్యౌ ర్భూమి రాషో హృదయం యమశ్చ

అహ శ్చ రాత్రి శ్చ ఉభే చ స ధీన్ ధర్మ శ్చ జానాతి సరస్య వృత్తమ్. 193.

త ద్యది మమ సతీత్వ మస్తి, మనసాఽపి పరపురుషో నాభిలషితః, తతో దేవా భూ యో

౭పి మే నాసికాం తాదృగ్రూపా మక్షతాం కుర్వస్య. అథవా యని మమ చిత్తే పర పురుషస్య భ్రాన్తి గపి భవతి మాం భస్మసా స్మయన్తు." ఏవ ముక్త్యా భూయో౭పి త మాహ:— 'భో దురాత్మక, పశ్య మే సతీత్వప్రభావేణ తాదృశ్యేన నాసికా సం వృత్తా.' అథానా పుల్లుక మాదాయ యావ త్పశ్యతి తావ త్తద్రూపాం నాసికాం చ భూతలే రక్షప్రవాహం చ మహాన్త మపశ్యత్. అథ స విన్దితమనా స్తాం బన్ధనా ద్వి ముచ్య శయ్యాయా మారోప్య చ చాటుశ్చైః పర్యతోషయత్.

దేవశ ర్హాపి తం సర్వవృత్తాన్త మాలోక్య విన్దితమనా ఇద మాహ:—

“శమ్భరస్య చ యా మాయా, యా మాయా నముచే రపి,
బలేః కామ్బినసే తైచ్చన, సర్వా స్తా యోషితో విదుః. 194.

హసన్తం ప్రహస న్యేతా, రుదన్తం ప్రరుద న్తగిపి,
అపీయం ప్రియవాక్యై శ్చ గృహ్లాన్తి కాలయోగతః. 195.

ఉశనా వేద య చ్ఛాస్త్రం, య ఛ్చ వేద బృహస్పతిః,
శ్రీబుధ్వా న విశేష్యేత, తస్మా ద్రక్ష్యోః కథం హి తాః? 196.

అన్యతం సత్య మిత్యాహుః, సత్యం చాపి తథా ౭న్యతమ్,
ఇతి యా స్తాః కథం ధీరైః సంగక్ష్యోః పురుషై రిహ? 197.

అన్యత్రా పున్యక్రమ్:—

నాతిప్రసక్తః ప్రమదాసు కాగోస్య, నేచ్ఛే ద్బలం శ్రీశు వివర్ధమానమ్,
అతిప్రస క్తైః పురుషై ర్యత స్తాః క్రీడన్తి కాక్తై రివ లూనపక్షైః. 198.

సుముఖేన వదన్తి వల్లనా, ప్రహర న్యేవ శితేన చేతనా,
మధు తిష్ఠతి వాచి యోషితాం హృదయే హాలహలం మహా ద్విషమ్. 199.

అతఏవ నిపీయతే౭ధరో హృదయం ముష్టిభిరేవ తాడ్యతే
పురుషైః సుఖలేశవజ్ఞితై ర్నధులుభైః కమలం యథా౭లిఖిః. 200.

అపిచ,—

అవర్తః సంశయానా, మవినయభవనం, పత్తనం సాహసానాం,
దోషాణాం సన్నిధానం, కపటశతగృహం, క్షేత్ర మప్రత్యయానామ్,
దుగ్ధాగ్ధ్యం య స్తహద్భి ర్నరవగవృషభైః, సర్వమాయాకరణం,
శ్రీయన్త్రం కేన లోకే విష మమృతయుతం ధర్మనాశాయ స్పృష్టమ్! 201.

కాగృశ్యం స్తనయో, ద్భృతో స్తరలతా, ౭లికం ముఖే దృశ్యతే,
కాటిల్యం కచసంఘయే, ప్రవచనే మాన్ద్యమ్, త్రికే ఘ్నాలతా,

భీరుత్వం హృదయే స దైవ కథితం, మాయాప్రయోగః ప్రియే,
యాసాం దోషగణో గుణా మృగదృశాం, తాః కిం నరాణాం ప్రియాః? 202.

ఏతా హసంతి చ రుదంతి చ కార్యహేతో,
ర్విశ్వాసయంతి చ నరం, న చ విశ్వసంతి,
తస్మాన్నరేణ కులశీలవతా సదైవ
నార్యః శ్చ శానఘటికా ఇవ వర్జనీయాః, 203.

వ్యాకీర్ణ కేసరకరాలముఖా మృగేంద్రాః,
నాగా శ్చ భూరిమదరాజివిరాజమానాః,
మేధావిన శ్చ పురుషాః సమరేషు శూరాః,
స్త్రీసన్నిధౌ పరమకాపురుషా భవంతి. 204.

కుర్వంతి తావత్ప్రభమం ప్రియాణి
యావన్నజానంతి నరం ప్రసక్తమ్,
జ్ఞాత్వా చ తం మన్తథపాశబద్ధం
గ్రస్తామిషం మినమి వోద్ధరంతి. 205.

సముద్ర పీచీవ చలస్వభావాః,
సద్భ్రాతృరే ఖేవ ముహూర్తరాగాః,
స్త్రీయః కృతాఙ్గాః పురుషం నిరర్థం
నిష్పీడితాలక్తకవత్త్రజంతి. 206.

అన్యతం సాహసం మాయా మూర్ఖత్వ మతిలోభతా
అకౌచం నిర్దయత్వం చ స్త్రీణాం దోషాః స్వభావజాః. 207.

సమ్మోహయంతి మదయంతి విడమ్బయంతి
నిర్భర్తయంతి రమయంతి విషాదయంతి
ఏతాః ప్రవిశ్య నరలం హృదయం నరాణాం
కిం వా న వామనయనా న సమాచరంతి! 208.

అన్తర్విషమయా హ్యేతా బహిఃశ్చైవ మనోరమాః
గుణాఘటసమాకాగా యోషితః కేన నిర్మితాః! 209.

ఏవం చిన్తయత స్తస్య పరివ్రాజకస్య సా నిశా మహతా కృచ్ఛేణ జాతించక్రామ.
పాచ దూతికా ఛిన్ననాసికా స్వగృహం గత్వా చిన్తయామానః— 'కిమిదానీం
కర్తవ్యమ్? కథ మేతన్తహ చ్చిద్రం స్థగయితవ్యమ్?' అథ తస్య ఏవం విచిన్తయన్త్యా
భర్తా కార్యవశా ద్రాజకులే పర్యుషితః ప్రత్యూషే చ స్వగృహ మభ్యుపేత్య ద్భార

దేశస్థో వివిధపారకృత్యోత్సృకతయా తా మాహ:—‘భద్రే, శీఘ్ర మానీయతాం తుర భాణం, యేన త్వరకర్తృకరణాయ గచ్ఛామి.’ సాఽపి ఛిన్న నాసికా గృహమధ్యస్థి తైవ కార్యకరణాపేక్షయా తురభాణా తుర మేకం సమాకృప్య త స్వాభిముఖం ప్రేషయా మాస. నాసికోఽపుర్యుత్సృకతయా త మేకం తుర మవలోక్య కోపావిప్లవః సంస్తదభి ముఖ మేవ తం తురం ప్రాహిణోత్. ఏతస్మిన్నవ్రతే సాయ ప్రార్థ్యబాహూ విధాయ పూత్కర్తృమనా గృహం నిశ్చక్రామ. ‘అహో! పాపే నానేన మమ సదాచార వర్తిన్యాః పశ్యత నాసికాచ్ఛేదో విపీతః! త త్పరిత్రాయతాం పరిత్రాయతామ్!’ అత్రా వ్రతే రాజపురుషాః సమభ్యేత్య తం నాపితం లగుడప్రహరై ర్జ్వరీకృత్య దృఢబద్ధవై ర్బద్ధ్యా తయా ఛిన్న నాసికయా సహ ధర్మాధికరణస్థానం నీత్వా సభ్యా నూచుః— ‘శృణ్వస్తు భవంతః సభాసదః, అనేన నాపితే నాపరాధం వినా శ్రీరత్న మేత ద్యుజ్జితమ్. తదస్య యద్యజ్యతే త త్క్రియతామ్.’ ఇ త్యభిహితే సభ్యా ఊచుః— ‘నే నాపిత, కిమర్థం శ్వయా భార్యా వ్యజ్జితా? కి మనయా పరపురుషోఽభిలషితః? ఉతస్వి త్పాణిదోహః కృతః? కిం వా చార్యక ర్తాచరితమ్? త త్కథ్యతా మస్యా అపరాధః.’ నాసికోఽపి ప్రహరపీడితతను ర్వత్తుం న శక్తాః. అథ తం తూష్ణిం భూతం దృష్ట్వా పునః సభ్యా ఊచుః— “అహో, సత్య మేత ద్రాజపురుషాణాం వచః. పాపా త్పాఽయమ్. అనే నేయం నిర్దోష వరాకీ దూషితా. ఉక్తం చః—

భిన్న స్వరముఖవర్ణః శజ్జితదృష్టిః సముత్పత్తితేజాః
భవతి హి పాపం కృత్వా స్వకర్తృసన్తాపితః పురుషః. 210.

తథా చ,— ఆయాతి ఫలితైః పాతై ర్ముఖవైవర్ణ్యసంయుతః
లలాటస్వేదభా గ్భూరి గర్గదం భాషతే వచః. 211.

అథోదృష్టి ర్భవే త్కృత్వా పాపం ప్రాప్త సభాం సరః,
తస్మా ద్యత్నా త్పరిజ్ఞేయ శ్చిన్నై రేతై ర్విచక్షణైః. 212.

అన్యచ్ఛ,— ప్రసన్న వద నో హృద్యః స్పష్టవాక్య స్సరోషదృక్
సభాయాం వక్తి సామర్థం సావప్తమృగ సర శ్శుచిః. 213.

య దేష దుష్టచరిత్రలక్షణో దృశ్యతే, శ్రీధర్మణా ద్వద్య ఇతి. త చ్ఛూలాయా మారో ప్యతామ్.” ఇతి.

అథ వద్యస్థానే నీయమానం త మవలోక్య దేవశర్వ తా ధర్మాధికృతా స్తత్వా ప్రోవాచ.— భో భోః, అన్యాయే నైష వరాకో వద్యతే నాపితః. సాధుసమాచార ఏషః. త చ్ఛూరియతాం మే వాక్యమ్.— ‘జమ్బుకో హుదుయుక్తేన’ ఇతి. అథ తే సభ్యా ఊచుః— ‘భో భగవన్, కథ మేతత్?’ తతో దేవశర్వ తేనాం త్రయాణా

మపి వృత్తాంతం విస్తరేణాకథయత్. తదాకర్ణ్య సువిన్దితమనసస్తే నాపితం విమోచ్య
మిథః ప్రోహుః— ‘అహో!

అవధ్యో బ్రాహ్మణో బాలః, స్త్రీ తపస్వీ చ రోగభాగ్,

విహితా వ్యభతా తేషా మపరాధే మహ త్యపి.

214.

త దస్యా నానికాచ్ఛేదః స్వకర్తణా హి సంవృత్తః. తతో రాజనిగ్రహ స్తు కష్ట
చ్ఛేదః కార్యః. తథాఽనుష్ఠితే దేవశ్చ ర్తాఽపి విత్తనాశ సముద్యాతశోకరహితః పున
రపి స్వకీయం మతాయతనం జగామ.

అతోఽహం బ్రవీమి—‘జమ్బుకో హుడుయుద్ధేన’ ఇతి. కరటక ఆహః—
‘ఏవంవిధే వ్యతికరే కిం కర్తవ్య మావయో?’ దమనతోఽబ్రవీత్.—‘ఏవంవిధేఽపి
సమయే మమ బుద్ధిస్సురణం భవిష్యతి, యేన సంజీవకం ప్రభో ర్విశ్లేషయిష్యామి.
ఉక్తం చ యతః.—

ఏకం హన్యాన్న వా హన్యా దిమ ర్హతో ధనుష్వతా,

బుద్ధి ర్బుద్ధిమత స్సృష్టా హన్తి రాష్ట్రం సనాయకమ్.

215.

త తదహం మయాప్రపశ్యేన గుప్త మ్మత్రేత్య తం స్ఫోటయిష్యామి.’ కరటక ఆహః—
‘భద్ర, యది కథ మపి తవ మయాప్రవేశం పిజ్జలతో జ్ఞాస్యతి, సంజీవకో వా, తదా
నూనం విఘాత ఏవ.’ సోఽబ్రవీత్.—“తాత, మైవం వద. గూఢబుద్ధిభి రాపత్కాలే,
విధురేఽపి దైవే, బుద్ధిః ప్రయోక్తవ్యా; సౌద్యమ స్త్రాజ్యః. కదాచి ధ్వుణాత్పరన్యా
యేన బుద్ధేః సామ్రాజ్యం భవతి. ఉక్తం చ,

త్యాజ్యం న శ్చైర్యం విధురేఽపి దైవే,

శ్చైర్యా త్కదాచి త్థితి మాప్నూయా త్యః,

జాతే సముదేఽపి హి పోతభక్తే

సాంయాత్రితో వాఙ్మతి కార్య మేవ.

216

తథా చ,— ఉద్యోగినం సతత మత్ర సమేతి లక్ష్మీ,

దైవం హి దైవ మితి కాపురుషా వదన్తి;

దైవం నిహత్య కురు పౌరుష మాత్మశక్త్యా;

యత్నే కృతే యది న సిద్ధ్యతి తోఽత్ర దోషః?

217.

త దేవం జ్ఞాత్వా సుగూఢబుద్ధిప్రభావేణ యథా తా ద్వా వపి న జ్ఞాస్యతః, తథా
మితో వియోజయిష్యామి. ఉక్తం చ.

సుగుప్త స్యాపి దమ్మస్య బ్రహ్మేఽవ్యస్తం న గచ్ఛతి,

కాలికో విఘ్నరూపేణ రాజకన్యాం నిషేవతే.”

218.

కరటక ఆహా:—‘కథ మేతత్?’ సో ౭బ్రవీత్.—

కథా. ౧.

కస్తింభి దధిస్తానే కాలికరథకారా మిత్రే ప్రతివసతః స్వ. తత్ర చ తౌ బాల్యా త్ప్రిభృతి సహచారిణౌ పరస్పర మ తీవ న్నేహపరా స దైకస్థానవిహారిణౌ కాలం నయతః. అథ క దాచి త్త త్రాధిస్తానే కస్తింభి ద్వేనాయతనే యాత్రామహాత్మనః సంవృత్తః. తత్ర చ నట నర్తక చారణ సంకులే నానాదేశాగతజనావృతే తౌ సహచరా భ్రమన్తా కాంచి ద్రాజకన్యాం కరేణుకారూఢాం సర్వలక్షణసనాథాం కంఞ్చుకివర్ణధరపరివృతాం దేవతాదగ్ధనాథం సమాయాతాం దృష్టవన్తః. అ థాసౌ కాలిక స్తాం దృష్ట్వా విషాద్గిత ఇవ దుష్టగ్రహగృహీత ఇవ కామశరై ర్హన్యమానః సహసా భూతలే నిపపాత. అథ తం తదవస్థ మవలోక్య రథకారస్తద్దుఃఖిదుఃఖిత ఆప్తపురుషై స్తం సముత్క్షిప్య స్వగృహ మానాయయత్. తత్ర చ వివిధైః శీతోపచారై ర్భిక్షిత్వకవరై ర్హస్తినీవాదిభి శోఛీప చర్యమాణ ిచరా త్కథంచి త్సచేతసో బభూవ. తతో రథకారేణ పృష్టః, ‘భో మిత్ర, కి మేవం త్వ మకస్తా ద్విచేతనః సంజాతః? త త్కథ్యతా మాత్మ స్వరూపమ్.’ ఇతి.

స ఆహా:— ‘వయస్య, య ద్యేవం తచ్చృణు మే రహస్యం, యేన సర్వా మాత్మజేదనాం తే వదామి. యది త్వం మాం సుహృదం మన్యసే, తతః కాష్టప్రదానేన ప్రసాదః క్రియతామ్. తువ్యతాం యద్వా కింఞ్చి త్ప్రీణియాతిరేకా దయుక్తం తవ మ యానుష్ఠితమ్.’ సో ౭పి త దాకర్ణ్య బాష్పవిహితనయనః సగద్గద మువాచ:— “వయస్య, య త్కింఞ్చి ధ్విఃఖకారణం త ద్బద్ధ. యేన ప్రతీకారః క్రియతే, యదిశక్యతే కర్తుమ్. ఉ క్తం చ,—

బౌషధార్థ సుమస్త్రాణాం బుద్ధి త్చైవ మహాత్మనామ్

అసాధ్యం నాస్తి లోకే ౭త్ర య ద్భిహ్విష్టాస్య మధ్యగమ్. 219.

త దేహం చతుర్థాయది సాధ్యం భవిష్యతి తదా ౭హం సాధయిష్యామి.” కాలిక ఆహా:— ‘వయస్య, ఏతేషా మశ్లేషా మపి సహస్రాణా ముపాయానా మసాధ్యం త స్తే దుఃఖమ్. తస్మా న్నమ మరణే మా కాలక్షేపం కురు.’ రథకార ఆహా:— ‘భో మిత్ర, య ద్య ప్యసాధ్యం, తథా ౭పి నిజేదయ, యే నాహ మపి త దసాధ్యం మత్వా త్వయా సహ వహ్నా ప్రవిశామి. న తుణ మపి త్వద్వియోగం సహిష్యే. ఏష మేనిశ్చయః.’ కాలిక ఆహా:— “వయస్య, యా ౭సౌ రాజకన్యా కరేణుకారూఢా త త్రోత్సవే దృష్టా, తిస్యా దర్శనానన్తరం మకరధ్వజేన మ మేయ మవస్థా విహితా. త న్న తక్నోమి తద్దేవ దనాం సోధుమ్. తథా చో క్తమ్.—

మ త్రేభకుమ్భపరిణాపీని కుమ్భమాద్యే)
 తస్యాః పయోధరయుగే రతభేదభిన్నః
 వక్షో నిధాయ భుజపజ్జరమధ్యవర్తీ
 స్వస్నేయ కదా తుణ మవాప్య తదీయసజ్జమ్.

220.

తథాచ,-

రాగీ బిమ్బధరోఽసా, స్తనకలశయుగం యావనారూఢగర్వం,
 నీచా నాభిః, ప్రకృత్యా కుటిలక మలకం, స్వల్పకం చాపి మధ్యమ్,
 ఘర్వస్తేతాని నామ ప్రసభ మిహ మనశ్చింతితా న్యాశు భేదం,
 యస్తాం తస్యాః కపోతా దహత ఇలి ముహూః స్వచ్ఛకౌ తన్న యుక్తమ్.”221.

రథకాగోఽపేయం సకామం తద్వచన మాకర్ణ్య సస్తిత మిద మాహః—
 వయస్య, య ద్యేవం తల్లి దిప్త్యా సిద్ధం నః ప్రయోజనమ్. త ద ద్వైవ తయా సహ
 సమాగమః క్రియతామ్.’ ఇతి. కాలిక ఆహః— ‘వయస్య, యత్ర కన్యాస్త్రఃపురే
 వాయం ముక్త్యా నాన్యస్య ప్రవేశోఽస్తి తత్ర రక్షాపురుషాధిష్ఠితే కథం మమ తయా
 సహ సమాగమః. త త్క్రిం మా మసత్యవచనేన విడమ్బయసి.’ రథకార ఆహః—
 ‘మిత్ర, పశ్య మే బుద్ధిబలమ్.’ ఏవ మభిధాయ తత్తతా త్రీలసంచారిణం వైసత్తేయం
 స బాహుయుగలం వాయుజవృక్షదారుణా శ్లఘచక్ర గదా పద్మాన్వితం సకిరీటకాస్తుభ
 మఘటయత్. తత స్తస్మి స్కౌలికం సమారోప్య విష్ణుచిహ్నితం కృత్వా కీలసచ్చిగణ
 విజ్ఞానం చ దర్శయిత్వా ప్రోవాచః— ‘వయస్య, అనేన విష్ణురూపేణ గత్వా కన్యా
 స్త్రఃపురే నిశీధే తాం రాజకన్యా మేకాకినీం సప్రభూమికప్రాసాదప్రాస్తగతాం ముగ్ధ
 స్వభావాం త్వాం వాసుదేవం మన్యమానాం స్వకీయ మిథ్యావక్రోక్తిభి రజ్ఞాయత్వా
 వాత్సన్యయనోక్తవిధి నా భజ.’

కాలికోఽపి త దాకర్ణ్య తథారూప స్తత్ర గత్వా తా మాహః— ‘రాజపుత్రి,
 నుస్తా కిం వా జాగర్షి? అహం తవ కృతే సముద్రా త్యానరాగో లక్ష్మీం విహాయై
 వాగతః. త త్క్రియతాం మయా సహ సమాగమః.’ ఇతి. సాఽపి గరుడారూఢం చతు
 ర్భుజం సాయంధం కాస్తుభోపేత మవలోక్య సవిన్దయా శయనా దుత్థాయ ప్రోవాచః—
 ‘భగవన్, అహం మానుషీ కీటికాఽశుచిః. భగవాం స్త్రైలోక్యపావనూ వస్తనీయ శ్చ.
 త త్కృత మేత ద్యుజ్యతే?’ కాలిక ఆహః— ‘సుభగే, పత్య మభిహితం భవత్యా.
 పరం కిన్తు రాధా నామ మే భార్యా గోపకులప్రసూతా ప్రథమ మానీత్, సా త్వ మ
 త్రావత్తిర్ణా. తే నాహ మత్రాయాతః.’ ఇ త్యుక్తా సా ప్రాహః— ‘భగవన్, య
 ద్యేవం త స్మై తాతం ప్రార్థయ. సోఽప్యవికల్పం మాం తుభ్యం ప్రయచ్ఛతి.’

కాలిక ఆహా:— ‘సుభగే, నాహం దర్శనపథం మానుషాణాం గచ్ఛామి. కిం పున రాలాపకరణమ్. త్వం గాన్ధర్వేణ వివాహే నాత్మనం ప్రయచ్ఛ. నౌ చే చ్ఛాపం దత్త్వా సాన్వయం తే పితరం భస్మసాత్కరిష్యామి.’ ఇతి. ఏవ మభిధాయ గరుడా దవ తీర్థ సవ్యే పాణౌ గృహీత్వా తాం సభయాం సలజ్జాం వేపమానాం శయ్యాయా మన యత్. తత శ్చ రాత్రికేపం యవ వ్యాతస్నియనౌ క్తవిధినా నిషేవ్య ప్రత్యాషే స్వగృహ మలక్షితో జగామ. ఏవం తస్య తాం నిత్యం సేవమానస్య కాలో యాతి.

అథ కదాచి త్కృష్ణాచికిన్త సన్యా అధరోష్ఠప్రవాలఖణ్డనం దృష్ట్వా మిథః ప్రోచుః.— ‘అహో, పశ్య తాన్యా రాజకన్యాయాః పురుషోపభుక్తాయా ఇవ శరీరావయవా విభా వ్యస్తే. త త్కృథ మయం సురక్షితేఽప్యస్తి గృహ ఏవంవిధో వ్యవహారః ! త ద్రాక్షే నివేదయామః.’ ఏవం నిచ్చిత్య సర్వే సమేత్య రాజానం ప్రోచుః.— ‘దేవ, వయం న విద్యః. పరం సురక్షితేఽపి కన్యాస్త్రపురే కశ్చి త్ప్రవిశతి. త ద్వేషః ప్రమాణమ్.’ ఇతి. త చ్ఛ్చిత్వా రాజాఽతీవ వ్యాకులతచిత్రో వ్యచిన్తయత్.—

“పు త్రీతి జాతా మహ తీహ చిన్తా, కన్తై ప్రదే యేతి మహా నివితర్కః,
దత్తా సుఖం ప్రాప్నోతి వా న వేతి, కన్యాపితృత్వం ఖలు నామ కష్టమ్. 222.
నద్య శ్చ నార్య శ్చ సదృక్ష్పభావా, స్తుల్యాని కులాని కులాని తాసామ్,
తోయై శ్చ దోషై శ్చ నిపాతయన్తి, నద్యో హి కులాని, కులాని నార్యః. 223.

తథాచ,—

జననీమనౌ హరతి జాతవతీ, పరివగ్ధతే సహ శుః సుహృదామ్,
పరసాత్కృతాపి కురుతే మలినం, దురతిక్రమా దుహితరో విపదః.” 224.

ఏవం బహువిధం విచిన్త్య దేవీం రహస్థాం ప్రోవాచ:— ‘దేవి, జ్ఞాయతాం కి మేతే కణ్ఛాకినౌ వదన్తి. తస్య కృతాస్త్రః కుపితో యే నైత దేవం క్రియతే.’ ఇతి.”

దే వ్యపి త దాకర్ణ్య వ్యాకులీభూతా సత్వరం కన్యాస్త్రపురే గత్వా తాం ఖణ్డితాధరం నఖవిలిఖితశరీరావయవాం దుహితర మపశ్యత్. ఆహ చ.— ‘ఆ పాపే కులకలజ్కరారిణి, కి మేవం శీలఖణ్డనం కృతమ్? కోఽయం కృతాస్త్రావలోకిత స్త్యత్స కాశ మభేది? త త్కృథ్యతాం మ మాగ్రే సత్యమ్.’ ఇతి కోపాటోపవిశజ్కుటం వదన్త్యాం మాతరి రాజపుత్రీ భయలజ్జానతాననం ప్రోవాచ.— ‘అమ్మ, సాక్షా న్నా రాయణః ప్రత్యహం గరుడారూఢో నిశి సమాయాతి. చే దసత్యం మమ వాక్యమ్, త త్స్వచక్షుషా విలోకయతు నిగూఢతరా నిశీధే భగవన్తం రమాకాన్తమ్.’ త చ్ఛ్చిత్వా సాఽపి ప్రహసితవదనా పులకాశ్రితసర్వాణీ సత్వరం గత్వా రాజాన మూచే.— ‘దేవ, దిష్ట్యా వర్ధనే! నిత్య మేవ నిశీధే భగవా న్నారాయణః కన్యకాపార్శ్వేఽభ్యేతి. తేన

గాఢస్వవివాహేన సా వివాహితా. త దద్యత్వయా మయా చ రాత్రౌ నాతాయాః
గతాభ్యాం నిశీధే ద్రష్టవ్యః, యతో న స మానుషైః సహాపం కరోతి.' త చ్ఛ్చుత్వా
హర్షితస్య రాజ్య స్థదినం వర్షశతప్రాయ మివ కథంచిజ్జగామ. తతస్తు రాత్రౌ నిభృతో
భూత్వా రాజ్యే సహితో రాజా వాతాయస్థో గగనాన క్తదృష్టి ర్భావ త్రిప్తతి, తావ
త్తస్మి న్సుమయే గరుడారూఢం తం శబ్ద చక్ర గదా పద్మ హస్తం యథోక్తచిహ్నో జ్ఞాతం
వోయ్మోక్షైరవతరస్తం నారాయణ మపశ్యత్. తతః సుధాపూరప్లావిత మి వాత్సానం
మన్యమాన స్తా మువాచ.— 'ప్రియే, నా స్త్యన్యో ధన్యతరో లోకే మత్త స్తవ త్త
శ్చ, య త్ప్రేమాతిం నారాయణో భజతే. త త్సిద్ధాః సర్వేనస్తాకం మసారంభాః.
అథునా జామాత్ప్రభావేణ సకలా మపి వసుమతీం వశ్యాం కరిష్యామి.' ఏవం నిష్క్రిత్య
సర్వైః సీమాధిపైః సహ మర్యాదావ్యతిక్రమ మకరోత్. తే చ తం మర్యాదాన్యతి
క్రమేణ వర్తమాన మాలోక్య సర్వే సమేత్య తేన సహ విగ్రహం చక్షుః.

అత్రాస్తర స రాజా దేవీముఖేన తాం దుహితర మువాచ.— 'పుత్రి, త్వయి
దుహితరి వర్తమానాయాం నారాయణే భగవతి జామాతరి స్థితే త త్ప్రేమేవం యుజ్యతే
య త్సర్వే పార్థివా మయా సహ విగ్రహం కుర్వన్తి. త త్సంబోధ్యోఽద్య త్వయా
నిజభర్తా, యథా మమ శత్రూ న్వాన్విపాదయతి.' తత స్తయా స కాలికో రాత్రౌ సవి
నయ మభిహితః.— 'భగవన్, త్వయి జామాతరి స్థితే మమ తాతో య చ్ఛత్రుభిః పరి
భూయతే త న్న యుక్తమ్. త త్ప్రేసాదం కృత్వా సర్వాం స్తా ఇన్ధ్రా న్వాన్విపా
దయ.' కాలిక ఆహుః.— 'సుభగ, కియన్తాత్రా స్తేవే తవ పితుః శత్రవః! త ద్విశ్వస్తా
భవ. తుణే నాపి సుదర్శనచక్రేణ సర్వాం స్తైశః ఖడ్జయిష్యామి.'

అథ గచ్ఛతా కాలేన సర్వదేశం శత్రుభి రుద్వాస్య స రాజా ప్రాకారశేషః
కృతః. తథాఽపి వాసుదేవరూపధరం కాలిక మజాన న్రాజా నిత్య మేవ విశేషతః
కర్పూరాగురుకస్తూరికాది పరిమళవిశేషా న్నా నాప్రకార వస్త్ర పుష్ప భక్ష్య పేయాం
శ్చ ప్రేషయ ప్రహేత్సుముఖేన త మూచే — 'భగవన్, ప్రభాతే మానం స్థానభక్తో
భవిష్యతి. యతో యవసేన్ధనక్షయః సంజాత, స్తథా సర్వోఽపి జనః ప్రహరై ర్రరీరిత
దేహః సంవృత్తి యోధు మక్షుః, ప్రచురో మృతశ్చ. త దేవం జ్ఞాత్వా ఽత్ర కాలే
య దుచితం భవతి త ద్విధేయమ్.' ఇతి. త చ్ఛ్చుత్వా కాలికోఽప్రచిన్తయత్.—
“స్థానభక్తే జాతే మ మానయా సహ వియోగో భవిష్యతి. తస్మా ద్దయడ మారుహ్య
సాయుధ మాత్సాన మాకాశే దగ్ధయామి. కదాచి న్నాం వాసుదేవం మన్యమానా
సాశక్యా రాజ్యో యోద్ధృభి ర్హన్యతే. ఉక్తం చ,—

నిర్విషే జాపి సర్వేణ కర్తవ్యా మహతీ స్ఫటా,

విపం భవతు మా భూయాత్, స్ఫటాటోపో భయభృగః.

అథ యది మమ స్థానార్థ ముద్యతస్య మృత్యు ర్భవిష్యతి త దపి సుద్దగతమ్.

ఉత్తరం, — గవా మత్థే బ్రాహ్మణాత్థే స్వామ్యత్థే శ్రీకృతేఽథవా
స్థానార్థే య స్త్యజే త్వామీణాం స్తస్య లోకా స్సనాతనాః. 226.

చంద్రే మణ్డలసంస్థే విగృహ్యతే రామూణా దినాధీశః,
శరణాగతేన సార్థం విప దపి తేజస్వినాం క్లాఘూః.” 227.

ఏవం నిశ్చిత్త ప్రత్యూషే దస్తధావనం కృత్వా తాం ప్రోవాచ.—“సుభగే, సమస్తైః
శత్రుభిర్వృత్తై రన్నం పానం చాస్వాదయిష్యామి. కిం బహునా త్వయాపి సహ సజ్జమం
తతః కరిష్యామి. పరం వాచ్య స్త్యయాఽఽత్త పితా య త్పుభాతే ప్రభూతేన వైశేష్యేన
సహ సగరాన్నిష్క్రమ్య యోధవ్యమ్. అహం చాకాశస్థిత ఏవ సర్వాం స్తాన్నిస్తే
జనః కరిష్యామి. పశ్చాత్సుఖేన భవతా హస్తవ్యాః. యది పున రహం తాన్యాయ
మేవ నూదయామి త త్తేహం పాపాత్తనాం వైకుణ్ఠీయా గతిః స్యాత్. తస్మా త్తే తథా
కర్తవ్యా యథా పలాయతే హస్యమానాః, స్వగ్గం న గచ్ఛన్తి.”

సాఽపి త దాకర్ణ్య పితః సమీపం గత్వా సర్వం వృత్తాంతం వ్యవేదయత్.
రాజాపి తస్యా వాక్యం శ్రద్ధధానః ప్రత్యూషే సముత్థాయ సుసంనద్ధసైన్యా యుద్ధార్థం
నిశ్చక్రామ. కాలికోఽపి మరణే కృతనిశ్చయ శ్చాపపాణి గ్రగనగతి ర్గరుడారూఢో
యుద్ధాయ ప్రస్థితః. అ త్రాస్తరే భగవతా నారాయణే నాతీతానాగతవర్తమానవేదినా
స్త్వతమాప్రో వైసతేయః సంప్రాప్తో విహస్య ప్రోక్షః.—‘భో గరుత్మన్, జానాసి
త్వం యస్యమ రూపేణ కాలికో దారుమయగరుడే సమారూఢో రాజకన్యాం కామ
యతే.’ సోఽబ్రవీత్.—‘దేవ, సర్వం జ్ఞాయతే తచ్చేష్టితమ్. త త్క్రిం కుర్తః సాం
ప్రతమి?’ శ్రీ భగవా నాహః.—‘అద్య కాలికో మరణే కృతనిశ్చయో విహితనియమో
యుద్ధార్థే వినిగతః. స నూనం ప్రధానక్షత్రియశరాహతో నిధన మేష్యతి. తస్మిన్ హతే
సర్వోజ్జనో వదిష్యతి య త్పుభూతక్షత్రియై ర్శిలిత్యా వాసుదేవో గరుడ శ్చ నిపా
తితః. తతః పరం లోకోఽయ మవయోః పూజాం న కరిష్యతి. తత స్త్వం ద్రుతతగం
తత్ర దారుమయగరుడే సంక్రమణం కురు. అహ మపి కాలికశరీరే ప్రవేశం కరిష్యామి.
యేన స శత్రూ న్వాహ్నిపాదయతి. తత శ్చ శత్రువధా దావయో ర్హాహత్త్వివృద్ధిః
స్యాత్.’

అథ గరుడే త థేతి ప్రతిపన్నే శ్రీ భగవా న్నారాయణ సచ్చరీరే సంక్రమణ
మకరోత్. తతో భగవన్హాహత్తేన గగనస్థః స కాలికః శబ్ద చక్ర గదాచాప చిహ్నితః
క్షణా దేవ లీల యేవ సమస్తా సపి ప్రధానక్షత్రియాన్నిస్తేజస శ్చకాం. తత నేన
రాజ్ఞా స్వసైన్య పరివృతేన సంగ్రామే జితా నిహతా శ్చ తే సర్వేఽపి శత్రవః. జాత

శృంగారమునకు ప్రవాదో, యథానేన విష్ణుజామాతృప్రభావేన సర్వే శత్రవో నిహతా, ఇతి. కాలికోఽపి తావత్తా ద్వైవ్యే ప్రముదితమనా గగనా దవత్తీగ్లో యావత్, రాజా మాత్యపారలోకా స్తం నగరవాస్తవ్యం కాలికం పశ్యన్తి. తతః పుష్కః ‘కి మేతత్?’ ఇతి. తతః సోఽపి మూలాదారభ్య సర్వం ప్రాగ్విస్తృత్వం న్యవేదయత్. తత శ్చ కాలిక సాహసానురజ్జితమనసా శత్రువధా దవాప్త తేజసా రాజ్ఞా సా రాజకన్యా సకల జనప్రత్యక్షం వివాహవిధినా తస్మై సమర్పితా దేశ శ్చ ప్రదత్తః. కాలికోఽపి తయా సార్థం పశ్యప్రకారం జీవలోకసారం విషయసుఖ మనుభవ స్కాలం నినాయ. అత స్తూచ్యతే.— ‘సుప్రయుక్తస్య దమ్భస్య’ ఇతి.

త చ్చుత్వా కరటక ఆహా:—‘భద్ర, అ స్త్యేవమ్. పరం తథాఽపి మహా నై భయమ్. యతో బుద్ధిమా స్సంజీవకో రాద్ర శ్చ సింహః. య ద్యపి తే బుద్ధిప్రాగల్భ్యం తథాఽపి త్వం పిఙ్గలకా త్తం వియోజయితు మసమర్థ ఏవ. దమనక ఆహా:— ‘భ్రాతః, అసమగ్లోఽపి సమర్థ ఏవ. ఉ క్తం చ,—

‘ఉపాయేన హి య త్కుర్యా త్త న్న శక్యం పరాక్రమైః,

కాక్యా కనకసూత్రేణ కృష్ణసరోస్వి నిపాతితః.’

228.

కరటక ఆహా:— ‘కథ మేతత్?’ సోఽబ్రవీత్.—

కథా. ౩.

అ స్తి కన్తింభి త్ప్రదేశే మహా న్న్యగ్రోధపాదపః. తత్ర వాయుసదమ్భతీ ప్రతివసతః స్త. అథ తయోః ప్రసవకాలే వృక్షవివరా నిష్క్రమ్య కృష్ణసగ్వః స దైవ తదపత్యాని భక్షయతి. తత స్తా నిర్వేదా దన్యవృక్షమూలనివాసినం ప్రియసుహృదం సృగాలం గ త్వోచతుః.— ‘భద్ర, కి మేవంవిధే సంజాతే, ఆవయోః క ర్తవ్యం భవతి? ఏవం తావ ద్దుష్టాత్తా కృష్ణసరోస్వి వృక్షవివరా నిర్గ త్యావయో ర్బాలకా నభక్షయతి. త త్కథ్యతాం తద్రక్షార్థం కల్పి దుపాయః.

యస్య త్రేత్రం నదీతీరే, భార్యా చ పరసజ్జతా,

స సర్వే చ గృహే వాసః, కథం స్యా త్తస్య నిర్వృత్తిః?

229.

అస్య చ్చ,— సర్పయక్తే గృహే వాసో మృత్యు రేవ న సంశయః,

య గ్రామాస్తే వసే త్సర్ప స్తస్య స్యా త్ప్రాణ సంశయః.

230.

అస్తాక మపి తత్ర స్థితానాం ప్రతిదినం ప్రాణ సంశయః.” స ఆహా:— “నాత్రవిషయే స్వలోఽపి విషాదః కార్యః. నూనం స లుభో నోపాయ మన్తరేణ వధ్యః స్యాత్.

ఉపాయేన జయో యద్వ గ్రిహే స్తద్వ గ్న హేతిభిః,

ఉపాయజ్ఞోఽల్ప కాయోఽపి న కూర్హేః పరిభూయతే.

231.

తథా చ,— భక్షయిత్వా బహూన్తస్య సుత్రమాఽధమమధ్యమాన్
అతితౌల్యాద్భుక్తః కశ్చిన్నతః కర్కటకగ్రహత్.”

282.

తా వ్రాచతుః,— ‘కథ మేతత్?’ సోఽబ్రవీత్.—

కథా. 2.

అస్తి కన్తింశ్చి ద్వనప్రదేశే నానాజలచరసనాథం మహా త్వరః. తత్ర చ కృతా
శ్రయో బక ఏకో వృద్ధభావ ముపాగతో మత్స్యస్య న్యాయపాదయితు మసమర్థః. తత
శ్చ త్సుత్రామకణ్ఠః సరస్తీర ఉపవిష్టో ముక్తాఫలప్రకర సద్భుతై రశ్రువనాహై ర్ధరాశల
మభిషిష్యన్ దురోద. ఏకః కులీరకో నానాజలచరసమేతః సమేత్య తస్య దుఃఖేన
దుఃఖితః సాదర మిద మూచే.—‘మామ, కి మద్య త్వయా నాహారవృత్తి రనుష్ఠీయతే?
కేవల మశ్రుపూర్ణ సేత్రాభ్యాం సనిశ్వాసేన స్థీయతే?’ స ఆహః— ‘వత్స, సత్య ముప
లక్షితం భవతా. మయా హి మత్స్యదనం ప్రతి పరమవైరాగ్యతయా సాంప్రతం
ప్రాచ్యోపవేశనం కృతమ్; తే నాహం సమీపగతా నపి మత్స్యస్యన్న భక్షయామి.’
కులీరక స్త చ్ఛ్చుత్వా ప్రాహః—‘మామ, కిం త ద్వైరాగ్యకారణమ్?’ స ప్రాహః—
‘వత్స, అహ మస్మి సరసి జాతో వృద్ధిం గత శ్చ. త న్న యైత చ్ఛ్చుతం, య ద్వాదశ
వాషి క్యనావృష్టిః సంపద్యత, ఇతి.’ కులీరక ఆహః— ‘కస్తా త్త చ్ఛ్చుతమ్?’
బక ఆహః— “దైవజ్ఞముఖాత్. ఏష శనైశ్చరో హి రోహిణీశకటం భిత్వా భామం
శుక్రం చ ప్రయాస్యతి. ఉక్తం చ వరాహమిహిరేణ.—

యది భిన్నే నూర్యసుతో రోహిణ్యాః శకట మిహ లోకే
ద్వాదశ వ్షాణి తదా న హి వర్షతి వాసవో భూమా.

283.

తథా చ,— ప్రాజాపత్యే శకటే భిన్నే ఽకృత్యైవ పాతకం వసుధా
భస్తానిశకలకీర్ణా కాపాలిక మివ వ్రతం ధత్తే.

284.

తథా చ,— రోహిణీశకట మర్కసద్వన శ్చే ద్భినత్తి రుధిరో ఽథవా శశి

కిం వదామి తదనిష్ఠసాగరే సర్వలోక ముపయాతి సంక్షయః.

285.

రోహిణీశకటమధ్యసంస్థితే చద్వీమ స్యశరణీకృతా జనాః

క్వాఽపి యాన్తి శిశుపాచితాశనాః నూర్యత ప్రభిదురాముషాయినః.

త దేతత్సరః స్వల్పతోయం వర్తతే, కీఘ్రం శోషం యాస్యతి; అస్తి న్ముక్తే యైః
స హాహం వృద్ధిం గతః, స దైవ క్రీడిత శ్చ, తే సర్వే తోయాభావా న్నాశం యా
స్యన్తి. త త్తేషాం వియోగం ద్రష్టు మహ మసమర్థః. తే వైత త్ప్రాయోపవేశనం
కృతమ్. సాంప్రతం సర్వేషాం స్వల్పజలాశయానాం జలచరా గురుజలాశయేషు స్వస్య

జనై ర్నియస్తే. కేచి చ్చ మకర గోధా శింశుమాగ జలహస్తి ప్రభృతయః స్వయ మేవ గచ్ఛన్తి. అత్ర పునః సరసి యే జలచరా స్తే నిభిన్నాః సన్తి; తే నాహం విశేసా ద్రోదిమి య ద్విజశేషమాత్రమ ప్యత్ర సోద్ధరిష్యతి.

తతః స త దాక ర్ణ్యాన్యేషా మపి జలచరాణాం త త్తస్య వచనం నివేదయామాస. అథ తే సర్వే భయత్రస్తమనసో మత్స్య కచ్చప ప్రభృతయ స్త మభ్యుపేత్య పప్రచ్ఛుః.—‘మామ, అ స్తి కశ్చిద్రుపాయో యే నాస్తాకం రక్షో భవతి?’ బక ఆహః.— ‘అ స్తస్య జలాశయస్య నాలిదూరే ప్రభూతజలసనాథం సరః పసి నీ మ్ల మ్లజీతం, య చ్చతుర్వింశ త్యాపి వర్షాణా మవృష్ట్యా న శోష మేష్యతి. త ద్యది మమ పృథ్విం క శ్చి దారోహతి త దహం తం తత్ర నయామి.’ అథ తే తత్ర విశ్వాస మాపన్నాః ‘తాత, మాతుల, భ్రాతః,’ ఇతి బ్రువాణాః ‘అహం పూర్వ మహం పూర్వమ్’ ఇతి సమస్తా త్పరితః. సోఽపి దుష్టాశయః క్రమేణ తా స్పృశ్య ఆరోప్య జలాశయస్య నాలిదూరే శిలాం సమాసాద్య తస్యా మాక్షిప్య స్వేచ్ఛయా భక్షయిత్వా భూయోఽపి జలాశయం సమాసాద్య జలచరాణాం మిథ్యావార్తాసందేశస్తే గ్నానాంసి రజ్జాయ నిత్యా మి వాహారపృత్తి మకరోత్.

అన్యస్మిన్ దినే చ కులీరకే ణోక్తః— ‘మామ, మయా సహ తే ప్రథమం స్నేహ సంభాషా సంభాతా. త త్క్రిం మాం పరిత్య జ్యాన్యా స్తయసి? తస్మా దద్య మే ప్రాణిత్రాణం కురు.’ త దాకర్ణ్య సోఽపి దుష్టాశయ ప్చింతవాః.—‘నిర్విణ్ణోఽహం మత్స్యమాంసాదనేన. త ద ద్వైసం కులీరకం వృజ్ఞానస్థానే కరోమి.’ ఇతి విచిన్త్య తం పృష్ఠే సమారోప్య తాం వధ్యశిలా ముద్దిశ్య ప్రస్థితః. కులీరకోఽపి దూరాదే వాగ్ధి పర్యతం శిలాశ్రయ మవలోక్య మత్స్యైశీని పరిజ్ఞాయ త మపుచ్ఛత్.— ‘మామ, కియదూరే స జలాశయః? మదీయభారే జాతిశ్రాన్త స్త్వమ్. త త్కథయ.’ సోఽపి మన్దగ్ధి ర్జలచరోఽయ మితి మత్స్యా స్థలే న ప్రభవ తీతి సస్తి త మిద మాహః.—‘కులీరక, కులీరకోఽన్యో జలాశయః, మమ ప్రాణయా త్రేయమ్. తస్మాత్ స్వర్యతా మాత్మనాఽభీప్రదేవతా. త్వా మ ప్యస్యాం శిలాయాం నిక్షిప్య భక్షయిష్యామి.’ ఇ త్యుక్తవతి తస్మి న్న కులీరక స్తం బకం స్వవదనదంశద్వయేన మృణాలనాళధవలాయాం మృదు గ్రీవాయాం గృహీత్వా మారయామాస. అథ స తాం బకగ్రీవాం సమాదాయ శనైః శనైః స్తజ్జలాశయ మాససాద. తతః సర్వై రేవ జలచరైః పృష్టః.— ‘భాః కులీరక, కిం నివృత్త స్త్వమ్? స మాతులోఽపి నాయాతః. త త్క్రిం చిరయతి? వయం సర్వే సోత్సుకాః కృతక్షణా స్తిష్ఠామః.’ ఏవం తై రభిహితే కులీరకోఽపి విహ స్తో వాచ.— ‘మూర్ఖాః, సర్వే జలచరా స్తేన మిథ్యావాదినా వచ్ఛయిత్వా నాలిదూరే

శీలాతలే ప్రక్షిప్త భక్షితాః. త స్త మాయుః శేషతయా తస్య విశ్వాసఘాతక స్యాభి
ప్రాయం జ్ఞాత్వా గ్రీ వేయ మానీతా. త దలం సంభ్రమేణ. అధునా సర్వజలనరాణాం
క్షేమం భవిష్యతి.”

అతో ౭హం బ్రవీమి.— ‘భక్షయిత్వా బహూన్ నైతస్మిన్’ ఇతి. వాయస
ఆహా:— ‘భద్ర, త త్కథయ కథం స దుష్టసర్వో వధ ముపైష్యతి.’ సృగాల ఆహా:—
‘గచ్ఛతు భవా ని-ఇచ్చి న్నగరం రాజాధిష్ఠానమ్. తత్ర క స్యాఽపి భనిమో రాజా
మాత్యాదేః ప్రమాదినః కనకనూత్రం హారం వా గృహీత్వా త త్కోటరే ప్రక్షిప, యేన
సర్వ స్త ద్గ్రహణేన వధ్యతే.’

అథ తత్క్షణా త్కాకః కాకీ చ తదాక ణ్ణాత్మేచ్ఛ యోత్సవితా. తత శ్చ కాకీ
కిచ్చి త్వరః ప్రాప్య యావ త్పశ్యతి, తావ త్తన్నధ్యే కస్యచిద్రాక్షో ౭ న్దఃపురం జలా
సన్నన్యస్తకనకనూత్రం ముక్తముక్తాహారవస్త్రాభరణం జలక్రీడాం కురుతే. అథ సా
వాయసీ కనకనూత్ర మేక మాదాయ స్వగృహభిముఖం ప్రత్యే. తత శ్చ కచ్చకి నో
వర్షధరా శ్చ తన్నీయమాన ముపలత్య గృహీతలగుడాః సత్వర మనుయయుః. కా
క్యపి సర్పకోటరే త త్కనకనూత్రం ప్రక్షిప్య సుదూర మవస్థితా. అథ యావ ద్రాజ
పురుషాస్తం వృక్ష మారుహ్య త త్కోటర మవలోకయన్తి, తావత్ కృష్ణసగ్గుః ప్రసా
రితభోగ స్తిష్ఠతి. తత స్తం లగుడప్రహారేణ హత్వా కనకనూత్ర మాదాయ యథాభి
లషితం స్థానం గతాః. వాయసదముతీ అపి తతః పరం సుఖేన వసతః. అతో ౭హం
బ్రవీమి.— ‘ఉపాయేన హి య త్కుర్యాత్’ ఇతి. తన్న కిచ్చి దివా బుద్ధిమతా
మసాధ్య మస్తి. ఉక్తం చ:—

‘యస్య బుద్ధి ర్బలం తస్య, నిర్బుద్ధేస్తు కుతో బలమ్?

వనే సింహో మదోన్మత్తః శశకేన నిపాతితః.’

237.

కరటక ఆహా:— ‘కథ మేతత్.’ స ఆహా:—

కథా. ౮.

కస్తించ్చి ద్వనే భాసురకో నామ సింహః ప్రతివసతి స్త. అ థాసౌ వీర్యాతి
రేకా నిత్య మే వానేకా స్త్పగశశకాదీ న్యావౌపదయః సోపరరామ. అ థా
స్వేద్య స్తద్వనజాః సర్వే సారణ వరాహ మహిష శశ కాదయో మిలిత్వా త మభ్యు
పేత్య ప్రోచుః.— ‘స్వామిన్, కి మనేన సకలమృగవధేన నిత్య మేవ, యత స్త
వైకే నాపి మృగేణ తృప్తి ర్భవతి. త త్క్రియతా మస్తాభిః సహ సమయధర్మః. అద్య
ప్రభృతి త వా త్రోపవిష్టస్య జాలికమేణ ప్రతిధిన మేకో మృగో భక్షణార్థం సమే

వ్యతి. ఏవం కృతే తవ తావ తస్మిణ్యత్రా క్లేశం వి నాపి భవిష్యతి, అస్తాకం చ
పునః సర్వోచ్ఛేదనం న స్యాత్. త దేష రాజధర్మా నుష్ఠీయతామ్. ఉక్తిం చ:—

శనైః శనై శ్చయో రాజ్య ముపభుక్త్యై యథాబలమ్
రసాయన మివ ప్రాజ్ఞః స పుష్టిం పరమాం వ్రజేత్. 238.

విధినా మస్త్యయుక్తేన రూక్షాఽపి మథితాఽపి స
ప్రయచ్ఛతి ఫలం భూమి రరణీవ హుతాశనమ్. 239.

ప్రజానాం పాలనం శస్యం స్వర్గకోశస్య వర్ధనమ్,
వీడనం ధర్మనాశాయ పాపా యాయశనే స్థితమ్. 240.

గోపాలేన ప్రజాధేనో ర్విత్తదగ్ధం శనై శ్చనైః
పాలనా తోష్ఠేషణా ద్ద్రాహ్యం న్యాయ్యాం వృత్తిం సమాచరేత్. 241.

అజా మివ ప్రజాం మోహో ద్యో హన్యా త్పుణివీపతిః
త వైకా జాయతే తృప్తి, ర్న ద్వితీయా కథంచన. 242.

ఫలాగ్రీ నృపతి స్తోకా న్నాలయే ద్యత్న మాశ్రితః
దాసమానాదిదోయేన మాలాకాగోఽస్కూరా నివ. 243.

నృపదీపో ధనస్తేహం ప్రజాభ్యః సంహర న్నపి
ఆస్తరస్థైర్దైత్యైః శుభ్రైర్లత్యుతే నైవ కేనచిత్. 244.

యథా గౌ ర్దహ్యతే కాలే పాల్యతే చ తథా ప్రజా,
సిన్ధుతే చీయతే చైవ లతా పుష్పఫలప్రదా. 245.

యథా బీజాస్కూరః సూక్ష్మః ప్రయత్నే నాభిరక్షితః
ఫలప్రదో భవే త్కాలే తద్వల్లోకః సురక్షితః. 246.

హిరణ్యధాన్యరత్నాని యానాని వివిధాని చ
తథాఽస్య దపి య త్రిశ్చ త్ప్రీజాభ్యః స్యా న్నహీపతేః 247.

లోకానుగ్రహకర్తారః ప్రవర్ధస్తే నరేశ్వరాః,
లోకానాం సంక్షయా చైచ్చవ త్తయం యాన్తి న సంశయః. 248.

అథ తేషాం తద్వచన మాకర్ణ్య భాసురక ఆహ:— ‘అహో, సత్య మభిహితం
భవద్భిః. పరం యది మ మోపవిష్ట స్యాత్ర నిత్య మేవ నైకః శ్వాపదః సమాగమిష్యతి,
త న్మునం సర్వా నపి భక్షయిష్యామి.’ అథ తే తతైవ ప్రతిజ్ఞాయ నిర్వృతిభాజస్త
త్రైవ వనే నిర్భయాః పర్యటన్తి. ఏక శ్చ ప్రతిదినం క్రమేణ యాతి. పృథో వా,
వైరాగ్యయుక్తో వా, శోకగ్రస్తో వా, పుత్రీ కశత్రనాశభీతో వా, తేషాం మధ్యా
త్తస్య భోజనార్థం మధ్యాహ్న సమయ ఉపతిష్ఠతే.

అథ కవాచి జ్ఞాతిక్రమా చ్ఛశక స్యావసరః సమాయాతః. స సమస్త మ్మగైః ప్రేరితోఽనిచ్ఛ న్మపి మద్దం మద్దం గత్వా తస్య వధోపాయం చింతయ స్వేలాతిక్రమం కృత్వా వ్యాపతితహృదయో యావ ద్గచ్ఛతి తావ న్నాగ్రే గచ్ఛతా తూపః సందృష్టః. యావ త్కూపోపరి యాతి తావ త్కూపమధ్య ఆత్మనః ప్రతిబిమ్బం దదర్శ. దృష్ట్వా చ తేన హృదయే చిన్తితమ్.— ‘య ద్భవ్య ఉపాయో ఽస్తి. అహం భాసురకం ప్రకోప్య స్వబుద్ధ్యాఽస్తి స్కూపే పాతయిష్యామి.’ అ థాసౌ దినశేషే భాసురక సమీపం ప్రాప్తః. సింహోఽపి వేలాతిక్రమేణ త్కుత్తామకణ్ఠః కోపావిష్టః స్పృక్ష్వణీ పరిలేలిహ న్యచిన్తయత్.— ‘అహో, ప్రాతరాహారాయ నిస్సత్త్వం వసం మయా కర్తవ్యమ్.’ ఏవం చిన్తయత స్తస్య శశకో మద్దం మద్దం గత్వా ప్రణమ్య త స్మాగ్రే శ్ఛితః. అథ తం ప్రజ్వలితాత్తా భాసురకో భర్తృయ న్నాహః—‘రే శశకాధమ, ఏకత స్తావ త్త్వం లఘుః ప్రాప్తో, ఽపరతో వేలాతిక్రమేణ. త దస్తా దపరాధా త్త్వం నిపాత్య, ప్రాతః సకలా న్య పి మృగకులా న్యచ్ఛేదయిష్యామి.’ అథ శశకః సవినయం ప్రోవాచ.— ‘స్వామిన్, నాపరాధో మమ, న చ సత్త్వానామ్. త మ్చూరియతాం కాగణమ్.’ సింహ ఆహః— ‘సత్త్వరం నివేదయ యావ న్మమ దంష్ట్రాన్త గ్రతో న భవా న్భవిష్యతి’ ఇతి. శశక ఆహః— ‘స్వామిన్, సమస్తమృగై రద్య జాతిక్రమేణ మమ లఘుతరస్య ప్రస్తావం విజ్ఞాయ తతో ఽహం చతుర్భిః శశక్తైః సమం ప్రేషితః. తత శ్చాహ మాగచ్ఛ న్నస్తరాలే మహతా కేనచి దపరేణ సింహేన వివరా నిర్గ త్యాభిహితః.— ‘రే, క్వ ప్రస్థితా యూయమ్. అభీష్టదేవతాం స్మరత.’ తతో మ యాభిహితమ్.— ‘వయం స్వామినో భాసురకసింహస్య సకాశ ఆహారార్థం సమయధర్తేణ గచ్ఛామః.’ తత స్తే నాభిహితమ్.— ‘య ద్యేవం తర్హి మదీయ మేత ద్వనమ్; మయా సహ సమయ ధర్తేణ సమస్తై రపి శ్వాపదై ర్వర్తితవ్యమ్. చారయాపీ న భాసురకః, అథ యది సో ఽత్ర రాజా, తతో విశ్వాసస్థానే చతురః శశకా నత్ర ధృత్వా త మాహూయ ద్రుత తర మాగచ్ఛ. యేన యః కశ్చి దావయో ర్మధ్యా త్వరాక్రమేణ రాజా భవిష్యతి, స సర్వా నేతా న్భవీష్యతి.’ ఇతి. తతో ఽహం తే నాదిష్టః స్వామిసకాశ మభ్యాగతః. ఏత ద్వేలావ్యతిక్రమకారణమ్. త దత్ర స్వామి ప్రమాణమ్.”

త మ్చూరిత్యా భాసురక ఆహః—“భద్ర, య ద్యేవం త త్సత్త్వరం దర్శయ మే తం చారసింహం, యే నాహం మృగకోపం త స్యోపరి షీప్త్వా స్వస్థో భవామి. ఉక్తం చః

భూమి ర్నిత్యం హిరణ్యం చ విగ్రహస్య ఫలత్రయమ్,

నా స్త్ర్యేక మపి య ద్యేవం న తం కుర్యా త్ప్రేథంచన.

249.

యత్ర న స్యా త్ఫలం భూరి యత్ర చ స్యా త్వరాభవః

న తత్ర మతిమా న్యుద్ధం సమత్వాద్య సమాచరేత్.”

250.

శశక ఆహా:—“స్వామిన్, సత్య మిదమ్. స్వభూమి హేతోః పరిభవా చ్చ యుధ్యస్తే త్కత్తిరియాః. పరం స దుర్దాశ్రయః. దుర్దాన్నిచ్చిమ్య వయం తేన విమృశ్యభిరాః. తతో దుగ్ధస్థో దుస్సాధ్యో భవతి రిపుః. ఉక్తం చ:—

న గజానాం సహస్రేణ న చ లక్షేణ వాజినామ్
య త్కృత్యం సాధ్యతే రాజ్ఞాం దుర్దే జైకేన సి 251.

శత మేకోఽపి సస్థతే ప్రాకారస్థో ధనుర్ధరః,
తస్మాద్దగం ప్రశంసన్తి నీలిశాస్త్రువిచక్షణాః. 252.

పురా గురోః సమాదేశాద్ధిరణ్యకశిపో గృహ్యత్
శక్రేణ విహితం దుగ్ధం ప్రభావా ద్విశ్వకర్మణః. 253.

తే నాపి చ వరో దత్తో ‘యస్య దుగ్ధం స భూపతిః
విజయా స్యాత్.’ తతో భూమా దుగ్ధాణి స్యుః సహస్రశః. 254.

దంష్ట్రావిరహితో నాగో, మదహీనో యథా గజః,
సర్వేషాం జాయతే వశ్యో దుగ్ధహీన స్తథా నృపః.” 255.

త చ్చుత్వా భాసురక ఆహా:—“భద్ర, దుగ్ధస్థ మపి దర్శయ తం చారసింహం యేన వ్యాపాదయామి. ఉక్తం చ:—

జాతమాత్రం న యః శత్రుం రోగం చ ప్రశమం నయేత్
మహాబలోఽపి తే నైవ వృద్ధిం ప్రాప్య స హస్యతే. 256.

తథా చ,— ఉత్తిష్ఠమాన స్తు పరో నోపేక్ష్యః పథ్య మిచ్ఛతా
సమాహి శీష్టై రామ్నై తా వర్తన్తిన్తా వామయః స చ. 257.

అపి చ,—

ఉపేక్షితః క్షీణబలోఽపి శత్రుః ప్రమాదదోషా త్పురుషై ర్న దాన్తైః
సాధ్యోఽపి భూత్వా ప్రథమం తతోఽసా వసాధ్యతాం వ్యాధి రివ ప్రయాతి.
తథా చ,— అత్తనః శక్తి ముద్వీక్ష్య మానోత్సాహం చ యో వ్రజేత్
బహుకా హన్తి స ఏకోఽపి, క్షత్తిరియా న్భార్గవో యథా.” 259.

శశక ఆహా:—“అ స్త్రీతత్. తథా ఽపి బలవా న్న మయా దృష్టః. తన్న
యుజ్యతే స్వామిన్ స్తస్య సామగ్ధ్య మవిదిత్వా గత్తమ్. ఉక్తం చ:—

అవిద్యాత్తనః శక్తిం పరస్య చ సముత్సుకః
గచ్ఛ స్తభిముఖో నాశం యాతి వహ్నా పత్యవత్. 260.

యో బలా తోఽప్నిన్నతం యాతి నిహన్తుం సబలోఽప్యరిమ్
విమదః స నివరేత శీర్ణదన్తో గజో యథా.” 261.

భాసురక ఆహా:— ‘భోః, కిం త వానేన వ్యాపారేణ. దగ్ధయ మే తం దుగ్ధస్థ మపి.’
అథ శశక ఆహా:— ‘య ద్యేవం త వ్యైగచ్ఛతు స్వామి.’ ఏవ ము క్త్వాగ్రే
ప్రసీతః. తత శ్చ తేనాగచ్ఛతా యః కూపో దృష్టోఽభూ త్త మేవ కూప మాసాద్య
భాసురక మాహ:— ‘స్వామిన్, క న్తే ప్రతాపం సోధుం సమర్థః? త్వాం దృష్ట్వా
దూరతోఽపి చారసింహః ప్రవిప్లః స్వం దుగ్ధమ్. త దాగచ్ఛ యేన దర్శయామి.’ ఇతి.
భాసురక ఆహా:— ‘దగ్ధయ మే దుగ్ధమ్.’ త దను దర్శిత స్తేన. కూపః. తతః సోఽపి
మూర్ఖః సింహః కూపమధ్య ఆత్మప్రతిబింబం జలమధ్యగతం దృష్ట్వా సింహనాదం
ముమోచ. తతః ప్రతిశబ్దేన కూపమధ్యా ద్విగుణతగో నాదః సముత్థితః. అథ తేన
తం శత్రుం మ త్వాత్తానం త సోఽపరి ప్రక్షిప్య ప్రాణాః పరిత్యక్తాః. శశకోఽపి హృష్ట
మనాః సర్వమృగా నానన్ద్య తైః సహ ప్రశస్యమానో యథాసుఖం తత్ర వసే నివసతిస్త.

అతోఽహం బ్రవీమి.— ‘యస్య బుద్ధి గ్భటం తస్య’ ఇతి. త ద్యది భవా స్కంభ
యతి, త త్త త్రైవ గత్వా తయోః స్వబుద్ధిప్రభావేణ మైత్రీభేదం కరోమి.—
కరటక ఆహా:— ‘భద్ర, య ద్యేవం తస్మి గచ్ఛ. కివా న్తే పథానః సన్తు. యథాభి
ప్రేత మనుష్ఠీయతామ్.’

అథ దమనకః సంజీవక వియుక్తం పిష్టలక మవలోక్య త త్రావరే. ప్రణ మ్యాగ్రే
సముపవిప్లః. పిష్టలకోఽపి త మాహ:— ‘భద్ర, కిం చిరా ద్దృష్టః?’ దమనక ఆహా:—
‘న కిచ్చి ద్వేవపాదానా మస్తాభిః ప్రయోజనమ్, తే నాహం నాగచ్ఛామి. తథాఽపి
రాజప్రయోజనవివాశ మవలోక్య సందహ్యామానహృదయో వ్యాకులతయా స్వయ మే
వాభ్యాగతో వత్తుమ్. ఉ క్తం చ.—

ప్రియం వా యది వా ద్వేష్యం శుభం వా యది వాశుభమ్

అపృష్టోఽపి పితం బ్రూయా ద్యస్య నేచ్ఛే త్పరాభవమ్.’ 262.

అథ తస్య సాభిప్రాయం వచన మాకర్ణ్య పిష్టలక ఆహా:— ‘కిం వత్తుమనా భవాన్.
త త్కథ్యతాం య త్కథనీయ మస్తి.’ స ప్రాహ:— ‘దేవ, సంజీవకో యుష్మత్పాదానా
ముపరి ద్రోహబుద్ధి రితి. విశ్వాగతస్య మత్తః విజన ఇద మాహ:— ‘భో దమనక,
దృష్టా మయా స్య పిష్టలకస్య సారాసారతా. త దహ మేనం హత్వా సకలమృగాధి
పత్యం త్వత్సాచిక్య పదవీ సమన్వితం కరిష్యామి.” పిష్టలకోఽపి తద్వజ్రసారప్రహర
సదృశం దారుణం వచః సమాకర్ణ్య మోహ ముపగతో న కిచ్చి దపున్రక్తవాక్. దమనకో
ఽపి తస్య త మాకార మాలోక్య చిత్రితవాక్.— ‘అయం తావ త్సంజీవకనిబద్ధరాగః
త న్మున మనేన మన్త్రితా రాజా వినాశ మవాప్స్యతి. ఉ క్తం చ.—

ఏకం భూమిపతిః కరోతి సచివం రాజ్యే ప్రమాణం యదా,
తం మోహచ్చ్యాయతే మదః, స చ మదా ద్రాన్యేన నిర్విద్యతే,
నిర్విద్యస్య పదం కరోతి హృదయే తస్య స్వతంత్రస్సృహా,
స్వాతంత్ర్యస్సృహయా తతః స నృపతేః ప్రాణేష్వభిద్రుహ్యతి. 263.

తత్త్రి మత్ర యుక్తమ్? ఇతి. పిజ్జలకోఽపి చేతనాం సమాసాద్య కథమపి తమాహః—
'సంజీవక స్తావ త్ప్రణామో భృత్యః. స కథం మ మోపరిద్రోహబుద్ధిం కరోతి?'
దమనక ఆహః— 'దేవ, భృత్యోఽభృత్య ఇ త్యనైకాన్తిక మేతత్. ఉక్తం చః—

న సోఽస్తి పురుషో రాజ్ఞాం యో న కామయతే క్రియమ్,
అశక్తా ఏవ సర్వత్ర సర్వేంద్రిం పర్యపాసతే.' 264.

పిజ్జలక ఆహః— 'భద్ర, తథా ఽపి మమ త సోఽపరి చిత్తవృత్తి ర్న వికృతించియాతి.
అథవా సా ధ్యద ముచ్యతే—

అనేకదోషదుష్టోఽపి కాయః కస్య న వల్లభః?
మర్వ స్తు పి వ్యలీకాని యః ప్రియః ప్రియ ఏవ సః.' 265.

దమనక ఆహః— "అత ఏ వాయం దోషః. ఉక్తం చః—

యస్మిన్నేవాధికం చక్షు రారోపయతి పార్శ్వః
అమలీనః కులీనో వా స శ్రీయో భాజనం నరః. 266.

అపరం కేన గణనిశేషేణ స్వామీ సంజీవకం నిర్గుణక మపి నికటే ధారయతి. అథ
దేవ, య ద్యేవం చిన్తయసి 'మహాకాయోఽయమ్. అనేన రిపూ న్వాప్యపాదయిష్యామి.'
త దస్మా స్తు సిద్ధ్యతి, యతోఽయం శష్పభోజీ. దేవపాదానాం పునః శత్రవో మాం
సాశిసః. త ద్రిపుసాధన మస్య సాహాయ్యేన న భవతి. తస్మా దేవ దూషయిత్వా
హన్యతామ్." ఇతి. పిజ్జలక ఆహః—

"ఉక్తో భవతి యః పూర్వం గుణవా నితి సంసది
తస్య దోషో న వక్తవ్యః ప్రతిజ్ఞాభక్తభీరుణా. 267.

అన్య చ్చ. మ యాస్య తవ వచనే నాభయప్రదానం దత్తమ్. త త్కథం స్వయ మేవ
వ్యాపాదయామి? సర్వథా సంజీవకోఽయం సుహృ దస్మాకమ్. న తం ప్రతి కశ్చి
న్మన్య రితి. ఉక్తం చః—

ఇతః స దైత్యః ప్రాప్తశ్రీ, ర్నేత ఏ వార్హతి క్షయమ్,
విషవృక్షోఽపి సంవర్ధ్య స్వయం ఛేత్తు మసాంప్రతమ్. 268.

ఆదౌ న వా ప్రణయినాం ప్రణయో విధేయో,
ద్యోఽధవా ప్రతిదిగం పరిసోషణీయః,

ఉత్తిప్య య త్తిపతి త త్ప్రకరోతి లజ్జాం,

భూమా స్థితస్య పతనా ద్భయ మేవ నాస్తి.

269.

ఉపకారిషు యః సాధుః సాధుత్వే తస్య కో గుణః?

అపకారిషు యః సాధుః స సాధుః సద్భి రుచ్యతే.

270.

తద్ద్రోహబుద్ధే రపి మయాఽస్య న విరుద్ధ మాచరణీయమ్.”దమనక ఆహః— “స్వామిన్, నైష రాజధర్మో, యద్ద్రోహబుద్ధే రపి త్సమ్యతే. ఉక్తం చః—

తుల్యార్థం తుల్యసామర్థ్యం మర్తజ్ఞం వ్యవసాయినమ్

అర్థ రాజ్యహరం భృత్యం యో న హన్యా త్స హన్యతే.

271.

అపరం త్వయాఽస్య సఖిత్వా త్సర్వోఽపి రాజధర్మః పరిత్యక్తః. రాజధర్మాభావా త్సర్వోఽపి పరిజనో విరక్తిం గతః. యతః సంజీవకః శష్పభోజీ, భవాన్ మాంసాదః, తవ ప్రకృతయ శ్చ. య త్రవ వధ్యవ్యవసాయబాహ్యః కుత స్తాసాం మాంసాశనమ్? యద్రహితా స్తా స్తావం త్యక్త్వా యాస్యన్తి. తతోఽపి త్వం వినష్ట ఏవ. అస్య సజ్జత్యా పున స్తే న కదాచి దాభేటకే మతి గృహిష్యతి. ఉక్తం చః—

యాదృశైః సేవ్యతే భృత్యైః, ర్యాదృశాం శోష్పసేవతే,

కదాచి న్నాత్ర సద్దేహ, స్తాదృక్ భవతి పూరుషః.

272.

తథా చ,— సంతప్తాయసి సంస్థితస్య పయసో నా మామి న జ్ఞాయతే,

ముక్తాకారతయా త దేవ నలీనప త్త్రిన్ధితం రాజతే,

స్వాతా సాగరశుక్తికుక్షిపతితం త జ్ఞాయతే మాత్మికం,

ప్రాయే జాధమ మధ్య మో త్రమగుణః సంవాసతో జాయతే.

273.

తథా చ,— అసతాం సజ్జదోషేణ సాధవో యన్తి విక్రియామ్,

దుర్యోధనప్రసక్తేన భీష్మో గోహరణే గతః.

274.

అత ఏవ సగ్తో నీచసజ్గం వర్జయన్తి. ఉక్తం చః—

న హ్యవిజ్ఞాతశీలస్య ప్రదాతవ్యః ప్రతిశ్రయః,

మత్కులస్య చ దోషేణ హతా మన్దవిసర్పిణీ.”

275.

పిల్లలక ఆహః— ‘కథ మేతత్?’ సోఽబ్రవీత్.—

కథా. ౯.

అస్తి కస్యచి న్నహీపతేః కన్తింఘ్ని త్థానీ మమోరమం శయనస్థానమ్ శుక్లతరపటయుగలమధ్యసంస్థితా మన్దవిసర్పిణీ నామ శ్వేతా యాకా ప్రతివసతి స్త. సా చ తస్య మహీపతే రక్త మాస్వాదయన్తీ సుఖేన కాలం నయమానా తిష్ఠతి. అశ్వేద్య

శ్చ తత్ర శయనే క్వచి ద్భాగ్యున్నగ్నిముఖో నామ మత్కుణః సమాయాతః. అథ తం దృష్ట్వా సా మిష్ణువదనా ప్రోవాచః— ‘భో అగ్నిముఖ, నుత స్త్వ మి త్రానుచిత స్థానే సమాయాతః? త ద్యావ న్న కచ్చి ద్వేత్తి, తావ చ్చీప్రం గహ్యతామ్.’ ఇతి.

స ఆహః— “భవతి, గృహగత స్వాసాథో గపి నైత ద్యుజ్యతే వత్తుమ్.

ఉ క్తం చః—

‘ఏ హ్యగచ్ఛ, సమాశ్వ, సాసనమిదం, కస్తా చ్చిరా ద్దృశ్యసే?
కా వాన్తా? అతిదుర్బలాఽసి, కుశలం? ప్రీతోఽస్మి తే దగ్ధనాత్.’

ఏవం నీచజనేఽసి యుజ్యతి గృహం ప్రాప్తే సతాం సర్వదా,

ధర్తోఽయం గృహమేధి నాం నిగదితః స్తార్తై ర్లఘుః స్వగ్రహః. 276.

అపగం మ యానేకమానుషాణా మనేకవిధాని దధిరా జ్యాస్వాదితా న్యాహారదోషా త్కలు తిక్త కషా యాష్టు రసాస్వాదాని, న చ మయా కదాచి న్నగ్రరక్తం సమా స్వాదితమ్. త ద్యది త్వం ప్రసాదం కరోషి, త దస్య నృపతే ర్వివిధవృజ్ఞానాన్నపాన చోష్య లేహ్య స్వాద్వాహారవశా దస్య శరీరే య నిష్ఠం రక్తం సంజాతమ్, తదా స్వాదనేన సౌఖ్యం సుహృదయామి జిహ్వయాః. ఉ క్తం చః—

గర్భస్య నృపతే ర్వాపి జహ్వోసౌఖ్యం సమం స్పృతమ్;

తస్తాత్రం చ స్పృతం సారం యదగ్గం యతతే జనః. 277.

య ద్యేవ న భివే ల్లోకే కర్త జిహ్వప్రతుష్టిదమ్,

త న్న భృతో భవే త్కృష్టి త్కస్యచి ద్వశగోఽభవా. 278.

య దసత్యం వచే న్దగ్ధో, య వ్వాఽనేవ్యం చ నేవతే,

య ద్గచ్ఛతి విదేశం చ, త త్సగ్వ ముదరాగృతః. 279.

త న్నయా గృహగతేన బుభుక్షయా పీడ్యమానేన త్వత్సకాశా ద్భోజన మగ్రసీయమ్, త న్న త్వ యైకాకిన్యాఽస్య భూషతే రక్తభోజనం కర్తం యుజ్యతే.”

త చ్ఛ్చూత్వా మందవిసర్పి జాగ్రహః— ‘భో మత్కుణ, అహ మస్య నృపతే ర్నిద్రావశం గతస్య రక్త మాస్వాదయామి. పున స్త్వ మగ్నిముఖ శ్చపల శ్చ. త ద్యది మయా సహ రక్తపానం కరోషి, త త్తిష్ఠ. అభీష్టతరం రక్త మాస్వాదయ.’ సో ఽబ్రవీత్.— ‘భగవతి, ఏవం కరిష్యామి. యావ త్త్వం నాస్వాదయసి ప్రథమం నృప రక్తమ్, తావ న్నమ దేవగురుకృతః శపథః స్యాత్, యది త దాస్వాదయామి.’ ఏవం తియోః పరస్పరం వదతోః స రాజా తచ్ఛయన మాసాద్య ప్రసుప్తః. అ థాసౌ మత్కుణో జిహ్వలౌల్యప్రకృష్టైశ్చకాశా జ్ఞాగ్రత మపి తం మహిపతి మదశత్. అథవా సా ధ్వద ముచ్యతే.—

స్వభావో నౌపదేశేన శక్యశ్చే కర్తు మన్యథా,
సుతప్త మపి పానీయం పున గచ్ఛతి తామ్.

280.

యది స్యాచ్ఛీతలో వహ్నిః, శీతాంశు ద్దహనార్హకః
న స్వభావోఽత్ర మన్యనాం శక్యశ్చే కర్తు మన్యథా.

281.

అథాసౌ మహిపతిః సూన్యగ్రవిధ ఇవ తచ్ఛయనం త్యక్త్వా తత్తణా ద్దేవోత్థితః.—
'అహో! జ్ఞాయతా మత్ర ప్రచ్ఛాదనపటే మత్కుణో యాకా వా నూనం తిష్ఠతి,
యే నాహం దప్తః.' ఇతి. అథ యే కఞ్చకిన స్తత్ర స్థితా నై సత్వగం ప్రచ్ఛా
పటం గృహీత్వా నూత్నదృష్ట్యా వీక్షాం సక్రుః. అత్రాన్తరే స మత్కుణ శ్చాపల్యా
త్థేట్యాస్తం ప్రవృత్తః. సా మన్దవిసర్పి ణ్యపి వస్త్రసంధ్యన్తరతా తై ర్దృష్టా, వ్యాపా
దితా చ. అతోఽహం బ్రవీము.— 'న హ్యవిజ్ఞాతశీలస్య' ఇతి. ఏవం జ్ఞాత్వా త్వ
యైష వధ్యః. నో చే త్వం వ్యాపాదయిష్యతి. ఉక్తం చ:—

త్యక్త్వా శ్చాభ్యన్తరా యేన, బాహ్య శ్చాభ్యన్తరీకృతాః,
స ఏవ మృత్యు మాహ్నీతి, యథా రాజా కనుద్భుమః.

282.

పిన్దలక ఆహ:— 'కథ మేతత్?' సోఽబ్రవీత్.—

కథా. ౧౦.

కస్తింఞ్చి ద్వనప్రదేశే చణ్డవో నామ సృగాలః ప్రతివసతి స్త్వ. కదాచి
క్షుధాబిష్టో జహ్వలాల్యా స్సగరాన్తరే ప్రవిప్తః. అథ తం నగరవాసినః సారమేయా
అపలోక్య సర్వతః శబ్దాయమానాః పరిధావ్య తీక్ష్ణదంష్ట్రాన్రౌ ఝక్షీతు మారభ్యాః. సో
ఽపి తై గృక్ష్మమాణః ప్రాణభయా త్వృత్యాసన్న రజకగృహం ప్రవిప్తః. తత్ర చ నీలీ
గనపరిపూర్ణం మహాభాణ్డం సజ్జీకృత మాసీత్. తత్ర సాగమేయై రాక్రాన్తో భాణ్డమధ్యే
పలితః. అథ యావన్ని స్క్రాన్త స్తావ స్తీలీవర్ణః సంజాతః. తత్రాపరే సారమేయా
స్తం సృగాల మజానమై యథాభీష్టదిశం జన్మః. చణ్డరవోఽపి మారతరం ప్రదేశ
మాసాద్య కాననాభిముఖం ప్రతస్థే. న చ నీలవర్ణేన కదాచి నిజాణ్డం త్యజ్యశే.
ఉక్తం చ:—

వజ్రలేపస్య మూర్ఖస్య నారీణాం కంఠటస్య చ

ఏకో గ్రహ స్తు మీనానాం నీలీమన్యపయో స్తథా.

283.

అథ తం హరగలగరల తమాల సమప్రభ మపూన్యం సత్త్వ మవలోక్య సర్వే
సింహ వ్యాఘ్ర ద్వీపి కృక ప్రభృతయోఽరణ్యనివాసిసౌ భయవ్యాకులచిత్తాః సమన్తా
త్పలామనక్రియాం కున్వంతి. కథయన్తి చ:— 'న జ్ఞాయతేఽస్య కీర్ష గ్విచక్షితం పాయ
మం చ. తి మ్దారతిరం గచ్ఛామః. ఉ కం చ:—

న యస్య చేష్టితం విద్యాన్మ కులం న పరాక్రమమ్

న తస్య విశ్వసే త్పాప్తిభ్యో య దీచ్ఛ చ్చియ మాత్మనః.' 284.

చణ్డరవోఽపి తా న్భయవ్యాకులతా నిష్కా యేద మాహః— “భో భోః శ్వాపదాః, కిం యూయం మాం దృష్ట్యైవ సంత్రస్తా వ్రజథ? త న్మ భేతవ్యమ్. అహం బ్రహ్మ జాద్య స్వయ మేవ సృష్ట్యాఽభిహితః— ‘య చ్ఛాప్యపదానాం మధ్యే కచ్ఛి ద్రాజా నాస్తి. త త్త్వం మ యాద్య సర్వశ్వాపదప్రభుత్వేఽభిషిక్తః కకుద్దుమాభిభః. తతో గత్వా క్షితితలే తా న్సర్వా స్మరిపాలయ.’ ఇతి. తతోఽహ మ త్రాగతః. త న్నమ శత్రుచ్ఛాయాయాం సర్వై రేవ శ్వాపదై ర్వర్తితవ్యమ్. అహం కకుద్దుమా నామ రాజా త్రైలోక్యేఽపి సంజాతః.” త చ్ఛ్చుత్వా సింహ వ్యాఘ్ర పురస్సరాః శ్వాపదాః ‘స్వామిన్, ప్రభో, సమాదిశ’ ఇతి వదంత స్తం పరివపుః. అథ తేన సింహ స్వామాత్య వదపి ప్రదత్తా, వ్యాఘ్రస్య శయ్యాపాలత్వమ్, ద్వీపిన స్తామూలధికారః, వృకస్య ద్వారపాలకత్వమ్. యే చాత్మియాః సృగాలా హైః స హంపమాత్ర మపి న కరోతి. సృగాలాః సర్వేఽప్యర్థచన్ద్రం దత్త్యా నిసానితాః. ఏవం తస్య రాజ్యక్రియాయాం వర్త మానస్య తే సింహాదయో మృగా న్వాన్యపాద్య తత్ పురతః ప్రక్షిప్న్వతి. సోఽపి ప్రభు భర్తేణ సర్వేషాం తాం ప్రవిభజ్య ప్రయచ్ఛతి. ఏవం గచ్ఛతి కాలే కదాచి తేన సభాగ తేన దూరదేశే శబ్దాయమానస్య సృగాలబృహస్య కోలాహలాఽశ్రావి. తం శబ్దం శ్రుత్వా పులకితతమ రానద్వాశ్రుపరపూర్ణనయన ఉత్థాయ తారస్వరేణ విరోతు మార భవాన్. అథ తే సింహాదయ స్తం తారస్వర మాకర్ణ్య సృగాలోఽయ మితి మత్వా సలజ్జ మధోముఖాః త్వా మేకం స్థిత్యా మిథః ప్రోచుః— ‘భో, వాహితా వయ మనేన త్సుద్రస్యగాలేన! త ద్వధ్యతామ్.’ ఇతి. సోఽపి త దాకర్ణ్య పలాయితు మిచ్ఛం స్తత్ర స్థాన ఏవ సింహాదిభిః భిష్టశః కృతో మృత శ్చ. అతోఽహం బ్రవీమి— ‘త్యక్తా శ్చాభ్యస్తరా యేన’ ఇతి.

త దాకర్ణ్య పిష్టలక ఆహః— ‘భో దమనక, కః ప్రత్యయోఽత్ర విషయే యత్ స మ మోపరి దుష్టబుద్ధిః?’ స ఆహః— ‘య దద్య మ మాగ్రే తేన నిశ్చయః కృణో యత్ ప్రభాతే పిష్టలకం వధిస్యామి, త ద త్రైవ ప్రత్యయః. ప్రభాతేఽవసరవేళాయా మార క్తముఖనయనః స్ఫురితాధరో దిశోఽవలోకయ న్మనుచితస్థానోపవిష్ట స్త్వాం క్రూరదృష్ట్యా విలోకయిష్యతి. ఏవం జ్ఞాత్వా య దుచితం తత్ కర్తవ్యమ్.’ ఇతి కథ యిత్యా సంజీవకసకాశం గతః. తం ప్రణ మ్యాపవిష్టః. సంజీవకోఽపి సోద్యేగాకారం మద్గత్యా సమాయాతం త ముద్ద్యిక్త్య సాదరతర మువాచః— ‘భోమిత్ర, స్వాగతమ్, చిరా ద్దృష్టోఽసి. అపి ఏవం భవతః? తత్ కథయ యే నాదేయ మపి తుభ్యం గృహ గతాయ ప్రయచ్ఛామి. ఉ క్తం చః—

తే ధన్యాస్తే వివేకజ్ఞాస్తే సభ్యా ఇహ భూతలే
ఆగచ్ఛన్తి గృహే యేషాం కార్యాగ్రం సుహృదో జనాః. 285.

దమనక ఆహా:— “భోః కథం కిమం సేవకజనస్య?

సంపత్తయః పరాయత్నాః, సదా చిత్త మనిర్వృతమ్,
స్వజీవితేఽప్యవిశ్వాస, స్తేషాం యే రాజసేవకాః. 286.

తథా చ:— సేవయా ధన మిచ్ఛద్భిః సేవకైః పశ్య యత్ కృతమ్!
స్వాతస్త్రియం య చ్ఛరీరస్య మూఢై స్త దపి హరితమ్. 287.

తావ జ్ఞ స్తాతిదుఃఖాయ, తతో దుర్గతతా సదా,
త త్ప్రాపి సేవయా వృత్తి, రహో దుఃఖ పరమ్పరా! 288.

జీవన్తోఽపి మృతాః పశ్య శ్రూయస్తే కిల భారతే,
దరిద్రో వ్యాధితో మూఢః ప్రవాసీ నిత్య సేవకః. 289.

నాశ్చాతి స్వేచ్ఛ యాత్సుక్యా, ద్వినిద్రో న ప్రబుధ్యతే,
న నిశ్చక్రం చవో బ్రూతే, సేవకోఽప్యత్ర జీవతి! 290.

సేవా శ్వవృత్తి రాఖ్యాతా యై స్తైర్నిధ్యా ప్రజల్పితమ్,
స్వచ్ఛందం చరతి శ్వాఽత్ర, సేవకః పరశాసనాత్. 291.

భూశయ్యా బ్రహ్మచర్యం చ కృశత్వం లఘుభోజనమ్
సేవకస్య యతే ర్యన్య, ద్విశేషః పాపధర్మజః. 292.

శీతాతపాదికమైని సహతే యాని సేవకః
ధనాయ, తాని చాలాపిని, యది ధర్మా న్న ముచ్యతే. 293.

మృదునాఽపి సువృత్తేన సుమిష్టే నాపి హరిణా
మోదకే నాపి కిం తేన నిష్పత్తి ర్యస్య సేవయా? 294.

సంజీవక ఆహా,— ‘అథ భవాన్ కిం వత్తమనాః?’ సోఽబ్రవీత్.— ‘మిత్ర),
సచివానాం మస్త్రీభేదం కర్తుం న యుజ్యతే. ఉక్తం చ:—

యో మస్త్రీం స్వామిమో భిద్యాత్ సాచివ్యే సంనియోజితః
స హత్వా నృపకాగ్రం తత్ స్వయం చ నరకం వ్రజేత్. 295.

యేన యస్య కృతో భేదః సచివేన మహిపతే,
తే నాశక్త్రవధ స్తస్య కృత ఇ త్యాహ నారదః. 296.

తథాఽపి మయా తవ స్నేహపాశబద్ధేన మస్త్రీభేదః కృతః యత స్త్వం మమ వచనే
నాత్ర రాజమలే కిశ్వరః ప్రవిష్ట శ్చ, ఉక్తం చ:—

విస్రమాభి ద్యస్య యో మృత్యు మవాహ్నీతి కథంచన,
తస్య హత్యా తదుత్థా సా; ప్రాహేదం వచనం మనుః.

297.

త త్ర వోపరి పిఙ్గలకోఽయం దుష్టబుద్ధిః. కథితం చా ద్యానేన మత్పురత శ్చతుష్కర్మ
తయా.— ‘యత్ ప్రభాతే సంజీవకం హత్యా సమస్తమ్మగపరివారం చిరా త్తృప్తం
నేష్యామి.’ తతః స మ యో క్తః.—‘స్వామిన్, న యు క్త మిదం య న్నిత్త్రోద్రోహేణ
జీవనం క్రియతే. ఉ క్తం చ:—

అపి బ్రహ్మచరం కృత్వా ప్రాయశ్చితేన శుభ్యతి
తదర్హణ విచీర్ణేన న కథంచిత్ సుహృద్భావః.’

298.

తత స్తే నాహం సామర్థేణోక్తః.— ‘భో దుష్టబుద్ధే, సంజీవక స్తావ చ్చుష్పభోజీ,
వయం మాంసాశీనః, త దస్తాకం స్వాభావికం వైరమ్. ఇతి కథం రిపు రుపేక్ష్యతే.
తస్తాత్ సామాదిభి రుపాయై ర్హన్యతే. న చ హతే తస్మిన్ దోషః స్వాత్. ఉ క్తం చ:—

దత్త్వా ఽపి కన్యకాం వైరీ నిహంతవ్యో విపక్షితా,
అన్యోపాయై రశక్యో యో; హతే దోషో న విద్యతే.
కృత్యాకృత్యం న మన్యేత త్క త్త్రియో యుధి సద్గతః,
ప్రసుప్తో ద్రోణపుత్రేణ భృష్టద్యుమ్నః పురా హతః.’

299.

300.

త దహం తస్య నిశ్చయం జ్ఞాత్వా త్వత్సకాశ మి హాగతః. సాంప్రతం మే నాస్తి విశ్వాస
ఘాతకదోషః. మయా సుగుప్తమన్త్రీ స్తవ నివేదితః. అథ య త్తే ప్రతిభాతి తత్
కురుప్య.” ఇతి.

అథ సంజీవక స్తస్య త ద్వజ్రపాతదారుణం వచనం శ్రుత్వా మోహ ముపా
గతః. అథ చేతనాం లభ్యా సవై రాగ్య మిద మాహః.—“భో, సా ద్విద ముచ్యతే.—

దుర్జనగమ్యా నార్యః, ప్రాయే జాన్మేహవాక్ భవతి రాజా,
కృపణానుసారి చ ధనం, మేఘో గిరిదుర్గవర్షీ చ.

301.

అహం హి సమ్యగో రాక్షో, య ఏవం మన్యతే మధిః
బలీవర్దః స విజ్ఞేయో విషాణపరివర్జితః.

302.

వరం వనం, వరం భైత్యం, వరం భారోపజీవనమ్,
వరం వ్యాధి, ర్మనుష్యాణాం నాధికారేణ సమ్మదః.

303.

త దయుక్తం మయా కృతం య దనేన సహ మైత్రీ విహితా. ఉ క్తం చ,—

యయో రేవ సమం విత్తం, యయో రేవ సమం కులమ్,
తయో రైత్రీ వివాహ శ్చ, న తు పుష్టవిపుష్టయోః.

304.

తథా చ,—

మృగా మృతైః సజ్జ మనువ్రజన్తి, గావ శ్చ గోభిః, స్తుగ గా స్తుగ శ్చైః,

మృగ్నా శ్చ మూఘైః, సుధియః సుధీభిః, సమాసశీలవ్యసనేషు సఖ్యమ్. 305.

తద్వది గత్వా తం ప్రసాదయామి, తథాఽపి న ప్రసాదం యాస్యతి ఉక్తం చ,—

నిమిత్త ముద్దిశ్య హి యః ప్రకుప్యతి ధ్రువం స త స్యాపగమే ప్రశామ్యతి.

అకారణద్వేషపరో హి యో భవేత్ కథం సర స్తం పరితోషయిష్యతి? 306.

అహా! సాధు చేద ముచ్యతే.—

భక్తానా ముపకారిణాం పరహితవ్యాపారయుక్తాత్మనాం

సేవాసంవ్యవహారతత్త్వవిదుషాం ద్రోహమ్యతానా మపి

వ్యాపత్తిః స్థలితాస్తరేషు నియతా, సిద్ధిర్భవేద్వా స వా;

తస్మా దముప్పతే రి వావనిపతేః సేవా సదా శశ్చిన్. 307.

తథా చ,— భావస్నిగ్ధై రుపకృత మపి ద్వేష్యతాం యాతి లోకే,

సాక్షా దన్యై రపకృత మపి క్షీతయే చోపయాతి,

దుష్టాహ్యత్వా స్స పతిమనసాం నైకభావాశ్రయాణాం,

సేవాధర్మః పరమగహనో యోగినా మ ప్యఽగమ్యః. 308.

తత్ పరిజ్ఞాతం మయా యత్ ప్రసాద మసహమానైః సమీపవర్తిభి రేష పిష్టలకః ప్రకో

పితః. తే నాయం మ మాదోష స్యా ప్యేవం వదతి. ఉక్తం చ,—

ప్రభోః ప్రసాద మన్యస్య న సహజే హి సేవకాః,

సపత్న్య ఇవ సంక్రధాః సపత్నీః సుకృతై రపి. 309.

భవతి చైవం య ద్గుణవత్సు సమీపవర్తిషు గుణహీనానాం న ప్రసాదో భవతి.

ఉక్తం చ,—

గుణవత్తరపాత్రేణ చ్ఛాద్యస్తే గుణిణాం గుణాః,

రాత్రౌ దీపశిఖాకాన్తి, ర్న భానా వుదితే సతి. 310.

దమనక ఆహాః— ‘భో మిత్ర, య ద్యేవం త న్నాస్తి తే భయమ్. ప్రకో

పితోఽపి న దుర్జనే వ వచనరచనయా ప్రసాదం యాస్యతి.’ స ఆహాః— ‘భో,

న యుక్త ముక్తం భవతా. లఘూనా మపి దుర్జనానాం మధ్యే వస్తుం న శక్యతే.

ఉపాయాన్తరం విధాయ తే నూనం ఘ్నన్తి. ఉక్తం చ,—

బహుః పణ్డితాః త్సుద్రాః సర్వే మాయోపజీవినః

మర్యః కృత్య మకృత్యం వా ఉప్యే కాకాదయో యథా. 311.

దమనక ఆహా:— 'కథ మేతత్?' సోఽబ్రవీత్.—

కథా. ౧౧.

అస్తి కన్తింశ్చ ద్వయోద్దేశే మదోత్కటో నామ సింహః ప్రతివసతి స్త. తస్య చానుచరా అన్యే ద్వీపి వాయస గోమాయవః సన్తి. అథ కదాచిత్ తై రిత స్తతో భ్రమద్భిః సార్థభ్రష్టః క్రథనకో నా మోష్టో దృష్టః. అథ సింహ ఆహా:— 'అహో, అపూర్వ మిదం సత్త్వమ్! తజ్ జ్ఞాయతాం కి మేత దారణ్యం గ్రామ్యం వా?' ఇతి. త చ్చృత్వా వాయస ఆహా:— 'భోః స్వామిన్, గ్రామ్యోఽయ ముష్టో నామా జీవ విశేష స్తవ భోజ్యః. త ద్వ్యాపాద్యతామ్.' సింహ ఆహా:— 'నాహం గృహ మాగతం హన్తి. ఉ క్తం చ,—

గృహే శత్రు మపి ప్రాప్తం విశ్వస్థ మమతోభయమ్

యో హన్యా తస్య పాపం స్యా చ్చత్రావ్హణఘాతజమ్. 812.

త దభయప్రదానం దత్త్వా మత్సకాశ మానీయతాం, యే నా స్యాగమనకారణం పృచ్ఛామి.' అ థాసౌ సర్వై రపి విశ్వా స్యాభయప్రదానం దత్త్వా మదోత్కటసకాశ మానీతః, ప్రణ మోగపవిష్ట శ్చ. తత స్తస్య పృచ్ఛత తే నాత్మవృత్తావః సార్థభ్రంశసము ద్భానో నివేదితః. తతః సింహో నోక్తమ్.—'భోః క్రథనక, మా త్వం గ్రామం గత్వా భూయోఽపి భారోద్వహనకష్టభాగీ భూయాః. త ద త్రై వారణ్యే నిర్విశజ్కో మరకతనదృశాని శమ్నగ్రాణి భక్షయన్ మయా సహ స దైవ వస.' సోఽపి త థే త్యుక్త్వా తేహం మధ్యే విచరన్తు మతోఽపి భయ మితి సుఖే నాస్తే.

తథాఽన్యేద్య ర్మదోత్కటస్య మహాగజే నారణ్యచారిణౌ సహ యుద్ధ మభ వత్. తత స్తస్య దస్తముసలప్రహారై ర్వ్యథా సంజాతా. వ్యథితః కథ మపి ప్రాణై ర్న వియుక్తః. అథ శరీరాసామగ్ధ్యాన్ న క్షత్రచిత్ పద మపి చలితుం శక్నోతి. తే ఽపి సర్వే కాకాదయోఽప్రభుత్వేన తుధావిష్టాః పరం దుఃఖం ధేజాః. అథ తా నింహః ప్రాహా:—'భోః, అన్వివృతాం క్షత్రచిత్ కిఞ్చి త్సత్త్వం, యే నాహ మేతా మపి దశాం ప్రాప్త స్త ధత్వా యుష్మదోఽభిజనం సమ్నదయామి.' అథ తే చత్వారో ఽపి భ్రమితు మారభ్యా, యవ న్న కిఞ్చిత్ సత్త్వం పశ్యన్తి, తావ ద్వాయస సృగాలౌ పరస్పరం మస్త్రయితః. సృగాల ఆహా:—'భో వాయస, కిం ప్రభూత భ్రాస్తేన. అయ మస్తాకం ప్రభోః క్రథనకో విశ్వస్థ స్తిష్ఠతి. త దేనం హత్వా ప్రాణ యాత్రాం కుర్వః.' వాయస ఆహా:— 'యుక్త ము క్తం భవతా. పరం స్వామినా త స్యాభయప్రదానం దత్త మాస్తే, న వధ్యోఽయ మితి.' సృగాల ఆహా:— 'భో వాయస, అహం స్వామినం విజ్ఞాప్య తథా కరిష్యే యథా స్వామీ వధం కరిష్యతి.

త త్తిష్ఠస్తు భవంతోఽత్యైవ, యావ దహం గృహం గత్వా ప్రభో రాజ్ఞాం గృహీత్వా చాగచ్ఛామి.' ఏవ మభిధాయ సత్వరం సింహ ముద్దిశ్య ప్రస్థితః. అథ సింహ మాసా ద్యేద మాహః— 'స్వామిన్, సమస్తం వనం బ్రాహ్మ్య వయ మాగతాః; న కిచ్చిత్ సత్త్వ మాసాదితమ్. తత్ కిం కుర్తో వయమ్? సంప్రతి వయం బుభుక్షుయా పద మేక మపి ప్రచలితుం న శక్నుమః. దేవోఽపి పథ్యాశీ వర్తతే. త ద్యది దేవాదేశో భవతి, తత్ క్రథనకపిశితే నాద్య పథ్యక్రియా క్రియతే.'

అథ సింహ స్తస్య త ద్వారణం వచన మాకర్ణ్య సకోప మిద మాహః— 'ధిక్! పాపాధమ! య ద్యేవం భూయోఽపి వదసి, తత స్త్వాం తత్క్షణ మేవ వధిష్యామి. యతో మయా త స్యాభయం ప్రద త్తం, తత్ కథం వ్యాపాదయామి. ఉ క్తం చ,—

న గోప్రదానం న మహీప్రదానం న చాన్న దానం హి తథా ప్రధానమ్,

యథా వద న్నీహ బుధాః ప్రధానం సర్వప్రదానే వ్యభయప్రదానమ్.' 313.

త చ్ఛ్చిత్వా సృగాల ఆహః— స్వామిన్, య ద్యభయప్రదానం దత్త్వా వధః క్రియతే, త దైష దోషో భవతి. పున ర్యది దేవపాదానాం భక్త్యా స ఆత్మ నా జీవి తవ్యం ప్రయచ్ఛతి, త న్న దోషః; తతో యది స స్వయ మే వాత్మానం వధాయ నియోజ యతి త ద్యధ్యః. అన్యథోఽస్తాకం మధ్యా దేకతమో వధ్య ఇతి. యతో దేవ పాదాః పథ్యాశినః క్షున్నిరోధా దస్త్యాం దశాం యాస్యన్తి, తత్ కి మేతైః ప్రాణై రస్తాకం యే స్వామ్యుక్తే న యాస్యన్తి. అపరం పశ్చ దప్యస్తాభి ర్వహ్నిప్రజేశః కార్యః, యది స్వామిపాదానాం కిచ్చి దనిష్టం భవిష్యతి. ఉ క్తం చ,—

యస్మిన్ కులే యః పురుషః ప్రధానః స సర్వయత్నైః పరిరక్షణీయః,

తస్మిన్ వినష్టే కుల మేవ నష్టం, న నాభిభక్తే హ్యరయో వహన్తి.— 314.

త దాకర్ణ్య మదోత్కృట ఆహః— 'యద్యేవం తత్ కురుష్వ య ద్రోచతే.'

త చ్ఛ్చిత్వా స సత్వరం గత్వా తా నాహః— 'భోః, స్వామినో మహ త్యవస్థా వర్తతే. తత్ కిం పర్యటితేన? తేన వినా కోఽత్రాస్తాన్ రక్షిష్యతి? త గ్గత్వా తస్య క్షుద్రోగాత్ పరలోకం ప్రస్థిత స్యాత్త శరీరదానం కుర్తు, యేన స్వామి ప్రసాద స్యాన్మణతాం గచ్ఛామః. ఉ క్తం చ,—

ఆపదం ప్రాప్నుయాత్ స్వామి యస్య భృత్యస్య పశ్యతః

ప్రాణేషు విద్యమానేషు స భృత్యో సరకం వ్రజేత్.' 315.

తదనంతరం తే సర్వే బాష్పపూరితదృశో మదోత్కృటం ప్రణ మ్యోపవిష్టాః. తాన్ దృష్ట్వా మదోత్కృట ఆహః— 'భోః, ప్రాప్తం దృష్టం వా కిచ్చిత్ సత్త్వమ్? అథ తేషాం మధ్యాత్ కాకః ప్రోవాచః— 'స్వామిన్, వయం తావత్ సర్వత్ర పర్యటితాః,

పరం న కిచ్చిత్ సత్త్వ మాసాదితం దృష్టం వా. త దద్య మాం భక్షయిత్వా ప్రాణాణ్ ధారయతు స్వామి, యేన దేవ స్యాశ్వాసనం భవతి మమ పునః స్వస్థ ప్రాప్తి రితి. ఉక్తం చ,—

స్వామ్యర్థే య స్త్యజేత్ ప్రాణాణ్ భృశో భక్తిసమన్వితః
పరం స పద మాప్నోతి జరామరణవర్జితమ్.' 316.

త చ్ఛ్రిత్యా సృగాల ఆహా:— 'భోః, స్వల్పకాయో భవాత్. తవ భక్షణాత్ స్వామి న స్తావత్ ప్రాణయాత్రా న భవతి. అపగో దోష శ్చ తావత్ సముత్పద్యతే. ఉక్తం చ,—

కాకమాంసం శు నోచ్ఛిప్తం స్వల్పం త దపి దుర్బలమ్
భక్షితే నాపి కిం తేన తృప్తి ర్యేన న జాయతే. 317.

త ద్దృశితా స్వామిభక్తి ర్భవతా. గతం చాన్యథ్యం భర్తృపిండస్య. ప్రాప్త శ్శోభయ లోకే సాధువాదః. త దపస రాగ్రతః. ఆహం స్వామినం విజ్ఞాపయామి.'

తథాఽనుష్ఠితే సృగాలః సాదరం ప్రణ మోఽపవిప్లు:— 'స్వామిన్, మాం భక్ష యిత్వాఽద్య ప్రాణయాత్రాం విధాయ మ మోభయలోకప్రాప్తిం కరు. ఉక్తం చ,—

స్వామ్యాయత్రాః సదా ప్రాణా భృత్యానా మర్జితా భవైః
యత స్తతో న దోషోఽస్తి తేషాం గ్రహణసంభవః.' 318.

అథ త చ్ఛ్రిత్యా ద్వీ ప్యాహా:— 'భోః, సా ధూక్తం భవతా. పున ర్భవా నపి స్వల్పకాయః స్వజాతి శ్చ. నఖాయుధత్వా దభత్య ఏవ. ఉక్తం చ,—

నాభత్యం భక్షయేత్ ప్రాజ్ఞః ప్రాణైః కణ్ఠగతై రపి,
విశేషా త్త దపి స్తోకం లోకద్వయవివాశకమ్. 319.

త ద్దృశితం త్వయాఽఽత్తనః కాలీన్యమ్. అథ వా సాధు చేద ముచ్యతే.—

ఏ తదర్థం కులీనానాం సృపాః కుర్వన్తి సజ్జిహమ్,
ఆదిమధ్యావసానేషు న తే గచ్ఛన్తి విక్రియామ్. 320.

త దపస రాగ్రతః, యే నాహం స్వామినం విజ్ఞాపయామి.'

తథాఽనుష్ఠితే ద్వీపీ ప్రణమ్య మదోత్కట మాహా:— 'స్వామిన్, క్రియతా మద్య మమ ప్రాణైః ప్రాణయాత్రా. దీయతా మక్షయో వాసః స్వర్గే. మమ విస్తార్యతాం క్షితితలే ప్రభూతతరం యశః. త న్నాత్ర వికల్పః కార్యః. ఉక్తం చ,—

మృతానాం స్వామినః కార్యే భృత్యానా మనువర్తినామ్
భవేత్ స్వర్గేఽక్షయో వాసః కీర్తి శ్చ ధరణీతలే.' 321.

త చ్చుత్వా క్రథనక చ్చిన్తయామాను.—‘ఏతే స్తావ త్సర్వై రపి శోభనాని వాక్యాని ప్రోక్తాని. న చైకోఽపి స్వామినా వినాశితః. త దహ మపి ప్రాప్తకాలో విజ్ఞాపయామి, యేన మమ వచన మేతే త్రయోఽపి సమర్థయన్తి.’ ఇతి నిశ్చిత్త్య ప్రోవాచ.—‘భోః, సత్య ముక్తం భవతా. పగం భవా నపి నఖాయుధః. తత్ కథం భవన్తం స్వామీ భక్షయతి? ఉ క్తం చ,—

మనసాఽపి స్వజాత్యానాం యోఽనిష్టాని ప్రచిన్తయేత్

భవన్తి తస్య తా న్యేన ఇహలోకే పగత్ర చ.

322.

త దపన రాగ్రతః, యే నాహం స్వామినం విజ్ఞాపయామి.’

తథాఽనుష్ఠితే క్రథనకోఽగ్రే శ్చిత్వా ప్రణ మోహవాచః—‘స్వామిన్, ఏతే తావ దభివ్యక్త భవతః. త న్నమ ప్రాణైః ప్రాణయాత్రా విధీయతామ్, యేన మ మోభయలోకప్రాప్తి ర్భవతి. ఉ క్తం చ,—

న యజ్ఞామోఽపి గచ్ఛన్తి తాం గతిం నైవ యోగినః

యాం యాన్తి ప్రోక్షితప్రాణాః స్వామ్యర్థే సేవకోత్తమాః.’

323.

ఏవ మభిహితే తాభ్యాం స్మగాలచిత్రకాభ్యాం విదారితోభయకుక్షిః క్రథనకః ప్రాణా నత్యాశీత్. తత శ్చ తైః క్షుద్రపణ్డితైః సర్వై ర్భక్షితః.

అతోఽహం బ్రవీమి.—‘బహవః పణ్డితాః క్షుద్రాః’ ఇతి. తద్భద్ర, క్షుద్రపరి వారోఽయం తే రాజామయా సమ్యగ్ జ్ఞాతః. సతా మసేవ్య శ్చ. ఉ క్తం చ,—

అశుద్ధప్రకృతో రాజ్ఞి జనతా నానురజ్యతే,

యథా గృధ్రసమాసన్నే కలహంసే సమాచరేత్.

324.

తథా చ,— గృధ్రాకారోఽపి సేవ్య స్సాన్య ధంసాకారైః సభాసదైః,

హంసాకారోఽపి సంత్యాజ్యో గృధ్రాకారైః స తై ర్నృపః.

325.

త న్నూనం మ మోపరి కేనచి ద్దుగ్ధనే నాయం ప్రకోపితః, తే నైవం వదతి. అథవా భవ త్యేతిత్. ఉ క్తం చ,—

మృదునా సలిలేన ఖన్యమానా న్యవఘృష్టన్తి గిరే రపి స్థలాని,

ఉపజాపవిదాం చ కర్ణజానైః కిము చేతాంసి మృదూని మానవానామ్.

326.

కర్ణవిషేణ విభగ్నః కిం కిం న కరోతి బాలిశో లోకః?

క్షుషణకతా మపి ధత్తే, పిబతి సురాం నరకపాలేన.

327.

అథవా సా ధ్విత ముచ్యతే,—

పాదాహతోఽపి దృఢదణ్డసమాహతోఽపి

యం దంష్ట్రీయా స్పృశతి తం కిల హన్తి సర్వః;

కోఁడఁగేష ఏవ పిశునోఽత్ర మనుష్యధన్వా

కర్ణే పరం స్పృశతి హన్తి పరం సమూలమ్!

328.

తథా చ,— అహో ఖిలభుజ్జస్య విపరీతో వధక్రమః!

కర్ణే లగతి చైకస్య ప్రాజై రమ్యా వియుజ్యతే!

329.

త దేవం గతేఽపి కిం కర్తవ్య మి త్యహం త్వాం సుహృద్భావాత్ పృచ్ఛామి.

దమనక ఆహా:— ‘త ద్వేతా న్తరగమనం యుజ్యతే, నైవంవిధస్య మస్వామినః నేవాం విధాతుమ్. ఉ క్తంచ,—

గురో రప్యవలిప్తస్య కార్యాకార్య మజానతః

ఉత్పథం ప్రతిపన్నస్య పరిత్యాగో విధీయతే.’

330.

సంజీవక ఆహా:— అస్తాక ముపరి స్వామిని కుపితే, గన్తుం న శక్యతే; న చాన్యత్ర గతానా మపి నిర్వృతి ర్భవతి. ఉ క్తంచ,—

మహతాం యోఽపరాధ్యేత, దూరస్థో ఽస్తీ తి నాశ్వసేత్;

దీర్ఘ బుద్ధిమతో బాహూ; తాభ్యాం హింసతి హింసకమ్.

331.

త ద్యుద్ధం ముక్త్వా మే నాశ్య దన్తి శ్రేయస్కరమ్. ఉ క్తంచ,—

న తా న్ని తీర్థైః ప్రపసా చ లోకాన్

స్వగౌఁషిణో దానశత్రైః సువృత్తైః,

క్షుణ్ణేన యాన్ యాన్తి రణేషు ధీరాః

ప్రాణాన్ సముజ్ఘన్తి హీ యే సుశీలాః.

332.

మృతైః సంప్రాప్యతే స్వగో, జీవద్భిః కీర్తి రుత్తమా,

త దుభా వపి శూరాణాం గుణా వేతా సుదుర్గధా.

333.

లలాటదేశే రుధిరం ప్రవ త్తు శూరస్య యస్య ప్రవిశే చ్చ వక్త్రే,

తత్ సోమపానేన సమం భవే చ్చ సంగ్రామయజ్ఞే విధివత్ ప్రదిప్తమ్.

తథా చ,— హోమార్థైః ర్విధివత్ ప్రదానవిధినా సద్విప్రబృద్ధార్చనై

ర్యజ్ఞై ర్భూరిసుదక్షిణైః సువిహితైః సంప్రాప్యతే యత్ఫలమ్,

స త్తీర్థాశ్రమవాసహోమనియమై శాన్తిద్రావిణ్యాద్యైః కృతైః

పుంభి సత్ఫల మాహవే వినిహితైః సంప్రాప్యతే తత్క్షణాత్.

335.

త దాకర్ష్య దమనక శ్చిన్తయామాస:— ‘యుద్ధాయ కృతనిశ్చయో ఽయం దృశ్యతే దురాత్మా. త ద్యది కదాచి త్తిక్షణశృక్ఖాభ్యాం స్వామినం ప్రహరిష్యతి త న్నహో ననర్థః సంపత్స్యతే. త దేనం భూయోఽపి స్వబుద్ధ్యా ప్రబోధ్య తథా కరోమి

యథా దేశాన్తరగమనం కరోతి.' ఆహ చ:—'భో మిత్ర! సమ్య గభిహితం భవతా. పరం కిన్తు కః స్వామిభృత్యయోః సంగ్రామః? ఉ క్తం చ,—

బలవన్తం రిపుం దృష్ట్వా కి లాత్మానం ప్రగోఽయేత్,
బలవద్భి శ్చ కర్తవ్యా శరచ్చన్ద్రోప్రకాశతా.

836.

అన్యచ్చ,— శత్రో ర్విక్రమ మజ్ఞాత్వా వైర మారభ తే హి యః
స పరాభవ మాపన్నోతి సముద్ర ప్టిటిభా ద్యథా.'

837.

సంజీవక ఆహ:— 'కథ మేతత్.' సోఽబ్రవీత్.—

కథా. ౧౨.

కస్త్వంభీత్ సముద్రతీరైకదేశే టిటిభదమ్మతీ ప్రతివసతః స్త. తతో గచ్ఛతి కాల ఋతుసమయ మాసాద్య టిటిభీ గర్భ మాధత్త. ఆ తాసన్నప్రసవా సతీ సా టిటిభ మూచే.—'భోః కాన్త, మమ ప్రసవసమయో వర్తతే. త ద్విచిన్త్యతాం కి మపి నిరుపద్రవం స్థానమ్, యేన త త్రాహ మణ్డకవిమోక్షయం కరోమి.' టిటిభః ప్రాహ:— 'భద్రే, రమ్యోఽయం సముద్రప్రదేశః. త ద త్రైవ ప్రసవః కార్యః.' సోఽఽహ:— 'అత్ర పూర్ణిమాదినే సముద్రమేలా చరతి. సా మత్తగజేన్ద్రా నపి సమాకర్షతి. త ద్ధూర మన్యత్ర కిన్చీత్ స్థాన మన్యిష్యతామ్.' త చ్ఛ్చిత్వా విహస్య టిటిభః ప్రాహ:— "భద్రే, యుక్త ముక్తం భవత్యా! కా మాత్రా సముద్రస్య యా మమ దూషయిష్యతి ప్రసూతిమ్? కిం న శ్రితం భవత్యా?

బద్ధామ్బరచరమార్గం వ్యపగతధూమం సదా మహా దృయదమ్
మన్దమతిః కః ప్రవిశతి హుతాశనం స్వేచ్ఛయా మనుజః!

838.

మత్తేభ కుమ్భవిదలనకృతశ్రమం సుప్త మన్తకప్రతిమమ్
యమలోకదర్శనేచ్ఛుః సింహం బోధయతి కో నామ!

839.

కో గత్వా యమసదనం స్వయ మన్తక మాదిశ త్యజాతభయః
ప్రాణా నపహర మత్తో యది శక్తిః కాచి దస్తి తవ!

840.

ప్రాలేయలేశమిక్రే మరుతి ప్రాభాతికే చ వాతి జడే
గుణదోషజ్ఞః పురుషో జలేన కః శీత మపనయతి!

841.

తస్మా ద్విప్ర భౌత్రైవ గర్భం ముఖ్య. ఉ క్తం చ,—

యః పరాభవసంత్రస్తః స్వస్థానం సంత్యజే న్నరః,
తేన చేత్ పుత్రిణీ మాతా, త ద్వన్ధ్యా కేన కథ్యతే?"

842.

త చ్ఛ్చిత్వా సముద్ర ప్చిన్తయామాస:— 'అహా గర్వః పక్షికిట స్వాస్య!
అథవా సా ధ్వేద ముచ్యతే.—

ఉష్టిప్య టిట్టిభః పాదా వాస్తే భక్తభయాద్వివః,
స్వచిత్తకల్పితో గర్వః కస్య నా త్రాఽపి విద్యతే.

343.

తన్న యాస్య ప్రమాణం కుతూహలా దపి ద్రష్టవ్యమ్. కిం మ మైహోఽజ్ఞాపహారే కృతే కరిష్యతి?' ఇతి చింతయిత్వా స్థితః. అథ ప్రసవానంతరం ప్రాణయాత్రార్థం గతాయా ప్టిట్టిభ్యాః సముద్రో వేలావ్యాజే నాజ్ఞా న్యపజహార. ఆ ధాయాతా సా టిట్టిభీ ప్రసవ స్థానం శూన్య మవలోక్య ప్రలపంతి టిట్టిభ మూచే.—'భో మూర్ఖ, కథిత మాసీన్మయా తే, యత్ సముద్రవేలయాఽజ్ఞానాం వినాశో భవిష్యతి, తద్దూరతరం వ్రజావ ఇతి; పరం మూఢతయా ఽహంకార మాశ్రిత్య మమ వచనం న కరోషి. అథవా సా ధ్విద ముచ్యతే,—

సుహృదాం హితకామానాం న కరో తీహ యో వచః

స కూర్త ఇవ దుర్బుధిః కాస్తా ద్భ్రష్టో వినశ్యతి.'

344.

టిట్టిభ ఆహః— 'కథ మేతత్?' సా ఽబ్రవీత్.—

కథా. ౧౩.

అస్తి కస్తింఘ్రి జ్వలాశయే కమ్బుగ్రీవో నామ కచ్ఛపః. తస్య చ సంకటవికట నామ్నా మిత్రే హంసజాతీయే పరమన్నేహకోటి మాశ్రితే నిత్య మేవ సరస్వీర మాసాద్య తేన స హానేక దేవర్షి మహర్షీణాం కథాః కృత్వా ఽస్తమయవేలాయాం స్వనీడసంశ్రయం కురుతః. అథ గచ్ఛతా కాలే నావృప్తివశాత్ సరః శన్తైః శన్తైః శోస మగమత్. తత స్తద్బుధుఃఖితౌ తా వూచతుః.—'భో మిత్ర, జమ్బులశేష మేతత్ సరః సంజాతమ్. తత్ కథం భవాన్ భవిష్య తీతి వ్యామలత్వం నో హృది వర్తతే.' త చ్ఛ్చిత్వా కమ్బుగ్రీవ ఆహః— 'భో, సాంప్రతం నా స్త్యస్తాకం జీవితవ్యం జలాభావాత్. తథాఽప్యసాయ శ్చింత్యతా మితి. ఉక్తం చ,—

త్యాజ్యం న కైర్యం విధురేఽపి కాలే,

క్లార్యాత్ కదాచి ద్గతి మాఘ్నయాత్ సః,

యథా సముద్రేఽపి చ పాతభక్తే

సాంయాత్రికో వాఙ్మతి తర్హ మేవ.

345.

అపరం చ,— మిత్రాగ్రే భాగవత్ కే చ బుద్ధిమాన్ యతతే సదా

జాతా స్వాపత్సు యత్నే న జగా దేదం వచో మనుః.

346.

త దానీయతాం కాచి ద్దృఢరజ్జా ర్లఘు కాష్ఠం వా. అన్విష్యతాం చ ప్రభూతజలస నాథం సరః, యేన మయా మధ్యప్రదేశే దస్తై ర్దృఢీకృతే సతి యువాం కోటిభాగయో స్తత్కాష్ఠం మయా సహితం సంగృహ్య తత్ సరో నయథః.' తా వూచతుః.

‘భో మిత్ర! ఏవం కరిష్యామః. పరం భవతా మానవతేన స్థాతవ్యమ్. నూచే త్వవ కాస్తాత్ పాతో భవిష్యతి.’

తథాఽనుష్ఠితే గచ్ఛతా కమ్ముగ్రీవే జాఘోభాగవ్యవస్థితం కిష్కిత్ పుగ మాలో కితమ్. తత్ర యే పౌరా స్తే తథా నీయమానం విలోక్య సవిస్తయ మిద మూచుః.— ‘అహో, చక్రాకారం కి మపి పక్షిభ్యాం నీయతే! పశ్యత పశ్యత!’ అథ తేషాం కోలాహల మాకర్ణ్య కమ్ముగ్రీవ ఆహా:— ‘భో, కి మేష కోలాహలా? ఇతి వస్త్ర మనా అగ్లోక్తే పతితః పౌరైః ఖడ్గశః కృత శ్చ. అతోఽహం బ్రవీమి.— ‘సుహృదాం హితకామానామ్’ ఇతి. తథా చ,—

అనాగతవిధాతా చ ప్రత్యుత్పన్నమతి స్తథా

ద్వా వేతా సుఖ మేధేతే, యద్భవిష్యో వినశ్యతి.

347.

టిట్టిభ ఆహా:— ‘కథ మేతత్?’ సాఽబ్రవీత్.—

కథా. ౧౪.

కస్తింశ్చ జ్ఞాశయేఽనాగతవిధాతా ప్రత్యుత్పన్నమతి కృద్భవిష్య క్షేతి త్రయో మత్స్యః సన్తి. అథ కదాచి త్తం జ్ఞాశయం దృష్ట్వా గచ్ఛద్భి ర్మత్స్యజీవిభి రుక్తమ్.— ‘య దహో, బహుమత్స్యోఽయం వ్రాదః. కదాచి దపి నాస్తాభి రన్వే పితః. త దద్య తావ దాహరవృత్తిః సంజాతా. సంధ్యాసమయ శ్చ సంవృత్తః. తతః ప్రభాతేఽత్రాగస్తవ్య మితి నిశ్చయః.’ అత స్తేషాం తత్ కులిశపాతోపమం వచః సమాక ర్ణ్యానాగతవిధాతా సర్వాః మత్స్యో నాహూ యేద మూచే.— ‘అహో, శ్రుతం భవద్భి ర్య స్తత్స్యజీవిభి రభిహితమ్? త ద్రాత్రా వపి గమ్యతాం కిష్కిన్తి కటం సరః. ఉక్తం చ,—

అశక్తై ర్భులినః శత్రోః కర్తవ్యం ప్రపలాయనమ్,

సంక్రేతవ్యోఽథవా దుగ్ధో, నాన్యా తేషాం గతి ర్భవేత్.

248.

త న్నూనం ప్రభాతసమయే మత్స్యజీవినోఽత్ర సమాగమ్య మత్స్యసంక్షయం కరిష్యన్తి. ఏత స్తమ మనసి వర్తతే, త న్న యుక్తం సాంప్రతం త్నా మప్య త్రావస్థాతుమ్. ఉక్తం చ,—

విద్యమానా గతి ర్యేషా మన్య త్రాపి సుఖావహో

తే న పశ్యన్తి విద్వాంసో దేహభజ్గం మలక్షయమ్.”

349.

త దాకర్ణ్య ప్రత్యుత్పన్నమతిః వ్రాహా:— ‘అహో, సత్య మభిహితం భవతా. మ మా ప్యభీష్ట మేతత్. త దన్యత్ర గమ్యతామ్. ఉక్తంచ,—

పరదేశభయా ద్భీతా బహుమాయా నపుంసకాః

స్వదేశే నిధనం యాన్తి కాకాః కాపురుషా మృగాః.

350.

య స్యాన్తి సర్వత్ర గతిః స కస్తాత్ స్వదేశరాగేణ హి యాతి నాశమ్,
తాతస్య కూపోఽయ మితి బ్రువాణాః జ్ఞౌరం జలం కే పురుషాః పిబన్తి? 351.

అథ తత్ సమాకన్య ప్రోచ్చై ర్విహస్య యద్భవిష్యః ప్రోవాచః— ‘అహో,
న భవద్భావం మన్వీతం సమ్య కేతత్, యతః కిం వాక్త్రాతే జాపి తేహం పితృ
వైతామహిక మేతత్సర్వ స్త్యుతం యుజ్యతే? య ద్దాయుఃక్షయోఽస్తి, త దస్యత్ర
గతానా మపి మృత్యు ర్భవిష్య త్యేవ. ఉక్తం చ,—

అరక్షితం తిస్థతి దైవరక్షితం, సురక్షితం దైవహతం వినశ్యతి,

జీవ త్యనాథోఽపి వనే విస్మృతః, కృతప్రయతోఽపి గృహే వినశ్యతి. 352.

త దహం న యాస్యామి. భవద్భావం చ యత్ ప్రతిభాతి తత్ కర్తవ్యమ్.’ అథ
తస్య తం నిశ్చయం జ్ఞాత్వాఽనాగతవిధాతా ప్రత్యుత్పన్నమతి శ్చ నిష్కాన్తౌ సహ
పరిజనేన. అథ ప్రభాతే తై ర్నృత్యుజీవిభి ర్జలై స్తజ్జలాశయ మాలోద్య యద్భవిష్యేణ
సహ తత్ సరో నిర్నృత్యతాం నీతమ్. అతోఽహం బ్రవీమి.— ‘అనాగతవిధాతా
చ’ ఇతి.

త చ్చుత్వా టిట్టిభ ఆహః— ‘భద్రే, కిం మాం యద్భవిష్యసద్భవం సంభా
వయసి? తత్ పశ్య మే బుద్ధిప్రభావం యావ దేనం దుష్టసముద్రం స్వచక్షాన్ శోష
యామి.’ టిట్టి భ్యాహః— ‘అహో, క స్తే సముద్రేణ సహ విగ్రహాః? త న్న యుక్త
మ స్యాపి శోషం కర్తుమ్. ఉక్తం చ,—

పుంసా మసమర్థానా ముపద్రవా యాత్త సౌ భవేత్ కోపః,

పితరం జ్వల దతిమాత్రం నిజపార్శ్వా నేవ దహతితరామ్. 353.

తథా చ,— అవిదిత్వాఽఽత్తనః శక్తిం పరస్య చ సముత్సుకః

గచ్ఛ స్తభిముఖో నాశం యాతి వహ్నా పత్యవత్.’ 354.

టిట్టిభ ఆహః— ‘పియే, మా మైవం వద. యేషా మత్సాహశక్తి ర్భవతి తే స్వల్పా
అపి గురూ నిష్కమస్తే. ఉక్తం చ,—

విశేషాత్ పరిపూర్ణస్య యాతి శత్రో రమర్షణః

ఆభిముఖ్యం శకాఽస్య యథాఽద్యాపి విధుస్తుదః. 355.

తథా చ,— ప్రమాణా దధిక స్యాపి గణ్యామమదచ్యుతేః

పదం మూర్ధ్ని సమాధత్తే కేసరీ మత్తదన్తినః. 356.

తథా చ,— బాలస్యాపి రవేః పాదాః పతన్త్యపరి భూభృతామ్,

తేజసా సహ జాతానాం వయః కుత్రోపయుజ్యతే?

357.

హస్తీస్థూలతరః స చాఙ్కుశవళః, కిం హస్తీమాత్రోఽఙ్కుశః?

దీపే ప్రజ్వలితే ప్రణశ్యతి తమః, కిం దీపమాత్రం తమః?

వజ్రేణాపి హతాః పతన్తి గిరయః, కిం వజ్రమాత్రో గిరి?

స్తేజో యస్య విరాజతే స బలవాన్, స్థూలేషు కః ప్రత్యయః? 358.

తదనయా చక్షుస్త్వైస్య సకలం తోయం శుష్కస్థలతాం నయామి.' టిట్టిభ్యాహః—

'భోః కాస్త, యత్ర జాహ్నువీ నవ నదీశతాని గృహీత్వా నిత్య మేవ ప్రవిశతి, తథా సిద్ధశ్చ, తత్ కథం త్వమస్తాదశనదీశతైః పూర్వమాణం తం పృథతవాహిన్యా చక్షుస్త్వైః పరిపూర్యసి? తత్ కిమశ్రద్ధాయే నూక్తేన?' టిట్టిభ ఆహః— 'ప్రియే,

అనిశ్చేదః శ్రియో మూలం, చక్షుర్నే లోహసన్నిభా,

అహోరాత్రాణి దీప్యతే, సముద్రః కిం న శుష్యతి?

359.

దురధిగమః పరభాగో యావత్ పురుషేణ పౌరుషం న కృతమ్,

జయతి తులా మధిమాధో భాస్వా నపి జలదపటలాని.' 360.

టిట్టిభ్యాహః— 'యది త్వయాఽవశ్యం సముద్రేణ సహ విగ్రహానుస్థానం కార్యమ్,

తదన్యా నపి విహజ్జమా నాహూయ సుహృజ్జనసహిత ఏవం సమాచర. ఉక్తం చ,—

బహూనా మ ప్యసారాణాం సమవాయో హి దుర్జయః,

త్వజ్జే రావేప్యతే రజ్జు ర్యేన నాగోఽపి బధ్యతే.

361.

తథా చ,— చటకా కాష్ఠమట్టశ్చ మక్షికా దద్దురస్తథా,

మహాజనవిరోధేన కుజ్జరః ప్రలయం గతః.'

362.

టిట్టిభ ఆహః— 'కథ మేతత్?' సా ప్రాహః—

కథా. ౧౫.

కస్తింభి ద్వసౌద్దేశే చటకదమ్పతీ తమాలతరుకృతనీలయా ప్రతివసతః స్త. అథ తయో ర్గచ్ఛతా కాలేన సంతతి రభవత్. అన్యస్తిన్నహని ప్రమత్తో వనగజః కస్తి త్తం తమాలవృక్షం ఘర్తార్త కాఢ్యార్థ సమగ్రతః. తతో మదోత్కర్షా త్తాం తస్య కాఢాం చటకాశ్రితాం పుష్కరాగ్రేణాకృత్య బధిష్ణ. తస్యా భగ్నేన చటకాఽజ్ఞాని సర్వాణి విశీర్ణాని. ఆయుశ్యేషతయా చ చటకా కథమపి ప్రాజ్ఞైర్న వియుక్తా. అథ చటకా సాన్న్విభక్తాభిభూతా ప్రలాపాన్ కుర్వాణా న కిచ్ఛిత్ సుఖ మాససాద. అత్రాస్తరే తస్యా స్తాన్ ప్రలాపాన్ శ్రుత్వా కాష్ఠమట్టో నామ పక్షి తస్యాః

పరమసుహృత్తద్దుఃఖదుఃఖితో ౭ తా మువాచ:— 'భగవతి, కిం కృథా
ప్రలాపేన? ఉక్తం చ,—

నన్యం మృత మతిక్రాంతం నానుశోచన్తి పండితాః,
పండితానాం చ మూర్ఖాణాం విశేషో ౭యం యతః స్మృత 363.

తథా చ,— అశోచ్యా నీహ భూతాని, యో ముంఛ స్తాని శోచతి
స దుఃఖే లభతే దుఃఖం ద్వా వనర్థా నిషేవతే. 364.

అన్యచ్చ,— శ్లేష్మశ్రు బాన్ధవై ర్యుక్తం ప్రేతో భుక్త్యై యతో ౭వశః
తస్మా న్న రోదితవ్యం హి, క్రియాః కార్యా శ్చ శక్తితః.' 365.

చటకా ప్రాహ:— 'అ స్త్యేతత్. పరం దుష్టగణేన మదాన్తమ సంతానత్యయః కృతః.
త ద్యది మమ త్వం సుహృత్ సత్య స్త దన్య గజాపదన్య కో ౭పి వధోపాయ ప్చిన్య
తామ్, య స్యానుష్ఠానేన మే సంతతినాశదుఃఖ మపసరతి. ఉక్తం చ,—

ఆపది యే నాపకృతం, యేన చ హానితం దశాను వివమాను,
అపకృత్య తయో రుభయోః, పున రపి జాతం నరం మన్యే.' 366.

కాష్ఠపట్ట ఆహ:— 'భగవతి, సత్య మభిహితం భవత్యా. ఉక్తం చ,—

స సుహృ ద్వ్యసనే యః స్యా దన్యజాతు్యద్భవో ౭పి సౌక,
వృద్ధౌ సర్వో ౭పి మి త్త్రిం స్యాత్ సర్వేషా మేవ దేహినామ్. 367.

స సుహృ ద్వ్యసనే యః స్యాత్, స పుత్రియ స్తు భ క్తిమాన్,
స భృతో యో విధేయజ్ఞః, సా భార్యా యత్ర నిర్వృతిః. 368.

తత్ పశ్య మే బుద్ధిప్రభావమ్. పరం మ మాపి సుహృద్భూతా వీణారవా నామ మక్షీ
కా ౭స్తీ. త త్రా మాహూ యాగచ్ఛామి, యేన స దురాత్మా దుష్టగణో వధ్యతే.'
అ థాసౌ చటకయా సహ మక్షికా మాసాద్య ప్రోవాచ.— 'భద్రే, మ మే ప్తేయం
చటకా, కేనచి ద్దుష్టగణేన పరాభూతా ౭జ్ఞాస్ఫోటనేన. త త్రన్య వధోపాయ మను
త్థితో మే సాహాయ్యం కర్తు మ్హసి.' మక్షికా ౭ప్యాహ: — 'భద్ర, కి ముచ్యతే
౭త్ర విషయే? ఉక్తం చ,—

పునః ప్రత్యుపకారాయ మిత్త్రాణాం క్రియతే ప్రియమ్,
యత్ పున ర్మి త్త్రిమి త్త్రిన్య కార్యం మి త్త్రి ర్న కిం కృతమ్? 369.

సత్య మేతత్. పరం మ మాపి ఛేకో మేఘనాదో నామ మి త్త్రిం తిష్ఠతి. త మ ప్యా
హూయ యథోచితం ఖర్చః. ఉక్తం చ,—

హితై స్సాధుసమాచారైః శాస్త్రజ్ఞై ర్న తికాలిభిః
కథంచి న్న వికల్పన్తే విద్యద్భి శ్చిన్తితా నయాః.' 370.

అథ తే త్రయోఽపి గత్వా మేఘనాద స్వాగ్రే సమస్త మపి వృత్తాంతం నివేద్య తఙ్మః. అథ స ప్రోవాచ.—‘కియన్తాత్రోఽసౌ వరాణో గజో మహాజనస్య కపిత స్వాగ్రే. తస్య దీయో మన్త్రః కర్తవ్యః. మక్షికే, త్వం గత్వా మధ్యాహ్న సమయే తస్య మదోద్ధతస్య గజస్య కర్ణే వీణాగవసద్భవం శబ్దం శ్రుయ, యేన శ్రవణసుఖలాలసా నిమిలితనయనో భవతి. తత శ్చ కాష్ఠకుట్టచఙ్గాన్వ సోఽపి తనయనోఽస్థిభూత స్త్రుసారో మమ గర్భతటాక్రితస్య సపరికరస్య శబ్దం శ్రుత్వా జలాశయం మత్వా సమభ్యేతి. తతో గర్త మాసాద్య పతివ్యతి పఞ్చత్వం యాస్యతి చేతి. ఏవం సమవాయః కర్తవ్యో యథా వైరసాధనం భవతి.’ అథ తథాఽనుష్ఠితే స మత్తగజో మక్షికాగేయసుఖాన్నిమిలితశేత్రః కాష్ఠకుట్టహృతపక్షు ర్దధ్యాహ్న సమయే భ్రామ్యైక మణ్డూకశబ్దానుసారీ గచ్ఛైక మహాంతం గర్త మాసాద్య పతితో మృత శ్చ. అశోఽహం బ్రవీమి.— ‘చటకా కాష్ఠకుట్ట శ్చ’ ఇతి.

టిట్టిభ ఆహః.— ‘భద్రే, ఏవం భవతు. సుహృద్వగ్గసముదాయేన సముద్రం శోషయిష్యామి.’ ఇతి నిశ్చిత్య బక సారసమయూరాదీక సమాహూయ ప్రోవాచ.— ‘భోః, పరాభూతోఽహం సముద్రే జాన్మకాపహరేణ. తచ్చిచ్ఛతా మస్య శోషణోపాయః.’ తే సంమన్త్య ప్రోచుః.— “అశక్తా వయం సముద్రశోషణే. తత్ కిం వృథాప్రయాసేన. ఉక్తం చ,—

అబలః ప్రోన్నతం శత్రుం యో యాలి మదమోహితః
యద్ధాగ్ధం నివర్తత శీర్ణదనో గజో యథా.

871.

త దసాకం సామీ వైసతేయోఽసి. త త్ సర్వ మేతత్ పరిభవస్థానం నివేద్య తామ్, యేన స్వజాలిపరిభవకుపితో వైరాన్యన్యం గచ్ఛతి. అథవాఽత్రావతేపం కరిష్యతి తథాఽపి నాస్తి నో దుఃఖమ్. ఉక్తం చ,—

సుహృది నిరస్తరచిత్తే, గుణవతి భృత్యే, ఽనువర్తిని కశత్రే,
స్వామిని శక్తిసమేతే, నివేద్య దుఃఖం సుఖీ భవతి.

872.

త ద్యామో వైసతేయసకాశం యతోఽసౌ వస్తాకం స్వామిః.”

తథాఽనుష్ఠితే సర్వే తే పక్షిణో విపణ్ణవదనా బాష్పపూరితదృశో వైసతేయ సకాశ మాసాద్య కరుణస్వరేణ పూత్కర్తు మారభ్యాః.— “అహో, అబ్రహ్మణ్య మబ్రహ్మణ్యమ్. అధునా సదాచారస్య టిట్టిభస్య భవతి నాథే సతి సముద్రే జాన్మకా న్యపహృతాని; తత్ ప్రసప్త మధునా పక్షికులమ్. అన్యేఽపి స్వేచ్ఛయా సముద్రేణ వ్యాపాదయిషు. ఉక్తం చ,—

ఏకస్య కర్త సంఖీత్య కరో త్యన్యోఽపి గర్హితమ్;

గతానుగతికో లోకో న లోకః పారమార్కః.

873.

- తథా చ, - చాటుతస్కరదుర్వృత్తైః స్తథా సాహసికాదిభిః
 పీడ్యమానాః ప్రజా రక్ష్యోః కూటచ్ఛద్దాదిభి స్తథా. 874.
- ప్రజానాం ధర్మపద్యాగో రాజ్యో భవతి రక్షీతుః,
 అధర్మా దపి పద్యాగో జాయతే యో న రక్షతి. 875.
- ప్రజాపీడనసన్ధాపాత్ సముద్యాతో హంతాశనః
 రాజ్యః క్రియం కులం ప్రాణా న్నాదధ్యా వినివర్తతే. 876.
- రాజా బన్ధు రబన్ధూనాం, రాజా చక్షు రచక్షుషామ్,
 రాజా పితా చ మాతా చ సర్వేషాం న్యాయవర్తివామ్. 877.
- ఫలార్థీ పార్థివో లోకాకౌ పాలయే ద్యత్న మార్థితః
 దానమానాదితోయేన మాలాకారోఽఙ్కురా నివ. 878.
- యథా బీజాఙ్కురః సూక్ష్మః ప్రయత్నే నాభిరక్షితః
 ఫలప్రసో భవేత్ కాలే, తద్వల్లోకః సురక్షితః. 879.

హిరణ్యధాన్యరత్నాని యానాని వివిధాని చ
 త్రథాఽన్య దపి యత్ కిచ్చిత్ ప్రజాభ్యః స్యా న్నుపస్య తత్." 880.

అక్షైవం గరుడః సమాకర్ణ్య తద్దుఃఖదుఃఖితః కోపావిప్లవృ వ్యచిన్తయత్. - "అహో,
 సత్య ముక్త మేతైః పక్షిభిః. త దద్య గత్వా తం సముద్రం శోపయామః."

ఏవం చిన్తయత స్తస్య విష్ణుదూతః సమాగ త్యాహః. - 'భో గరుత్మక, భగ
 వతా నారాయణే నాహం తవ పార్శ్వే ప్రేషితః. దేవకార్యాయ భగవా నమరా
 వత్కాంతం యాస్య తీతి. తత్ సత్వర మాగమ్యతామ్.' త చ్ఛ్చిత్వా గరుడః సాభిమానం
 ప్రాహః. - 'భో దూత, కిం మయా కుభృత్యేన భగవాన్ కరిష్యతి? త ద్దత్వా తం
 వద, య దస్యో భృతో వాహనా యస్తత్స్థానే క్రియతామ్. మదీయో నమ
 స్కాగో వాచ్యో భగవతః. ఉక్తం చ, -

యో న వేత్తి గుణాన్ యస్య న తం నేవేత పణ్డితః,
 న హి తస్మాత్ ఫలం కించిత్ సుకృష్టా దూషరా దివ.' 881.

సూత ఆహః. - 'భో వైనతేయ, కదాచి దపి భగవన్తం ప్రతి త్వయా వైత దభిసిత
 మీదృక్. తత్ కథయ కిం తే భగవతాఽపమానస్థానం కృతమ్?' గరుడ ఆహః. -
 'భగవదాశ్రయభూతేన సముద్రే జాన్మట్టిభిర్జాన్దా న్యపహృతాని. త ద్యది తస్య
 నిగ్రహం న కరోతి, త దహం భగవతో న భృత్య, ఇ త్యేష నిశ్చయ స్త్వయా
 వాచ్యః. త ద్దురితతరం గత్వా భవతా భగవతః సమీపే వక్తవ్యమ్.'

అథ దూతముఖేన ప్రణయకుపితం వైనతేయం విజ్ఞాయ భగవా శ్చ నయా

మాన.— ‘అహో, స్థానే కోపా వైనతేయస్య. తత్ వయ మేవ గత్వా సమ్మానపురః
సగం త మానయామః. ఉక్తం చ,—

భక్తం శక్తం కులీనం చ న భృత్య మపమానయేత్,
పుత్రవ స్థాలయే నిత్యం య ఇచ్ఛేచ్ఛియ మాత్మనః. 882.

అన్యచ్ఛ.— రాజా తుష్టోఽపి భృత్యానా మర్థమాత్రం ప్రయచ్ఛతి,
తే తు సమ్మానితా స్తస్య ప్రాజ్ఞే ర పుష్పకుర్వతే. (883)

ఇత్యేవం సంప్రధార్య రుక్మపురే వైనతేయసకాశం సత్త్వర మగమత్. వైనతేయోఽపి
గృహగతం భగవన్త మవలోక్య త్రపాథోముఖః ప్రణ మ్యోవాచ.— ‘భగవన్, త్వదా
శ్రయోన్నతేన సముద్రేణ మమ భృత్య స్వాజ్ఞా న్యపహృత్య మ మాపమానం విహితమ్.
పరం భగవల్లజాయా మయా విలమ్బితమ్, సౌ చే దేన మహం ఘోరాన్త మ ద్వైవ
నయామి. యతః స్వామిభయా చ్ఛుసోఽపి ప్రహరో న దీయతే. ఉక్తం చ,—

యేన స్వాల్లముతా వాథ పీడా చిత్రే ప్రభోః క్వచిత్
ప్రాణత్యాగేఽపి తత్ కర్త న కుర్యాత్ కులసేవకః. 884.

త చ్ఛృత్వా భగవా నాహః.— ‘భో వైనతేయ, సత్య మభిహితం భవతా. ఉక్తం చ,—

భృత్యాపరాధజో దణ్డః స్వామిసౌ జాయతే యతః
తేన లజ్జాఽపి త స్తోథా, న భృత్యస్య తథా పునః. 885.

త దాగచ్ఛ యే నాజ్ఞాని సముద్రా దాదాయ టిట్టిభం సమాభవయావః, అమరావతీం
చ గచ్ఛావః. తథాఽనుష్ఠితే సముద్ర భగవతా నిర్భర్తాన్యైః స్నేయం శరం సంధా
యాభిహితః.— ‘భో దురాత్మక, దీయన్తాం టిట్టిభాజ్ఞాని. సౌ చేత్ ఫలతాం త్వం
నయామి.’ తతః సముద్రేణ సభయేన టిట్టిభాజ్ఞాని తాని ప్రదత్తాని. టిట్టిభే నాపి
భార్యాయై సమర్పితాని. అతోఽహం బ్రవీమి. ‘శత్రో ర్బల మవిజ్ఞాయ’ ఇతి.
తస్మాత్ పురుషే ణోద్యమో న త్యాజ్యః.

త దాకర్ణ్య సంజీవక స్త మేవ భూయోఽపి పప్రచ్ఛ.— ‘భో మిత్ర, కథం
జ్ఞేయో మయాఽసౌ దుష్టుబుద్ధి రితి. ఇయన్తం కాలం యావ దుత్తరోత్తరస్మే హేన
ప్రసాదేన చాహం దృష్టః. న కదాచి తద్వికృతి ర్దృష్టా. తత్ కథ్యతాం యే నాహ
మాత్మరక్షార్థం తద్వధా యోద్యమం కరోమి.’ దమనక ఆహః.— “భద్ర, కి మత్ర
జ్ఞేయమ్. ఏష తే ప్రత్యయః. యది రక్తసేత్ర త్రిశిఖాం భూమిం దధానః సృక్వ
ణీ పరిలేలిహ త్త్వం దృష్ట్వా భవతి, త దుష్టుబుద్ధిః. అన్యథా సుప్రసాద శ్చేతి. త
దాజ్ఞాపయ మామ్, స్వాశ్రయం ప్రతి గచ్ఛామి. త్వయా. చ యథాఽయం మన్త
భేదో న భవతి తథా కార్యమ్. యది నిశాముఖం ప్రాప్య గన్తుం శక్నోషి త ద్దేశ
త్యాగః కార్యః. యతః,

త్యజే దేకం మల స్యాథే, గ్రామ స్యాథే మలం త్యజేత్
గ్రామం జనపద స్యాథే, ఆత్మాథే పృథివీం త్యజేత్. 386.

ఆపదార్థే ధనం రక్షే, ద్వారాక రక్షే ధనై రపి,
ఆత్మానం సతతం రక్షే, ద్వారై రపి ధనై రపి. 387.

బలవతాఽభిభూతస్య విదేశగమనం తదనుప్రవేశో వా నీతిః. త ద్వేశత్యాగః కార్యః.
అథవాఽఽత్మా సామాదిభి రుపాయై రభిరక్షణీయః. ఉ క్తం చ,—

అపి పుత్రైకశత్రై ర్వా ప్రాణాక రక్షేత పణితః,
విద్యమానై ర్యత స్తైః స్యాత్ సర్వం భూయోఽపి దేహీనామ్. 388.

తథా చ,— యేన కే నా పుష్పాయేన శుభే నా పృశుభేన వా
ఉద్ధరే దీన ముత్తానం, సమర్థో ధర్మ మాచరేత్. 389.

యో మాయాం కురుతే మూఢః ప్రాణత్యాగే ధనాదిషు
తస్య ప్రాణాః ప్రణశ్యంతి తై ర్న పై ర్న ప మేవ తత్.” 390.

ఏన మభిధాయ దమనకః కరటకసకాశ మగమత్. కరటకోఽపి త మాయా న్తం
దృష్ట్వా ప్రోవాచః— ‘భద్ర, కిం కృతం తత్ర భవతా?’ దమనక ఆహః— ‘మయా
తావ న్నీలిబీజనిర్వాహణం కృతమ్, పరతో దైవవిహితాయ త్తమ్. ఉ క్తం చ యతః—

పరాఙ్మథేఽపి దైవేఽత్ర కృత్యం కార్యం విపచ్ఛితా
ఆత్మదోషవిశాలాయ స్వచి త్తే సమృద్ధినాయ చ. 391.

తథా చ. ఉద్యోగినం పురుషసింహ మునైలి లక్ష్మీః,
దైవం హి దైవ మిలి కాపురుష వదన్తి,
దైవం నిహత్య కురు శారుష మాత్మ శక్త్యా,
యత్నే కృతే యది న కోఽత్ర దోషః?

కరటక ఆహః— ‘తత్ కథయ, కీదృ క్త్వయా నీలిబీజం నిర్వాపితమ్?’ సో
ఽబ్రవీత్.— ‘మ యాస్మాన్యం తాభ్యాం మిథ్యాప్రజల్పనేన భేద స్తథా విహితో,
యథా భూయోఽపి మ స్త్రీయస్తా వేకస్థానస్థితౌ న ద్రక్ష్యసి.’ కరటక ఆహః—
‘అహో, న యుక్తం భవతా విహితం, యత్ పరస్పరం తౌ స్నేహోద్గ్రహృదయా
సుఖాశ్రయా కోపసాగరే ప్రక్షిప్తే. ఉ క్తం చ.—

అవిరుద్ధం సుఖసం యో దుఃఖమార్గే నియోజయేత్
జన్మజన్మాంతరం దుఃఖీ స నరః స్యా దసంశయమ్. 392.

అపరం త్వం య ద్భేదమాత్రే జాపి తుష్ట స్త ద ప్యయుక్తమ్, యతః సర్వోఽపి జనో
విరూపకరణే సమర్థో భవతి సౌపక ర్తుమ్. ఉ క్తం చ,—

పూతయితు మేవ నీచః పరకార్యం వేత్తి, న ప్రసాధయితుమ్;
పాతయితు మస్తి శక్తి ర్వాయో ర్వృతం న చోన్నమితుమ్.' 394.

దమనక ఆహా:— “అనభిష్టో భవా న్నీతిశాస్త్రస్య. తే నైత ద్భ్రావీషి. ఉక్తం చ
యతః.—

జాతమాత్రం న యః శత్రుం వ్యాధిం చ ప్రశమం నయేత్
మహాబలోఽపి తే నైవ వృద్ధిం ప్రాప్య స హస్యతే. 395.

త చ్చత్రుభూతోఽయ మస్తాకం మన్త్రిపదాపహగణాత్. ఉక్తం చ,—

పితృవైతామహం స్థానం యో య స్యాత్ర జిహీషణి
స తస్య సహజః శత్రు రుచ్ఛ్వోఽపి ప్రియే శ్రితః. 396.

తన్నయా స ఉదానీనతయా సమానీతోఽభయప్రదానేన యావ, త్తావ దహ మపి తేన
సాచివ్యాత్ ప్రచ్యావితః. అథవా సా ధ్విద ముచ్యతే.—

దద్యాత్ సాధు ర్యది నిజపదే దుర్జనాయ ప్రవేశం
తన్నాశాయ ప్రభవతి తతో వాఙ్మమానః స్వయం సః;
తస్మా ద్దేయో విపులమతిభి ర్నావకాశోఽధమానాం
జారోఽపి స్యా ద్గృహపతి రితి శ్రూయతే వాగ్ యతోఽత్ర. 397.

తేన మయా త స్యోపరి వధోపాయ ఏష విరచ్యతే, దేశత్యాగాయ వా భవిష్యతి. త చ్చ
త్వాం ముక్త్యాఽస్యో న జ్ఞాస్యతి త ద్యుక్త మేతత్ సాస్వర్థా యానుష్ఠితమ్.
ఉక్తంచ యతః.—

నిశ్చ్రీంశం హృదయం కృత్వా, వాణీ మితురసోపమామ్,
వికల్పోఽత్ర న క ర్తవ్యో, హన్యా త్ర త్రాపకారిణమ్. 398.

అపరం మృతోఽప్యస్తాకం భోజ్యో భవిష్యతి; త దేకం తావ ద్వైరసాధనమ్. అపరం
సాచివ్యం చ భవిష్యతి, తృప్తి శ్చ, ఇతి. త ద్వణత్రయేఽస్మి న్నుపగ్ధితే కస్తా న్నాం
దూషయసి త్వం జాడ్యభావాత్ ? ఉక్తం చ,—

పరస్య వీడనం మర్వక్ స్యాద్ధక్షిణిం చ పణ్డితః
అమూఢబుద్ధి ర్భక్షేత వనే చతురశో యథా.” 399.

కరటక ఆహా:— ‘కథ మేతత్ ?’ స ఆహా:—

కథా. ౧౬.

అస్తి కస్తింశ్చ ద్వనోద్దేశే వజ్రదంష్ట్రో నామ సింహః. తస్య చతురక క్రవ్య
ముఖ నామానౌ స్ఫుగాల వృక్షౌ భృత్యభూతౌ స దై వానుగతౌ త త్రైవ వనే ప్రతివ

సతః. ఆ థాన్యదినే సింహాన కదాచి దాసన్నప్రసవా ప్రసవవేదనగా స్వయూథా
 ద్భృష్టోష్ట్రోష్ట్రపవిష్టా కస్తింభి ద్వనగమానే సమాసాదితా. అథ తాం వ్యాపాద్య
 యావ దుదగం స్ఫోటయతి, తావ జీవక్ లఘు ద్దానేరకశేతు ర్నిష్కాన్తః. సింహోఽపి
 దానేరక్యాః పిశితేన సపరివారః పరాంతృప్తి ముపాగతః. పరం స్నేహో ద్బాలదానేరకం
 త్యక్తం గృహ మానీ యేద మువాచ.— ‘భద్ర, న తేఽస్తి మృత్యోర్భయం మత్తో,
 నాన్యస్తా దపి; తతః స్వేచ్ఛయాఽత్ర వనే భ్రమ్యతామ్. యత స్తే శఙ్కుసదృశౌ
 కర్ణౌ, తతః శఙ్కుకర్ణో నామ భవిష్యతి.’ ఇతి. ఏవ మనుష్ఠితే చత్వారోఽపి త ఏక
 స్థానే విహారిణః పరస్పర మనేకప్రకారగోష్ఠీసుఖ మనుభవంత స్తిప్తవై. శఙ్కుకర్ణోఽపి
 యావనపదపీ మారూఢః త్విణ మపి న తం సింహం ముఞ్చతి. అథ కదాచి ద్వజ్ర
 దంష్ట్రోన్య కేనచి ద్వన్యేన మత్తగజేన సహ యుద్ధ మభవత్. తేన మదవీర్యాత్ స
 దస్తప్రహారై స్తథా త్తతశరీరో విహితో యథా ప్రవలితుం న శక్నోతి. తదా త్కుమ
 కర్ణస్తాక్ ప్రోవాచ.— ‘భోః, అన్విష్యతాం కిఞ్చిత్ సత్త్వం యే నాహ మేవం
 స్థితోఽపి తద్ వ్యాపాద్యాఽఽత్తనో యుష్మాకం చ తుత్ప్రిజాశం కరోమి.’ త
 చ్ఛ్చుత్వా తే త్రయోఽపి వనే సన్ధ్యాకాలం యావ ద్భాన్తః; పరం న కిఞ్చిత్
 సత్త్వ మాసాదితమ్.

అథ చతురక స్పిస్తయామాస.—‘యది శఙ్కుకర్ణోఽయం వ్యాపాద్యతే తతః
 సర్వేషాం కలిచి ద్దినాని తృప్తి ర్భవతి. పరం నైనం స్వామీ మిత్రిత్వా దాత్రయ
 సమాశ్రితత్వా చ్చ వినాశయ్యుతి. అథవా బుద్ధిప్రభావేణ స్వామినం ప్రతిబోధ్య తథా
 కరిష్యే యథా వ్యాపాదయిష్యతి. ఉక్తం చ,—

అవధ్యం చాథవాఽగమ్య మకృత్యం నాస్తి కిఞ్చన

లోకే బుద్ధిమతాం బుద్ధే స్తస్మా త్తాం వినియోజయేత్.

400.

ఏవం విచిత్త్య శఙ్కుకర్ణ మిద మాహః.—‘భోః శఙ్కుకర్ణ, స్వామీ తావత్ పథ్యం
 వినా తుధయా పరిషీద్యతే. స్వామ్యభావా దస్తాక మపి ధ్రువం వినాశ ఏవ. తతో
 వాక్యం కిఞ్చిత్ స్వామ్యర్థే వదిష్యామి. త చ్ఛ్చాయతామ్.’ శఙ్కుకర్ణ ఆహః—
 ‘భోః, శీఘ్రం నివేద్యతాం యేన తే వచనం శీఘ్రం నిర్వికల్పం కరోమి. అపరం
 స్వామి నో హితే కృతే మయా సుకృతశతం కృతం భవిష్యతి.’ అథ చతురక ఆహః—
 ‘భో భద్ర, ఆత్మశరీరం ద్విగులాభాన స్వామినే ప్రయచ్ఛ, యేన తే ద్విగుణం శరీరం
 భవతి, స్వామినః పునః ప్రాణయాత్రా భవతి.’ త దాకర్ణ్య శఙ్కుకర్ణః ప్రాహః—
 ‘భద్ర, య ద్యేవం త న్నదీయప్రయోజన మేత ధుచ్యతామ్, స్వామ్యర్థః క్రియతా మితి.
 పర మత్ర ధర్మః ప్రతిభూః.’ ఇతి తే విచిత్త్య సర్వే సింహసకాశ మాజగ్మః.

తత శ్చతురక ఆహా:—‘దేవ, న కిఞ్చిత్ సత్త్వం ప్రాప్తమ్. భగవా నాదిత్యోఽప్యస్తం గతః. త ద్యది స్వామి ద్విగుణం శరీరం ప్రయచ్ఛతి, తతః శబ్దకర్ణోఽయం ద్విగుణ వృద్ధ్యా స్యశరీరం ప్రయచ్ఛతి భర్తేణ ప్రతిభవా.’ సింహ ఆహా:— ‘భోః, య ద్యేవం తత్ సుద్వరతరమ్. వ్యవహర స్వాస్య ధర్మః ప్రతిభూః క్రియతామ్’ ఇతి. అథ సింహ వచనానన్తరం వృకస్స గాలాభ్యాం విదారితో భయశః శబ్దకర్ణః పశ్చాత్త్య ముపా గతః. అథ వజ్రదంష్ట్ర శ్చతురక మాహా:— ‘భో శ్చతురక, యావ దహం నదీం గత్వా స్నానం దేవతార్చనవిధిం కృత్వాఽఽగచ్ఛామి, తావ త్త్వయాఽత్రాప్రమత్తే నభావ్యమ్’ ఇ త్యుక్త్వా నద్యాం గతః.

అథ తస్మిన్ గతే చతురక శ్చిన్తయామానః— ‘కథం మ మైకాకినా భోజ్యో ఽయ ముష్టో భవిష్యతి?’ ఇతి విచిన్త్య క్రవ్యముఖ మాహా:— ‘భోః క్రవ్యముఖ, త్సంధాం ర్భవాత్, త ద్యావ దసౌ స్వామి నాగచ్ఛతి, తావ త్త్వ మ స్సోష్ఠ్రస్య మాంసం భక్షయ. అహం త్వాం స్వామినా నిర్దోషం ప్రతిపాదయిష్యామి.’ సోఽపి త చ్ఛ్చిత్వా యావత్ కిఞ్చి న్నాంస మాస్వాదయతి తావ చ్చతురకే ణోక్తమ్.— ‘భోః క్రవ్యముఖ, సమాగచ్ఛతి స్వామి. త త్త్య క్త్యైవం దూరే తిష్ఠ, యే నాస్య భక్షణం న వికల్పయతి.’ తథాఽనుష్ఠితే సింహః సమాయాతో యావ దుష్ట్రం పశ్యతి తావ ద్రిక్తీకృతవృదయో దానేరకః. తతో భ్రూకుటిం కృత్వా పరుషతర మాహా:— ‘అహో, కే నైష ఉష్ట్ర ఉచ్ఛిష్టతాం నీతో యేన త మపి వ్యాపాదయామి?’ ఏవ మభిహితే క్రవ్యముఖ శ్చతురకముఖ మవలోకయతి. ‘కిం, త ద్వద కిఞ్చి ద్యేవ మమ శాన్తి ర్భవతి.’ అథ చతురకో విహ స్సోవాచ.— ‘భోః, మా మనాదృత్య పిశితం భక్షయిత్వాఽఽధునా మన్దుఖ మవలోకయసి. త దాస్వాద యాస్య దుర్లయతరోః ఫలమ్’ ఇతి. త దాకర్ణ్య క్రవ్యముఖో జీవనాశభయా దూరదేశం గతః. ఏతస్మి న్నన్తరే తేన మార్దేణ దానేరకస్థాథో భారాక్రాంతః సమాయాతః. త స్వాగ్రసరోష్ఠ్రస్య కణ్ఠే మహతీ ఘృణా బధా. తస్యాః శబ్దం దూరతోఽప్యాకర్ణ్య సింహో జమ్బూక మాహా:— ‘భద్ర, జ్ఞాయతాం, కి మేష రాద్రః శబ్దః శ్రూయతేఽత్రుత పూర్వః?’ త చ్ఛ్చిత్వా చతురకః కిఞ్చి ద్వనాన్తరం గత్వా సత్త్వర మభ్యుపేత్య ప్రోవాచ.— ‘స్వామిన్, గమ్యతాం గమ్యతాం యది శక్నోషి గస్తమ్.’ సోఽబ్రవీత్.— ‘భద్ర, కి మేవం మాం వ్యాకులయసి? తత్ కథయ, కి మేతత్?’ ఇతి. చతురక ఆహా:— ‘స్వామిన్, ఏష ధర్మరాజ స్త వోపరి కుపితః, య దనే నాకాతే దానేరకోఽయం మదీయో వ్యాపాదితః, తత్ సహస్రగుణ ముష్ట్ర మస్య సకాశాన్గోహిష్యామి’ ఇతి నిశ్చిత్య, బృహన్నాన మాదా యాగ్రేసర స్సోష్ఠ్రస్య గ్రీవాయాం ఘృణాం బధ్వా, వధ్యదానేరకసక్తా సపి పితృపితామహా నాదాయ వైరనిర్మితనాథ

మాయాత ఏవ? సింహాంకిత చుట్టూ సర్వతో దూరా దే వావలాక్య మృత ముచ్చరిం
పరిత్యజ్య ప్రాణభయాత్ ప్రసప్తః. చతుగకోఽపి శవైః శవై స్త స్సోప్రస్య సుంసం
భత్యయామాస. అతోఽహం బ్రబిమి.— ‘పరస్య వీడనం కుర్వక్’ ఇతి.

అథ దమనకే గతే సంజీవక శ్చింతయామాస.— ‘అహో, కి మేత స్తయా
కృతమ్, య చుష్మాదోఽపి మాంసాన స్త స్యానుగః సంవృత్తః. అథవా సా ధ్విద

అగమ్యాక్ యః పుమాక్ యాతి, అనేవ్యాం శ్చ నిషేవతే,

స మృత్యు ముపగృహ్లాతి, గర్భ మశ్వతరీ యథా.

401.

తత్ కిం కరోమి? క్వ గచ్ఛామి? కథం మే శాన్తి ర్భవిష్యతి? అథవా త మేవ
పిష్టలకం గచ్ఛామి. కదాచి న్దాం శరణాగతం రక్షతి, ప్రాణైర్న వియోజయతి. యత
ఉక్తం చ,—

ధర్మార్థం యతతా మ సీహ విపదో దైవా ద్యది స్యుః క్వచిత్,

త త్తాసా ముపశాన్తయే సుమతిభిః కాగ్యో విశేషా న్నయః.

లోకే ఖ్యాతి ముపాగతాఽత్ర సకలే లోకోక్తి రేషా యతో

దధానాం కిల వహ్ని నా హితకరః సేతోఽపి త స్యోద్భవః.

402.

తథా చ,— లోకేఽథవా తనుభృతాం నిజకర్తృపాకం

నిత్యం సమాశ్రితవతాం సుహితక్రియాణామ్,

పూర్వార్జితం శుభ మథా ప్యశుభం నికామం

య ద్భావి త ద్భవతి నాత్ర విచారహేతుః.

403.

అపరం చాన్యత్ర గత స్యాపి మే కస్యచి ద్దుష్టసత్త్వస్య మాంసాశివః సకాశా స్తృత్య
ర్భవిష్యతి. త ద్వరం సింహాత్. ఉక్తం చ,—

మహద్భిః స్ఫుర్ధమానస్య విప దేవ గరియసీ

దస్తభక్తోఽపి నాగానాం క్షాభ్యో గిరివిదారణే.

404.

తథా చ,— మహతోఽపి త్తయం లభ్యా క్షాభూం నీవోఽపి గచ్ఛతి,

దానార్థి మధుపో యద్వ ద్దజకర్ణ సమాహతః.”

405.

ఏవం నిశ్చిత్య స ఫలితగతి ర్నద్రం మద్దం గత్వా సింహాశ్రయం పశ్యన్మ పతిత్.—
‘అహో, సా ధ్విద ముచ్యతే.—

అన్తర్జీవభుజ్జమం గృహ మివ, త్త్యాలాకులం వా వనం,

గ్రాహకీర్ణ మి వాభిరామకమలచ్ఛాయాసనాథం సరః,

నానాదృష్టజనై రసత్యవచనానక్తై రనారై ర్వృతం

దుఃఖేన ప్రతిగమ్యతే ప్రచకితై రాజ్ఞాం గృహం వార్ధివత్." 406.

ఏవం పరిక్షా దమనకోక్తాకారం పిజ్జలకం దృష్ట్యా ప్రచకితః సంవృతశరీరో దూరతరం ప్రణామకృతీం వినాఽపుష్టపవిష్టః. పిజ్జలకోఽపి తథావిధంతం విలోక్య దమనకవాక్యం శ్రద్ధధానః కోపా త్త స్యోపరి పపాత. ఆథ సంజీవకః ఖరనఖరవిక చ్ఛితపృష్టః, శృంగభ్రాంత తదుదర ముల్లిఖి, కథ మపి తస్మా దవేతః, శృంగభ్రాంత హస్త మిచ్ఛక్ యుద్ధా యావస్థితః.

ఆథ ద్వా వపి తౌ పుష్పితపలాశప్రతిహా పరస్పరం వధకాక్షిణౌ దృష్ట్యా కరటకో దమనక మాహః— భో మూఢమతే, అనయో ర్విరోధం వితస్వతా త్వయా సాధు న కృతమ్; న చ త్వం నీలితత్త్వం వేత్సి. నీలివిద్భి రుక్తం చ,—

కార్యా ణ్యుత్తమదణ్డసాహసఫలా న్యాయాససాధ్యాని యే

క్రీత్యా సంశమయన్తి నీలిమశలాః సా మ్నైవ తే మన్త్రిణః;

నిసాసారబుధలాని యే త్వవిధినా వాఙ్మన్త్రి దణ్డోద్ద్యమై

స్తేషాం దుర్జయచ్ఛేత్తై ర్నరపతే రారోష్యతే క్రీస్తులామ్. 407.

త ద్యది స్వామ్యభిఘాతో భవిష్యతి, తత్ కిం త్వదీయమస్త్రీబుద్ధ్యా క్రియతే? ఆథ సంజీవకో న వధ్యతే తథాఽప్యగవ్యమ్. యతః ప్రాణసందేహో త్తస్య చ వధః. త న్నూఢ, కథం త్వం మన్త్రిపద మభిలషసి? సామసిద్ధిం న వేత్సి. త ద్వృథా మనో రథోఽయం తే దణ్డరచేః. ఉక్తం చ,—

సామాదిదణ్డపగ్యన్తో నయః ప్రోక్తః స్వయంభువా,

తేషాం దణ్డ స్తు పాపీయాం, స్తం పశ్చా ద్వినియోజయేత్. 408.

తథా చ,— సా మ్నైవ యత్ర సిద్ధి ర్న తత్ర దణ్డో బుధేన వినియోజ్యః,

పిత్రం యది శర్కరయా శామ్యతి, కోఽర్థః పటోలేన? 409.

తథా చ,— ఆదౌ సామ ప్రయోక్తవ్యం పురుషేణ విజానతా,

సామసాధ్యాని కార్యాణి విక్రియాం యాన్తి న క్వచిత్. 410.

న చన్ద్రేణ న చౌషధ్యా న నూర్చ్యేణ న వహ్నినా,

సా మ్నైవ విలయం యాలి పద్వేషిప్రభవం తమః. 411.

తథా య త్వం మన్త్రిత్వ మభిలషసి, త ద ప్యయేక్తమ్. యత స్త్వం మన్త్రిగతిం న వేత్సి. యతః పఞ్చవిధో ఘస్త్రీః. స చ కర్తృణా మాగమౌపాయః, పురుషద్రవ్య సంపత్, దేశకాలవిభాగః, వినిసాత్ప్రతీకారః, కార్యసిద్ధి శ్చేతి. సోఽయం వ్యమ్య మాత్యయో రేశతమస్య, కిం వా ద్వయో రపి వినీపాతః సముత్పద్యతే; లగ్నః. త ద్యది

కాచి చ్చక్తిరన్తి తద్విచిన్యతాం వినిపాతప్రతికారః. భిన్నసంధానే హ మన్త్రిణాం బుద్ధిపరీక్షా. తన్మూర్ఖ, తత్ కర్తు మనమగ్ధ స్త్వం, యతో విపరీతబుద్ధి రసి. ఉక్తం చ, -

మన్త్రిణాం భిన్నసంధానే, భిషజాం సాంనిపాతికే,
కర్తణీ వ్యజ్యతే ప్రజ్ఞా; స్వస్థే తో వా న పజ్జితః? 412.

అన్య చ్చ, — ఘాతయితు మేవ నీచః పరకార్యం వేత్తి, న ప్రసాదయితుమ్;
పాతయితు మేవ శక్తి ర్నాభో రుద్ధర్తు మన్నపిటమ్. 413.

అథవా న తే దోషో ఽయమ్. స్వామినో దోషః, య స్తే వాక్యం శ్రద్ధధాతి.
ఉక్తం చ, —

నరాధిపా నీచజనానువర్తినో బుధోపదిష్టేన పథా న యాన్తి యే,
విశ త్యతో దుర్గ మమార్గనిర్గమం సమస్తసంబాధ మనర్థపజ్జారమ్. 414.

త ద్యది త్వ మస్య మస్త్రీ భవిష్యసి, తదాఽన్యోఽపి కష్ట స్సాస్య సమీపే సాధు
జనః సమేష్యతి. ఉక్తం చ, —

గుణాలయో ఽప్యసన్నస్త్రీ సృపతి ర్నాథిగమ్యతే,
ప్రసన్న స్వాదు సలిలో దుష్టగ్రాహో యథా వ్రాదః. 415.

తథా శిష్టజనరహితస్య స్వామినోఽపి నాశో భవిష్యతి. ఉక్తం చ, —

చిత్రాస్వాదకకథై ర్భృత్యై రనాయాసితకార్తుకైః
యే రమస్తే సృపా స్తేషాం రమస్తే రిపవః శ్రియా. 416.

తత్ కిం మూర్ఖోపదేశేన? కేవలం దోషో, న గుణః. ఉక్తం చ, —

నానామ్యం నమతే దారు, నాశ్చని స్యాత్ తురక్రియా,
సూచీముఖం విజానీహి నాశిష్యా యోపదిశ్యతే. 417.

దమనక ఆహః — ‘కథ మేతత్?’ సాఽబ్రవీత్. —

కథా. ౧౭.

అస్తి కస్తింఘ్రిత్ పర్వతైకదేశే వానరయూథమ్. త చ్చ కదాచి ధేమస్త
సమయే లితికతోరవాతసంస్పర్శవేపమానకలేబరం తుషారోద్ధతప్రవర్ణఘనధారానిపాత
సమాహతం న కథంచి చ్ఛాన్తి మగమత్. అథ కేచి ద్వానరా వహ్నికణసదృశాని
గుఞ్జాఫలా న్యవచిత్య వహ్నివాఞ్చయా పూతుర్వస్తః సమన్తా త్రస్థః. అథ సూచీ
ముఖో నామ పక్షీ తేషాం తం పృథాయాస మవలోక్య ప్రోవాచ. — ‘భోః, సర్వే
మూర్ఖా యూయమ్. నైతే వహ్నికణాః, గుఞ్జాఫలాని ఏతాని. తత్ కిం పృథా
శ్రమేణ? నైతస్సా చ్చీతరక్షా భవిష్యతి. త దన్విష్యతాం కష్ట స్నిర్వాతో వనప్రదేశో

గుహా వా గిరికన్దరం వా. అ ద్యాఽపి సాటోపా మేఘా ద్ధృతిః, అథ తేషా మేక తమో వృద్ధవానర స్త మువాచ.— ‘భో మూర్ఖ! త వానేన వ్యాపారేణ? త ద్దమ్యతామ్.’ ఉక్తం చ.—

ముహుర్విఘ్నితకర్తాణాం, ద్యూతకారం పరాజితమ్,
నాలాపయే ద్వివేకజ్ఞో య దీచ్ఛే త్సిద్ధి మాత్మనః. 418.

తథా చ,— ఆఖేటికం వృథాక్షేపం మూర్ఖం వ్యసనసంస్థితమ్
అలాపయతి యో మూఢః స గచ్ఛతి పరాభవమ్. 419.

సోఽపి త మనాదృత్య భూయోఽపి వానరా ననవరత మాహః.— ‘భోః, కిం వృథా క్షేతేన?’ అథ యావ దసౌ న కథంచిత్ ప్రలపన్విరమతి, తావ దేకేన వానరేణ వ్యర్థశ్రమత్వాత్ కపిలేన పక్షాభ్యాం గృహీత్వా శిలాయా మాస్ఫులిత ఉపరత శ్చ. అతోఽహం బ్రవీమి.— ‘నానామ్యం నమతే దారు’ ఇత్యాది. తథా చ,—

ఉపదేశో హి మూర్ఖాణాం ప్రతోపాయ న శాస్తయే;
పయఃపానం భుజక్లానాం కేవలం విషవర్ధనమ్. 420.

అన్య చ్చ,— ఉపదేశో న దాతవ్యో యదృశే తాదృశే జనే,
పశ్య వానరమూర్ఖేణ సుగృహీ నిర్వహీ కృతః. 421.

దమనక ఆహః.— ‘కథ మేతత్?’ సోఽబ్రవీత్.—

కథా. ౧౮.

అస్తి కన్తింఘ్రి ద్వనోద్దేశే శమీవృక్షః. తస్య లిమ్బమానశిఖాయాం కృతా వాసా వరణ్యచటకదమ్పతీ వసతః స్త. అథ కదాచి త్తయోః సుఖసంస్థయో ర్వైమన్త మేఘో మందమన్దం వర్షితు మారభ్యః. అ త్రాన్తరే కఘ్రి చ్ఛాఖామృగో వాతాసారసమా హతః ప్రోద్ధ్వితశరీరో దస్తవీణాం వాదయన్ వేపమాన స్సచ్చమిమాల మాసా ద్యోపవిష్టః. అథ తం తాదృశ మవలోక్య చటకా ప్రాహః.— ‘భో భద్ర,

హస్తపాదసమోపేతో దృశ్యనే పురుషాకృతిః,
శీలేన భిద్యనే, మూఢ, కథం న కరుషే గృహమ్?’ 422.

ఏత చ్ఛ్రిత్యా తాం వానరః సకీప మాహః.— ‘అథమే, కస్మాన్ న త్వం మానవతా భవసి? అహో, ధాన్యేణ మస్యాః! అద్య మా ముపహసతి!

నూచీముఖీ దురాచారా రజ్ఞా పణ్డితవాదినీ
నాశబ్జైరే ప్రజల్పనీ; తత్ కి మేనాం న హ స్త్యహమ్?’ 423.

ఏవం ప్రలప్య తా మాహః.— ‘ముద్ధే, కిం తవ మ మోపరి చిత్తయా? ఉక్తం చ,—

వాచ్యం శ్రద్ధాసమేతస్య, పుచ్చత శ్చ విశేషతః,

ప్రోక్తం శ్రద్ధావిహీనస్య అర్థ్యరూపిణోపమమ్.' 424.

తత్ కిం బహునా, తావత్ మలాయస్థితయా తయాభిహితః స యావ త్తాం శమీ
మారుహ్య తస్యాః మలాయం శతధా భిన్నోఽకరోత్. అహోఽహం బ్రవీమి.— 'ఉప
దేశో న దాతవ్యః' ఇతి.

త స్తాభ్యః శిక్షితోఽపి న శిక్షిత స్త్వమ్. అథవా న తే దోహోఽస్తి, యతః
సాధోః శిక్షా గుణాయ సంపద్యతే, నాసాధోః. ఉక్తం చ,—

కిం కరో తేవ పాణ్డిత్య మస్థానే వినియోజితమ్?

అథ కాగ్రప్రిచ్ఛన్నే ఘటే దీప ఇవాహితః.

425.

త ద్వ్యర్థపాణ్డిత్య మాత్రేత్య మమ వచన మశృణ్వన్ నాత్మనః శాన్తి మపి వేత్సి. త
న్నున మపజాత స్త్వమ్. ఉక్తం చ,—

జాతః పుష్పోఽనుజాత శ్చ అతిజాత స్తథైవ చ

అపజాత శ్చ లోకేఽస్తిన్ మత్తవ్యాః శాస్త్రవేదిభిః.

426.

మాతృతుల్యగుణో జాత, స్త్వనుజాతః పికుః సమః,

అతిజాతోఽధిక స్తస్మా, దపజాతోఽధమాధమః.

427.

అ ప్యాత్మనా వినాశం గణయతి న ఖిలః పరవ్యసనహృద్యః,

ప్రాంతా మస్తకనాశే సమరముఖే నృత్యతి కబధ్యః.

428.

అహా! సా ధ్విత ముచ్యతే!—

ధర్మబుద్ధిః కుబుద్ధి శ్చ ద్వా వేతా విదితా మమ,

పుత్రేణ వ్యర్థపాణ్డిత్యా త్పితా ధూమేన ఘాతితః.

429.

దమనక ఆహః.— 'కథ మేతత్?' సోఽబ్రవీత్.—

కథా. ౧౯.

కస్మింశ్చి దధిస్తానే ధర్మబుద్ధిః పాపబుద్ధి శ్చ ద్వే మిత్రే ప్రవినతః స్త. అథ
కదాచిత్ పాపబుద్ధినా చిన్తితమ్.— 'అహం తావ న్నాథో దారిద్ర్యోపేతి శ్చ. త
దేనం ధర్మబుద్ధి మాదాయ దేశాన్తరం గత్వాఽస్యాశ్రయే జాగోపార్జనం కృత్యైవ
మపి వర్షయిత్వా సుఖీ భవామి.' అ ధాన్యస్తి స్మహాని పాపబుద్ధి ధర్మబుద్ధిం
ప్రాహః.— 'భో మిత్ర, వార్ధకభావే కిం త్వ మాత్మవిచ్ఛేదం స్మరసి? దేశాన్తర
మద్యప్యై కాం శిశుజనస్య వార్తాం కథయిష్యసి? ఉక్తం చ,—

దేశాన్తరేషు బహువిధభాషావేషాది యేన న జ్ఞాతమ్

భ్రమతా ధరణీపీతే తస్య ఫలం జన్మసూ వ్యర్థమ్.

480.

తథా చ,— విద్యాం విత్తం శిల్పం తావ న్నాప్నోతి మానవః సమ్యక్

యావ ద్వ్యజితీ న భూమా దేశా ద్దేశాన్తరం హృష్టః.

481.

అథ తస్య తద్వచన మాకర్ణ్య ప్రహృష్టమనా నే నైవ సహ గురుజనానుజ్ఞాతః
శుభేఽహని దేశాన్తరం ప్రస్థితః. తత్ర చ ధర్మబుద్ధిప్రభావేణ భ్రమతా పాపబుద్ధినా
ప్రభూతతరం విత్త మాపాదితమ్. తత శ్చ ద్వా వపి తా ప్రభూతోపాజ్ఞతద్రవ్యై
ప్రహృష్టా స్వగృహం ప్ర త్యాత్మకేన నివృత్తా. ఉక్తం చ,—

ప్రాప్తవిద్యార్థశిల్పానాం దేశాన్తరనివాసి నామ్

కోశమాత్రోఽపి భూభాగః శతయోజనవ ద్భవేత్.

482.

అథ స్వస్థానసమీపవర్తినా పాపబుద్ధినా ధర్మబుద్ధి రభిహితః.— ‘భద్ర, న
సర్వ మేత ద్ధనం గృహం ప్రతి నేతుం యుజ్యతే. యతః కుటుంబిణాం బాధవా శ్చ
ప్రార్థయ్యంతే. త ద త్రైవ వనగహసే క్వాపి భూమా నిశీప్య కింఞ్చిత్త్ర మాదాయ
గృహం ప్రవిశావః. భూయోఽపి ప్రయోజనే సంజాతే, తన్నాత్రం సమే త్యాస్తాత్
స్థానా న్నేష్యావః. ఉక్తం చ,—

న విత్తం దర్శయేత్ ప్రాజ్ఞః కస్యచిత్ స్వల్పమ ప్యహో,

మునే రపి యత స్తస్య దర్శనా చ్చలతే మనః.

483.

తథా చ,— యథాఽఽమిషం జలే మత్స్యై ర్భక్ష్యతే, శ్వాసదై ర్భవి,

ఆకాశే పక్షిభి ర్నైచ్చి, తథా సర్వత్ర విత్తవాక్.

484.

త దాకర్ణ్య ధర్మబుద్ధి రాహః.— ‘భద్ర, ఏవం క్రియతామ్. తథా ఽనుష్ఠితే ద్వా
వపి తా స్వగృహం గత్వా సుఖేన స్థితవన్తా.

అ థాస్యస్మి న్నమని పాపబుద్ధి ర్నిశీధేఽటవ్యాం గత్వా తత్ సర్వం విత్తం
సమాదాయ గర్తం పూరయిత్వా స్వభవనం జగామ. అ థాస్యేద్యర్థ ర్థబుద్ధిం సమ
శ్శేత్య ప్రోవాచః— ‘సఖే, బహుకుటుంబు వయం విత్తాభావాత్ సీదామః. త ద్దత్వా
తత్ర స్థానే కింఞ్చిత్త్రం ధన మానయావః.’ సోఽబ్రవీత్. - ‘భద్ర, ఏవం, క్రియతామ్.’
అథ ద్వా వపి గత్వా తత్ స్థానం యావత్ ఖనత, స్తావ ద్రిక్తం భాణ్డం దృప్తవన్తా. అ
త్రాన్తరే పాపబుద్ధిః శీర స్తాడయౌక్ ప్రోవాచ. ‘భో ధర్మబుద్ధే, త్వయా హృత మేత
ద్ధనమ్, నాఽస్మ్యేన. యతో భూయోఽపి గర్తాపూరణం కృతమ్. తత్ ప్రయచ్ఛ మే
త స్మాగ్ధమ్. అథవాఽహం రాజకులే నివేదయిష్యామి.’ స ఆహః— ‘భూ దురాత్మన్,
మేవం వద్. ధర్మబుద్ధిః ఖల్వహమ్. నైత చ్ఛారకర్త కరోమి. ఉక్తం చ,—

మాతృవత్ పరవారాం శ్చ, పద్రవ్యాణి లోష్టవన్,
అత్తవత్ సగ్వభూతాని వీక్ష్యే ధన్వబుధయః.'

485.

ఏవం ద్వా కసి తౌ వివదమానౌ ధగ్ధాధికారిణం గతౌ. ప్రోచతు శ్చ పగస్సుగం దూష
యన్తౌ. అథ ధగ్ధాధికరణక పుయమై ద్రివ్యాకే యావ నియోజితౌ, తావత్ పాపబుద్ధి
రాహః— 'అహో, న సమ్యక్ దృష్టోఽయం న్యాయః. ఉక్తం చ,—

వివాదేఽన్విష్యతే పత్త్రం, తదభావేఽపి సాక్షిణః,
సాక్ష్యభావా త్తతో దివ్యం, ప్రవదన్తి మనీషిణః.

486.

త దత్ర విషయే మమ పృక్షదేవతాః సాక్షీభూతా స్తిష్ఠన్తి. తా ఆ ప్యావయౌ రేకతరం
చారం సాధుం వా కరిష్యన్తి. అథ తైః సర్వై రభిహితమ్.—'భో, యుక్త ముక్తం
భవతా. ఉక్తం చ,—

అన్యజోఽపి యదా సాక్షీ వివాదే సంప్రజాయతే,
న తత్ర విద్యతే దివ్యం, కిం పున ర్యత్ర దేవతాః?

487.

త దస్తాక మ ప్యత్ర విషయే మహత్ కౌతూహలం వర్తతే. ప్రత్యూషసమయే యువాభ్యా
మ ప్యస్తాభిః సహ తత్ర వనోద్దేశే గత్వమ్.' ఇతి.

ఏతస్మిన్నన్తరే పాపబుద్ధిః స్వగృహం గత్వా స్వజనక మువాచ.— 'తాత,
ప్రభూతోఽయం మ యథోఽ ధర్మబుద్ధే శోరితః. స చ తవ వచనేన పరిణతిం
గచ్ఛతి. అన్యథాఽస్తాకం ప్రాతైః సహ యాస్యతి.' స ఆహః— 'వత్స, ద్రుతం
వద యేన ప్రోచ్య తద్భివ్యం స్థిరతాం నయామి.' పాపబుద్ధి రాహః— 'తాత, అస్తి
తత్ ప్రదేశే మహాశమి. తస్యాం మహత్ కోటర మస్తి. తత్ర త్వం సాంప్రత మేవ
ప్రవిశ. తతః ప్రభాతే యదాఽహం సత్యశ్రావణం కరోమి, తదా త్వయా వాచ్యం,
య ధర్మబుద్ధి శ్చర, ఇతి.' తథాఽమస్మితే ప్రత్యూషే స్నాత్వా పాపబుద్ధి ధర్మబుద్ధి
పురస్సరో ధర్మాధికరణకైః సహ తాం శమి మధ్యేత్య తారస్వరేణ ప్రోవాచ.—

'ఆదిత్యచన్ద్రౌ వనిలోఽనల శ్చ

ద్యౌ ర్భూమి రాపో హృదయం యమ శ్చ

అహ శ్చ రాత్రి శ్చ తథా చ సర్వే

ధన్తో హి జానాతి నరస్య పృతమ్.

488.

భగవతి వనదేవతే, ఆవయో ర్మధ్యే య శ్చరన్తం కథయ.' అథ పాపబుద్ధిపితా శమి
కోటరస్థః ప్రోవాచ.— 'భో, శృణుత శృణుత. ధర్మబుద్ధినా హృత మేత ధనమ్.'
త డాకర్ణ్య సర్వే తే రాజపురషా విస్తయోత్ఫుల్లలోచనా యావదర్మబుద్ధే ర్విత్త
హరణోచితం నిగ్రహం శాస్త్రదృష్ట్యాఽవలోకయన్తి, తావద్ధర్మబుద్ధి నాతచ్చమికోటరం

వహ్నిభోజ్యద్రవ్యైః పరివేష్ట్య వహ్నినా సందీపితమ్. అథ జ్వలతి తస్మి న్సమీకోటరే
 ౭గ్ధద్ధశరీరః స్ఫుటితేక్షణః కరుణం పరిదేవక్ పాపబుద్ధిపితా నిశ్చక్రామ. తత శ్చ
 తైః సర్వైః పుత్రైః—‘భోః కి మిదమ్.’ ఇ త్యుక్తే స పాపబుద్ధిచక్షిణం సర్వ మిదం
 నివే ద్యోవరతః. అథ తే రాజపురుషాః పాపబుద్ధిం శమీశాఖాయాం ప్రతిలమ్బ్య
 ధర్మబుద్ధిం ప్రశ స్తేద మూచుః— ‘అహో, సా ధ్వద ముచ్యతే.—

ఉపాయం చిన్తయేత్ ప్రాజ్ఞ, స్తథా౭పాయం చ చిన్తయేత్,
 పశ్యతో బకమూర్ఖస్య న కులేన హతా బకాః.’ 439.

ధర్మబుద్ధిః ప్రాహః— ‘కథ మేతత్?’ తే ప్రోచుః—

కథా. ౨౦.

అస్తి కన్తింశ్చి ద్వ సోద్యోజే బహుబకసనాలో వటపాదపః. తస్య కోటరే
 కృష్ణసర్పః ప్రతివసతి స్త. స చ బకబాలకా నజాతపత్రా నపి స దైవ భక్షయక్
 కాలం నయతి. అథైకో బక స్తేన భక్షితా న్యపర్యాని దృష్ట్వా శిశువైరాగ్యాత్ సర
 స్తీర మాసాద్య బాష్పపూరపూరితనయనో౭ధోముఖ స్థివతి. తం చ తాదృచ్ఛేష్టిత మవ
 లోక్య కులీరకః ప్రోవాచః— ‘మామ, కి మేవం రుద్యతే భవతా౭ద్య?’ స ఆహః—
 ‘భద్ర, కిం కరోమి? మమ మద్భాగ్యస్య బాలకాః కోటరనివాసినా సర్పేణ భక్షితాః.
 తద్దుఃఖదుఃఖితో౭హం రోదిమి. తత్ కథయ మే, య ద్యస్తి కశ్చి దుపాయ స్తద్విదా
 శాయ.’ త దాకర్ణ్య కులీరక శ్చిన్తయామాసః— ‘అయం తావ దస్త జ్ఞాతిసహజవైరి.
 త ధోపదేశం ప్రయచ్ఛామి సత్యానృతం యథా౭న్యే౭పి బకాః సర్పే సంక్షయ
 మాయాన్తి. ఉక్తం చ,—

నవనీతసమాం వాణీం కృత్వా, చిత్తం తు నిర్దయమ్,
 తథా ప్రబోధ్యతే శత్రుః సాన్వయో మ్రియతే యథా.’ 440.

ఆహ న.— ‘మామ, య ద్యేవం తన్తత్సమాంసఖణ్డాని నకులస్య బిలద్వారాత్ సర్ప
 కోటరం యావత్ ప్రక్షిప, యథా నకుల స్తన్తార్థే గత్వా తం దుష్టసర్పం వినాశయతి.
 అథ తథా౭నుష్ఠితే మత్స్యమాంసానుసారిణా నకులేన తం కృష్ణసర్పం నిహత్య తే
 ౭పి తద్వృత్తాశ్రయాః సర్పే బకా శ్చ శనైః శనై ర్భక్షితాః. అతో వయం బ్రూమః
 ‘ఉపాయం చిన్తయేత్’ ఇతి.

త దనేన పాపబుద్ధినా ఉపాయ శ్చిన్తితోనాపాయః. తత స్తత్ఫలం ప్రాప్తమ్.
 అతో౭హం బ్రవీమి.— ‘ధర్మబుద్ధిః కుబుద్ధి శ్చ’ ఇతి. ఏవం మూఢ, త్వయా౭ప్ర్య
 పాయ శ్చిన్తితో నాపాయః పాపబుద్ధివత్. త న్న భవసి త్వం సజ్జనః, కేవలం పాప
 బుద్ధి రసి. జ్ఞాతో మయా స్వామినః ప్రాణసందేహోననాత్. ప్రకటికృతం త్వయా

స్వయ మే వాత్స నో దుష్టత్వం కాటిల్యం చ. అథవా సా ధ్విద ముచ్యతే.—

యత్నా దపి కః పశ్యే చ్చిఖినా మాహారనిస్సరణమాగ్రమ్.

యది జలదధ్వనిముదితా స్త ఏవ మూఢా న స్పత్యేయః. 441.

యది త్వం స్వామిన మేనాం దశాం నయసి, త దస్పద్విధస్య కా గణనా? తస్మా న్న మాసన్నేన భవతా న భావ్యమ్. ఉక్తం చ,—

తులాం లోహసహస్రస్య యత్ర ఖాదంతి మూషికాః,

రాజం స్తుత్ర హరే ఛ్యేనో బాలకం నాత్ర సంశయః. 442.

దమనక ఆహా:— ‘కథ మేతత్?’ సోఽబ్రవీత్.—

కథా. ౨౧.

అస్తి కన్తింభి దధిస్తాసే జీర్ణధనో నామ వణిష్టుత్త్రిః. స చ విభవతుయా దేశాన్తరగమనమనా వ్యచిన్తయత్.—

‘యత్ర దేశేఽథవా స్థాసే భోగాక భుక్త్వా స్వవీర్యతః

తస్మి నిభవహీనో యో వనేత్ స పురుషాధమః 443.

తథా చ.— యే నాహంకారయంతేన చిరం విలసితం పురా

దీనం వదతి త త్రైక యః పరేషాం స నిన్దితః.’ 444.

తస్య చ గృహే లోహభారఘటితా పూర్వపురుషోపార్జితా తులాఽఽఽసీత్. తాం చ కస్యచి ఛ్యేష్టినో గృహే నిక్షేపభూతాం కృత్వా దేశాన్తరం ప్రస్థితః. తతః సుచిరం కాలం దేశాన్తరం యథేచ్ఛం భ్రాత్వా పునః స్వపుర మాగత్య తం శ్రేష్ఠిన మువాచ:—‘భోః శ్రేష్ఠిన్, దీయతాం మే సా నిక్షేపతులా.’ స ఆహా:—‘భోః, నాస్తి సా త్వదీయా తులా; మూషికై ర్భక్షితా.’ జీర్ణధన ఆహ ‘భోః శ్రేష్ఠిన్, నాస్తి దోష స్తే యది మూషికై ర్భక్షీ తేతి. ఈదృ గే వాయం సంసారః. న కిఞ్చి దత్ర శాశ్వత మస్తి. పర మహం నద్యాం స్నానార్థం గమిష్యామి. త త్వయాఽఽఽత్మీయం శిశు మేనం ధనదేవనామానం మయా సహ స్నా నౌపకరణమాస్తం ప్రేమయ.’ ఇతి. సోఽపి చార్యభయా త్రస్య శజ్జితః స్వపుత్రీ మువాచ ‘వత్స, పితృవ్యోఽయం తవ స్నానార్థం నద్యాం యాస్యతి; త ద్ధమ్యతా మనేన సార్థం స్నా నౌపకరణ మాదాయ.’ ఇతి. ఆహా, సా ధ్విద ముచ్యతే.—

స భక్త్యా కస్యచిత్ కోఽపి ప్రియం ప్రశురుతే నరః,

ముక్త్యా భయం ప్రలోభం వా కార్యకారణ మేవ వా 445.

అత్యాదరో భవే ద్యత్ర కార్యకారణవర్జితః

తత్ర శక్ష్మా ప్రకర్తవ్యా పరిణామే గుఘావహా. 446.

అ థాసా వణిక్కితుః స్నానోపకరణ మాదాయ ప్రహృష్టమనా తే నాభ్యా
గతేన సహ ప్రస్థితః. తథాఽనుష్ఠితే వణిక్ స్నాత్వా తం శిశుం నదీగుహాయాం ప్రక్షిప్య
త ద్వాసరం బృహచ్చిలయాఽఽచ్చాద్య సత్వరం గృహ మాగతః. పృష్ట శ్చ తేన
వణిజా 'భో అభ్యాగత, కథ్యతాం శుత్ర మే శిశు ర్యస్త్వయా సహ నదీం గతః?'
ఇతి. స ఆహ 'నదీతటాత్ స శ్యేనేన హృతః' ఇతి. శ్రేష్ఠాహః 'మిథ్యా
వాదిక, కిం క్వచి ఛ్యేనా బాలం హర్తుం శక్నోతి? తత్ సమర్పయ మే సుతమ్.
అన్యథా రాజకులే నివేదయిష్యామి.' ఇతి. స ఆహః 'భోః సత్యవాదిక, యథా
శ్యేనా బాలం న నయతి, తథా మూషికా అపి లోహభారఘటితాం తులాం న భక్ష
యన్తి. త దర్పయ మే తులామ్, యది దారకేణ ప్రయోజనమ్.' ఏవం తా వివద
మానా ద్వా వసి రాజకులం గతౌ. తత్ర శ్రేష్ఠీ తారస్వరేణ ప్రోవాచ.— 'భోః,
అబ్రహ్మణ్య మబ్రహ్మణ్యమ్. మమ శిశు రనేన చారేణాఽపహృతః.' అథ ధర్మధికారిణ
స్త మూచుః.— 'భోః, సమర్పితా శ్రేష్ఠీసుతః.' స ఆహః— 'కిం కరోమి?
పశ్యన్తో మే నదీతటా ఛ్యేనే నాపహృతః శిశుః.' త చ్చ్యుత్వా తే ప్రోచుః.—
'భోః, న సత్య మభిహితం భవతా. కిం శ్యేనః శిశుం హర్తుం సమర్థో భవతి?'
స ఆహః— 'భో భోః, క్రూయతాం మద్వః:—

తులాం లోహసహస్రస్య యత్ర ఖాదన్తి మూషికాః

రాజం స్తత్ర హరే ఛ్యేనో బాలకం నాత్ర సంశయః.'

447.

తే ప్రోచుః.— 'కథ మేతత్?' తతః శ్రేష్ఠీ సభ్యానా మగ్ర ఆదితః సర్వం వృత్తాంతం
నివేదయామాస. తత స్తై ర్విహస్య ద్వా వసి తౌ పరస్పరం సంబోధ్య తులాశిశు
ప్రదానేన సంతోషితౌ.

అతోఽహం బ్రవీము.— 'తులాం లోహసహస్రస్య' ఇతి. త స్తూప్త, సంజీవక
ప్రసాద మసహమానేన త్వ యైతత్ కృతమ్. అహో, సా ధ్విద ముచ్యతే.—

ప్రాయేణాత్ర కులాన్నితం కుకులజాః, శ్రీవల్లభం దుర్బగా,
దాతారం కృపణా, ఋజూ నన్యజవో, విత్తే శ్శితం నిర్ధనాః,
వైరూప్యోపహతా శ్చ కాన్తవపుషం, ధర్మాశ్రయం పాపీనా,
నానాశాస్త్రవిచక్షణం చ పురుషం నిర్దన్తి మూఘాః సదా. 448.

తథా చ,— మూఘాణాం పణ్డితా ద్వేష్యా, నిర్ధనానాం మహాధనాః,
వ్రతినః పాపశీలానా, మసతీనాం కులస్త్రీయః. 449.

త స్తూప్త, త్వయా హిత మ ప్యహితం కృతమ్. ఉక్తం చ,—
పణ్డితోఽపి వరం శత్రు, ర్న మూఘో హితకారకః;
వానరేణ హతో రాజా, విప్రా శ్చైరేణ రక్షితాః. 450.

దమనక ఆహా:— ‘కథ మేతత్?’ సోఽబ్రవీత్.—

కథా. ౨౨.

కస్యచి ద్రాక్షో నిత్యం వాసరోఽలిభ క్తిషరోఽఙ్గసేవకోఽన్యైపురేఽప్యప్రతి పిదధప్రసరోఽలివిశ్వాసస్థాన మభూత్. ఏకదా రాక్షో నిద్రాం గతస్య, వాసరే వ్యజనం నీత్వా వాయుం పిదధతి, రాక్షో వక్ష్యస్థలోపరి మక్షి కోపవిస్తా. వ్యజనేన ముహుర్ముహు ర్నిపిద్యమానాఽపి పునః పున స్తత్రై వోపవిశతి. తత స్తేన స్వభావచ పలేన మూర్ఖణి వాసరేణ క్రుద్ధేన సతా తీక్ష్ణం ఖడ్గ మాదాయ తస్యా ఉపరి ప్రహారో విహితః. తతో మక్షి కోడ్డీయ గతా. తేన శితధార జానినా రాక్షో వక్షో ద్విధా జాతమ్; రాజా మృత శ్చ. తస్మా చ్చిరాయు రిచ్ఛతా నృపేణ మూగోఽనుచరో న రక్షణీయః.

అపరమ్.—ఏకస్మిన్నగరే కోఽపి విప్రో మహావిద్వాక్ పరం పూర్వజన్మయోగేన చారో వర్తతే. స తస్మిన్ పురేఽన్యదేశా దాగతాం శ్చతురో విప్రాక బహూని వస్తూని విక్రీణతో దృష్ట్వా, చిన్తితవాక్.— ‘అహో, కే సూపాయే నైషాం ధనం లభేయ?’ ఇతి విచిన్త్య తేషాం పురోఽనేకాని శాస్త్రోక్తాని సుభాషితాని చాతిప్రియాణి మధురాణి వచనాని జల్పతా తేషాం మనసి విశ్వాస ముత్పాద్య, నేవా కర్తవ్యమర్థా. అథవా సా ధ్యద ముచ్యతే.—

అసతీ భవతి సలజ్జా, జ్వరం నీరం చ శీతలం భవతి,

దమ్బా భవతి వివేకీ, ప్రియవక్తా భవతి ధూర్తజనః.

451.

అథ తస్మిన్ సేవాం కర్వతి, తై ర్వివ్రైః సర్వవస్తూని విక్రీయ బహుమూల్యాని రత్నాని క్రీతాని. తత స్తాని జ్ఞామధ్యే తత్సమక్షం ప్రక్షిప్య స్వదేశం ప్రతిగస్త ముద్యమో విహితః. తతః స ధూర్తవిప్రస్తా నిప్రాక్ గస్త ముద్యతాక్ ప్రేక్ష్య, చిన్తావ్యాకులిత మనాః సంజాతః. ‘అహో, ధన మేత స్మ కిచ్చి స్తమ చటితమ్. అ క్తైః సహ యామి. పథి క్వాపి విషం ద త్వైతాన్నిహత్య సర్వరత్నాని గృహ్లామి.’ ఇతి విచిన్త్య తేషా మగ్రే సకరుణం విలప్యేద మాహ:— ‘భో మిత్రాణి, యూయం మా మేకా కిం ముక్త్యా గస్త ముద్యతాః. త స్మే మనో భవద్భిః సహ స్నేహపాశేన బద్ధం, భవ ద్విరహానా మ్మై వాకులం సంజాతం, యథా ధృతిం క్వాపి న ధత్తే. యూయ మను గ్రహం విధాయ సహాయభూతం మా మపి స హైవ నయత.’ తద్వచః శ్రుత్వా తే కరుణార్ద్రుచిత్తా స్తేన సమ మేవ స్వదేశం ప్రతి ప్రస్థితాః.

అథాధ్యని తేషాం పశ్యానా మపి పల్లీపురమధ్యే ప్రజతాం ధ్వాక్షాః కథయతు మారభ్యా:— ‘రే రే కిరాతాః, ధావత ధావత. సపాదలక్షధనిసూ యాన్తి. ఏతా

న్నిహత్య ధనం నయత.' తతః కిరాతై ధ్వాజ్ఞవచన మాకర్ణ్య సత్వరం గత్వా తే విప్రా లగుడప్రహరై ర్జగరీకృత్య వస్త్రాణి మోచయిత్వా విలోకితాః. పరం ధనం కిచ్చి స్మ లభ్యమ్. తదా తైః కిరాతై రభిహితమ్.—'భోః పాశ్వాః, పురా కదాఽపి ధ్వాజ్ఞవచన మన్వతం నాసీత్. తతో భవతాం సన్నిధౌ క్వాపి ధనం విద్యతే; త దర్శయత. అన్యథా సర్వేషా మపి వధం విధాయ, చర్మ విదూర్య, ప్రత్యేకం ప్రేత్య ధనం నేష్యామః.' తదా తేషా మిదృశం వచన మాకర్ణ్య చారవిక్రేణ మనసి చింతితమ్.— 'య దైషాం విప్రాణాం వధం విధా యాజ్ఞం విలోక్య రత్నాని నేష్యన్తి, తదాఽపి మాం వధిష్యన్తి. తతోఽహం పూర్వ మే వాత్సాన మరత్నం సమ రైవ్యతాః మోచయామి. ఉ క్తం చ,—

మృతోఽస్మి ర్భిషే కిం బాల? న స భీతం విముఞ్చతి;

అద్య వాఽబ్ధితాస్తే వా మృత్యు రైవ ప్రాణినాం ధ్రువః 452.

తథా చ,— గవార్థే బ్రాహ్మణార్థే చ ప్రాణత్యాగం కరోతి యః

సూర్యస్య మణ్డలం భిత్త్వా స యాతి పరమాం గతిమ్.' 453.

ఇతి నిచ్చి త్యా హితమ్.— 'భోః కిరాతాః, య ద్యేవం తతో మాం పూర్వం నిహత్య విలోకియత.' స్తై స్తథాఽనుష్ఠితే తం ధనగహితి మవలో క్యాపరే చత్వారోఽపి ముక్తాః. అతోఽహం బ్రవీమి 'పణ్డితోఽపి వరం శత్రుః' ఇతి.

అ తైవం సంవదతో స్తయోః సంజీవకః యథ మేకం పిబ్యలకేన సహ యుద్ధం కృత్వా తస్య ఖరనఖరప్రహారాభిహతో గతాసు ర్వసున్ధరావీతే నిపపాత. అథ తం గతాసు మవలోక్య పిబ్యలక స్తద్దణస్స రణార్ద్రహృదయః ప్రోవాచ.—'భోః, అయుక్తం మయా పాపేన కృతం సంజీవకం వ్యాపాదయతా, యతో విశ్వాసఘాతా దన్య న్నాస్తి పాపతరం కర్త. ఉ క్తం చ,—

'మిత్రోద్రోహీ కృతఘ్న శ్చ యశ్చ విశ్వాసఘాతకః

తే నరా నరకం యాన్తి యావ చ్చుద్ధృదివాకరా. 454.

భూమిత్రయే రాజవినాశ ఏవ,

భృత్యస్య వా బుద్ధిమతో వినాశే,

సౌ యుక్త ముక్తం హ్యనయోః సమత్వం,

నష్టోఽపి భూమిః కులభా, న భృత్యాః.' 455.

తథా మయా సభామధ్యే స స దైవ ప్రశంసితః. తత్ కిం కథయిష్యామి తేషా మగ్రతః?

ఉ క్తం చ,—

‘ఉక్తో భవతి యః పూర్వం గుణవా నితి సంసది

న తస్య దోషో వక్తవ్యః ప్రతిజ్ఞాభగ్గభీరుణా.’

456.

ఏవం ప్రలపంతం దమనకః సమేత్య సహగ్న మిద మహా.—“దేవ, కాతరతమ స్త
వైష న్యాయో, య ద్దోహకారిణం శవపభుజం మా త్వేత్థం శోచసి. త న్నైత దుప
పన్నం భూభుజామ్. ఉక్తం చ.—

పితా వా, యది వా భ్రాతా, పుత్రో భార్యారథవా సుహృత్,

ప్రాణద్రోహం యదా గచ్ఛేద్ధస్తవ్యో; నాస్తి పాతకమ్.

457.

తథా చ.—

రాజా ఘృణీ, బ్రాహ్మణః సర్వభక్షీ,

స్త్రీ చాత్రపా, దుష్టమతిః సహాయః,

ప్రేష్యః ప్రతీపో, రథికుతః ప్రమాదీ,

త్యాజ్యా ఆమీ, య శ్చ కృతం న వేత్తి.

458.

అపి చ,

సత్యా ర్నతా చ, పరుషా ప్రియవాదినీ చ,

హింసా దయాలు రపి, చార్థపరా వదాన్యా,

భూరివ్యయా ప్రచురవిత్తసమాగమా చ,

వేశ్యాజ్ఞనేవ స్పృహనీ రనేకరీతిః.

459.

అపి చ,—

అకృతోపద్రవః కశ్చి స్తహా నపి న పూజ్యతే,

పూజయన్తి నరా నాగాః, న తార్క్ష్యం నాగఘాతీరమ్.

460.

తథా చ,—

అశోచ్యా నన్వశోచ స్త్వం, ప్రజ్ఞావాదాం శ్చ భాషనే,

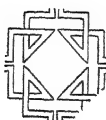
గతానా నగతానాం శ్చ నానుశోచన్తి పణ్డితాః.”

461.

ఏవం తేన సంబోధితః పిష్టలకః సంజీవకశోకం త్యక్త్వా దమనకసాచివ్యేన రాజ్య
మకరోత్.

ఇతి శ్రీవిష్ణుశర్మవిరచితే పంచతంత్రకేమిత్త్రిణేదో నామ

(ప్రథమం తంత్రం) సమాప్తమ్.

శ్రీ

మిత్ర సంప్రది.

ఆ భేద మారభ్యతే మిత్రసంప్రది ర్నామ ద్వితీయం తస్మిన్. య స్యాయ
మోద్యః స్తోకః.

అసాధనా అపి ప్రాజ్ఞా బుద్ధిమన్తో బహుశ్రుతాః

సాధయన్త్యాశు కార్యాణి కాకాఖుమృగమార్తవత్.

1.

త ద్యథానుశ్రూయతే.—అస్తి దాక్షిణాత్యే జనపదే మహిలారోప్యం నామ
నగరమ్. తస్య నాతిదూరస్థో మహాచ్ఛాయో నానావిహంగోపభుక్తఫలః కీలై రా
వృతకోటర శ్చాయాశ్వాసితపథికజనసమూహో న్యగ్రోధపాదస్తో మహాక. అథవా
యు కమ్.

ఛాయాసుప్తమృగః, శకుంతనివహౌ ర్విష్యగ్విలుప్తచ్ఛదః,

కీలై రావృతకోటరః, కపిమలైః స్కంధే కృతప్రశ్రయః,

విస్రంభం మధువై ర్నిపీతకుసుమః, క్లాఘ్యః స ఏవ ద్రుమః,

సర్వాశ్చై ర్బహుసత్త్వసజ్జసుఖిదో భూభారభూతోఽపరః.

2.

తత్ర చ లఘుపతనకో నామ వాయుః ప్రతివసతి స్త. స కదాచిత్ ప్రాణయాత్రార్థం
పుర ముద్దిశ్య ప్రచలితో యావత్ పశ్యతి, తావ జ్జాలహస్తోఽతికృష్ణతమః స్ఫుటితచరణ
ఊర్ధ్వకేశో యమకిక్కురాకారో నరః సమ్ముఖో బభూవ. అథ తం దృష్ట్వా శజ్జిత
మనా వ్యచింతయత్.— ‘య దయం దురాత్మాఽద్య మ మాశ్రయవటపాదపసమ్ముఖో
ఽభ్యేతి, తన్న జ్ఞాయతే కియా నద్య వటవాసినాం విహజ్జమానాం సంక్షయో భవిష్య
తీతి.’ ఏవం బహువిధం విచిన్త్య, తత్ తక్షణాన్నివృత్త్య, త మేవ వటపాదపం
గత్వా, సర్వాన్విహజ్జమాక ప్రోవాచ.— ‘భోః, అయం దురాత్మా లుబ్ధకో జాల
తణ్డూలహస్తః సమభ్యేతి. తత్ సర్వథా తస్య న విశ్వసనీయమ్. ఏవ జాలం ప్రసార్య
తణ్డూలకప్రక్షేప్స్యతి. తే తణ్డూలా భవద్భిః సర్వై రపి కాలమాటసదృశా ద్రష్టవ్యాః.’
ఏవం, వదత స్తస్య స లుబ్ధక స్తత్ర వటతల ఆగత్య, జాలం ప్రసార్య, సింధువారసదృశాం
స్తణ్డూలకప్రక్షేప్య, నాతిదూరం గత్వా, నిభృతః స్థితః. అథ యే పక్షిణ స్తత్ర స్థితా
స్తే లఘుపతనక వాక్యాన్గలయా నివారితా స్తాం స్తణ్డూలక హాలాహలాస్కూరా నివ
వీక్షమాణా నిభృతా స్తథా.

అత్రాస్తరే చిత్రగ్రీవో నామ కపోతరాజః సహస్రపరివారః ప్రాణయాత్రాగ్ధం
పరిభ్రమం స్తాం స్తంబాలాః దూరతోఽపి పశ్యంత, లఘుపతనకేన నివార్యమాణోఽపి
జిహ్వతాల్యా దృక్షణార్థ మవతత్; సపరివారో నిబద్ధశ్చ. అథవా సా ధ్విద
ముచ్యతే.—

జిహ్వతాల్యప్రసక్తానాం జలమధ్యనివాసినామ్

అచిన్తితో వధోఽఙ్గానం మీనానా మివ జాయతే.

8.

అథవా దైవప్రతిహితయా భవ త్యేవమ్. న తస్య దోషోఽస్తి. ఉక్తం చ,—

పాలస్త్యః కథ మన్యగారహరణే దోషం న విజ్ఞాతవాః?

రామే జాఽపి కథం న హేమహరిణ స్వాసంభవో లక్షితః?

అస్తై శ్చాపి యుధిష్ఠిరేణ సహసా ప్రాప్తో హ్యనర్థః కథం?

ప్రత్యాసన్నవిపత్తిమూఢమనసాం ప్రాయో మతిః శ్చీయతే.

4.

తథా చ,— కృతాస్తపాశబద్ధానాం దైవోపహతచేతనామ్

బుద్ధయః క్షుజ్జామిన్యో భవన్తి మహతా మపి.

5.

అత్రాస్తరే లుబ్ధక స్తాః బద్ధా నివిజ్ఞాయ ప్రహృప్తమనాః ప్రోద్బుతయస్త్రి
స్తద్వధార్థం ప్రధావితః. చిత్రగ్రీవోఽప్యాత్తనం సపరివారం బద్ధం మత్స్య, లుబ్ధక
మయాస్తం దృష్ట్వా, తాః కపోతా నూచే.—“అహో, న భేతవ్యమ్. ఉక్తం చ,—

వ్యసనే ష్వేవ సర్వేషు యస్య బుద్ధిర్న సీయతే

స తేషాం పార మధ్యేతి తత్ప్రేభావా దసంశయమ్.

6.

సంపత్తౌ చ విపత్తౌ చ మహతా మేకరూపతా;

ఉదయే సవితౌ రక్తో, రక్త శ్చాస్తమయే తథా.

7.

తత్ సర్వే వయం సేల యోద్ధీయ సపాశజాలా అస్మాదర్చనం గత్వా ముక్తిం
ప్రాప్తుమః. సూచే దృఢయవిక్లబాః సన్తో, హేలయా సముత్పాతం న కరిష్యథ, తతో
మృత్యు మవాప్స్యథ. ఉక్తం చ,—

తస్తవోఽప్రాయతా నిత్యం, తస్తవో బహులాః సమాః,

బహూః బహుత్వా దాయాసాః సమాస్తీ త్సుప్రమా సతామ్.”

8.

తథాఽమస్తితే, లుబ్ధతో జాల మాదా యాకాశే గచ్ఛతాం తేషాం పృథ్వితో భూమిస్థో
ఽపి పర్యధావత్. తతః ఊర్ధ్వననః శ్లోక మేన మపఠత్.—

‘జాల మాదాయ గచ్ఛన్తి సంహతాః పక్షిణోఽప్యమి

యావ చ్చ వివదిష్యస్తే పతిష్యన్తి న సంశయః.’

9.

లఘుపతనకోఽపి ప్రాణయాత్రాక్రియాం త్యక్త్వా కి మత్ర భవిష్య తీతి కుతూ

హలా త్తత్పుష్కరోఽనుసరతి. అథ దృష్టే రగోచరతాం గతాన్విజ్ఞాయ, లుబ్ధకో నిరాశః శ్లోక మపవత్; నివృత్తశ్చ.

సహా భవతి య స్మ భావ్యమ్, భవతి చ భావ్యం వినాఽపి యత్నేన,
కరతలగత మపి సశ్యతి, యస్య హి భవితవ్యతా నాస్తి. 10.

తథా చ,— సరాజ్ఞుభే విధా చేత్ స్యాత్ కథంచి ద్ద్వివిణోదయః

తత్ సోఽన్య దపి సంగృహ్య యాతి శష్ఠనిధి ర్యథా. 11.

త దాస్తాం తావద్విహాగ్నామిషలోభో యావత్ కుటుమ్బవర్తమోపాయభూతం జాల మపి మే నష్టమ్.

చిత్రగ్రీవోఽపి లుబ్ధక మదర్శనీభూతం జ్ఞాత్వా, తా నువాచ.— ‘భోః, నివృత్తః స దురాత్నా లుబ్ధకః. తత్ సర్వై రపి స్వస్థై ర్గమ్యతాం మహిలారోప్యస్య ప్రాగుత్తర దిగ్భాగే. తత్ర మమ సుహృద్ధిరణ్యకో నామ మూషకః సర్వేషాం పాశచ్ఛేదం కరి శ్యతి. ఉక్తం చ,—

సర్వేషా మేవ మర్యానాం వ్యసనే సముపస్థితే

వాక్త్రాత్రేణాపి సాహాయ్యం మిత్రా దన్యః కరోతి కః? 12.

ఏవం తే కపోతా శ్చిత్రగ్రీవేణ సంబోధితా మహిలారోప్యే నగరే హిరణ్యక బిలదుగ్ధం ప్రాపుః. హిరణ్యకోఽపి సహస్రముఖబిలదుగ్ధం ప్రవిప్లవః స స్మ కుతోభయః సుఖే నాస్తి. అథవా సా ద్విద ముచ్యతే.—

అనాగతం భయం దృష్ట్వా నీతిశాస్త్రవిశారదః

అవసక్త మూషక స్తత్ర కృత్వా శతముఖం క్రియమ్. 13.

దంష్ట్రావిరహితః సర్పః, మదహీనో యథా గజః,

సర్వేషాం జాయతే వశ్యో దుర్గహీన స్తథా పృషః. 14.

తథా చ,— న గజానాం సహస్రేణ, న చ లక్షేణ వాజినామ్,

తత్ కర్త సిద్ధ్యతే రాజ్ఞాం దుర్గే జైత్రేన య ద్రణే. 15.

శత మేకోఽపి సంధతే ప్రాకారస్థో ధనుర్ధరః

తస్మా దుగ్ధం ప్రశంసన్తి నీతిశాస్త్రవిదో జనాః. 16.

అథ చిత్రగ్రీవో బిల మాసాద్య తారస్వరేణ ప్రోవాచ.— ‘భో భో మిత్రా హిరణ్యక, సత్వర మాగచ్ఛ. మహతీ మే వ్యసనావస్థా వర్తతే.’ త చ్ఛృణోత్వా హిరణ్య కోఽపి బిలదుగ్ధాన్తగతః సక్ ప్రోవాచ.— ‘భోః, కో భవాన్? కిమగ్ధ మాయాతః? కిం కారణమ్? కీ దృక్ తే వ్యసనావస్థానమ్? తత్ కథ్యతామ్.’ ఇతి. త చ్ఛృణోత్వా చిత్రగ్రీవ ఆహుః.— ‘భోః, చిత్రగ్రీవో నామ కపోతరాజోఽహం తే సుహృత్. తత్

సత్వర మాగచ్ఛ. గురుతరం ప్రయోజన మస్తి.' త దాకర్ణ్య పులకితః సుః పృహ్లాస్తాత్
స్థిరమనా స్తవరమాణో నిష్క్రిస్తః. అథవా సా ధ్విద ముచ్యతే.—

సుహృదః స్నేహసంపన్నా లోచనానద్దదాయినః
గృహే గృహవతాం నిత్య మాగచ్ఛన్తి మహాత్మనామ్. 17.

ఆదిత్య స్తోదయం తాత తామ్బూలం భారతీ కథా
ఇష్టా భార్యా సుమిత్రం చ అపూర్వాణి దినే దినే. 18.

సుహృదో భవనే యస్య సమాగచ్ఛన్తి నిత్యశః
చిత్తే చ తస్య సౌఖ్యస్య న కిచ్ఛిత్ప్రీతిమం సుఖమ్. 19.

అథ చిత్రగ్రీవం సపరివారం పాశబద్ధ మాలోక్య హిరణ్యకః సవిషాద మిద మాహః—
'భోః, కి మేతత్?' స ఆహః—'భోః, జానన్తుసి కిం పృచ్ఛసి? ఉక్తం చ యతః.—

యస్తా చ్చ యేన చ యదా చ యథా చ య చ్చ
యావ చ్చ యత్ర చ శుభాశుభ మాత్మకర్మ,
తస్తా చ్చ తేన చ తదా చ తథా చ త చ్చ
తావ చ్చ తత్ర చ కృతాస్తవశా దునైతి. 20.

తత్ ప్రాప్తం మ దైత ద్భద్రం జిహ్వలాల్యాత్. సాంప్రతం త్వం సత్వరం పాశవి
మోక్షం కురు.' త దాకర్ణ్య హిరణ్యకః ప్రాహః—

అధ్యర్థా ద్యోజనశతా దామిషం వీక్షతే ఖగః,
సోఽపి పార్శ్వస్థితం దైవా ద్భద్రం న చ పశ్యతి. 21.

తథా చ, రవినిశాకరయో గ్గ్రహవీడనం, గజభుజ్జ్వలిహస్తబద్ధనమ్,
మతిమతాం చ నిరీక్ష్య దరిద్రతాం, విధి రహో బలవా నితి మే మతిః. 22.

తథా చ, వ్యోమైకా స్తవిచారిణోఽపి విహగాః సంప్రాప్నువన్త్యాపదం,
బధ్యస్తే నిపుణై రగాధసలిలా స్త్రీనాః సముద్రా దపి,
దుర్జితం కి మి హాస్తి? కిం చ సుకృతం? కః స్థానలాభే గుణః ?
కాలః సర్వజనాక్ ప్రసారితకరో గృహ్లాతి దూరా దపి. 23.

ఏవ ముక్త్యా చిత్రగ్రీవస్య పాశం ఛేత్తు ముద్యతం స త మాహః— 'భద్ర, మా మైవం
కురు. ప్రథమం మమ భృత్యానాం పాశచ్ఛేదం కురు. త దన మ మాపి చ.' త
చ్ఛృత్వా కుపితో హిరణ్యకః ప్రాహః— 'భోః, న యుక్త ముక్తం భవతా. యతః
స్వామినోఽనస్తరం భృత్యాః.' స ఆహః— 'భద్ర, మా మైవం వద. మదాశ్రయాః
సర్వ ఏతే వరాకాః. అపరం స్వకుటుమ్బం పరిత్యజ్య సమాగతాః. తత్ కథ మేతావ
న్తాత్రమపి సమ్మానం న కరోమి. ఉక్తం చ,—

యః సమూనం సదా దత్తే భృత్యానాం క్షీతిపోఽధికమ్
విత్తాభావేఽపి తం దృష్ట్వా తే త్యజన్తి న కర్షించిత్. 24.

తథా చ,— విశ్వాసః సంపదాం మూలం, తేన యూభవతి గ్రజః;
సింహో మృగాధిపత్యేఽపి న మృగైః శరివార్యతే. 25.

అపరం మమ కదాచి త్వాశచ్ఛేదం కుర్వత స్తే దస్తభజ్ఞో భవతి. అథవా దురాత్మా
లుభకః సమభ్యేతి. త న్నూనం మమ నరకపాత ఏవ. ఉక్తం చ,—

సదాచారేషు భృత్యేషు సంసీదత్సు చ యః ప్రభుః
సుఖీ స్యాన్నరకం యాతి పంచత్రేహ చ సీదతి. 26.

త చ్ఛృత్వా ప్రహృష్టో హిరణ్యకః ప్రాహః— ‘భోః, వేద్యహం రాజధర్మమ్.
పరం మయా తవ పరిక్షా కృతా. తత్ సర్వేషాం పూర్వం పాశచ్ఛేదం కరిష్యామి.
భవా న ప్యనేన విధి నా బహుకపోతపరివారో భవిష్యతి. ఉక్తం చ,—

కారుణ్యం సంవిభాగ శ్చ యస్య భృత్యేషు సర్వదా
సంభవేత్ స మహిపాలః ప్రైలోక్య స్వాపి రక్షణే. 27.

ఏవ ముక్త్వా సర్వేషాం పాశచ్ఛేదం కృత్వా హిరణ్యకః చిత్రగ్రీవ మాహః— ‘మిత్రైః
గమ్యతా మధునా స్వాశ్రయం ప్రతి. భూయోఽపి వ్యసనే ప్రాప్తే సమాగస్తవ్యమ్.’
ఇతి తాత్ సంక్రేమ్య పున రపి దుర్గం ప్రవిష్టః. చిత్రగ్రీవోఽపి సపరివారః స్వాశ్రయ
మగమత్. అథవా సా ధ్విద ముచ్యతే;—

మిత్రైవాక్ సాధయ త్యథాక్ దుస్సాధ్యా నపి వై యతః,
తస్మాన్మిత్రైశ్చ కుర్వీత సమానా న్యేవ చాత్మనః. 28.

అఘుపతనకోఽపి వాయుః సర్వం తం చిత్రగ్రీవబద్ధ మోక్ష మవలోక్య విస్మిత
మనా వ్యచింతయత్.— ‘అహా! బుద్ధి రస్య హిరణ్యకస్య శక్తి శ్చ దుర్గసామగ్రీ చ!
త దీదృగేన విధి ర్విహక్తానాం బద్ధనమోక్షోత్తకః. అహం చ న కస్యచి ద్విశ్వసిమి,
ఉక్తం చ,—

అపి సంపూర్ణతాయుక్తైః కర్తవ్యాః సుహృదో బుధైః,
నదీశః పరిపూర్ణోఽపి చంద్రోదయ మపేక్షతే. 29.

ఏవం సంప్రధార్య పాదపా దవతీర్య బిలద్వార ముత్థిత్యచిత్రగ్రీవవ చ్ఛబ్దేన హిరణ్యకం
సమాహూతవాక్.— ‘ఏ హేహి భో హిరణ్యక, ఏహి.’ త చ్ఛబ్దం శ్రుత్వా హిర
ణ్యకో వ్యచింతయత్.— ‘కి మన్యోఽపి కచ్చిత్ కపోతో బద్ధనక్షేప స్తిత్యతి, యేన
మాం వ్యాహరతి.’ ఆహ చ.— ‘భోః, కో భవాక్?’ స ఆహ— ‘అహం అఘు
పతనకో నామ వాయుః.’ త చ్ఛృత్వా విశేషా దస్తస్థిమో హిరణ్యక ఆహః—

‘భోః, ద్రుతం గమ్యతా మస్తాత్ స్థానాత్.’ వాయస ఆహా:— ‘అహం తవ పార్శ్వే గురుకార్యేణ సమాగతః. తత్ కిం న క్రియతే మయా సహ దర్శనమ్?’ హిరణ్యక ఆహా:— ‘న మేఽస్తి త్వయా సహ సంగమేన ప్రయోజనమ్’ ఇతి. స ఆహా:— ‘భోః, చిత్రగ్రీవస్య మయా తవ సకాశా త్వాశమోక్షణం దృష్టమ్. తేన మమ మహతీ ప్రితిః సంభూతా. తత్ కదాచి న్న మాపి బంధనే బాధే తవ పార్శ్వస్థుక్తి ర్భవిష్యతి. తత్ క్రియతాం మయా సహ మైత్త్రి.’ హిరణ్యక ఆహా:— ‘అహో, త్వం భోక్తా. అహం తే భోజ్యభూతః. తత్ కా త్వయా సహ మమ మైత్త్రి? విరోధభావాత్ కథమ్? ఉక్తం చ,—

యయో రేవ సమం విత్తం యయో రేవ సమం కులమ్,
తయో మైత్త్రి వివాహ శ్చ, న తు పుష్టవిపుష్టయోః. 80.

తథా చ,— యో మిత్ర్యం కురుతే మూఢ ఆత్మమోఽసదృశం కుఢీః
హీనం వా పృథికం వాపి హాస్యతాం యా త్యసౌ జనః. 81.

త ద్గమ్యతామ్.’ ఇతి. వాయస ఆహా:— ‘భో హిరణ్యక, ఏహోఽహం తవ దుర్గద్వార ఉపవిష్టః. యది త్వం మైత్త్రిం న కరోషి తతోఽహం ప్రాణమోక్షణం త వాక్రే కరిష్యామి. అథవా ప్రాయో పవేశనం మే స్యాత్.’ ఇతి. హిరణ్యక ఆహా:— ‘భోః, త్వయా వైరిణా సహ కనం మైత్రిం కరోమి? ఉక్తం చ,—

వైరిణా న హి సందధ్యాత్ సుస్థిజ్ఞేనాపి సంధినా,
సుత ప్త మపి పానీయం శమయ త్యేవ పావకమ్.’ 82.

వాయస ఆహా:— ‘భోః, త్వయా సహ దర్శన మపి నాస్తి. కుతో వైరమ్. తత్ కి మనుచితం వదసి?’ హిరణ్యక ఆహా:— ‘ద్వివిధం వైరం భవతి. సహజం కృత్రిమం చ. త త్సహజవైరే త్వ మస్తాకమ్. ఉక్తం చ,—

కృత్రిమం నాశ మశ్యేలి వైరం ద్రా క్కృత్రిమై ర్గుణైః,
ప్రాణదానం వినా వైరం సహజం యాతి న క్షయమ్.’ 83.

వాయస ఆహా:— ‘భోః, ద్వివిధస్య వైరస్య లక్షణం శ్రోతు మిచ్ఛామి. తత్ కథ్యతామ్.’ హిరణ్యక ఆహా:— ‘భోః, కారణేన నిర్వృత్తం కృత్రిమమ్; త త్తద్వ్యాప కారకరణా ద్గచ్ఛతి. స్వాభావికం పునః కథ మపి న గచ్ఛతి; త ద్యథా:— నమల సంపాదామ్, శబ్దభు జ్ఞానాయుధానామ్, జల వహ్నీయః, దేవ దైత్యానామ్, సార మేయ మాజ్జారాణామ్, ఈశ్వర దరిద్రాణామ్, సపత్ని నామ్, సింహ గజానామ్, లుబ్ధక హరిణానామ్, శ్రోత్రియ భ్రష్టక్రియాణామ్, మూర్ఖ పజ్జితానామ్, పతివ్రతా కులటానామ్, సజ్జన దుర్జనానామ్. న కశ్చిత్ కేనాఽపి వ్యాపాదితః, తథాఽపి

ప్రాణాక్ సంతాపయన్తి.' వాయుస ఆహా:—‘భోః, అకారణ మేతత్. శ్రూయతాః మే వచనమ్.

కారణాన్ని త్త్రితాం యతి, కారణా దేతి శక్తురీతామ్,

తస్మాన్ని త్త్రిత్వ మే వాత్ర యోజ్యం, వైరం న ధీమతా.

84.

తస్మాత్ మరు మయా సహ సమాగమం మి త్త్రిధర్మార్థమ్.’

హిరణ్యక ఆహా:—‘భోః, శ్రూయతాం నీలీసర్వస్వమ్.

సకృ ద్దుష్ట మ పీష్టం యః పునః సంధాతు మిచ్ఛతి

స మృత్యు ముపగన్తహాలి గర్భ మశ్వతరీ యథా.

85.

అథవా ‘గుణవా సహమ్, న మే కశ్చి ద్వైరయాతనాం కరిష్యతి.’ ఇ త్యేత దపి న సంభావ్యమ్. ఉ క్తం చ,—

సింహో వ్యాకరణస్య కర్త రహరత్ ప్రాణా నిర్మియాక్ పాణి నే,

ర్షీమాంసాకృత మున్తమాధ సహసా హస్తీ మునిం జైమినిమ్,

ఛన్దోజ్ఞాననిధిం జహూన మకరో వేలాతపే పిజ్జలమ్,

అజ్ఞానావృతచేతసా మతిరుషాం కోర్థ స్తిరశ్చాం గుణైః?”

86.

వాయుస ఆహా:— “అ త్యేతత్. తథాఽపి శ్రూయతామ్.—

ఉపకారా చ్చ లోకానాం, నిమిత్తా న్నృగపక్షిణామ్,

భయా ల్లోభా చ్చ మూఢాణాం, మైత్తీ స్యా ద్దర్శనా త్సతామ్. 87.

మృగ్గుట ఇవ సుఖభేద్యో దుస్సంధాన శ్చ దుర్జ్ఞసౌ భవతి,

సుజన స్తు కనకఘట ఇవ దుర్భేదః సుకరసంధి శ్చ.

88.

ఇత్తో రగ్రాత్ క్రమశః పర్వణి పర్వణి యథా రసవిశేషః

తద్వత్ సజ్జనమైత్తీ, విపరీతానాం తు విపరీతా.

89.

తథా చ,— ఆరమ్భగుర్వీ, క్షయిణీ క్రమేణ, లఘ్వీ పురా, వృద్ధిమతీ చ పశ్చాత్,

దినస్య పూర్వార్ధపరార్ధభిన్నా ఛా యేవ మైత్తీ ఖలసజ్జనానామ్. 40.

తత్ సాధు రహమ్. అపరమ్ త్వాం శపథాదిభి ర్నిర్భయం కరిష్యామి.’ స ఆహా:—

‘న మేఽస్తి తే శపథైః ప్రత్యయః. ఉ క్తం చ.—

శపథైః సంహిత స్యాపి న విశ్వాసం వ్రజే ద్రిహోః,

శ్రూయతే శపథం కృత్వా వృత్రః శక్రేణ నూదితః.

41.

న విశ్వాసం వివా శక్తురీ దేవానా మపి సిద్ధ్యతి,

విశ్వాసా త్త్రిదశేంద్రేణ దితే ద్దరోఽపి విదారితః.

42.

అన్యచ్చ బృహస్పతే రపి ప్రాజ్ఞ స్తస్మా మ్నై వాత్ర సేత్
య ఇచ్చే దాత్తనో వృద్ధి మాయుష్యం చ సుఖాని చ. 43.

తథా చ,— సునూత్తేణాఽపి రస్థేణ ప్రవి శ్యాభ్యస్తరం రిపుః
నాశయే చ్చ శస్త్రైః పశ్యాత్ స్థవం సలిలపూరవత్. 44.

న విశ్వసే దవిశ్వస్తే, విశ్వస్తేఽపి న విశ్వసేత్,
విశ్వాసా ద్భయ ముత్పన్నం మూలా న్యపి నికృంతతి. 45.

న వధ్యతే హ్యవిశ్వస్తో దుర్బలాఽపి బలాత్కృతైః,
విశ్వస్తా శ్చాళు వధ్యస్తే బలవన్తోఽపి దుర్బలైః. 46.

సుకృత్యం విష్ణుగుప్తస్య, మిత్రాప్తి రాభిగ్రవస్య చ,
బృహస్పతే రవిశ్వాసో, నీలినంధి శ్రీధా స్థితః. 47.

తథా చ,— మహతాఽప్యర్థసారేణ యో విశ్వసితి శత్రుస్య,
భార్యాసు సువిరక్తాసు, తదన్తం తస్య జీవితమ్. 48.

త చ్చుత్వా లఘుపతనకోఽపి నిరుత్తర ఛిన్తయామాస.— ‘అహో, బుద్ధి
ప్రాగల్భ్య మస్య నీలివిషయే. అథవాఽత ఏ వా సోఽపరి మైత్రీపక్షపాతః.’ స ఆహా:—
‘భో పిరణ్యక,

సతాం సాప్తపదం మైత్రీ మి త్యాహు ర్విబుధా జనాః
తస్మా త్త్వం మి త్రితాం ప్రాప్తో వచనం మమ త చ్చుణు. 49.

దుర్గస్తే నాపి త్వయా మయా సహ నిత్య మే వాలాపో గుణదోషసుభాషితగోష్ఠీకథాః
సర్వదా కర్తవ్యాః, య ద్యేవం న విశ్వసిషి.’ త చ్చుత్వా పిరణ్యకోఽపి వ్యచిన్త
యత్ — ‘విదగ్ధవచసోఽయం దృశ్యతే లఘుపతనకః సత్యవాక్య శ్చ. తద్యుక్త
మనేన మైత్రీకరణమ్’ ఇతి నిష్ఠి త్యాహ ‘భద్ర, య థాఽభిలషసి తథా త్వయా
మైత్రీం కరోమి, పరం త్వయా కదాచి చ్చమ దుర్లే చరణపాతోఽపి న కార్యః.
ఉక్తం చ,—

శః పురా శత్రు ర్నైవ మన్దం విసర్పతి
భూహా ప్రహేలయా పశ్చ జ్వారహస్తోఽఙ్గా న్వివ. 50.

తచ్చుత్వా వాయస ఆహ:— ‘భద్ర, ఏవం భవతు.’

తతః ప్రభృతి ద్వౌతా వపి సుభాషితగోష్ఠీసుఖ మనుభవంతా తిష్ఠతః. పరస్పరం
కృతోపకారా కాలం నయతః. లఘుపతనకోఽపి మాంసశకలాని మేధ్యాని బలిశేషా
ణ్యన్యాని వాత్సల్యాహృతాని పక్వాన్న విశేషాణి పిరణ్యకార్థ మానయతి. పిరణ్యకో
ఽపి తిష్ఠులా నన్యాం శ్చ భక్ష్యవిశేషం ల్లఘుపతనకార్థం రాత్రా వాహృత్య తత్కా-

లాయత స్యార్పయతి. అథవా యుజ్యతే ద్వయో రక్షేతత్. ఉక్తం చ,—

దదాతి ప్రతిగృహ్ణాతి గుహ్య మాఖ్యాతి పృచ్ఛతి
భుక్తే భోజయతే చైవ పడ్విధం ప్రీతిలక్షణమ్. 51.

సోపకారం వినా ప్రీతిః కథంచిత్ కస్యచి దృఢేత్,
ఉపయాచితదానేన యతో దేవా ఆభీష్టదాః. 52.

తావత్ ప్రీతి ర్భవే ల్లోకే యావ ద్దానం ప్రదీయతే,
వత్సః క్షీరక్షయం దృష్ట్వా పరిత్యజతి మాతరమ్. 53.

పశ్య దానస్య మాహాత్మ్యం సద్యః ప్రత్యయకారకమ్,
యత్ప్రభావా దపి ద్వేషీ మిత్రైతాం యాతి తత్తుజాత్. 54.

పుత్రా దపి ప్రియతరం ఖలు తేన దానం
మన్యే పశో రపి వివేకవివర్జితస్య
దత్తే తృణేఽపి నిఖిలం ఖలు యేన దుగ్ధం
నిత్యం దదాతి మహిషీ ససుతాఽపి పశ్య. 55.

కిం బహునా?

ప్రీతిం నిరంతరం కృత్వా దుర్భేద్యాం నఖమాంసవత్
మూషకో వాయస శ్చైవ గతౌ కృత్రిమమిత్రైతామ్. 56.

ఏవం స మూషక స్తదుపకారరజ్జిత స్తథా విశ్వస్తో యథా తస్య పక్షమధ్యే ప్రవిష్ట
స్తేన సహ సర్వ దైవ గోష్ఠీం కరోతి.

అ థాన్యస్తి న్న హని వాయసోఽశ్రుపూర్ణనయనః సమభ్యేత్య సగద్దదం త
మువాచః— ‘భద్ర హిరణ్యక, విరక్తిః సంజాతా మే సాంప్రతం దేశ స్యా స్యోపరి;
త దన్యత్ర యాస్యామి.’ హిరణ్యక ఆహః—‘భద్ర, కిం విరక్తే కారణమ్?’ స ఆహః—
‘భద్ర, శూయతామ్. అత్ర దేశే మహత్యాఽనావృష్ట్యా దుర్భిక్షం సంజాతమ్. దుర్భి
క్షా జ్వనో బుభుక్షాపీడితః కోఽపి బలిమాత్ర మపి న ప్రయచ్ఛతి. అపరం గృహే
గృహే బుభుక్షితజనై ర్విహాన్గానాం బద్ధనాయ పాశాః ప్రగుణీకృతాః సన్తి. అహ
మ ప్యాయుఃశేషతయా పాశేన బద్ధ ఉద్ధరితోఽస్మి. ఏత ద్విరక్తే కారణమ్. తే
నాహం విదేశం చలిత ఇతి బాష్పమేక్షం కరోమి.’ హిరణ్యక ఆహః—‘అథ భవాన్
క్వ ప్రస్థితః?’ స ఆహః—‘అస్మి దక్షిణాపథే వనగహనమధ్యే మహాసరః. తత్ర త్వత్తో
ఽధికః పరమసుహృత్ కూర్తో మన్ధరకో నామ. స చ మే మత్స్యమాంసఖణ్డాని
దాన. త దృక్షణా త్తేన సహ సుభాషితగోష్ఠీసుఖ మనుభవన్ సుఖేన కాలం
నేష్యామి. నాహ మత్ర విహాన్గానాం పాశబద్ధనేన క్షయం ద్రష్టు మిచ్ఛామి.
ఉక్తం చ,—

- అనావృప్తిహతే దేశే, సస్యే చ ప్రలయం గతే,
 ధన్యాస్తాత న పశ్యన్తి దేశభజ్జం కులక్షయమ్. 57.
- కోఽతిభారః సమర్థానాం? కిం దూరం వ్యవసాయినామ్?
 కో విదేశః సవిద్యానాం? కః పరః ప్రియవాదినామ్? 58.
- విద్యత్త్వం చ నృపత్వం చ నైవ తుల్యం కదాచన,
 స్వదేశే పూజ్యతే రాజా, విద్వాక్ సర్వత్ర పూజ్యతే. 59.

హిరణ్యక ఆహా:—‘యద్యేవం త దహ మపి త్వయా స హాగమిష్యామి. మ మాపి మహా ద్దుఃఖం వర్తతే.’ వాయస ఆహా:— ‘భోః, తవ కిం దుఃఖమ్? తత్ కథయ.’ హిరణ్యక ఆహా:— ‘భోః, బహు వక్తవ్య మ స్మృత విషయే. త త్రైవ గత్వా సర్వం సవిస్తరం కథయిష్యామి.’ వాయస ఆహా:— ‘అహం తావ దాకాశగతిః. తత్ కథం భవతో మయా సహ గమనమ్?’ స ఆహా:— ‘యది మే ప్రాణాన్ రక్షసి తదా స్వప్న మారోప్య మాం తత్ర ప్రాపయిష్యసి. నాన్యథా మమ గతి రస్తి.’ త చ్ఛ్చిత్వా సానందం వాయస ఆహా:— ‘య ద్యేవం త ధన్యోఽహం య ధృవతాఽపి సహ తత్ర కాలం నయామి. అహం సంపాతాదికా నష్టా వుడ్డినగతివిశేషాన్ వేద్మి. తత్ సమారోహ మమ పృథుమ్, యేన సుఖేన త్వాం తత్ సరః ప్రాపయామి.’ హిరణ్యక ఆహా:— ‘ఉడ్డినానాం నామాని శ్రోతు మిచ్ఛామి.’ స ఆహా:—

సంపాతం విప్రపాతం చ మహాపాతం నిపాతనమ్
 వక్రం తిర్యక్ తథా చోర్ధ్వ మప్యమం లఘుసంజ్ఞకమ్. 60.

త చ్ఛ్చిత్వా హిరణ్యక స్తత్తజ్ఞా దేవ తదుపరి సమారూఢః. సోఽపి శనైః శనై స్త మాదాయ సంపాతోడ్డినప్రస్థితః క్రమేణ తత్ సరః ప్రాప్తః. తతో లఘుప తనకం మూషకాధిష్ఠితం విలోక్య దూరతోఽపి దేశకాలవి దసామాన్యకాకోఽయ మీతి జ్ఞాత్వా సత్వరం మన్థరకో జలే ప్రవిప్తః. లఘుపతనకోఽపి తీరస్థతరుకోటిరే హిరణ్యకం ముక్త్యా శాఖాగ్ర మారుహ్య తారస్వరేణ ప్రోవాచ.— ‘భో మన్థరక, అగ చ్ఛాగచ్ఛ. తవ మిత్ర మహం లఘుపతనకో నామ వాయస ఛీరాత్ సోత్కణ్ఠః సమాయాతః. త దాగ త్యాల్లిజ్ఞ మామ్. ఉ క్తం చ,—

కిం చస్తనైః సకర్షురై? స్తుహినైః కిం చ శీతలైః?
 సర్వే తే మిత్రాగ్రతస్య కలాం నార్హన్తి షోడశీమ్. 61.

తథా చ,— కే నామృత మిదం సృష్టం మిత్ర మి త్యక్షరద్వయమ్
 ఆపదాం చ పరిత్రాణం శోకసంతాపభేషజమ్? 62.

త చ్ఛ్చిత్వా నిపుణతరం పరిజ్ఞాయ సత్వరం సలిలా నిష్క్రమ్య పులకితతమ రాస

ద్రాశ్రుపూరితనయనో మగ్ధరకః ప్రోవాచ.—ఏ హ్యేహి మిత్రీ, ఆలిజ్జయ నామ్. చిర
కాలా న్నయా త్వం న సమ్యక్ పరిజ్ఞాతః. తే నాహం సలిలాన్దః ప్రవిప్రుః. ఉక్తం చ,—

యస్య న జ్ఞాయతే వీర్యం న కులం న విచేష్టితమ్
న తేన సంగతిం కుర్యా ది త్యువాచ బృహస్పతిః. 63.

ఏవ ముక్తే లఘుపతనకో వృక్షో దవతీర్య త మాలిజ్జితవాక్. అథవా సా ధ్విద
ముచ్యతే.—

అమృతస్య ప్రవాహైః కిం కాయజ్ఞాలనసంభవైః?
చిరా నిత్త్రీపరిష్వజ్జో యోఽసౌ మూల్యవివర్జితః. 64.

ఏవం ద్వావపి తౌ విహితాలిజ్జనౌ పరస్పరం పులకితశరీరౌ వృక్షౌ దధః సముపవిష్టౌ
ప్రోచతు రాత్తచరిత్రవృత్తాన్తమ్. హిరణ్యకోఽపి మగ్ధరకస్య ప్రణామం కృత్వా వాయు
సాభ్యాశే సముపవిష్టః. అథ తం సమాలోక్య మగ్ధరకో లఘుపతనక మాహః.—‘భోః,
కోఽయం మూషకః? కస్తా త్వయా భక్ష్యభూతోఽపి పృథ మారో ప్యాసితః?
త న్నాత్ర స్వల్పకారణేన భావ్యమ్.’ త చ్ఛ్చిత్వా లఘుపతనక ఆహః.—‘భోః,
హిరణ్యకో నామ మూషకోఽయం. మమ సుహృత్, ద్వితీయ ఏవ జీవితమ్. తత్ కిం
బహునా?

పద్జన్యస్య యథా ధారా, యథా చ దివి తారకాః,
సికతారణివో యద్వత్, సంఖ్యయా పరివర్జితాః, 65.

గుణాః సంఖ్యాపరిత్యక్తా స్తద్వ దస్య మహాత్మనః.
పరం నిర్వేద మాపన్నః సంప్రాప్తోఽయం త వాన్తికమ్. 66.

మగ్ధరక ఆహః.—‘కి మస్య వైరాగ్యకారణమ్?’ వాయస ఆహః.—“పృష్టో మయా.
పర మనే నాభిహితమ్, ‘య ద్బహు వక్తవ్య మస్తి, త త్త త్రైవి గతః కథయిష్యామి.’
ఇతి. మ మాపి న నివేదితమ్. త ద్భద్ర హిరణ్యక, ఇదానీం నివేద్యతా ముభయో ర
ప్యావయో స్త దాత్త నో వైరాగ్యకారణమ్.” సోఽబ్రవీత్.—

కథా. ౧.

అస్తి దాక్షిణాత్యే జనపదే మహిలారోప్యం నామ నగరమ్. తస్య నాతిదూరే
మతాయతనం భగవతః శ్రీమహాదేవస్య. తత్ర చ తామ్రమాణి నామ పరివ్రాజకః ప్రతి
వసతి స్త. స చ నగరే భిక్షాటనం కృత్వా ప్రాణయాత్రాం సమాచరతి. భిక్షాశేషం
చ త త్రైవి భిక్షాపాత్రే నిధాయ త ద్భిక్షాపాత్రం నాగద న్తేఽలమృత్యు పశ్యా ద్రాత్రౌ
స్పృశితి. ప్రత్యాషి చ త దన్నం కర్తకరాణాం దత్వా సమ్యక్ త త్రైవి దేవతాయ
తనే సమర్పణమౌపలేపనమన్దానాదికం సమాజ్ఞా పయతి. అన్యస్మి న్నహని మమ బాధ్యమై

ర్ని వేదితమ్.— ‘స్వామిన్, మతాయతనే సిద్ధ మన్నం, మూషకభయా త్త త్రైవ భిక్షా పాత్రే నిహితం, నాగదస్తేనలమ్బితం తిష్ఠతి స దైవ. త ద్వయం భక్షయితుం న శక్నుమః. స్వామినః పున రగమ్యం కి మపి నాస్తి. తత్ కిం వృథాటనే నాన్యత్ర? అద్య తత్ర గత్వా యథేచ్ఛం భుంక్ష్యేహే తవ ప్రసాదాత్.’ త దాక ర్ణ్యాహం సకల యూధపరివృత స్తత్త్వణా దేవ తత్ర గతః. ఉత్పత్త్య చ తస్మి న్భిక్షాపాత్రే సమారాధః, తత్ర భక్ష్యపిశేహాక సేవకానాం దత్త్వా పశ్చాత్ స్వయ మేవ భక్షయామి. సర్వేషాం తృప్తౌ జాతాయాం, భూయః స్వగృహం గచ్ఛామి. ఏవం నిత్య మేవ తదన్నం భక్ష యామి. పరివ్రాజకోఽపి యథాశ క్తి రక్షతి. పరం య దైవ నిద్రాస్తరితో భవతి, త దాహం త త్రారు హ్యోత్త కృత్యం కరోమి. అథ కదాచి తేన మమ రక్షణార్థం మహాక యత్నః కృతః. జర్జరవంశః సమానీతః. తేన సుప్తోఽపి మమ భయా ద్భిక్షాపాత్రం తాడయతి. అహ మ ప్యభక్షి తేఽప్యన్నే ప్రహరభయా దపసర్పామి. ఏవం తేన సహ సకలాం రాత్రిం విగ్రహపరస్య కాలో బ్రజతి.

అ థాన్యస్మి న్నహని తస్య మతే బృహత్ సిఙ్గామా పరివ్రాజక స్తస్య సుహృ త్తీర్థయాత్రాప్రసక్తేన పాంథః ప్రాఘుణికః సమయాతః. తం దృష్ట్వా ప్రత్యుత్థానవిధినా సంభాష్య, ప్రతిప త్తిపూర్వక మభ్యాగతక్రియయా నియోజితః. తత శ్చ రాత్రా వేకత్ర కుశసంస్తరే ద్వా వపి ప్రసుప్తౌ ధర్మకథాం కథయితు మారభౌ. అథ బృహత్ సింక్రథా గోష్ఠీషు స తామ్రమాదో మూషకత్రాసార్థం వ్యాఙ్గి ప్రమనా జర్జరవంశేన భిక్షాపాత్రం తాడయం స్తస్య శూన్యం ప్రతివచనం ప్రయచ్ఛతి, తస్యయో న కిచ్చి దుదాహరతి. అ థాసా వభ్యాగతః పరం కోప ముపాగత స్త మువాచ.— “భో స్తామ్రమాద, పరి జ్ఞాత స్త్యం సమ్య జ్ఞ సుహృత్. తేన మయా సహ సాహూదం న జల్మసి. త ద్రాత్రా వపి త్వదీయం మతం త్యక్త్వా ఽన్యత్ర మతే యాస్యామి. ఉ క్తం చ,—

‘ఏ హ్యగచ్ఛ, సమాశ్రయాసన మిదం, కస్తా చ్చిరా ద్విశ్యసే?

కా వారా? అతిదుర్బలాఽసి? కుశలం? పీతోఽస్మి తే దర్శనాత్.’

ఏవం యే సముపాగతాః ప్రణయినః ప్రహ్లాదయ స్త్యాదరాత్

తేషాం యుక్త మశక్కితేన మనసా హర్ష్యాణి గన్తుం సదా. 67.

గృహీయ త్రాగతం దృష్ట్వా దిశో వీక్షేత వాఽప్యధః,

తత్ర యే సదనే యన్తి తే శృజ్జరహితా వృషాః. 68.

నాభ్యుత్థానక్రియా యత్ర, నాలాపా మధురాక్షరాః,

గుణదోషకథా వైవ, తత్ర హర్ష్యే న గమ్యతే. 69.

త దేకమత్రప్రాప్త్యాఽపి త్వం గర్వితః ; త్యక్తః సుహృత్సేవయా. వైత ద్వేత్సి య త్త్వయా మతాశ్రయవ్యాజేన నరకోపార్జనం కృతమ్. ఉ క్తం చ,—

నరకాయ మలి స్తే చేత్, పోరోహిత్యం సమావర

వర్షం యావత్, మన్వేన? మకచిన్తాం దినత్రయమ్. 70.

త. న్నూర్, శోచితవ్య స్త్వం గర్వం గతః. త దహం త్వదీయం మమం పరిత్యజ్య
యాస్యామి.” అథ త చ్ఛ్చిత్వా భయత్రస్తమనా స్తామ్రమాడ స్త మువాచ.— ‘భో
భగవన్, మేవం వద. న త్వత్సమోఽన్యో మమ సుహృత్ కశ్చి దస్తి. పరం త
చ్ఛ్చాయితాం గోష్ఠీశైలికారణమ్. ఏష దురాత్మా మూఁషకః ప్రోక్షతస్థానే భృత
మసి భిక్షాపాత్ర ముత్సృ త్యారోహతి, భిక్షాశేపం చ త్రతస్థం భక్షయతి. త దభావా
దేవ మతే మార్జనక్రి యాఽపి న భవతి. త న్నూపకత్రాసార్థ మేతేన వంశేన భిక్షాపాత్రం
ముహు ర్ముహు స్తాడయామి. నాన్యత్ కారణ మితి. అపర మేతత్ కుతూహలం ప
శ్యాస్య దురాత్మ నా య వ్తార్జార మర్కటాదయోఽపి తిరస్కృతా ఆ స్తోత్పతనేన.’
బృహత్ స్పి గాహః— ‘అథ జ్ఞాయతే తస్య బిలం కస్తింఛితే ప్రదేశే? తామ్రమాడ
ఆహః— ‘భగవన్, న నేద్ది సమ్యక్.’ స ఆహః— ‘నూనం నిధాన స్తోపరి తస్య
బిలమ్. నిధానోష్ణజ్ఞా ప్రకూర్దతే. ఉక్తం చ,—

ఊష్మాఽపి విత్తజో వృద్ధిం తేజో నయతి దేహీనామ్,

కిం పున స్తస్య సంభోగ స్త్రాగకర్ష సమిన్యతః ! 71.

తథా చ,- నాకస్తా చ్ఛాణ్డీలీ మాత ర్విక్రీణాతి తిలై స్తీలాత్

లుఞ్చితా నితరైః ర్యేన, హేతు రత్ర భవిష్యతి.’ 72.

తామ్రమాడ ఆహః— ‘కథ మేతత్ ?’ స ఆహః—

కథా. ౨.

య దాఽహం కస్తింఛితే స్థానే ప్రావృట్కాలే వ్రతగ్రహణనిమిత్తం కంచి
ద్బాహ్మణం వాసాథం ప్రార్థితవాక్, తత శ్చ తద్వచనా త్త నాపి కుశ్రాపితః సుఖేన
దేవార్చనపర స్తిథామి. ఆ థానన్ది స్తహని ప్రత్యూషే ప్రబుద్ధోఽహం బ్రాహ్మణీ
బ్రాహ్మణ సంవాదే దత్తావధానః శృణోమి. తత్ర బ్రాహ్మణ ఆహః— ‘బ్రాహ్మణి,
ప్రభాతే దక్షిణాయనసంక్రాంతి రనస్తదానఫలదా భవిష్యతి. త దహం ప్రతిగ్రహణం
గ్రామాంతరం యాస్యామి. త్వయా బ్రాహ్మణ వైవికస్య భగవతః సూర్య స్తోద్యోజేన
కింఞ్చి ద్భోజనం దాతవ్యమ్.’ అథ త చ్ఛ్చిత్వా బ్రాహ్మణీ పరుషతరవచనై స్తం భర్తృ
యమానా ప్రాహః— ‘సుత స్తే దారిద్ర్యోపహతస్య భోజనప్రాప్తిః. తత్ కిం న
లజ్జస ఏవం బ్రువాణః. అపి చ న మయా తవ హస్తలగ్నయా క్వచి దపి లబ్ధం సుఖమ్.
న మిష్టాన్న స్వాస్వాదనమ్, న చ హస్తపాదకణ్ఠాదిభూషణమ్.’ త చ్ఛ్చిత్వా భయ

త్రస్తోఽపి విప్రో మద్దమద్దం ప్రాహః— 'బ్రాహ్మణి, నైత ద్యుజ్యతే వత్సమ్.
ఉక్తం చ,—

గ్రాసా దపి తదర్థం చ కస్తా మ్నో దీయతేఽర్థిభుః?
ఇచ్ఛాసురూపో విభవః కదా కస్య భవచ్ఛ్రుతి? 73.

ఈశ్వరా భూరిదానేన య ల్లభస్తే ఫలం కిల,
దరిద్రస్తచ్చ కాకిణ్యా ప్రాపుయా దితి నః శ్రుతిః. 74.

దాతా లఘు రపి నేవో భవతి, న కృపణో మహా నపి సమృద్ధ్యా,
హాపోఽన్యస్వాదుజలః ప్రీత్యై లోకస్య, న సముద్రః. 75.

తథా చ,— అకృతత్యాగమహిమ్నా మిథ్యా కిం రాజరాజశబ్దేన?
గోస్తారం న నిధీనాం కథయన్తి మహేశ్వరం విబుధాః. 76.

అపి చ,— సదా దానపరిక్షిణః శస్త్ర ఏవ కరీశ్వరః,
అదానః కీనగాత్రోఽపి ని స్త్య ఏవ హి గర్దభః. 77.

సుశీలోఽపి సువృత్తోఽపి యా త్యదానా దధో ఘటః
పునః కుబ్జాఽపి కాణాఽపి దానా డుపరి కర్కరీ. 78.

యచ్చ జల మపి జలదో వల్లభతా మేతి సకలలోకస్య,
నిత్యం ప్రసారితకరో మిత్రోఽపి న వీక్షితుం శక్యః. 79.

ఏనం జ్ఞాత్వా దారిద్ర్యాభిభూతై రపి స్వల్పాత్ స్వల్పతరం కాలే పాత్రే చ దేయమ్.
ఉక్తం చ,—

సత్ పాత్రం, మహతీ శ్రద్ధా, దేశే కాలే యథోచితే
యద్దీయతే, వివేకజ్ఞై స్తదనన్తాయ కల్పతే. 80.

తథా చ,— అతిత్వస్థా న కర్తవ్యా, త్వస్థాం నైవ పరిత్యజేత్,
అతిత్వస్థాభిభూతస్య శిఖా భవతి మస్తకే. 81.

బ్రాహ్మణ్యాహః— 'కథ మేతత్?' స ఆహః—

కథా. 3.

అస్తి కస్తింఘ్రి ద్వయోద్దేశే కఙ్కత్ ఫులిస్తః. స చ పాపర్థిం కర్తుం వనం
ప్రతి ప్రసితః. అథ తేన ప్రసన్నతా మహా నజ్ఞానపర్వతశిఖరాకారః త్రోడః సమాసా
దితః. తం దృష్ట్వా కర్ణాన్తాకృప్తనిశితసాయకేన సమాహతవాక్. తే నాపి లోపావిష్టేన
చేతసా బాలేన్ద్రద్యుతిసా దంష్ట్రాగ్రేణ పాటితోదరః ఫులిన్ద్రో గతాసు ర్భూతచేఽప
తత్. అథ లబ్ధకం వ్యాపాద్య నూకరోఽపి శరప్రహారవేదనయా పంచత్వం గతః.

ఏతస్మిన్నస్తవరే కచ్చి దాసన్నమృత్యుః సృగాల ఇత స్తతో నిరాహారతయా వీడితః పరిభ్రమం స్తం ప్రదేశ మాజగామ. యావ ద్వరాహపులిన్దౌ ద్వా వపి పశ్యతి తావత్ ప్రహృష్టో వ్యచిన్దయత్.— ‘భోః, అనుకూలో మే విధిః. యే నైత ద వ్యచిన్దితం భోజన ముపస్థితమ్. అథవా నా ధ్వద ముచ్యతే.—

అకృతేఽపున్యద్యమే పుంసా మన్యజన్తకృతం ఫలమ్

శుభాఽశుభం సమభ్యేతి విధినా సంనియోజితమ్.

82.

తథా చ,— యస్మిన్ దేశే చ కాలే చ వయసా యాదృశేన చ

కృతం శుభాఽశుభం కర్తవ్యత తథా తేన భుజ్యతే.

83.

త దహం తథా భక్షయామి యథా బహూ న్యహాని మే ప్రాణయాత్రా భవతి. త త్తావ దేవం స్నాయుపాశం ధనుష్కృటిగతం భక్షయామి. ఉక్తం చ,—

శనైః శనై శ్చ భోక్తవ్యం స్వయం విత్త ముపార్జితమ్

రసాయన మివ ప్రాణైః స్థైలయా న కదాచన.

84.

ఇ త్యేవం మనసా నిష్ఠిత్య, చాపకోటిచటితం ముఖమధ్యే ప్రక్షిప్య స్నాయం, భక్షితుం ప్రపుత్తః. తత శ్చ త్రుటితే పాశే తాలదేశం విదార్య చాపకోటి ర్మస్తకమధ్యేన నిష్క్రీన్వా. సాఽపి తద్దేవయా తత్క్షణా స్పృశః. అతోఽహం బ్రవీమి.— ‘అతి తృప్తా న కర్తవ్యా’ ఇతి. స పున ర ప్యాహః— ‘బ్రాహ్మణ, న శ్రుతం భవత్యా ?

ఆయుః కర్త చ విత్తం చ విద్యా నిధన మేవ చ

పశ్యంతాని పి సృజ్యన్తే గర్భస్థ వైశ్వ దేహినః.’

85.

అ త్తైవం సా తేన ప్రబోధితా బ్రాహ్మణ్యాహః ‘య ద్యేవం త దస్తి మే గృహే స్తోకతిలరాశిః. తత స్తీలాం ల్లఙ్ఘిత్యా తిలదూర్ణేన బ్రాహ్మణం భోజయిష్యామి’ ఇతి. తత స్త ద్వచనం శ్రుత్వా బ్రాహ్మణో గ్రామం గతః. సాఽపి తిలా సుష్ణోదకేన సమృద్ధ్య కుటిత్వా నూర్వాతపే దత్తవతీ. అ త్రాన్తరేతస్యా గృహకర్తవ్యగ్రాయా స్తీలానాం మధ్యే కచ్చిత్ సారమేయో మూత్రోత్పన్నం చకార. తం దృష్ట్వా సా చిన్దితవతీ.— ‘అహా! నైపుణ్యం పశ్య పరాశ్చుభీభూతస్య విధేః! య దేతే తిలా అభోజ్యాః కృతాః. త దహ మేతాన్ సమాదాయ కస్యచి ద్గృహం గత్వా లఙ్ఘ్యంతై రలఙ్ఘితా నాన యామి. సర్వోఽపి జనోఽనేన విధినా ప్రదాస్యతి’ ఇతి. అథ యస్మిన్ గృహేఽహం భిక్షార్థం ప్రవిష్ట స్తత్ర గృహే సాఽపి తిలా నాదాయ ప్రవిష్టా విక్రయం కర్తుమ్. ఆహ చ.— ‘గృహ్లాకు కచ్చి దలఙ్ఘ్యంతై ర్లఙ్ఘితాం స్తీలాన్.’ అథ తద్గృహగృహిణీ గృహం ప్రవిష్టా యావ దలఙ్ఘ్యంతై ర్లఙ్ఘితాన్ గృహీత్వా, తావ దస్యాః పుత్రేణ కామష్టకీశాశ్రుం దృష్ట్వా వ్యావృతమ్.— ‘మాతః, అగ్రాహ్యః ఖ ల్విమే తిలాః.

నాస్యా అలుఁజ్చితై ర్లుఁజ్చితా గ్రాహ్యః. కాఁణం కిఁజ్చి దృవిష్యతి, యే నైషాఽలుఁజ్చితై ర్లుఁజ్చితాః ప్రయచ్ఛతి.' త మ్భృత్వా తయా పరిత్యక్తా స్తే తిలాః. అతోఽహం బ్రవీమి.—'నాకన్తా చ్ఛాన్దిరీ మాతః' ఇతి.

ఏత మక్త్వా స భూయోఽపి ప్రాహః— 'అథ జ్ఞాయతే తస్య క్రమణమార్గః?' తామ్రమాడ ఆహః— 'భగవత్, జ్ఞాయతే; యత ఏకాకీ స సమాగచ్ఛతి, కిం త్వసంఖ్యాయూథపరివృతః పశ్యతో మే పరిభ్రమన్తి త స్రతః సర్వజనేన స హాగచ్ఛతి యాతి చ.' అభ్యాగత ఆహః— 'అస్తి కిఁజ్చిత్ ఖనిత్రక్మమ్?' స ఆహః— 'బాధ మస్తి. ఏషా సగ్వలోహమయీ స్వహస్తికా.' అభ్యాగత ఆహః— 'తస్మి ప్రత్యూషే త్వయా మయా సహ ప్రస్థాతవ్యమ్, యేన ద్వా వపి జనచరణామలినాయాం భూమా తత్పదాను సారేణ గచ్ఛావః.' మయాఽపి తద్వచన మాకర్ణ్య చిన్తితమ్.— 'అహో, విసప్తోఽస్మి, యతోఽస్య సాభిప్రాయవచాంసి శ్రూయన్తే. నూనం యథా నిధానం జ్ఞాతం తథా దుర్గ మ పృస్తాకం జ్ఞాస్యతి. ఏత దభిప్రాయా దేవ జ్ఞాయతే. ఉ క్తం చ,—

సకృ దపి దృష్ట్వా పురుషం విబుధా జానన్తి సారతాం తస్య,
హస్తతులయాఽపి నిపుణాః పలప్రమాణం విజానన్తి. 86.

వాఙ్మోచనాచయతి పూర్వతరం భవిష్యం
పుంసాం య దన్యతనుజం త్వశుభం శుభం వా,
విజ్ఞాయతే శిశు రజాతకలాపచిహ్నః
ప్రత్యుద్గతై రుపసరత్ సరసః కలాపీ.' 87.

తతోఽహం భయత్రస్తమనాః సపరివారో దుర్గమార్గం పరిత్యజ్యాన్యమార్గేణ గత్తుం ప్రవృత్తః. సపరిజనా యావ దగ్రతో గచ్ఛామి తావత్ సమ్ముఖో బృహత్కాయో మార్జారః సమాయాతి. స చ మూషకబృద్ధమవలోక్య తన్నద్ధే సహ సోత్పపాత. అథ తే మూషకా మాం కుమార్దగామిన మవలోక్య గర్హయన్తో హతశేషా రుధిరస్థావితవ సుస్థరాస్త మేవ దుర్గం ప్రవిష్టాః. అథవా సా ధ్విత ముచ్యతే.—

భిత్త్వా పాశ, మహాస్య కూటగచనాం, భక్త్క్వా బలా ద్వాగురాం,
పర్యవ్రాగ్ని శిఖాకలాపజటిలా నిర్గత్య దూరం వనాత్,
వ్యాధానాం శరగోచరా దపి జవే నోత్పత్య, ధావ స్తృగః
కూపాస్త్రః పతితః ; కరోతు విధురే కిం వా విధౌ పౌరుషమ్ ! 88.

అ థాహ మేకోఽన్యత్ర గతః. శేషా మూఢతయా త త్రౌన దుర్గే ప్రవిష్టాః. అత్రాస్తరే స దుష్టపరివ్రాజతో రుధిరబిన్దుచర్చితాం భూమి మవలోక్య తే నైవ దుర్గమార్గే జాగ ర్తోపగ్ధితః. తత శ్చ స్వహస్తికయా ఖనితు మారబ్ధః. అథ తేన ఖనతా ప్రాప్తం

తన్ని ధానం య సోపరి స దైవాహం కృతవసతిః, య సోష్ఠాణా మహాదుగ్ధ మపి గచ్ఛామి. తతో వృష్టమనా ప్రామచూడ మిద మూచేఽభ్యాగతః.— ‘భో భగవన్, ఇదానీం స్వపిహి నిశ్చబ్ధః. ఆ సోష్ఠాణా మూషక స్తే జాగరణం సంపాదయతి.’ ఏవ ముక్త్యా నిధాన మాదాయ మతాభిముఖం ప్రస్థితౌ ద్వా వపి.

అహ మపి యావ న్నిధానరహితం స్థాన మాగచ్ఛామి, తావ దరమణీయ ముద్యేగకారకం తత్ స్థానం వీక్షితు మపి న శక్నోమి. అచింతయం చ.— ‘కిం కరోమి? క్వ గచ్ఛామి? కథం మే స్యా స్తనసః ప్రకాంతి?’ ఏనం చింతయతో మహా కష్టేన స దివసో వ్యతిక్రాంతః. ఆ థాస్త మితే ఽర్కే సోద్యేగో నిరతానా స్తస్మి స్తతే సపరివారః ప్రవిప్లః. ఆ థాస్త త్పరిగ్రహశబ్ద మాకర్ణ్య తామ్రచూడోఽపి భూయో భిక్షాపాత్రం జర్జరవంశేన తాడయతుం ప్రవృత్తః. ఆ థాసా వభ్యాగతః ప్రాహః— ‘సఖే, కి మ ద్యాఽపి నిశ్చతో న నిద్రాం గచ్ఛసి.’ స ఆహః— ‘భగవత్, భూయో ఽపి సమాయాతః సపరివారః స దుష్టాత్మా మూషకః. తద్భయ జర్జరవంశేన భిక్షా పాత్రం తాడయామి.’ తతో విహ స్యాభ్యాగతః ప్రాహః— ‘సఖే, మా భైషీ, విత్తేన సహ గతోఽస్య తూర్ద మోత్సాహః. సర్వేషా మపి జన్తూనా మియ మేవ న్నితిః. ఉక్తం చ,—

య దుత్సాహీ సదా మర్త్యః, పరాభవతి య జ్ఞవాన్,

య దుదృఢతం వదే ద్వాక్యం, తత్ సర్వం విత్తిజం బలమ్.’

89.

ఆ థాఽహం త చ్ఛ్చిత్వా కోపావిప్లో భిక్షాపాత్ర ముద్దిశ్య విశేషా దుత్సూర్దితో ఽప్రాప్త ఏవ భూమా నివతితః. త చ్ఛ్చిత్వాఽసా మే శత్రు ర్విహస్య తామ్రచూడ మువాచ.— ‘భోః పశ్య పశ్య కాతూహలమ్.’ ఆహ చ,—

‘అర్థేన బలవాన్ సర్వో, ఽప్యర్థయక్తః స పణ్డితః,

ప త్రైన్యం మూషకం వ్యర్థం స్వజాతేః సమతాం గతమ్.

90.

తత్ స్వపిహి త్వం గతశబ్ధః. య ద సోత్పత్తనకారణం త దావయో ర్హ సగతం జాతమ్. అథవా సా ధ్విద ముచ్యతే.—

దంష్ట్రావిరహితః సర్వో, మదహీనో యథా గజః,

తథాఽర్థేన విహీనోఽత్ర పురుషో నామధారకః.’

91.

త చ్ఛ్చిత్వాఽహం మనసా విచింతితవాన్.— ‘యతోఽగ్నిలిమాత్ర మపి హృద్ శక్తి ర్నాస్తి, త ద్ధి గర్భహీనస్య పురుషస్య జీవితమ్! ఉక్తం చ,—

అర్థేన చ విహీనస్య పురుష స్యాల్పమేధసః

ఉచ్ఛిద్యస్తే క్రియాః సర్వా గ్రీష్టే కుసరితో యథా.

92.

యథా కాకయవాః ప్రోక్తా యథాఽరణ్యభవా స్త్రీలాః,
నామమాత్రా న సిద్ధా హి, ధనమీనా స్తథా నరాః. 93.

సంతోఽపి న హి రాజస్తే దరిద్ర స్తేతరే గుణాః,
ఆదిత్య ఇవ భూతానాం శ్రీ ర్దుశానాం ప్రకాశినీ. 94.

న తథా బాధ్యతే లోకే ప్రకృత్యా నిర్ధనా జనః
యథా ద్రవ్యాణి సంప్రాప్త్య తై ర్విహీనః సుఖే స్థితః. 95.

శుష్కస్య కీటఖాతస్య వహ్నిదగస్య సర్వతః
తరో ర్ఘ్రూవరస్థస్య వరం జన్మ న చార్థినః. 96.

శబ్దసీయా హి సర్వత్ర నిష్ప్రీతాపా దరిద్రతా
ఉపకర్తు మపి ప్రాప్తం నిస్సయం సంత్యజ్య గచ్ఛతి. 97.

ఉన్న మోన్నమ్య త త్రైవ నిర్ధనానాం మమూరథాః
హృదయే ష్వేవ లీయస్తే విధవాస్త్రీస్తనా వివ. 98.

వ్యక్తోఽపి వాసరే నిత్యం దౌర్గత్యతమసా వృణః
అగ్రతోఽపి స్థితో యత్నో న్న కేనా పీహ దృశ్యతే. 99.

ఏవం విల ప్యాఽహం భగ్నో త్సహ స్తన్నిధానం గణ్డోపధానీకృతం దృష్ట్యా స్వం దుర్గం
ప్రభాతే గతః. తత్ శ్చ మద్భృత్యాః ప్రభాతే గచ్ఛంతో మిథో జల్పంతి. — ‘అహం,
అసమర్థోఽయ ముదరపూరణేఽస్తాకమ్. కేవల మస్య పృథలగ్నానాం బిడాలాదివిప
త్తయః. తత్ కి మనే నాగాధితేన. ఉక్తం చ,—

య త్సకాశా న్న లాభః స్యాత్ కేవలాః స్యు ర్విపత్తయః,
స స్వామీ దూరత స్త్రాజ్యో విశేషా దనుజీభిః. 100.

ఏవం తేషాం వచాంసి శ్రుత్వా స్వదుర్గం ప్రవిష్టోఽహమ్. యావ న్న కశ్చి న్నమ
సమ్ముఖేఽభ్యేతి తావ న్నయా చిన్తితమ్. — ‘ధి గియం దరిద్రతా ! అథవా సా ధ్విద
ముచ్యతే:—

మృతో దరిద్రః పురుషో, మృతం మైథున మప్రజమ్,
మృత మక్రోత్రియం శ్రాద్ధం, మృతో యజ్ఞ స్త్వదక్షిణః. 101.

ఏవం మే చిన్తయత స్తే భృత్యా మమ శత్రూణాం నేవకా జాతః. తే చ మా మేకా
కినం దృష్ట్యా విడమ్మనాం కుర్వన్తి.

అథ మ యైకాకినా యోగనిద్రాం గతేన భూయో విచిన్తితమ్. — “య త్తస్య
కుతపస్వినః సమాశ్రయం గత్వా త ద్గణ్డోపధానవర్తినీం తాం విత్తపేటాం శనైః శనై
ర్విదార్య తస్య నిద్రావశం గతస్య స్వదుర్గే త ద్విత్త మానయామి, యేన భూయోఽపి
మే విత్తప్రభావే జాధిపత్యం పూర్వవ ద్భవిష్యతి. ఉక్తం చ,—

వ్యధయన్తి పరం చేతో మమారథశతైర్జనాః,
నాఽనుస్తాన్ధనైర్ధీనాః, తులజా విధవా ఇవ. 102.

దౌగ్ధత్యం దేహినాం దుఃఖ మవమానకరం పరమ్,
యేన స్వై రపి మన్యంతే జీవంతోఽపి మృతా ఇవ. 103.

దైన్యస్య పాత్రతా మేతి, పరాభూతేః పరం పదమ్,
విపదా మాశ్రయః శత్రు, దౌగ్ధత్యకలుషీకృతః. 104.

లజ్జంతే బాధవా, నేన సంబంధం గోపయన్తి చ,
మిత్రాణ్యమిత్రితాం యాన్తి, యస్య న న్యుః కపర్దకాః. 105.

మూర్తం లాఘవ మే వైత, దపాయానా మిదం గృహమ్,
పర్యామో మరణ స్యాయం, నిర్ధనత్వం శరీరిణామ్. 106.

అజాధూలి రివ త్రస్తై, ద్ధాన్తనీరేణువ జ్జనైః,
దీపఖట్యోత్థచ్చా యేవ, త్యజ్యతే నిర్ధనా జ్జనైః. 107.

శౌచావశిష్టయాఽప్యస్తి కిఞ్చిత్ కార్యం క్వచిత్సృదా,
నిర్ధనేన జనే నైవ న తు కిఞ్చిత్ ప్రయోజనమ్. 108.

అధనా దాతుకామోఽపి సంప్రాప్తో ధనినాం గృహమ్
మన్యతే యాచతోఽయం, ధిగ్ దారిద్ర్యం ఖలు దేహినామ్. 109.

అతో విత్తాపహారం విదధతో యది మే మృత్యుః స్యాత్తథాఽపి శోభనమ్. ఉక్తం చ,—

స్వవిత్తహరణం దృష్ట్వా యో హి రక్ష త్యనూక్ష నరః,
పితరోఽపి న గృహ్లాని తద్దంతం సలిలాజ్జలిమ్. 110.

తథా చ,— గవార్థే బ్రాహ్మణార్థే చ శ్రీవిత్తహరణే తథా
ప్రాణాం స్త్యజతి యో యుద్ధే తస్య లోకాః సనాతనాః. 111.

ఏవం నిశ్చిత్య రాత్రౌ తత్ర గత్వా నిద్రావశ ముపాగతస్య పేటాయాం మయా ఛిద్రం
కృతం యావత్, తావత్ ప్రబుద్ధో దుప్రతాపసః. తత శ్చ జర్జరవంశప్రహారేణ శిరసి
తాడితః కథంచి దాయుశ్శేషతయా నిర్ధతోఽహం, న మృత శ్చ. ఉక్తం చ,—

‘ప్రాప్తవ్య మర్థం లభతే మనుష్యో; దేవోఽపి తం లభ్యయితుం న శక్తః;
తస్మాన్మ శోచమి; న విన్యయో మే; య దస్మదీయం న హి తత్ పరమేష్వ.’ 112.

కాకకూర్మౌ పృచ్ఛతః.— ‘కథ మేతత్?’ పిరణ్యక ఆహః—

కథా. ౪.

అస్తి కన్తింశ్చి న్నగరే సాగరదత్తో నామ వణిక్. త త్సూమనా రూపక శతేన
విక్రీయమాణః పుస్తకో గృహీతః. తస్మిం శ్చ లిఖిత మస్తి.—

‘ప్రాప్తవ్య మర్థం లభతే మనుష్యః; దేవోఽపి తం లబ్ధయితుం న శక్తః;
తస్మాన్న శోచామి; న విస్మయో మే; య దస్మదీయం న హి తత్ పరేషామ్.’ 113.

తద్వైష్ణవ సాగరదత్తేన తనుజః పుష్టః.— ‘పుత్ర! కియతా మూల్యే నైష పుస్తకో గృహీతః?’ సోఽబ్రవీత్, ‘రూపకశతేన.’ త చ్ఛ్చుత్వా సాగరదత్తోఽబ్రవీత్.— ‘ధి జ్ఞాన్ఘ్నః త్వం లిఖితైకశ్లోకం రూపకశతేన య ద్దృష్టాసి, ఏతయా బుద్ధ్యా కథం ద్రవ్యోపార్జనం కరిష్యసి? త దద్య ప్రభృతి త్వయా మే గృహే న ప్రవేష్టవ్యమ్.’ ఏవం నిర్భర్తన్య గృహం ని స్సారితః. స చ తేన నిర్వేదేన విప్రకృష్టం దేహాంతరం గత్వా కి మపి నగర మాసా ద్యావస్థితః. అథ కలిపయదివస్తై స్తన్నగరనివాసిना కేనచి దసౌ పుష్టః, ‘కుఱో భవా నాగతః? కిం నామధేయో వా?’ ఇతి. అసా వబ్రవీత్, ‘ప్రాప్తవ్య మర్థం లభతే మనుష్యః.’ అ థాస్యే నాపి పృష్టే నానేన త కై వోత్తరం దత్తమ్. ఏవం చ తస్య నగరస్య మధ్యే ‘ప్రాప్తవ్యమర్థ’ ఇతి తస్య ప్రసిద్ధం నామ జాతమ్.

అథ రాజకన్యా చంద్రివతీ నా మాభినవరూపయావనసంపన్నా సఖీద్వితీయా ఏకస్మిన్ మహాత్మనవదివసే నగరం నిరీక్షమాణాఽస్తి. త త్రైవ చ కన్య ద్రాజపుత్రోఽపి డతీవ రూపసంపన్నా మమోరమ శ్చ కథ మపి తస్యా దృష్టిగోచరే గతః. త ద్దర్శన సమకాల మేవ కుసుమబాణాహతయా తయా నిజస ఖ్యభిహితా.— ‘సఖి, యథా కి లానేన సహ సమాగమో భవతి, త థాఽద్య త్వయా యలితవ్యమ్.’ ఏవం చ శ్రుత్వా సా సఖీ తత్సకాశం గత్వా శీఘ్ర మబ్రవీత్.— ‘య దహం చంద్రివత్యా త వానికం వ్రేషితా. భణితం చ త్వాం ప్రతి తయా, య న్నమ త్యద్దర్శనా న్న నౌ భవేన పశ్చిమావస్థా కృతా. త ద్యది శీఘ్ర మేవ మదన్తికే న సమేష్యసి, తదా మే మరణం శరణమ్.’ ఇతి శ్రుత్వా తే నాభిహితమ్.— ‘య ద్యవశ్యం మయా త త్రాగ న్నవ్యం తత్ కథయ కే నౌపాయేన ప్రవేష్టవ్యమ్.’ అథ సఖ్యాఽభిహితమ్.— ‘రాత్రా సౌధానలమ్బితయా దృఢవరత్రయా త్వయా త త్రారోఢవ్యమ్.’ సోఽబ్రవీత్.— ‘య ద్యేవం నిశ్చయోఽత్రభవత్యా, స్త దహ మేవం కరిష్యామి.’ ఇతి నిశ్చిత్త్య సఖీ చంద్రివతీ సకాశం గతా. అ థాగతాయాం రజన్యాం స రాజపుత్రః స్వచేతసా వ్యచిన్త యత్.— ‘అహో, మహా దకృత్య మేతత్. ఉక్తం చ,—

గురోః సుతాం మిత్రభార్యాం స్వామినేవకగోపినిం
యో గచ్ఛతి పుమాన్ లోకేత మాహు ర్భృష్టాఘాతినమ్. 114.

అపరం చ,— అయశః ప్రాప్త్యతే యేన, యేన చాపగతి ర్భవేత్,
స్వగ్ధో చ్చ భ్రశ్యతే యేన, కర్తృ న సమాచరేత్.’ 115.

ఇతి సమ్యగ్విచార్య తత్సకాశం న జగామ.

అథ ప్రాప్తవ్యమర్థః పర్యటన్, ధవలగృహపార్శ్వే రాత్రా వవలమ్మితవరత్రాం దృష్ట్వా కాతుకావిప్లవృద్ధయ స్తా మాల మ్భ్యుధిరూఢః. తయా చ రాజపుత్రాస్త్రి స ఏ వాయ మి త్యాశ్వస్తచిత్రయా స్నానఖాదనపానాచ్ఛాదనాదినా సమ్మాన్య తేన సహ శయనతల ముశ్రితయా తదద్వసంస్పర్శసంజాతహ్న రోమాఙ్ఘ్రితగాత్ర యోక్తమ్.— ‘యస్తద్వర్ణసమత్రాసురక్తయా మయాఽఽత్తా ప్రదత్తోఽయమ్. త్వద్వర్ణ మసౌన్య భర్తా మన స్యపి మే న భవిష్యతి. తత్ కన్తా స్తయా సహ న బ్రవీషి?’ సోఽబ్ర వీత్.— ‘ప్రాప్తవ్యమర్థం లభతే మనుష్యః.’ ఇ త్యుక్తే తయా ఽన్యోఽయ మితి మత్వా ధవలగృహే దుత్తార్య ముక్తః. స తు శూన్యదేవకులే గత్వా సుప్తః.

అథ తత్ర కయాచిత్ స్వైరిణ్యా దత్తసంకేతకో యావ ద్దణ్డపాశకః ప్రాప్తః, తావ దసా పూర్వసుప్త స్తేన దృష్టో రహస్యసంరక్షణార్థ మభిహిత శ్చ.— ‘కో భవాన్?’ సోఽబ్రవీత్.— ‘ప్రాప్తవ్య మర్థం లభతే మనుష్యః.’ ఇతి. శ్రుత్వా ద్దణ్డ పాశకే నాభిహితమ్.— ‘య చ్ఛాన్యం దేవగృహ మిదమ్. త దత్ర మదియస్థానే గత్వా స్వపిహి.’ తథా ప్రతిపద్య స మతివిపర్యాసా దన్యశయనే సుప్తః. అథ తస్య రక్షకస్య కన్యా వినయవతీ నామ రూపయావనసంపన్నా క స్వామి పురుష స్వాసురక్తా సంకేతం దత్త్వా తత్ర శయనే సుప్తాఽఽస్తిత్. అథ సా త మాయాతం దృష్ట్వా స ఏ వాయ మస్తద్వర్ణభ ఇతి రాత్రా ఘనతరాధికారవ్యామోహి తోత్థాయ భోజనాచ్ఛాదనాది క్రియాం కారయత్వా గాన్ధర్వివాహే నాత్మానం వివాహయిత్వా తేన సమం శయనే స్థితా వికసితవదనకమలా త మాహః— ‘కి మ ద్యాఽపి మయా సహ విస్రంభం భవాన్ న బ్రవీషి?’ సోఽబ్రవీత్.— ‘ప్రాప్తవ్య మర్థం లభతే మనుష్యః.’ ఇతి. శ్రుత్వా తయా చిన్తితమ్.— ‘యత్ కార్య మసమీక్షితం క్రియతే త స్వేదృక్ ఫలవిపాకో భవతి’ ఇతి. ఏవం విమృశ్య సవిషాదయా తయా నిస్సరితోఽసా.

స చ యావ ద్దీప్తిమార్గేణ గచ్ఛతి, తావ దన్యవిషయవాసీ వరకీర్తి ర్నామ వరో మహతా వాదశ్చబ్దే నాగచ్ఛతి. ప్రాప్తవ్యమర్థోఽపి తేన సమం గన్తు మారంభః. అథ యావత్ ప్రత్యాసన్నే లగ్న సమయే రాజమార్గాసన్నక్రేష్టిగృహద్వారే రచిత మ్మణ్డపవేదికాయాం కృతకాతుకమద్వలవేహ వణి త్సృతాఽస్తి, తావ న్నదమత్తో హ స్తాయోరోహకం హత్వా, ప్రణశ్యజ్ఞచకోలాహలేన లోక మాశులయం, స్త మే వోద్దేశం ప్రాప్తః. తం చ దృష్ట్వా సర్వే వరానుయాయినౌ వరేణ సహ ప్రణశ్య దిశో జగ్ముః. అ థాస్తి స్తవసరే భయతరలలోచనా మేకాకినీం కన్యా మహతోక్త్య, ‘మా ఙ్ఘ్రిషీః, అహం పరిత్రాతా’ ఇతి సుధీరం ధీరీకృత్య, దక్షిణపాణౌ సంగృహ్య, మహాసాహసిక తయా ప్రాప్తవ్యమర్థః పరుషపాక్షైర్వృన్దనం నిర్భర్త్యైతివాక్. తతః కథ మపి దైవ యోగా దపయాతే హస్తిని, ససుహృద్భాష్పవే నాతిక్రాంతలగ్న సమయేన వరకీర్తి

నాగత్య తావ త్తం కన్యా మన్యహ స్తగతాం దృష్ట్వాఽభిహితమ్.—‘భోః శ్వశుర, విరుద్ధ మిదం త్వయాఽనుష్ఠితం, య స్తహ్యం ప్రణాయ కన్యాఽన్యస్తై ప్రదత్తా’ ఇతి. సోఽ బ్రవీత్.—‘భోః, అహ మపి హ స్తిభయపలాయితో భవద్భిః స హాయాతో, న జానే కి మిదం వృత్తమ్.’ ఇ త్యభిధాయ దుహితరం ప్రప్టు మారభ్యః.—‘వత్సే, న త్వయా సున్దరం కృతమ్. తత్ కథ్యతాం కోఽయం వృత్తాంతః?’ సోఽబ్రవీత్.—‘య దహ మనేన ప్రాణసంశయా ద్రక్షితా త దేనం ముక్త్వా మమ జీవన్త్యా నాన్యః పాణిం గ్రహీష్యతి’ ఇతి. అనేన వార్తావ్యతికరేణ రజసి వృష్టా.

అథ ప్రాత స్తత్ర సంచాతే మహాజనసమవాయే వార్తావ్యతికరం శ్రుత్వా రాజ దుహితా త ముద్దేశ మాగతా. కర్ణపరమృరయా శ్రుత్వా దణ్డపాశకసుతాఽపి త త్రై వాగతా. అథ తం మహాజనసమవాయం శ్రుత్వా రాజాఽపి త త్రై వాజగమ, ప్రాప్త వ్యమర్థం ప్రాహః.— ‘భోః, విస్రబ్ధం కథయ. కీదృశోఽసా వృత్తాంతః?’ అథ సో ఽబ్రవీత్.—‘ప్రాప్తవ్య మర్థం లభ తే మమన్యః’ ఇతి. రాజకన్యా స్మృత్యా ప్రాహః.— ‘దేవోఽపి తం లబ్ధయితుం న శక్తః’ ఇతి. తతో దణ్డపాశకసుతాఽబ్రవీత్.— ‘తస్మా న్ను శోచామి న విస్మయో మే’ ఇతి. త మఖిలలోకవృత్తాంత మేకర్ణ్య వశిష్ఠతా ఽబ్రవీత్.—‘య దస్తదీయం న హి తత్పరేషామ్’ ఇతి. అభయదానం దత్త్వా, రాజా పృథక్ పృథక్ వృత్తాంతా జ్ఞాత్వాఽవగత త త్తస్య స్తస్మై ప్రాప్తవ్యమర్థాయ స్వదుః తరం సుబహుమానం గ్రామసమాన్రేణ సమం స్వాల్మంకారపరివారయంతాం దత్త్వా, తం మే పుష్క్రోఽసీతి నగరవిధితం తం యావరాశ్యేఽభిషి క్తవాక్. దణ్డపాశకే నాపిస్వదు హితా స్వశక్త్యా వస్త్రదానాదినా సంభావ్య ప్రాప్తవ్యమర్థాయ ప్రదత్తా. అథ ప్రాప్తవ్య మర్థే నాపి స్వీయా మాతాపితరా సమస్తకుటుంబవృత్తా తస్మిన్నగరే సమ్మానపురస్కరం సమాసీతా. అథ సోఽపి స్వగోత్రేణ సహ వివిధభోగా నుపభుజ్ఞానః సుఖేనావశ్థితః.

అతోఽహం బ్రవీమి.— ప్రాప్తవ్య మర్థం లభ తే మమన్యః’ ఇతి. త దేతత్ సకలం సుఖదుఃఖ మనుభూయ పరం విషాద ముపాగతో ఽనేన మిత్త్రేణ త్వత్సకాశ మాసీతః. త దేత స్తే వైరాగ్యకారణమ్.

మనరక ఆహః.— ‘భద్ర, భవతి సుహృదయ మసందిగ్ధం, యః క్షుత్తామోఽపి శత్రుభూతం త్వాం భక్ష్యస్థానే స్థిత మేవం పృష్ఠ మాహో ప్యానయతి, న మార్గేఽపి భక్షయతి. ఉక్తం చ యతః.—

వికారం యాతి నౌ చిత్తం విత్తే యస్య కదాచన

మిత్రం శ్వాత్ సర్వకారే చ కారయే నిత్రీ ముత్తమమ్. 116.

విద్యద్భిః సుహృదా మత్ర చిహ్నై రేతై రసంశయం

పరిక్షాకరణం ప్రోక్తం హేమ్నాఽగ్నా వివ పణ్డతైః. 117.

తథా చ,— ఆపత్కాలే తు సంప్రాప్తే య నిత్యం మిత్ర్య మేవ తత్,
వృద్ధికాలే తు సంప్రాప్తే దుర్జనాఽపి సుహృద్భవేత్. 118.

తన్నమా ప్య ద్యాస్య విషయే విశ్వాసః సమత్పన్నో, యతో నీతివిరుద్ధేయం మైత్రీ
మాంసాశ్చి ర్వాప్యసైః సహ జలచరాణామ్. అథవా సా ధ్విద ముచ్యతే.—

మిత్ర్యం కోఽపి న క స్యాపి నితాంతం, న చ వైరకృత్,
దృశ్యతే మిత్ర్యవిధ్యస్తః కార్యా ద్వైరిభి రక్షతః. 119.

తత్ స్వాగతం భవతః. స్వగృహవ దాస్యతా మత్ర సరస్త్రికే. య చ్చ విత్తనాశో
విదేశవాస శ్చ తే సంజాత స్తత్ర విషయే సంతాపో న కర్తవ్యః. ఉక్తం చ,—

అభిచ్ఛాయా ఖలప్రీతిః సిద్ధ మన్నం చ యోషితః
కిచ్ఛిత్కాలోపభోగ్యాని యావనాని ధనాని చ. 120.

అత ఏవ వివేకినా జితాత్మానా ధనస్పృహం న కర్వన్తి. ఉక్తం చ,—
సుసంచితై ర్జీవనవత్ సురక్షితై ర్నిజేఽపి దేహే న వియోజితైః క్వచిత్

పుంసో యమాంతం వ్రజతోఽపి నిష్కరై రేతై ర్ధవైః పఞ్చపదీ న దీయతే. 121.

అస్య చ్చ,— యథామిషం జలే మత్స్యై ర్భక్ష్యతే, శ్వాపదై ర్భవి,
ఆకాశే పక్షిభి ర్జైవ, తథా సర్వత్ర విత్తవాక్. 122.

నిర్దోష మపి విత్తాభ్యం దోషై ర్యోజయతే నృపః,
నిర్ధనః ప్రాప్తదోషోఽపి సర్వత్ర నిరుపద్రవః. 123.

అర్థానా మర్జనే దుఃఖ, మర్జితానాం చ రక్షణే,
నాశే దుఃఖం, వ్యయే దుఃఖం, ధి గర్హణ కష్టసంశ్రయాత్. 124.

అర్థార్థి యాని కష్టాని మూఢోఽయం సహతే జనః,
శతాంశే నాపి మోక్షార్థి తాని చేన్తోక్ష మాపుయాత్. 125.

ఆపరం, విదేశవాసజ మపి వైరాగ్యం త్వయా న కార్యమ్. యతః,—
కో ధీరస్య మనస్వినః స్వవిషయః? కో వా విదేశః స్పృతో?

యం దేశం శ్రయతే, త మేవ కురుతే బాహుప్రతాపాబ్జితమ్.
య ద్దంష్ట్రాసఖలాఙ్గులప్రహరణైః సింహో వనం గాహతే

తస్మి న్నేవ హతద్విషేద్దృరుధిరై స్పృష్టాం ఛిన త్యైత్తనః. 126.

అర్థహీనః పరే దేశే గతోఽపి యః ప్రజ్ఞావాక్ భవతి స కథంచి దపి న నీదతి.
ఉక్తం చ,—

కోఽతిభారః సమర్థానాం? కిం దూరం వ్యవసాయనామ్?
కో విదేశః సవిద్యానాం? కః పరః ప్రియవాదినామ్? 127.

తత్ ప్రజ్ఞానిధి ర్భవా న్న ప్రాకృతపురుషతుల్యః. అథవా,

ఉత్సాహసంపన్న మద్వీర్ఘసూత్రం క్రియావిధిజ్ఞం వ్యసనే వ్యవసక్తమ్,

శూరం కృతజ్ఞం దృఢసౌహృదం చ లక్ష్మీః స్వయం మాగ్ధతి వాససౌత్తో. 128.

అపరం, ప్రాప్తోఽప్యర్థః కర్తృప్రాప్త్యా నశ్యతి. త దేతావన్తి దినాని త్వదీయ మాసీత్. ముహూర్త మప్యనాత్మీయం భోక్తుం న లభ్యతే. స్వయ మాగత మపి విధినాఽప హ్రీయతే.

అగ్ధ సోపార్జనం కృత్వా నైవ భోగం సమత్సుతే,

అరణ్యం మహ దాసాద్య, మూఢః సోమిలకో యథా.'

129.

హిరణ్యక ఆహః— 'కథ మేతత్ ?'— స ఆహః—

కథా. ౧౧.

కన్తింఘ్రి దధిష్ఠానే సోమిలకో నామ కాలికో వసతి స్త్వ. స చానేకవిధరచ నారజ్ఞితాని పార్థివోచితాని స దైవ పట్టవస్త్రాణ్యుత్పాదయతి. పరం తస్య చానేక విధపట్టరచనానిపుణ స్వాఽపి న భోజనాచ్ఛాదనాభ్యధికం కథ మప్యగ్ధమాత్రం సంప ద్యతే. ఆ థాస్యే తత్ర సామాన్యకాలికాః స్థూలవస్త్రసంపాదనవిజ్ఞానినా మహద్భిః సంపన్నాః. తా నవలోక్య స స్వభార్యా మాహః— 'ప్రియే, ప వైశ్యతాకా స్థూలపట కారకాకా ధనకనకసమృద్ధాకా. త దధారణకం మ మైతత్ స్థానమ్. త దన్య త్రోపార్జనాయ గచ్ఛామి.' సా ప్రాహః— "భోః ప్రియతమ, మిథ్యా ప్రలపిత మేత ద్య దన్యత్ర గతానాం ధనం భవతి, స్వస్థానే న భవ తీతి. ఉక్తం చ,—

ఉత్పత్తి య దాకాశే నిపతన్తి మహీతలే

పక్షీణాం త దపి ప్రాప్త్యా నాదత్త ముపతిష్ఠతి.

130.

తథా చ,—

న హి భవతి య న్న భావ్యమ్, భవతి చ భావ్యం వినాఽపి యత్నేన, కరతలగత మపి నశ్యతి యస్య తు భవితవ్యతా న్నాన్తి.

131.

యథా ధేనుసహస్రేషు వతోన్ విన్దతి మాతరమ్,

తథా పురాకృతం కర్త కర్తార మనుగచ్ఛతి.

132.

శేతే సహ శయానేన, గచ్ఛన్త మనుగచ్ఛతి,

నరాణాం ప్రాక్తనం కర్త, తిష్ఠే త్వభి స హత్తనా.

133.

యథా ఛాయాతపా నిత్యం సుసంబద్ధౌ పరస్పరం,

ఏవం కర్త చ కర్తా చ సంశ్లిష్టౌ వితరేతరమ్.

134.

తస్మా ద త్రైవ వ్యవసాయపరో భవ."

కాలిక ఆహా:—“ప్రియే, సమ్యక్ గభిహితం భవత్యా. వ్యవసాయం వినా కర్మ న ఫలతి. ఉత్తం చ,—

యథైకేన న మానేన తాలికా సంప్రపద్యతే,
తథోద్యమపరిత్యక్తం న ఫలం కర్మణః స్ఫులమ్. 185.

పశ్య కర్మవశాత్ ప్రాప్తం భోజ్యకాలేఽపి భోజనం
మాస్తోద్యమం వినా వక్త్రే ప్రవిశేన్న కథంచన. 186.

తథా చ,—

ఉద్యోగినం పురుషసింహ మువైతి లక్ష్మీ,
దైవం హి దైవ మితి కాపురుష వదన్తి,
దైవం నిహత్య మరు పారుష మాత్మశక్త్యా,
యత్నే కృతే యది న సిద్ధ్యతి కోఽత్ర దోషః? 187.

తథా చ,— ఉద్యమేన హి సిద్ధ్యన్తి కార్యాణి, న మనోరథైః;
న హి సింహస్య సుప్తస్య ప్రవిశన్తి ముఖే మృగాః. 188.

ఉద్యమేన వినా రాజ స్త సిద్ధ్యన్తి మమోరథాః,
కాతరా ఇతి జల్పన్తి ‘య ద్భవ్యం త ద్భవిష్యతి.’
స్వశక్త్యా మర్వతః కర్మ న చే త్సిద్ధిం ప్రయచ్ఛతి
సోపాలభ్యః పుమాం స్తత్ర దైవాన్తరితపారుషః. 140.

తస్మయాఽవశ్యం దేశాన్తరం గత్వయమ్.” ఇతి నిశ్చిత్య వర్ధమానపురం గతః.

తత్ర చ వర్షత్రయం స్థిత్యా సువర్ణశత్రయోపార్జనం కృత్వా భూయః స్వగృహం ప్రస్థితః. ఆ ధార్ధపథే గచ్ఛత స్తస్య కదాచి దటవ్యాం పర్యటితో భగవాన్ రవి రస్త ముపాగతః. త దాసౌ వ్యాలభయాత్ స్థూలతరవటస్కంధ మారుహ్య, యావత్ ప్రసుప్త, స్తావన్నిశీథే స్వప్నే ద్వా పురుషౌ రాదాకారౌ పరస్పరం ప్రజల్పంతా వశ్యణోత్. త త్రైక ఆహా:— ‘భోః కర్త, త్వం కిం సమ్యక్ జ్ఞ వేత్సి, య దస్య సోమిలకస్య భోజనాచ్ఛాదనాభ్యధికా సమృద్ధి ర్నాస్తి? తత్ కిం త్వయాఽస్య సువర్ణశత్రయం ప్రదత్తమ్?’ స ఆహా:— ‘భోః కర్త, మయా ఽవశ్యం దాతవ్యం వ్యవసాయినామ్. తత్ర చ తస్య పరిణతి స్వదాయతా.’ ఇతి. అథ యావ దసౌ కాలికః ప్రబుద్ధః సువర్ణ గ్రంథి మవలోకయతి తావ ద్రిక్తం పశ్యతి. తతః సాక్షేపం చిత్తయామాస. — ‘అహా! కి మేతత్! మమాతా కష్టే సోపార్జితం విత్తం పేలయా క్వాఽపి గతమ్. తద్వర్జిత శ్రమాఽకించనః కథం స్వపత్న్యా మిత్రాణాం చ ముఖం దర్శయిష్యామి.’ ఇతి నిశ్చిత్య త దేవ పత్రం గతః. తత్ర చ వర్షమాత్రే జాఽపి సువర్ణశతపచ్చిక ముపార్జ్య భూయో

ఓపి స్వస్థానం ప్రతి ప్రణీతః. యావ దర్థపథే భూయో ఓటిపీగతస్య భగవాన్ భాసు రస్తం జగామ. అథ సువర్ణనాశభయాత్ సుత్రాంతోఽపి న విశ్రామ్యతి. కేవలం కృత గృహోత్పన్నః సత్వరం వ్రజతి. అత్రాస్తరే ద్వా పురుషౌ తాదృశౌ దృష్టిదేశే సమా గచ్ఛంతా జల్పంతా చ శృణోతి. త త్రైకః ప్రాహః— ‘భోః కర్తవ్యం, కిం త్వయైతస్య సువర్ణశతపఞ్చికం ప్రదత్తమ్? తత్ కిం న వేత్సి, యదోజనాచ్ఛాదనాభ్యధిక మస్య కిచ్చి న్నాస్తి?’ స ఆహః— ‘భోః కర్తవ్యం, మయా ఓఅవశ్యం దేయం వ్యవసాయ నామ్, తస్య పరిణామ స్త్వదాయ త్తః. తత్ కిం మా ముపాలభసే?’ త చ్ఛృత్వా సోమిలకో యావ ద్దగ్ధి మనలోకయతి తావత్ సువర్ణం నాస్తి. తతః పరం దుఃఖ మా పన్నో వ్యచిన్తయత్— ‘అహో, కిం మమ ధనరహితస్య జీవితేన? త దత్ర వట వృక్ష ఆత్తాన ముదృగ్య ప్రాణాం స్త్యజామి.’ ఏవం నిశ్చిత్య దర్శమయాం రజ్జం విధాయ స్వకణ్ఠే పాశం నియోజ్య శాఖాయా మత్తానం నిబధ్య యావత్ ప్రక్షిపతి, తావ దేకః పుమా నాకాశస్థ ఏ వేద మాహః— ‘భో భోః సోమిలక, మైవం సాహసం కురు. అహం తే విత్తాపహరకః. న తే భోజనాచ్ఛాదనాభ్యధికాం వరాటికా మపి సహామి. త ద్దచ్చ స్వగృహం ప్రతి. అన్య చ్ఛ భవదీయసాహసే నాఽహం తుప్తః. తథా మే న స్యా ద్వ్యర్థం దర్శనమ్. తత్ ప్రార్థ్యతా మభీష్టో వరః కశ్చిత్.’

సోమిలక ఆహః— ‘య ద్యేవం తద్దేహి మే ప్రభూతం ధనమ్.’ స ఆహః— ‘భోః కిం కరిష్యసి భోగరహితేన ధనేన, యత స్తవ భోజనాచ్ఛాదనాభ్యధికా ప్రాప్తి రపి నాస్తి? ఉక్తం చ,—

కిం తయా క్రియతే లత్యై యా వధూ రివ కేవలా
యా న నే శ్యేవ సామాన్యా పథిక్ రుపభుజ్యతే.’ 141.

సోమిలక ఆహః— ‘య ద్యపి తస్య ధనస్య భోగో నాస్తి, తథాఽపి త ద్భవతు. ఉక్తం చ,—

కృపణోఽప్యకులీనోఽపి సజ్జనై ర్దృదితః సదా
సేవ్యతే స సరో లోకే యస్య స్యా ద్విత్తసంచయః. 142.

తథా చ,— శిథిలా చ సుబద్ధా చ పశతః పతతో న వా
నిరీక్షితౌ మయా భద్రే దశ వర్షాణి పఞ్చ చ.’ 143.

పురుష ఆహః— ‘కి మేతత్?’ సోఽబ్రవీత్.

కథా. ౬.

కన్తింబి దధిస్తాసే తీక్ష్ణవిషాణో నామ మహావృషభః ప్రతివసతి స్త. స చ మదాలిరేకాత్ పరిత్యక్తనిజయూధః శృంగభ్యాం నదీతటాని విదారయన్ స్వేచ్ఛయా

మరకతసదృశాని శిష్యాణి భక్షయ స్మరణ్యచరో బభూవ. అథ త త్రైవ వనే ప్రలో
భకో నామ సృగాలః ప్రతివసతి స్స. స కదాచిత్ స్వభార్యయా సహ సదీతీరే
సుఖోపవిష్ట స్తిష్ఠతి. అ త్రాస్తరే స తీక్షణవిషాణో జలార్థం త దేవ పులివ మవతీర్ణః. తత
శ్చ తస్య లమ్బమానా వృషణా వవలోక్య సృగాల్యా సృగాలోఽభిహితః.—‘స్వామిన్,
ప శ్యాస్య వృషభస్య మాంసపిండో లమ్బమానా యథా స్థితా. త దేతో త్షణేన ప్రహ
రేణ వా పతివ్యతః. ఏవం జ్ఞాత్వా భవతా పృష్టానుయాయినా భావ్యమ్.’ సృగాల
ఆహుః— ‘ప్రియే, న జ్ఞాయతే కదాచి దేతయోః పతనం వా న వా.

కిం వృథా శ్రమాయ మాం నియోజయసి? అత్రస్థ స్తావ జలార్థ మాగతాః మూషకాః
భక్షయిష్యామి సమం త్వయా, మార్గోఽయం యత స్తేహమ్. అపరం యది త్వాం
ముక్త్వాఽస్య తీక్షణవిషాణస్య వృషభస్య పృష్ఠే గమిష్యామి, త దాఽఽగ త్యాన్యః
కచ్ఛి దేతత్ స్థానం సమాశ్రయిష్యతి. వైత ద్యుజ్యతే కర్తుమ్. ఉక్తం చ,—

యో ధ్రువాణి పరిత్యజ్య అధ్రువాణి నిషేవతే,

ధ్రువాణి తస్య నశ్యన్తి, అధ్రువం నష్ట మేవ చ,’

144.

సృగా ల్యాహుః— “భోః, కాపురుష స్త్వమ్. యత్ ప్రాప్తం తే
నాపి సంతోషం కరోషి. ఉక్తం చ,—

సుపూరా స్యాత్ కునదికా, సుపూరో మూషికాజ్ఞలిః,

సుసంతుప్తః కాపురుషః, స్వల్పకే నాపి తుష్యతి.

145.

తస్మాత్ పురుషేణ స దై వోత్సాహవతా భావ్యమ్. ఉక్తం చ,—

య త్రోత్సాహసమారమ్భా, య త్రాలస్యవిహీనతా,

నయవిక్రమసంయోగః, స్తత్ర శ్రీ రచలా ద్రువమ్.

146.

తద్ దైవ మితి సంచిత్త్య, త్యజే మ్నోద్యోగ మాత్మనః;

అనుయోగం వినా తైలం తిలానాం నౌపజాయతే.

147.

అన్యచ్ఛు— యః స్తోకే నాపి సంతోషం కురుతే మద్దధీ ర్జనః

తస్య భాగ్యవిహీనస్య దత్తా శ్రీ రపి మార్జ్యతే.

148.

యచ్ఛ త్వం వదసి, ఏతో పతివ్యతో న వేతి, త ద ప్యయుక్తమ్. ఉక్తం చ,—

కృతనిశ్చయినో వద్వ్యా ముజ్జిమా నః ప్రశస్యతే,

చాతుకః కో వరాకోఽయం య స్వేచ్ఛో వారివాహకః.

149.

అపరం, మూషకమాంసస్య నిర్విణ్ణోఽహమ్. ఏతో చ మాంసపిండో పతనప్రాయా
దృశ్యతే. తత్ సర్వథా నాన్యథా కర్తవ్యమ్.” ఇతి.

అ థాసౌ త దాకర్ణ్య మూషకప్రాప్తిస్థానం పరిత్యజ్య తీక్షణవిషాణస్య పృష్ఠ

మన్వగచ్ఛత్. అథవా సా ధ్వద ముచ్యతే.—

తావత్ స్యాత్ సర్వకృత్యేషా పురుషోఽత్ర స్వయం ప్రభుః
స్త్రీవాక్యాజ్ఞాశవిత్కుణ్ణో యావ మ్నోద్ధియతే బలాత్. 150.

అకృత్యం మన్యతే కృత్య, మగమ్యం మన్యతే సుగమ,
అభత్యం మన్యతే భత్యం, స్త్రీవాక్యప్రేరితో నరః. 151.

ఏవం స తస్య పృష్టతః సభార్యః పరిభ్రమం శ్చిరకాల మనయత్. న చ తయోః పతన
మభూత్. తత శ్చ నిర్వేదాత్ పఙ్గుదశే వన్నే స్పృగాలః స్వభార్యా మాహః—

శిథిలా చ సుబద్ధా చ పతతః పతతో నవా

నీరీక్షితౌ మయా భద్రే దశ వన్నాణి పఙ్గు చ. 152.

తయో స్తత్ పఙ్గు దపి పాతో న భవిష్యతి. త త్త దేవ స్వస్థానం గచ్ఛావః. అతో
ఽహం బ్రవీమి.— ‘శిథిలా చ సుబద్ధా చ’ ఇతి.

పురుష ఆహః— ‘య ద్యేవం త ద్గచ్ఛ భూయోఽపి వర్ధమానపురమ్. తత్ర
ద్వా వణిక్పుత్రౌ వసతః. ఏకో గుప్తధనః, ద్వితీయ ఉపభుక్తధనః. తత స్తయోః
స్వరూపం బుద్ధ్వా ఏకస్య వరః ప్రార్థనీయః. యది తే ధనేన ప్రయోజన మభక్షితేన,
తత స్త్యా మపి గుప్తధనం కరోమి. అథవా ద త్తభోగ్యేన ధనేన తే ప్రయోజనం త దుప
భుక్తధనం కరోమి.’ ఇతి. ఏవ ముక్త్యాఽదర్శనం గతః. సోమిలకోఽపి విస్తృతమనా
భూయోఽపి వర్ధమానపురం గతః. అథ సంధ్యాసమయే క్రాంతః కథ మపి తత్ పురం
ప్రాప్తో గుప్తధన్యుహం పృచ్ఛన్ కృచ్ఛాన్ బిభృష్వాఽస్తమితేనార్యే ప్రవిష్టః. అ థాసౌ
భార్యాపుత్రౌ సమేతేన గుప్తధనేన నిర్భర్తన్యమానౌ హతా ద్గృహం ప్రవి శ్యోప
విష్టః. తత శ్చ భోజనవేలాయాం త స్యాపి భ క్తివర్జితం కిచ్చి దశనం దత్తమ్. తత శ్చ
భుక్త్వా త త్రౌవ యావత్ సుప్తో నిశీధే పశ్యతి తావ త్తా వపి ద్వా పురుషౌ పరస్పరం
మన్త్రీయతః. త త్రౌక ఆహః— ‘భోః క ర్త, కిం త్వయాఽస్య గుప్తధన స్యాన్యో
ఽధికో వ్యయో నిత్తితో, యత్ సోమిలక స్యానేన భోజనం దత్తమ్? త దయం క్తం
త్వయా కృతమ్.’ స ఆహః— ‘భో కర్తన్, న మ మాత్ర దోషః. మయా పురుషస్య
లాభప్రాప్తి ర్దాతవ్యా. త త్పరిణతిః పున స్త్వదాయతా.’ ఇతి. అ థాసౌ యావ
దుత్తిష్ఠతి తావ ద్గుప్తధనౌ వినూచికయా భిద్యమానౌ రుజాభిభూతః క్షణం తిష్ఠతి.
తతో ద్వితీయేఽహ్ని త ద్దోషేణ కృతోపవాసః సంజాతః.

సోమిలకోఽపి ప్రభాతే తద్గృహం నిష్క్రమ్య మ్యోపభుక్తధన్యుహం గతః. తే
నాపి చాభ్యుత్థౌనాదినా సత్కృతో, విహితభోజనాచ్ఛాదన సమ్మాన, స్త నైవ్యం గృహే
భగ్యశయా మారుహ్య సుష్మాప. తత శ్చ నిశీధే యావత్ పశ్యతి తావ త్తా వేవ ద్వా

పురుషో మిత్రయతః. అథ తయో రేక ఆహః— 'భోః కర్త, అనేన సోమి
లక సోమపకారం కుర్వతా ప్రభూతో వ్యయః కృతః. తత్ కథయ, కథ మ సోమి
రకవిధి ర్భవిష్యతి? అనేన సర్వ మేత ద్వ్యవహారకగృహతో సమానీతమ్.' స ఆహః—
'భోః కర్త, మమ కృత్య మేతత్. పరిణతి స్వదాయతా.' ఇతి. అథ ప్రభాత
సమయే రాజపురుషో రాజప్రసాదజం విత్త మదాయ సమాయాత ఉపభుక్తధనాయ
సమర్పయామాన. త ద్వైప్వే సోమిలక భీష్మయామాన.— 'సంచయరహితోఽపి వర
మేష ఉపభుక్తధనః, నాసౌ కదర్యో గుప్తధనః. ఉక్తం చ,—

అగ్నిహోత్రఫలా వేదాః, శీలవిత్తఫలం శ్రుతం,
రతిపుత్రఫలా దారా, దత్తభుక్తఫలం ధనమ్.

153.

త ద్విధాతా మాం దత్తభుక్తధనం కరోతు. న కార్యం మే గుప్తధనేన.' తతః సోమి
లకో దత్తభుక్తధనః సంజాతః. అతోఽహం బ్రవీమి.— 'అథ సోమిపార్జనం కృత్వా' ఇతి.

త ద్భద్ర హిరణ్యక, ఏవం జ్ఞాత్వా ధనవిషయే సంతాపో న కార్యః. అథ
విద్యమాన మపి ధనం భోజ్యవస్థితయా త దవిద్యమానం మన్తవ్యమ్. ఉక్తం చ,—

గృహమధ్యనిఖితేన ధనేన ధనినో యది
భవామః కిం న తే నైవ ధనేన ధనినో వయమ్.

154.

తథా చ,— ఉపాజ్ఞితానా మగ్ధానాం త్యాగ ఏవ హి రక్షణమ్,
తడాగోదరసంస్థానాం పరివాహ ఇ వామృతామ్.

155.

దాతవ్యం భోక్తవ్యం ధనవిషయే, సంచయో న కర్తవ్యః,
ప శ్యేహ మధుకారాణాం సంచిత మర్గం హరన్త్యశ్యే.

156.

అన్య చ్చ,— దానం భోగో నాశ స్త్రీసో గతయో భవన్తి విత్తస్య,
యో న దదాతి న భుజ్తే తస్య తృతీయా గతి ర్భవతి.

157.

ఏవం జ్ఞాత్వా వివేకినా న శ్చిత్త్యం విత్తోపార్జనం కర్తవ్యమ్, యతో దుఃఖాయ తత్.
ఉక్తం చ,—

ధనాదికేషు విద్యస్తే యే ౭త్ర మూర్ఖాః సుఖాశయా
తప్తా గ్రీష్మేణ నేవస్తే శైత్యార్ధం తే చూతాశనమ్.

158.

సర్వాః పిబన్తి పవనం, న చ దుర్బలాస్తే;

శుష్కై స్తృణై ర్వనగజా బలిసౌ భవన్తి;

కన్దైః ఫలై ర్మునివరా గమయన్తి కాలం;

సంతోష ఏవ పురుషస్య పరం నిధానమ్.

159.

ప్రానాం యత్ సుఖం శాస్తవేతసామ్,

మత స్తద్దనలుబానా మిత శ్చేత శ్చ ధావతామ్? 160.

పీయూష మివ సంతోషం పిబతాం నిర్వృతిః పరా,
దుఃఖం నిరస్తరం పుంసా మసంతోషవతాం పునః. 161.

నిరోధాః శ్చేతసోఽక్షాణి నిరుద్ధా న్యఖిలా న్యపి,
ఆచ్ఛాదితే రవౌ మేఘై రాచ్ఛన్నాః స్యు ర్భస్తయః. 162.

వాఙ్మవిచ్ఛేదనం ప్రాహుః స్వాప్యం శాస్తా మహర్షయః,
వాఙ్మ నివర్తతే నాక్షైః పిపాసే వాగ్ని సేవనైః. 163.

అనిద్ద్య మపి నిద్దన్తి, మృవ స్త్యస్తుత్య ముచ్చక్తైః,
స్వాపతేయకృతే మర్త్యైః కిం కిం నామ న త్వర్వతే? 164.

ధ్వజం యస్య విత్తేహ, త స్యాఽపి న శుభావహా,
ప్రక్షాలనా ధి పద్మ-స్య దూరా దస్పర్శనం వరమ్. 165.

దాసేన తుల్యో నిధి రస్తి నాన్యో,
లోభా చ్చ నాన్యోఽస్తి రిభుః పృథివ్యామ్,
విభూషణం శీలసమం న చాన్యత్,
సంతోషతుల్యం ధన మస్తి నాన్యత్. 166.

దారీద్రస్య పరా మూర్తి ర్భాష్టా న ద్రవిణాల్పతా,
జరద్దవధనః శర్వ స్తథాఽపి పరమేశ్వరః. 167.

సకృత్ కన్తుకపాతేన పత త్యార్థః పత న్నపి,
తథా పతతి మూర్ఖ స్త మృత్పిష్టపతనం యథా. 168.

ఏవం జ్ఞాత్వా భద్ర, త్వయా సంతోషః కార్యః.

ఇతి మన్థరకవచన మాకర్ణ్య వాయస ఆహః—'భద్ర, మన్థరకో య దేవం వదతి
త త్వయా చిత్తే కర్తవ్యమ్. అథవా సా ధ్విద ముచ్యతే—

సులభాః పురుషా రాజకౌ సతతం ప్రియవాదినః,
అప్రియస్య చ పథ్యస్య వక్తా శ్రోతా చ దుర్లభః. 169.

అప్రియా ణ్యసి పథ్యాని యే వదన్తి నృణా మిహ
త ఏవ సుహృదః ప్రోక్తా అన్యే స్యు ర్నామధారకాః.' 170.

అ ధైవం జల్పతాం తేహం చిత్రాక్షో నామ హరిణో బుబ్ధకత్రాసిత స్తస్మి స్నేహ
సరసి ప్రవిప్లవః. అ థాయాన్తం ససంభ్రమ మవలోక్య లఘుపతనకో వృక్ష మారూఢః.
హిరణ్యకో నికటన ర్తినం శర స్తమ్భం ప్రవిప్లవః. మన్థరకః సలిలాశయ మాస్థితః. అథ

అఘపతనకో మృగం సమ్యక్ పరిజ్ఞాయ మన్థరక మువాచ — ‘ఏ హ్యేహి సఖే మన్థరక, మృగోఽయం తృషారోఽత్ర సమాయాతః సరసి ప్రవిప్లః. తస్య శబ్దో ఽయం న మానుషసంభవః.’ ఇతి. త చ్చుత్వా మన్థరకో దేశకాలాచిత మాహ:— ‘భో అఘపతనక, యథాఽయం మృగో దృశ్యతే, ప్రభూత ముచ్చాస్వస ముద్వహ స్తు ద్భ్రాన్త దృష్ట్యా పృష్ఠతోఽవలూకయతి, త స్మ తృషార్త ఏషః, నూనం లుభకత్రాసితః. తజ్జ్ఞాయతా మస్య పృష్ఠే లుభకా ఆగచ్ఛన్తి న వా, ఇతి. ఉక్తం చ,—

భయత్రస్తో నరః శ్వాసం ప్రభూతం కురుతే ముహుః

దిశోఽవలూకయ త్యేవ, న స్వాస్థ్యం వ్రజతి క్వచిత్.’

171.

త చ్చుత్వా చిత్రాణ్ణ ఆహ:— ‘భో మన్థరక, జ్ఞాతం త్వయా సమ్యజ్ఞే త్రాసకారణమ్. అహం లుభకశరప్రహారా దుద్ధారితః కృచ్ఛే జాత్ర సమాయాతః. మమ యూథం తై ర్లుభక్తై ర్వాస్థపాదితం భవిష్యతి. త చ్చరణాగతస్య మే దర్శయ కింఞ్చి దగమ్య స్థానం లుభకానామ్.’ త దాకర్ణ్య మన్థరక ఆహ: — ‘భో చిత్రాణ్ణ, శ్రూయతాం నీతిశాస్త్రమ్.—

ద్వా వృషాయా విహ ప్రోక్తా విముక్తా శత్రుదర్శనే,

హస్తయో శ్చాలనా దేశో, ద్వితీయః పాదవేగజః.

172.

త ద్గమ్యతాం శీఘ్రం సుఖునం వనమ్, యవ ద ద్యాఽపి నాగచ్ఛన్తి తే దురాత్మానో లుభకాః.’ అత్రాన్తరే అఘపతనకః సత్వర మభ్యుపే త్యోవాచ.— ‘భో మన్థరక, గతా స్తే లుభకాః స్వగృహోన్ముఖాః ప్రదురమాంసపిష్టధారిణాః. త చ్చిత్రాణ్ణ త్వం విస్రభ్యో వనా ద్భూమి ర్భవ.’ తత స్తే చత్వారోఽపి మిత్రభావ ముశ్రితా స్తస్మిన్ సరసి మధ్యాహ్న సమయే వృక్షచ్ఛాయాయా అధస్తాత్ సుభాషితగోష్ఠీసుఖ మనుభవంతః సుఖేన కాలం నయన్తి. అథవా యుక్త మేత దుచ్యతే.—

సుభాషిత రసాస్వాద బద్ధ రోమాఞ్చ కఞ్చికాః

వినాఽపి గంగమం శ్రీజాం సుధియః సుఖ మాసతే.

173.

సుభాషితమయద్రవ్య సంగ్రహం న కరోతి యః

స తు ప్రస్తావయజ్ఞేషు కాం ప్రదాస్యతి దక్షిణామ్?

174.

తథా చ,— సక్ప దుక్తం న గృహీతి, స్వయం వా న కరోతి యః,

యస్య సంపుటికా నాస్తి, కుత స్తస్య సుభాషితమ్?

175.

అ తైకస్మి న్న హని గోష్ఠీసమయే చిత్రాణ్ణో నాయాతః. అథ తే వ్యాకులీ భూతాః పరస్పరం జలితు మారభ్యాః.— ‘అహో ! కి మద్య సుహృ న్న సమాయాతః? కిం సింహాదిభిః క్వాపి వ్యాపాదితః? ఉత లుభకైః? అథవా అనలే ప్రపతితో? గర్తా

విషమే వా నవత్పణతాల్యాత్? ఇతి. అథవా సా ధ్వద ముచ్చతే.—

స్వగృహోద్యానగతేఽపి స్నిగ్ధైః పాపం విశబ్ద్యతే మోహాత్;

కిము దృష్టబహ్వపాయప్రతిభయకాంతారమధ్యస్థే. 176.

అథ మన్థరణో వాయస మాహ:— ‘భో లఘుపతనక, అహం హిరణ్యక శ్చ తావ ద్వాస వ ప్యశక్తా త స్యాన్వేషణం కర్తుం మన్దగతిత్వాత్. త ద్గత్వా త్వ మరణ్యం శోధయ, యది కృత్రచి త్తం జీవంతం పశ్యసి.’ ఇతి. త దాకర్ష్య లఘుపతనకో నాలిదూరే యావ ద్గచ్ఛతి, తావత్ పల్పతీరే చిత్రాజ్ఞః కూటపాశనియన్త్రిత స్తిత్యతి. తం దృష్ట్వా శోక వ్యాకులతమనా స్త మవోచత్.— ‘భద్ర, కి మిదమ్.’ చిత్రాజ్ఞోఽపి వాయస మవ లోక్య వికేషేణ దుఃఖితమనా బధూవ. అథవా యుక్త మేతత్.

అపి మన్దత్వ మాపన్నా నప్తో వా పీర్వదర్శనాత్

ప్రాయేణ ప్రాణినాం భూయో దుఃఖావేగోఽధికో భవేత్. 177.

తత్ శ్చ బాహ్యవసానే చిత్రాజ్ఞో లఘుపతనక మాహ:— “భో మిత్రీ, సంజాతో ఽయం తావ న్తమ మృత్యుః. త ద్యుక్తం సంపన్నం, య ద్భవతా సహ మే దర్శనం సంజాతమ్. ఉ క్తం చ,—

ప్రాణాత్యయే సముత్పన్నే యది స్యా న్నిత్యీదర్శనం,

త ద్వాభ్యాం సుఖదం పశ్చా జ్జీవతోఽపి మృతస్య చ. 178.

తత్ తు న్తవ్యం య న్తయా ప్రణయాత్ సుభాషితగోష్ఠీ ప్సభిహితమ్. తథా హిరణ్యక మన్థరణౌ మమ చాక్యా ద్వాచ్యౌ.—

అజ్ఞానాజ్ఞానతో వాపి దురుక్తం య దుదాహృతం

తత్ తు న్తవ్యం యువాభ్యాం మే కృత్వా ప్రీతిపరం మనః.” 179.

త చ్ఛ్చిత్వా లఘుపతనక ఆహ:— ‘భద్ర, న భేతవ్య మస్వద్విశ్లే ర్నిత్యై ర్విద్యమానైః. యావ దహం ద్రుతతరం హిరణ్యకం గృహీత్వాఽఽగచ్ఛామి. అపరం యే సత్పురుషా భవన్తి, తే వ్యసనే న వ్యాకులత్వ ముపయాన్తి. ఉ క్తం చ,—

సంపది యస్య న హన్తో, విపది విషాదో, రణే చ భీరుత్వమ్,

తం భవనశ్రయతిలకం జనయతి జననీ సుతం విరలమ్.’ 180.

ఏవ ముక్త్యా లఘుపతనక ప్చిత్రాజ్ఞ మాశ్వాస్య యత్ర హిరణ్యకమన్థరణౌ త్రిత స్తత్ర గత్వా సర్వం చిత్రాజ్ఞపాశపతనం కథితవాన్. హిరణ్యకం చ చిత్రాజ్ఞపాశ మోక్షణం ప్రతి కృతనిశ్చయం పృష్ఠ మాగోష్య భూయోఽపి సత్వరం చిత్రాజ్ఞ సమాపే గతః. సోఽపి మూషక మవలోక్య కింఛి జీవితాశయా సంస్లిష్ఠ ఆహ:—

‘అపన్నాశాయ విబుధైః కర్తవ్యాః సుహృదోఽమలాః,

త్యాపదం కశ్చి ద్యోఽత్ర మి త్త్రోవివర్జితః.

181.

హిరణ్యక ఆహా:— ‘భద్ర, త్వం తావ న్నీతిశాస్త్రస్థో దక్షమతిః. తత్ కథ మత్ర కూటపాశే పతితః?’ స ఆహా:— ‘భోః, న కాలోఽయం వివాదస్య. త న్న యావత్ స పాపాత్మా లబ్ధకః సమభ్యేతి తావ ద్ద్రుతతరం కర్త యేమం మత్పాదపాశమ్.’ త దాకర్ణ్య విహ స్యాహ హిరణ్యకః— ‘కిం మ య్యపి సమాయాతే లబ్ధకా ద్విభేషి? తతః శాస్త్రం ప్రతి మహతి మే విరక్తిః సంపన్నా, యద్భవద్విధా అపి నీతిశాస్త్ర విద ఏనా మవస్థాం ప్రాప్నువన్తి. తేన త్వాం పృచ్ఛామి.’ స ఆహా:— ‘భద్ర కర్తవ్యా బుద్ధిరపి హన్యతే. ఉక్తం చ,—

కృతాన్తపాశబధానాం దైవోపహతచేతసామ్

బుద్ధయః కుబ్జగామిన్యో భవన్తి మహతా మపి.

182.

విధాత్రా రచితా యా సా లలాటేఽక్షరమాలికా

న తాం మార్జయితుం శక్తాః స్వబుద్ధ్యాఽప్యతిపణ్డితాః.’

183.

ఏవం తయోః ప్రవదతోః సుహృద్వ్యసనసంత ప్రహృదయో మన్థరకః శనైః శనైః స్తం ప్రదేశ మాజగామ. తం దృష్ట్వా లఘుపతనకో హిరణ్యక మాహా:— ‘అహో! న శోభన మాపతితమ్.’ హిరణ్యక ఆహా:— ‘కిం స లబ్ధకః సమాయాతి?’ స ఆహా:— ‘అస్తాం తావ ల్లబ్ధకవార్తా. ఏష మన్థరకః సమాగచ్ఛతి. త దనీతి రనుష్ఠితాఽనేన, యతో వయ మ ప్యస్య కారణా న్నూనం వ్యాపాదనం యాస్యామో, యది స పాపాత్మా లబ్ధకః సమాగమిష్యతి. త దహం తావత్ ఖ ముత్పలిష్యామి. త్వం పున ద్విలం ప్రవి శ్యాత్తానం రక్షయిష్యసి. చిత్రాక్షోఽపి వేగేన దిగన్తరం యాస్యతి. ఏష పున ర్జల చరః స్థలే కథం భవిష్య తీతి వ్యాకులోఽస్మి.’ అత్రాన్తరే ప్రాప్తోఽయం మన్థరకః. హిరణ్యక ఆహా:— ‘భద్ర, న యుక్త మనుష్ఠితం భవతా, య దత్ర సమాయాతః. త ద్భూయోఽపి ద్రుతతరం గమ్యతామ్, యావ దసా లబ్ధకో న సమాయాతి.’ మన్థ రక ఆహా:— ‘భద్ర, కిం కరోమి? న శక్నోమి తత్రస్థో మి త్త్రోవ్యసనాన్ని దాహం సోఘమ్. తే నాహ మ త్రాగతః. అథవా సా ధ్విద ముచ్యతే.—

దయితజనవిప్రయోగో విత్తవియోగ శ్చ కేన సహ్యః శుభః,

యది సుమహాపథకలోపి వయస్యజనసంకమో న స్యాత్?’

184.

వరం ప్రాణపరిత్యాగో, న వియోగో భవాద్భుజైః,

ప్రాణా జన్తాన్తరే భూయో, న భవన్తి భవద్విధాః.’

185.

ఏవం తస్య ప్రవదత ఆకర్ణ్యపూరితశరాసమో లబ్ధకోఽప్యపాగతః. తం దృష్ట్వా

మూషకేణ తస్య స్నాయుపాశ స్తత్త్వజాత్ ఖడ్గితః. అత్రాస్తరే చిత్రాజ్ఞః సత్వరం పృష్ట మవలోకయత్ ప్రధావితః. లఘుపతనతో వృక్ష మారూఢః. హిరణ్యక శ్చ సమీప వర్తి బిలం ప్రవిష్టః. అథాసౌ లుభతో మృగగమనా ద్విషణ్ణనదసో వృథాశ్రమ స్తం మన్థరకం మన్దం మన్దం స్థలమధ్యే గచ్ఛంతం దృష్టవాన్, అచింతయ చ్చ. — 'య ద్యపి కురన్తో ధాత్రాఽపహృత స్తథాఽప్యయం కూర్త ఆహారార్థం సంపాదితః. త దద్యా స్యామిషేణ మే కుటుమ్భ స్యాహరనిర్వృత్తి ర్భవిష్యతి.' ఏకం విచింత్య తం దరైభిః సంచాద్య ధనుషి సమారోప్య స్కంధే కృత్వా గృహం ప్రతి ప్రసీతః.

అత్రాస్తరే తం నీయమాన మవలోక్య హిరణ్యకో దుఃఖాశులః పర్యదేవయత్. —
“కష్టం భోః! కష్ట మాపతితమ్!

ఏకస్య దుఃఖస్య న యావ దస్తం గచ్ఛా మ్యహం పార మివార్ణవస్య,
తావ ద్దివ్యతీయం సముపస్థితం మే, ఛిద్రే వ్యవస్థా బహులీభవన్తి. 186.
యావ దస్థలితం తావత్ సుఖం యాతి సమే పథి,
స్థలితే చ సముత్పన్నే, విషమం చ పదే పదే. 187.

య స్సమ్రం సరలం చాపి య చ్చాపత్న న సీదతి
ధను ర్మిత్రిం కలత్రిం చ దుర్లభం శుద్ధవంశజమ్. 188.
న మాతరి, న దారేషా, న సోదర్యే, న చాత్మజే,
విప్రమృగ స్తాదృశః పుంసాం, యాదృ గ్మిత్రి నీర స్తరే. 189.

యది తావత్ కృతాస్తేన మే ధననాశో విహిత, స్త స్తాగ్రాస్తస్య మే విశ్రామభూతం
మిత్రిం కస్తా దపహృతమ్? అపర మపి మిత్రిం పరం మన్థరకసమం న స్యాత్.
ఉక్తం చ,—

అసంపత్తౌ పరో లాభో, గుహ్యస్య కథనం తథా,
ఆపద్విమోక్షణం చైవ, మిత్రి వైరేతత్ ఫలత్రయమ్. 190.

త దస్య పశ్చా న్నాన్యః సుహృష్టే. తత్ కిం మ మోప ర్యనవరతం వ్యసనశరై
ర్వర్షతి హస్త విధిః. యత ఆదౌ తావ ద్విత్తనాశః, తతః పరివారభ్రంశః, తతో దేశ
త్యాగః, తతో మిత్రివియోగ ఇతి. అథవా స్వరూప మేతత్ సర్వేషా మేవ జన్మానాం
జీవితధర్మస్య. ఉక్తం చ,—

కాయః సన్నిహితాపాయః, సంపదః క్షణభిక్షురాః,
సమాగమాః సాపగమాః, సర్వేషా మేవ దేహినామ్. 191.

తథా చ,— క్షుతే ప్రహారా నిపత స్త్యభీక్షు, మన్న క్షయే దీవ్యతి జాతరాగ్నిః,
ఆపత్సు వైరాణి సముల్లసన్తి, ఛిద్రే వ్యవస్థా బహులీభవన్తి. 192.

అహో సా ధూక్తం కే నాపి.—

ప్రాప్తే భయే పరిత్రాణం, ప్రీతివిప్రమృభాజనం,
కేన రత్న మిదం సృష్టం మిత్త్రీ మి త్యక్షరద్వయమ్. 193.

ఆ త్రాస్తరే చాక్రస్థపరా చిత్రాజ్జలఘుపతనకా త త్రైవ సమాయాతా. అథ
హిరణ్యక ఆహా:— ‘అహో! కిం వృథా ప్రలపితేన? త ద్యావ దేవ మన్థరకో దృష్టి
గోచరా న్న నీయతే, తావ దస్య మోక్షోపాయ స్థిర్యతామ్.’ ఇతి. ఉక్తం చ,—

‘వ్యసనం ప్రాప్య యో మోహాత్ కేవలం పరిదేవయేత్,
క్రస్థనం వర్షయ త్రేవ, త స్యాస్తం నాధిగచ్ఛతి. 194.

కేవలం వ్యసన స్యాక్తం భేషజం నయపణ్డితైః
త స్యాచ్ఛేదసమారమ్భా విషాదపరివర్జనమ్. 195.

అస్య చ్చ,— అతీతలాభస్య సురక్షణార్థం,
భవిష్యలాభస్య చ సజ్జమాధ్యక్షమ్,
ఆపత్ప్రీపన్నస్య చ మోక్షణార్థం,
యస్తస్త్రితేన సా పరమా హి మన్త్రీ:’ 196.

త చ్చుత్వా వాయస ఆహా:— ‘భోః, య ద్యేవం తత్ క్రియతాం మద్వచః. ఏష
చిత్రాక్లోఽస్య మాగ్నే గత్వా కిఞ్చిత్ పల్వల మాసాద్య తస్య తీరే నిశ్చేతనూ
భూత్వా పతతు. అహ మ ప్యస్య శిరసి సమారుహ్య మద్వైశ్చిల్లప్రహరైః శిర ఉల్లేఖ
యిష్యామి, యే నాసౌ దుష్టలబ్ధకోఽముం మృతం మత్వా మమ చిల్లప్రహరణప్రత్య
యేన మన్థరకం భూమా క్షిప్త్వా మృగార్థం పరిధావిష్యతి. ఆ త్రాస్తరే త్వయా దర్శ
మయాని పాశాని ఖడ్గనీయాని, యే నాసౌ మన్థరకో ద్రుతతరం పల్వలం ప్రవిశతి.’
చిత్రాజ్ఞ ఆహా:— “భోః, భద్రోఽయం త్వయా దృష్టో మన్త్రీః. నూనం మన్థరకో
ఽయం ముక్తో మన్తవ్యః.’ ఉక్తం చ,—

‘సిద్ధం వా యది వాఽసిద్ధం చిత్తోత్సాహో నివేదయేత్
ప్రథమం సర్వజన్తానాం, తత్ ప్రాజ్ఞో వేత్తి నేతరః.’ 197.

త దేవం క్రియతామ్.” ఇతి.

తథాఽనుష్ఠితే స లుభక స్త త్రైవ మార్గాసన్నపల్వలతీరస్థం చిత్రాజ్ఞం వాయస
సనాథ మపశ్యత్. తం దృష్ట్వా హర్షితమనా వ్యధిస్తయత్.— ‘నూనం పాశబద్ధన
వేదనయా వరాకోఽయం మృగః సావశేషజీవితః పాశం త్రోటయిత్వా కథమ వ్యేత
ద్వనాస్తరం యావత్ ప్రవిష్ట స్తావన్నృతః. త ద్వశ్యోఽయం మే కచ్ఛపః సుయన్త్రి
తత్వాత్. త దేన మసి తావ ద్దృష్టోమి.’ ఇ త్యవధార్య కచ్ఛపం భూతలే ప్రక్షిప్య

శ్రీ

కాకోలూకీయమ్.

అ ధేద మారభ్యతే కాకోలూకీయం నామ తృతీయం తస్మిన్. య స్యాయ
మాద్యః స్తోకః.—

న విశ్వసేత్ పూర్వవిరోధితస్య శత్రో శ్చ మిత్రోత్ప ముపాగతస్య,
దద్ధాం గుహం పశ్యత ఘోరపూర్ణాం కాకప్రణీతేన హతాశనేన. 1.

త ద్యథాఽనుశ్రూయతే.—అస్తి దాక్షిణాత్యే జనపదే మహిలారోష్యం నామ
నగరమ్. తస్య సమీపస్థోఽనేకశాఖాసనాథో ఽతిఘనతరప త్రిచ్చమ్నో న్యగ్రోధ
పాదపోఽస్తి. తత్ర చ మేఘవర్ణో నామ వాయుసరాజోఽనేకకాకపరివారః ప్రతి
వసతి. స తత్ర విహితదుర్గరచనః సపరిజనః కాలం నయతి తథాఽస్మోఽరి
మర్దనో నామోలూకరాజోఽసంఖ్యోలూకపరివారో గిరిగుహోద్భుతాశ్రయః ప్రతివసతి
స్త. స చ రాత్రా వశ్యేత్య స దైవ తస్య న్యగ్రోధస్య సమంతాత్ పరిభ్రమతి. అ థో
లూకరాజః పూర్వవిరోధవశా ద్యం కంచి ద్వాదశం సమాసాదయతి తం వ్యాపాద్య
గచ్ఛతి. ఏవం నిత్యాభిగమనా చ్ఛనైః శనైస్త స్మగ్రోధపాదపదుర్గం తేన సమంతా
న్నిర్వాయసం కృతమ్. అథవా భవ త్యేవమ్. ఉక్తం చ,—

య ఉపేక్షేత శత్రుం స్వం ప్రసరంతం యద్భచ్చయా
రోగం చాలస్యసంయుక్తం స శనై స్తేన హన్యతే. 2.

తథా చ,— జాతమాత్రం న యః శత్రుం వ్యాధిం చ ప్రశమం నయేత్
అతిపుష్కలాయశ్తోఽపి స పశ్యాత్ తేన హన్యతే. 3.

అథా ఽన్యేద్యః స వాయుసరాజో సర్వా న్వాద్యససచివా నాహూయ ప్రో
వాచ.— ‘భోః, ఉత్క్రూట స్థావ దస్థాకం శత్రు రుద్యమసంపన్న శ్చ, కాలవశా నిత్య
మేవ నిశాగమే సమే త్యాస్తత్పక్షకదనం కరోతి. తత్ కథ మస్య ప్రతివిధానమ్.
వయం తావ ద్రాత్రా న పశ్యామః, న చ తస్య దివా దుర్గం విజానీమః, యేన గత్వా
ప్రహరామః. త దత్ర విషయే కిం యుజ్యతే సంధి విగ్రహ యా నాసన సంశ్రయ
ద్వైధీభావానా మేకతమస్య క్రియమాణస్య? త ద్విచార్య శీఘ్రం కథయన్తు భవన్తః.’
అథ తే ప్రోచుః.—‘యుక్త మభిహితం దేవేన య దేవ ప్రశ్నః కృతః. ఉక్తం చ,—

అప్పట్టే నాపి వ క్తవ్యం సచివే నాత్ర కింఞ్చన,
 పృష్టేన తు ఋతం పథ్యం వాచ్యం చ ప్రియ మప్రియమ్.
 యో న పృష్టో హితం బ్రూతే పరిణామే సుఖావహం
 సుమన్త్రీ ప్రియవక్తా చ కేవలం స రిపుః స్పృతః. 5.
 తస్మా దేకాన్త మాసాద్య కార్యో మన్త్రో మహీపతేః
 యేన తస్య వయం కుర్తో నిర్ణయం కారణం తథా.' 6.

అథ స మేఘవన్తో ౭ న్వయాగతాః ఉజ్జీవి సంజీ వ్యసుజీవి ప్రజీవి చిరంజీవి
 నామ్నః పంచ సచివాః ప్రత్యేకం ప్రప్తౌ మారభ్యః. త త్రైతేషా మాదౌ తావ దుజ్జీ
 వినం పృప్తవాః.— 'భద్ర, ఏవం స్థితే కిం మన్యతే భవాన్?'

స ఆహః—“రాజన్, బలవతా సహ విగ్రహో న కార్యః. యథా స బలవాన్
 కాలప్రహర్తా చ.— ఉక్తం చ యతః.—

బలీయసే ప్రణమతాం కాలే ప్రహరతా మపి
 సంపదో నాపగచ్ఛన్తి ప్రతిప మివ నిమ్న గాః. 7.

తథా చ,— సంత్యాజ్యో ధార్మిక శ్చార్యో భ్రాతృసంఘాతవాన్ బలీ
 అనేకవిజయా చైవ; సంధేయః స రిపు ర్భవేత్. 8.

సంధిః కార్యో ౭ ప్యనార్యేణ విజ్ఞాయ ప్రాణసంశయం,
 ప్రాణైః సంరక్షితైః సర్వం యతో భవతి రక్షితమ్. 9.

యే నానేకయుద్ధవిజయా స తేన విశేషాత్ సంధానీయః. ఉక్తం చ,—

అనేకయుద్ధవిజయా సంధానం యస్య గచ్ఛతి
 త త్పృథ్వాణే త స్యాశు వశం గచ్ఛ స్త్యరాతయః. 10.

సంధి మిచ్ఛేత్ సమే నాపి, సందిగ్ధో విజయో యుధి;
 న హి సాంశయికం కుర్యా ది క్షుణ్ణవాచ బృహస్పతిః. 11.

సందిగ్ధో విజయో యుద్ధే జనానా మిహ యుద్ధ్యతామ్,
 ఉపాయత్రితయా దూర్ధ్వం తస్మా ద్యుద్ధం సమాచరేత్. 12.

అసందధానా మానా ద్యః సమే నాపి హతో భృశమ్
 ఆమకుమ్భ ఇ వాన్యేన కరో త్యుధయసంక్షయమ్. 13.

సమం శక్తిమతా యుద్ధ మశక్తస్య హి మృత్యుః,
 దృఢత్ కుమ్భం యథా భిత్త్వా తథా తివతి శక్తిమాన్. 14.

అన్యచ్ఛ— భూమి ర్నిత్రం హిరణ్యం వా విగ్రహస్య ఫలత్రయమ్,
 నా స్త్యేక మపి య ద్యేషాం విగ్రహం న సమాచరేత్. 15.

ఖన న్నాఖుబిలం సింహః పాషాణశకలాశులం

ప్రాప్నోతి నఖభక్తం వా, ఫలం వా మూషకో భవేత్. 16.

తస్మా న్న స్యాత్ ఫలం యత్ర, దుష్టం యుద్ధం తు కేవలం,
న తత్ స్వయం సముత్పాద్యం, కర్తవ్యం న కథంచన. 17.

బలీయసా సమాక్రాంతో వైతసీం వృత్తి మాచరేత్
వాఙ్మ న్న భ్రంశీం లక్ష్మీం, న భౌజగ్గీం కదాచన. 18.

కుర్వ న్ని వైతసీం వృత్తిం ప్రాప్నోతి మహతీం శ్రియమ్,
భుజ్యవృత్తి మాపన్నో వధ మర్హతి కేవలమ్. 19.

కార్తం సంకోచ మాస్థాయ ప్రహారా నపి మర్షయేత్
కాలే, కాలే చ మతిమా నుత్తిష్ఠేత్ కృష్ణసర్పవత్. 20.

ఆగతం విగ్రహం మత్వా సుసామ్నా ప్రశమం నయేత్,
విజయస్య హ్యనిత్యత్వా ద్రభసం చ సముత్స్పృశేత్. 21.

తథా చ,— బలినా సహ యోధవ్య మితి నాస్తి నిదర్శనమ్,
ప్రతివాతం న హి ఘనః కదాచి దుపసర్పతి.” 22.

ఏన ముజ్జీవీ సామమన్త్రం సంధికారం క్షప్తవాక్.

అథ త చ్చుత్వా సంజీవిన మాహః— ‘భద్ర, త వాభిప్రాయ మపి శ్రోతు
మిచ్ఛామి.’ స ఆహః—“దేవ, న మ మైతత్ ప్రతిభాతి, య చ్చత్రుణా సహ సంధిః
క్రియతే. ఉక్తం చ యతః.—

శత్రుణా న హి సందధ్యాత్ సుస్థిప్తే నాపి సంధినా,
సుతప్త మపి పానీయం శమయ త్యేవ పావకమ్. 23.

అపరం చ స క్రూరోఽత్యంతలుభో ధర్మరహితః. త త్వయా విశేషా న్న సంధేయః.
ఉక్తం చ యతః.—

సత్యధర్మ విహీనేన న సందధ్యాత్ కథంచన,
సుసంధితోఽప్యసాధుత్వా దవిరా ద్యాతి విక్రియామ్. 24.

తస్మా త్తేన సహ యోధవ్య మితి మే మతిః. ఉక్తం చ యతః.—

క్రూరో లుభోఽలసోఽసత్యః ప్రమాదీ భీరు రస్థిరః
మూఢో వృద్ధావమన్తా చ సుఖోచ్ఛేదోఽభ వే ద్రిపుః. 25.

అపరం తేన పరాభూతా వయమ్. త ద్యది సంధానకీర్తనం కరిష్యామః, స భూయో
ఽత్యంతం కోపం కరిష్యతి. ఉక్తం చ,—

చతుర్థోపాయసాధ్యే తు రిసా సాన్త్య మపక్రియా,
స్వేద్య మామజ్జ్వలం ప్రాప్తః కోఽమృతా పరిషిచ్ఛతి? 26.

సామవాదాః సకోపస్య శత్రోః ప్రత్యుత దీపకాః,
ప్రతప్త స్తేవ సహసా సర్పిష స్తోయబిద్దవః.

27.

య దే వైష వదతి రిపు ర్భలవా నితి, త ద ప్యకారణమ్. ఉక్తం చ యతః,—

ఉత్సహశక్తిసంపన్నో హన్యా చ్ఛత్రుం లఘు ర్ద్రుహమ్,
యథా కణ్ఠీరవో నాగే సుసామ్రాజ్యం ప్రపద్యతే.

28.

మాయయా శత్రవో వధ్యా అవధ్యాః స్యు ర్భలేన యే,
యథా స్త్రీరూప మాస్థాయ హతో భీమేన కీచకః.

29.

తథా చ,

మృత్యో రి వోగ్రదణ్డస్య రాజ్ఞో యాన్తి వశం ద్విషః,
శష్పతుల్యం హి మన్యస్తే దయాలుం రిపవో నృపమ్.

30.

ప్రయాలి శమనం యస్య తేజ స్తేజస్వితేజసా,

వృథా జాతేన కిం తేన మాతు ర్శావనహారిణా?

31.

యా లక్ష్మీ ర్నానులిప్తాస్తీ వైరిశోణితకుంజుమైః

కాంతాఽపి మనఃః ప్రీతిం న సా ధత్తే మనస్వినామ్.

32.

రిపురక్తేన సంసిక్తా తత్ స్త్రీనేత్రామ్ముఖి స్తథా

న భూమి ర్యస్య భూపస్య, కా క్లాఘా తస్య జీవనే?

33.

ఏవం సంజీవీ విగ్రహమన్త్రం విజ్ఞాపయామాసు.

అథ త చ్ఛృత్వాఽనుజీవిన మపుచ్ఛత్.— ‘భద్ర, త్వ మపి స్వాభిప్రాయం నివేదయ.’ సోఽబ్రవీత్.— “దేవ, దుష్టః స బలాధికో నిర్తర్యాద శ్చ. త త్తేన సహ సంధివిగ్రహచా న యుక్తా. కేవలం యాన మర్హం స్యాత్. ఉక్తం చ,—

బలోత్కృతేన దుష్టేన మర్యాదారహితేన చ

న సంధి, ర్విగ్రహో నైవ, వినా యానం, ప్రశస్యతే.

34.

ద్విధాకారం భవే ద్యానం; భయత్రస్త పలాయనమ్

ఏక, మన్య జిగీషా శ్చ; యాత్రాలక్షణ ముచ్యతే.

35.

కార్తికే వాథ చైత్రే వా విజిగీషాః ప్రశస్యతే

యాన ముత్సృష్టపీర్యస్య శత్రుదేశే, న చాన్యదా.

36.

అవస్కుప్తప్రదానస్య సర్వే కాలాః ప్రకీర్తితాః

వ్యసనే వర్తమానస్య శత్రో భీద్రాన్వితస్య చ.

37.

స్వస్థానం సుదృఢం కృత్వా శూరై శ్చైవైర్వహాబలైః

పరదేశం తతో గచ్ఛేత్ ప్రణిధివ్యాప్త మగ్రతః.

38.

అజ్ఞాతవివధాసారతోయసస్యో వ్రజేత్తు యః

పరరాష్ట్రం స మో భూయః స్వరాష్ట్ర మధిగచ్ఛతి.

39.

త త్తే యుక్తం కర్తు మపసరణమ్. అన్య చ్చ,—

న విగ్రహం న సంధానం బలినా తేన పాపినా,
కార్యలాభ మపే జ్యేష్ఠపసరణం క్రియతే బుద్ధైః.

40.

ఉ క్తం చ యతః,—

య దపసరతి మేషః కారణం తత్ ప్రహర్తం,
మృగపతి రపి కోపాత్ సంకుచ త్యుత్పత్తిష్ఠాః,
హృదయవిహితవైరా గూఢమన్తోపచారాః
కి మపి విగణయన్తో బుద్ధిమన్తః సహన్తే.

41.

అన్యచ్చ,—

బలవన్తం రిపుం దృష్ట్వా దేశత్యాగం కరోతి యః
యుధిష్ఠిర ఇ వాహ్నీతి పున ర్జీవక్ స మేదినీమ్.
యుధ్యతేఽహంకృతిం కృత్వా దుర్బలా యో బలీయసా
స తస్య వాఙ్మితం మర్యా దాత్తన శ్చ కులక్షయమ్.

42.

43.

త ద్బలవతాఽభియుక్త స్యాపసరణసమయోఽయం న సంధే ర్విగ్రహస్య చ." ఏవ మనుజీవిమన్తోఽపసరణస్య.

అథ తస్య వాక్యం సమాకర్ణ్య ప్రజీవిన మాహః— 'భద్ర, త్వ మ ప్యాత్మ సౌ
ఽభిప్రాయం వద.' సాఽబ్రవీత్.— "దేవ, మమ సంధివిగ్రహయానాని త్రి ణ్యపి న
ప్రతిభాన్తి. విశేషతః శ్చాసనం ప్రతిభాన్తి. ఉక్తం చ యతః.—

నక్రః స్వస్థాన మాసాద్య గజేంద్రో మపి కర్షతి,
స ఏవ ప్రచ్యుతః స్థానా చ్ఛనాఽపి పరిభూయతే.

44.

అన్యచ్చ,—

అభియుక్తో బలవతా దుగ్ధే తిష్ఠేత్ ప్రయత్నవాక్,
తత్రోః కుప్యదాహ్వనం ప్రకుర్వీ తాత్తముక్తయే.

45.

యో రిపో రాగమం శ్రుత్వా భయసంత్రస్తమానసః
స్వస్థానం సంత్యజే తత్ర న స భూయో వసే న్దురః.

46.

దంష్ట్రావिरహితః సరోష మదహీనో యథా గజః
స్థానహీన స్తథా రాజా గమ్యః స్వాత్ సర్వజన్తుషు.

47.

నిజస్థానస్థితోఽప్యేకః శతం యోధుం సహే న్దురః
శక్తానా మపి శత్రూణాం, తస్మాత్ స్థానం న సంత్యజేత్.

48.

తస్మాద్దుగ్ధం దృఢం కృత్వా కుభటాసారసంయుతం,
ప్రాకారపరిభాయుక్తం, శస్త్రాదిభి రలంకృతం,

49.

తిష్ఠ మధ్యగతో నిత్యం యుద్ధాయ కృతనిశ్చయః;
జీవక్ సంప్రాప్స్యసి త్వేదం మృతో వా స్వర్గ మేచ్ఛసి.

50.

- అన్యచ్ఛః. బలినాఽపి న బధ్యస్తే లఘవోఽప్యేకసంశ్రయాః
విపత్తేజాఽపి, మరుతా యతైకస్థానవీరుధః. 51.
మహా న ప్యేకజ్ఞో వృక్షో బలవాక్ సుప్రతిష్ఠితః
ప్రసహ్య ఇవ వాతేన శశ్యో ధగ్గయితుం యతః. 52.
అథ యే సంహతా వృక్షాః సర్వతః సుప్రతిష్ఠితాః
న తే శీఘ్రేణ వాతేన హన్యంతే హ్యేకసంశ్రయాత్. 53.
ఏవం మనుష్య మేకం చ శౌర్యే జాఽపి సమన్వితం
శక్యం ద్విషమైర్మౌ మన్యస్తే, హింసన్తి చ తతః పరమ్." 54.

ఏవం ప్రజీవిమన్త్యః. ఇద మౌసనసంజ్ఞకమ్.

ఏతత్ సమాకర్ణ్య చిరంజీవినం ప్రాహ. — 'భద్ర, త్వ మపి స్వాభిప్రాయం వద.' సోఽబ్రవీత్. — "దేవ, మధ్యక్ష్యమధ్యే మమ సంశ్రయః సమ్యక్ ప్రతిభాతి. త త్త స్యానుమానం కార్యమ్. ఉక్తం చ, —

- అసహాయః సమగోఽపి తేజస్వీ కిం కరిష్యతి?
నిర్వాతే జ్వలితో వహ్నిః స్వయ మేవ ప్రశామ్యతి. 55.
సంగతిః శ్రేయసీ పుంసాం, స్వపత్నే చ విశేషతః,
తుష్టై రపి పరిభ్రష్టా న ప్రరోహన్తి తన్మూలాః. 56.

త ద త్రైవ స్థితేన త్వయా కశ్చిత్ సమగ్రః సమాశ్రయణీయః, యో విపత్స్పృతీకారం కరోతి. యది పున స్త్వం స్వస్థానం త్యక్త్వాఽన్యత్ర యాస్యసి, తత్ కోఽపి తే వాక్తాత్రే జాపి సాహాయ్యం న కరిష్యతి. ఉక్తం చ యతః. —

- వనాని దహతో వహ్నేః సఖా భవతి మారుతః,
స ఏవ దీపనాశాయ, కృశే క స్యాన్తి సౌహృదమ్? 57.

అథవా నైత దేకాస్తం య ద్బలిన మేకం సమాశ్రయేత్. లఘూనా మపి సంశ్రయో రక్షయై భవ త్యేవ. ఉక్తం చ యతః. —

- సంఘాతవాక్ యథా వేణు ర్విజిడో వేణుభి ర్వృతః
న శక్యః స సముచ్ఛేత్తుం, దుర్బలాఽపి తథా నృపః. 58.

యది పున రు త్తమసంశ్రయో భవతి తత్ కి ముచ్యతే. ఉక్తం చ, —

- మహాజనస్య సంపర్కః కస్య సౌన్నతికారకః?
పద్మపత్రాస్థితం తోయం ధత్తే ముక్తాఫలక్రియమ్. 59.

త దేవం సంశ్రయం వినా న కశ్చిత్ ప్రతీకారో భవతి. తస్మాత్ సంశ్రయః కార్య ఇతి మేఽభిప్రాయః. ఏవం చిరంజీవిమన్త్యః.

అ ధైవ మభిహితే స మేఘవర్ణో రాజా చిరస్తనం పితృసచివం గీర్ణాయుషం
 సకలనీతిశాస్త్రపారంగతం స్థిరజీవినామానం ప్రణమ్య ప్రోవాచ.— ‘తాత, య దేతే
 మయా పుష్టాః సచివా స్తావ స్యాపి తవ, తత్ పరీక్షార్థమ్. యేన త్వం సకలం
 శ్రుత్వా య దుచితం త న్నే సమాదిశసి. త ద్య ద్యుక్తం భవతి, తత్ సమాదేశ్యమ్.’
 స ఆహః— ‘వత్స, సర్వై ర శ్యేతై ర్నీతిశాస్త్రాశ్రయ ముక్తం సచివైః. త దుప
 యుజ్యతే స్వకాలోచితం సర్వ మేవ. పర మేష ద్వైధీభావస్య కాలః. ఉక్తం చ,—

అవిశ్వాసం సదా తిష్ఠేత్ సంధినా విగ్రహేణ చ
 ద్వైధీభావం సమాశ్రిత్య నూనం శత్రౌ బలీయసి. 60.

త చ్చత్రం విశ్వా స్యావిశ్వప్తై గ్లోభం దర్శయద్భిః సుఖే నోచ్ఛిద్యతే రిపుః.
 ఉక్తం చ,—

ఉచ్ఛేద్య మపి విద్వాంసో వర్ధయ స్త్యరి మేకదా,
 గుడేన వర్ధితః క్షేప్తా సుఖం వృద్ధ్యా నిపాత్యతే. 61.

తథా — శ్రీణాం శత్రోః కుమిత్రస్య పణ్యశ్రీణాం విశేషతః
 యో భవే దేకభావేన స స జీవతి మానవః. 62.

కృత్యం దేవద్యుజాతీనా మాత్మన శ్చ గురో స్తథా
 ఏకభావేన కర్తవ్యం శేషం ద్వైధం సమాశ్రితమ్.
 ఏకో భావః సదా శస్త్రో యతీనాం భావితాత్మనాం
 శ్రీలుభానాం న లోకానాం విశేషేణ మహీభృతామ్. 64.

తద్ ద్వైధీభావం సంశ్రితస్య తవ స్వస్థానే వాసో భవిష్యతి. లోభాశ్రయా చ్చ శత్రు
 ముచ్చాటయిష్యసి. అపరం యది కీడ్చి చ్చిద్రం తస్య పశ్యసి త ర్గత్వా వ్యాపాద
 యిష్యసి.’ మేఘవర్ణ ఆహః— ‘తాత, మయా సోఽవిదితసంశ్రయః. తత్ కథం తస్య
 చిద్రం జ్ఞాస్యామి.’ స్థిరజీ వ్యాహః— ‘వత్స, న కేవలం స్థానమ్, చిద్రా ణ్యపి
 ప్రకటికరిష్యామి ప్రణీధిభిః. ఉక్తం చ,—

గావో గర్ధేన పశ్యన్తి, వేదైః పశ్యన్తి వై ద్విజాః,
 చారైః పశ్యన్తి రాజాన, శ్చక్షుర్భ్యా మితరే జనాః. 65.

ఉక్తం చాత్ర విషయే.—

య స్తీర్థాని నిజే పథే పరపథే విశేషతః
 గుప్తై శ్చరై ర్నుప్రో వేత్తి న స దుర్గతి మాప్నుయాత్.’ 66.

మేఘవర్ణ ఆహః— ‘తాత, కాని తీర్థా న్యుచ్యంతే? కతిసంఖ్యాని చ? కీడ్చశా గుప్త
 చరాః? తత్ సర్వం నివేద్యతామ్.’ ఇతి. స ఆహః— “అత్ర విషయే భగవతా

నారదేన యుగస్థిరః ప్రోక్తః. య చ్చత్రుపతేఽస్తాదశ తీర్థాని, స్వపతే పఞ్చదశ. త్రిభి శ్రిభి ర్గుప్తచరై స్తాని జ్ఞేయాని. తై జ్ఞాతైః స్వపతేః పరపతే శ్చ వశ్యో భవతి. ఉక్తం చ నారదేన యుగస్థిరం ప్రతి.—

కచ్చి దస్తాద శాన్యేషు, స్వపతే దశ పఞ్చ చ

త్రిభి శ్రిభి రవిజ్ఞాతై ర్వేత్సి తీర్థాని చారకైః.

67.

తీర్థశబ్దే నాయుక్తక ర్తాభిధీయతే. త ద్యది తేషాం కుత్సితం భవతి, తత్ స్వామిసౌ డభిసౌతాయ భవతి. ప్రధానం భవతి, తద్వృద్ధయే స్వా దితి. త ద్యథా.—మస్త్రీ, పురోహితః, నేనాపతిః, యువరాజః, దౌవారికః, అస్తగ్వంశికః, ప్రశాసకః, సమా హర్తృ సంనిధాత్పు ప్రదేప్తు జ్ఞాపకః, సాధనాధ్యక్షః, గజాధ్యక్షః, కోశాధ్యక్షః, దుగ్ధపాల కరపాల సీమాపాల ప్రోక్తృటభృత్యాః. ఏషాం భేదేన బ్రా గ్రిపుః సాధ్యతే. స్వపతే చ దేవీ, జననీ, కల్పాక్షీ, మాళికః, శయ్యాపాలకః, స్పర్శాధ్యక్షః, సాంవత్స రికః, భిషక్, జలవాహకః, తామ్బూలవాహకః, ఆచార్యః, అద్వరతుకః, స్థానచి న్తకః, ఛత్త్రధరః, విలాసిని. ఏషాం వైరద్యారణ స్వపతే విఘాతః. తథా చ,—

వైద్యసాంవత్సరాచార్యాః స్వపతేఽధిక్యతా శ్చరాః,

యథాఽహితుణ్ణికోనతైః సర్వం జానన్తి శత్రుషు.

68.

తథా చ,— కృత్యాకృత్యవిద స్తీర్థే ష్యంతః ప్రణిధయః పరం

విదాంకుర్వన్తు మహత స్తలం విద్విషదమ్భసః.”

69.

ఏవం మస్త్రీవాక్య మాక ర్ణా త్రా న్తరే మేఘవర్ణ ఆహః— ‘తాత, అథ కిం నిమి త్త మేవంవిధం ప్రాణాన్తికం స దైవ వాయసోలూకానాం వైరమ్?’ స ఆహః— ‘వత్స, కదాచిద్ధంస శుక బక కోకిల చాత కోలూక మయూర కపోత పారావత సారస ప్రభృతయః సర్వేఽపి పక్షిణః సమేత్య సోద్యేగం మస్త్రీయితు మారభ్యాః— ‘అహో! అస్తాకం తావ ద్వైనతేయో రాజా. స చ వాసుదేవభక్తః. న కా మపి చిన్తా మస్తాకం కరోతి. తత్ కిం తేన వృథాస్వామినా, యో లుబ్ధకపాతై ర్నిత్యం నిబధ్యమానానాం న రక్షాం విధతే? ఉక్తం చ,—

యో న రక్షతి విత్రస్తాకౌ పీడ్యమానాకౌ పరైః సదా

జస్తాకౌ పాథివరూపేణ స కృ తాన్తో న సంశయః.

70.

యది న స్యా స్పరపతిః సమ్యక్సే తా తతః ప్రజా

అకర్ణధాగా జలధౌ విప్లవే తేహ నౌ రివ.

71.

ఏ డిమాకౌ పురుషో జహ్యో ధ్నిన్నాం నావ మి వార్ణవే

అప్రవక్తార మాచార్య, మనధీయాన కృత్విజమ్,

72.

అరక్షితానం రాజాన, భార్యాం చాప్రియవాదినీం,
గ్రామకామం చ గోపాలం, వనకామం చ నాపితమ్.

73.

తత్ సంచి స్త్రాన్యః కశ్చి ద్రాజా విహజ్జమానాం క్రియతామ్.' ఇతి.

అథ తై ర్భద్రాకార ములూక మవలూక్య సర్వై రభిహితమ్.—‘య దేవఉలూకో రాజాఽస్మాకం భవిష్యతి. త దానీయస్తాం స్వపాభిషేకసంబద్ధినః సంభారాః.’ ఇతి. అథ సాధితే వివిధతీగోదకే, ప్రగుణీకృతేఽష్టోత్తరశతమూలికాసంఘాతే, ప్రదత్తే సింహా సనే, వర్తితే సప్తద్వీపసముద్రభూధువిచిత్రే ధరిత్రీమణ్డలే, ప్రసారితే వ్యాఘ్రుచర్మణి, ఆపూరితేషు హేమకుమ్భేషు దీపేషు వాజ్డేషు చ, సజ్జీకృతేషు దర్పణాదిషు మాణ్డల్య వస్తుషు, పతన్తు వన్దిమఖేషు, వేచాచ్ఛరణపరేషు సముదితేషు బ్రాహ్మణేషు, గిరిపరే యువతీజనే, ఆనీతాయా మగ్రమహిమ్యాం కృకాలికాయామ్, ఉలూకోఽభిషేకార్థం యావ త్సింహాసన ఉపవిశతి, తావ త్కుతోఽపి వాయసః సమాయాతః. సోఽచిన్తయత్.— ‘అహో! కి మేష సకలపక్షిసమాగమో మహోత్సవ శ్చ?’

అథ తే పక్షిణ స్తం దృష్ట్వా మిథః ప్రోచుః.— ‘పక్షిణాం మధ్యే వాయస శ్చతురః శ్రూయతే. ఉక్తం చ,—

నరాణాం నాపితో ధూర్తః, పక్షిణాం చైవ వాయసః
దంష్ట్రీణాం చ సృగాల స్తు, శ్వేతభిక్షు స్తపస్విసామ్.

74.

త ద స్యాపి వచనం గ్రాహ్యమ్. ఉక్తం చ,—

బహుధా బహుభిః సార్థం చిన్త్రితాః సునిరూపితాః
కథంచి న్న విలీయంతే విద్యద్భిః శ్చిన్త్రితా నయాః.’

75.

అథ వాయసః సమేత్య తా నాహః.— ‘అహో! కిం మహాజనసమాగమోఽయం పరమమహోత్సవ శ్చ?’ తే ప్రోచుః.— ‘భోః, నాస్తి కశ్చి ద్విహజ్జమానాం రాజా. త ద సోలూకస్య విహజ్జరాజ్యాభిషేకో నిరూపిత స్త్రిష్ఠతి సమస్తపక్షిభిః. త త్త్వ మపి స్వమతం దేహి. ప్రస్తావే సమాగతోఽసి. ఆ ధాసా కాకో విహ స్యాహః.— ‘అహో! న యుక్త మేతత్, య న్నయూర హంస కోకిల చక్రవాక శుక కారణ్డవ హరీత సారసాదిషు పక్షిప్రధానేషు విద్యమానేషు దివాన్ధ స్యాస్య క రాలవక్త్రీ స్యాభిషేకః క్రియతే. త న్నైత త్తమ మతమ్. యతః;—

వక్రనాసం సుజిహ్వాక్షం క్రూర మప్రియదర్శనమ్,
అక్రుద్ధ స్వేద్యశం వక్త్రీం, భవేత్ క్రుద్ధస్య కీదృశమ్?

76.

తథా చ,— స్వభావరౌద్ర మత్యుగ్రం క్రూర మప్రియవాదినమ్
ఉలూకం నృపతిం కృత్వా, కా నః సిద్ధి ర్భవిష్య

77.

అపరం వైసలేయే స్వామిని స్థితే, కి మేష దివాన్ధః క్రియతే రాజా? త ద్య ద్యపి గుణవాక్ భవతి, తథాఽప్యేకస్మిక్ స్వామిని స్థితే, నాన్యో భూపః ప్రశస్యతే.

ఏక ఏవ హితార్థాయ తేజస్వీ పాఠివో భవః,

యుగాన్త ఇవ భాస్వంతౌ బహవోఽత్ర విపత్తయే.

78.

త త్తస్య నామ్నోఽపి యూయం పరేషా మగమ్యా భవిష్యథ. ఉక్తం చ,-

గురూణాం నామమాత్రేఽపి గృహీతే స్వామిసంభవే

దుష్టానాం పురతః క్షేమం తత్త తా దేవ జాయతే.

79.

తథా చ,— వ్యపదేశేన మహతాం సిద్ధిః సంజాయతే పరా

శశినౌ వ్యపదేశేన వసన్తి శశకాః సుఖిమ్.

80.

త ఊచుః— 'కథ మేతత్?' స ఆహః—

కథా. ౧.

కస్తింశ్చి ద్యనే చతుర్దశో నామ మహాగజో యూథాధిపః ప్రతివసతి స్త. తత్ర కదాచి న్నహ త్యనావృష్టిః సంజాతా ప్రభూతవన్నాణి యావత్. తయా తడా గప్రాదపల్వలసరాంసి శోష ముపగతాని. అథ తైః సమస్తగజైః స గజరాజః ప్రోక్తః— 'దేవ, పిపాసకులా గజకలభౌ మృతప్రాయా, అపరే మృతా శ్చ. త దన్విష్యతాం కశ్చి జ్జలాశయో యత్ర జలపానేన స్వస్థతాం వ్రజన్తి.' తత్ శ్చిరం ధ్యాత్వా తే నాభి హితమ్.— 'అస్తి మహాక్ ప్రాదో వివిక్తే ప్రదేశే ఫలమధ్యగతః పాతాలగఙ్గాజలేన స దైవ పూర్ణః. త త్తత్ర గమ్యతామ్. ఇతి. తథాఽనుస్థితే పశ్చరాత్ర ముపసర్పద్భిః సమాసాదిత వైః స ప్రాదః. తత్ర స్వేచ్ఛయా జలమవగా హ్యస్తమయవేలాయాం నిష్క్రాన్తాః. తస్య చ ప్రాదస్య సమన్తా చ్ఛశకబిలా అసంఖ్యాః సుకోమలభూమా తిష్ఠన్తి. తేఽపి సమన్తై రపి తైర్గజై రిత స్తతో భ్రమద్భిః పరిభగ్నాః. బహవః శశకా భగ్నపాదానిగ్రీవా విహితాః. కేచి న్న్యతాః, కేచి జీవశేషా జాతాః. అథ గతే తస్మిక్ గజయూథే, శశకాః సోద్యేగా గజపాదక్షుణ్ణసమావాసాః కేచి ద్భగ్నపాదాః, అన్యే జర్జరితకలేబరా రుధిరప్లుతాః, అన్యే హతఃశవో బాష్పవిహితలోచనాః, సమేత్య మిథో మన్త్రం చక్రుః.—'అహా! విసప్తా వయమ్. నిత్య మే వైత ద్దజయూథ మాగ మిష్యతి, యతో నాన్యత్ర జల మస్తి. తత్ సర్వేషాం నాశో భవిష్యతి. ఉక్తం చ,—

స్మృత స్మపి గజో హన్తి, జిఘ్ర స్మపి భుజ్జమః,

హస స్మపి నృపో హన్తి, మానయ స్మపి దుర్జనః.

81.

త చ్చిత్త్యతాం కశ్చి దుపాయః.'

త త్రైకః ప్రోవాచః— ‘గమ్యతాం దేశత్యాగేన. కి మన్యత్? ఉక్తం చ మనునా వ్యాసేన చ.—

త్యజే దేశం కుల స్వాధ్యే, గ్రామ స్వాధ్యే కులం త్యజేత్,
గ్రామం జనపద స్వాధ్య, ఆత్మార్థే పృథివీం త్యజేత్. 82.

క్షేమాం సస్యప్రదాం నిత్యం పశువృద్ధికరీ మపి
పరిత్యజే స్తుపో భూమి మాత్మార్థ మవిచారయత్. 83.

ఆపదర్థే ధనం రక్షే, ద్వారాక్ష రక్షే ధనై రపి,
ఆత్మనం సతతం రక్షే ద్వారై రపి ధనై రపి.’ 84.

తత శ్చాస్యే ప్రోచుః— ‘భోః, పితృవైతామహం స్థానం న సహసా త్యక్తుమ్. తత్ క్రియతాం తేహం కృతే కాచి ద్విభీషికా. యత్ కథ మపి దైవా స్తు సమాయాన్తి. ఉక్తం చ,—

నిర్విషే జాపి సర్వేణ కర్తవ్యా మహతీ ఫటా,
విపం భవతు వామా స్తు, ఫటాటోపా భయంకరః.’ 85.

అ థాస్యే ప్రోచుః—“య ద్యేవం తత స్తేహం మహ ద్విభీషికాస్థాన మస్తి, యేన నాగమిష్యన్తి. సా చ చతురదూతాయత్తా బిభీషికా. యతో విజయదత్తో నామ రాజాఽస్తత్సత్సామీ శశక శృద్ధిముద్ధలే నివసతి. తత్ ప్రేష్యతాం కశ్చి న్నిధ్యాదూతో యూథాధిపసకాశం, య ‘చ్చద్వి స్త్వా మత్ర హ్రద ఆగచ్ఛన్తం నిషేధయతి. యతో ఽస్తత్పరిగ్రహోఽస్య సమస్తా ద్వసతి.’ ఏవ మభిహితే శ్రద్ధేయచనాతో కదా ఽపి నివర్తతే.”

అ థాస్యే ప్రోచుః— ‘య ద్యేవం, త దస్తి లమ్బకర్ణో నామ శశకః. స చ వచనరచనాచతురో దూతకర్తృజ్ఞః. స తత్ర ప్రేష్యతామ్. ఉక్తం చ,—

సాకారో నిఃస్పృహో వాగ్ధీ నానాశాస్త్రవిచతుః
పరచిత్తావగస్తా చ రాజ్ఞో దూతః స ఇష్యతే. 86.

అన్యచ్ఛు— యో మూర్ఖం లాల్యసంపన్నం రాజద్వారిక మాచరేత్
మిథ్యావాదం విశేషేణ తస్య కార్యం న సిద్ధ్యతి. 87.

త దన్విష్యతాం య ద్యస్తాద్వ్యసనా దాత్మనాం కునిర్ముక్తిః.’ అ థాస్యే ప్రోచుః— ‘అహా! యుక్త మేతత్. నాన్యః కశ్చి దుపాయోఽస్మాకం జీవితస్య. త ధైవ క్రియతామ్.’

అథ లమ్బకర్ణో గజయూథాధిపసమీపే నిరూపితో గత శ్చ. తథాఽనుష్ఠితే లమ్బకర్ణోఽపి గజమార్ద మాసా ‘ద్యాగమ్యం ఫల మాయవ్య తం గజ మువాచ.—

‘భో భో దుష్ట గజ, కి మేవం లీలయా నిశ్చజ్ఞతయాఽత్ర చంద్రహాద ఆగచ్ఛసి? త
న్నాగస్తవ్యమ్, నివర్త్యతామ్.’ ఇతి. త దాకర్ణ్య విస్మితమునా గజ ఆహా:—‘భో,
కస్తవ్యమ్?’ స ఆహా:— ‘అహం లమ్బుకన్లో నామ శశక శృంగిమద్దలై వసామి.
సాంప్రతం భగవతా చంద్రముసా తవ పార్శ్వే ప్రవీతో దూతః. జానా త్వేవ భవాత్,
యథార్థవాదిసౌ దూతస్య న దోషః కరణీయః. దూతముఖా హి రాజానః సర్వ ఏవ.
ఉక్తం చ,—

ఉద్యతే వ్యపి శస్త్రేషు బనువర్తవధే వ్యపి

పరుషాణ్యపి జల్యంతో వధ్యా దూతా న భూభుజా.’

88.

త చ్ఛ్చిత్వా స ఆహా:— ‘భో, శశక, తత్ కథం భగవత శృంగిమసః సందేశం,
యేన సత్వరం క్రియతే.’ స ఆహా:— ‘భవతాఽతీతదివసే యూథేన స మాగచ్ఛతా
ప్రభూతాః శశకా నిపాతితాః. తత్ కిం న వేత్తి భవాత్, య స్తమ పరిగ్రహో
ఽయమ్? త ద్యది జీవితేన తే ప్రయోజనమ్, తదా కే నాపి ప్రయోజనే నాత్ర హ్రదే
నాగస్తవ్య మితి సందేశః.’ గజ ఆహా:— ‘అథ క్వ వర్తతే భగవాత్ స్వామీ చంద్రః?’
స ఆహా:— ‘అత్ర హ్రదే సాంప్రతం శశకానాం భవద్యూధమధితానాం హతశేషాణాం
సమాశ్వాసనాయ సమాయాత స్తిస్థితి. అహం పున స్త చాన్తికం ప్రేషితః.’ గజ ఆహా:—
‘య ద్యేవం త ద్వర్ణయ మే తం స్వామినం యేన ప్రణ మ్యాన్యత్ర గచ్ఛామి.’ శశక
ఆహా:— ‘భో, ఆగచ్ఛ మయా స హైకాకీ యేన దర్శయామి. త థాఽనుష్ఠితే
శశకో నిశాసమయే తం గజం హ్రదతీరే నీత్వా జలమధ్యే స్థితం చంద్రవిమ్బ మదర్శయత్.
ఆహ చ.— ‘భో, ఏవ నః స్వామీ జలమధ్యే సమాధిస్థ స్తిస్థితి. తన్నిభృతం
ప్రణమ్య సత్వరం వ్రజ. నా చేత్ సమాధిభక్తౌ దూషయోఽపి ప్రభూతం కోపం
కరిష్యతి.’ అథ గజోఽపి త్రస్తమనా స్తం ప్రణమ్య పున గమనాయ ప్రస్థితః. శశకా
శ్చ తద్దినా దారభ్య సపరివారాః సుఖేన స్వేషు స్థానేషు తిష్టన్తి స్త. అతోఽహం
బ్రవీమి.— ‘వ్యవదేశేన మహతామ్’ ఇతి. అపి చ, త్సుద్ర మలసం కాపురుషం వ్యస
నిన మకృతజ్ఞం పృష్ఠప్రలపనశీలం స్వామిత్యేన నాభియోజయే జీవితకామః. ఉక్తం చ:—

త్సుద్ర మర్థపతిం ప్రాప్య న్యాయాన్వేషణతత్పరా

ఉభా వపి త్తయం ప్రాప్తౌ పురా శశకపిష్ఠలా.

89.

తే ప్రామ్య:— ‘కథ మేతత్?’ స ఆహా:—

కథా. ౨.

కస్తింశ్చి ద్వృతే పురాఽహ మవసమ్. త త్రాధస్తాత్ కోటిరే కపిష్ఠలా నామ
చటకః ప్రతివసతి స్త. అథ స దైవాస్తమయచేలాయా మాగతయో ద్వయో ర్నక

సుభాషితగోష్ఠ్యా దేవర్షి బ్రహ్మర్షి రాజర్షి పురాణచరిత్రకీర్తనన చ పర్యటనదృష్టానేకకా
తూహల ప్రకథనేన చ పరమసుఖ మనుభవతోః కాలో వ్రజతి. అథ కదాచిత్ కపి
జ్జలః ప్రాణాయాత్రాథ మన్వై శ్చటకైః స హాన్యం పక్ష్యాళిప్రాయం దేశం గతః. తతో
యావన్నిశాసమయేఽపి నాయాత స్తావ దహం సోద్యోగమనా స్తద్వియోగదుఃఖిత
శ్చిన్తితవాక్.— ‘అహో! కి మద్య కపిజ్జలః నాయాతః? కిం కే నాపి పాశేన
బద్ధః? ఉతాహాన్వితో కే నాపి వ్యాపాదితః? సర్వథా యది కుశలీ భవతి త స్తాం
వినా న తిష్ఠతి.’ ఏవం మే చిన్తయతో బహూన్యహాని వ్యతిక్రాంతాని. తత శ్చ తత్ర
కోటరే కదాచి చ్ఛీఘ్రగో నామ శశకోఽస్తమయవేలాయా మాగత్య ప్రవిప్తః. మయా
ఽపి కపిజ్జలనిరాశత్వేన న నివారితః. ఆ ధాన్యస్తి స్తహని కపిజ్జలః శాలిభక్షణా
ద తీవ పీవరతనుః స్వ మాశ్రయం స్వత్వా భూయోఽపి త త్రైవ సమాయాతః. అథవా
సా ధివద ముచ్యతే.—

న తాద్వగ్ జాయతే సౌఖ్య మపి స్వగ్లే శరీరిణాం

చారిద్యేఽపి పి యాద్వక్ స్యాత్ స్వదేశే స్వపురే గృహే. 90.

ఆ ధాసౌ కోటరాన్తగతం శశకం దృష్ట్వా సాక్షేప మాహః.—‘భోః శశక, న త్వయా
సుందరం కృతం, య స్తమావసథస్థానే ప్రవిప్తోఽసి. త చ్ఛీఘ్రం నిష్క్రమ్యతామ్.’
శశక ఆహః.— ‘న త వేదం గృహమ్, కిన్త మ మైవ. తత్ కిం మిథ్యా పరమాణి
జల్పసి? ఉక్తం చ,—

వాపీకూపతడాగానాం దేవాలయకుజన్మవామ్

ఉత్సర్గాత్ పరతః స్వామ్య మపి కర్తం న శక్యతే. 91.

తథా చ,— ప్రత్యక్షం యస్య య ద్భక్తం తేత్రాద్యం దశ వత్సరాక్

తత్ర భుక్తిః ప్రమాణం స్యా, న్న సాక్షీ నాక్షరాణి వా. 92.

మానుషాణా మయం న్యామో మునిభిః పరికీర్తితః,

తిరక్చాం చ విహక్తా నాం యావ దేవ సమాశ్రయః. 93.

త స్త మైత ద్దృహమ్, న తవ.’ ఇతి. కపిజ్జల ఆహః.—‘భోః, యది స్మృతిం ప్రమాణీ
కరోషి త దాగచ్ఛ మయా సహ, యేన స్మృతిపాతకం పృష్టా స యస్య దదాతి స
గృహ్లాతు.’ తథాఽసమ్మితే మయాఽపి చిన్తితమ్.— ‘కి మత్ర భవిష్యతి? మయా
ద్రష్టవ్యోఽయం న్యామః.’ తతః కాతుకా దహ మపి తా వనుప్రసీతః.

ఆ త్రాన్తరే తీర్థదంష్ట్రో నా మారణ్యమార్జార స్తయో ర్వివాదం శ్రుత్వా
మార్గాసన్నం నదీతట మాసాద్య కృతమశోషగ్రహా నిమిలితనయః ఉర్ధ్వభాహు రర్థ
పాదస్పృష్టభూమిః శ్రీనూర్యాభిముఖ ఇమాం ధర్మోపదేశనా మకరోత్.— ‘అహో!

అసానోఽయం సంసారః. తుణభ్రజురారాః ప్రాణాః. స్వప్న సదృశః ప్రియసమాగమః. ఇంద్రిజాలవత్ కుటుమ్భపరిగ్రహోఽయమ్. త ధర్మం ముక్త్యా నాన్యాయా గతి రస్తి. ఉక్తం చ,—

అనిత్యాని శరీరాణి, విభవో నైవ శాశ్వతః,
నిత్యం సన్నిహితో మృత్యుః, కర్తవ్యో ధర్మసంగ్రహః. 94.

యస్య ధర్మవిహీనాని దినా న్యాయాన్తి యాన్తి చ
స లోహకారథ స్త్రేవ శ్వసన్మపి న జీవతి. 95.

నాచ్ఛాదయతి కాశీనం న దంశమశకాపమామ్
శునః పుచ్చ మివ వ్యగ్రం పాణ్డిత్యం ధర్మవర్జితమ్. 96.

అన్యచ్చ,— పులాకా ఇవ ధాన్యేషు, పూలికా ఇవ పక్షిషు,
మశకా ఇవ మర్త్యేషు, యేషాం ధర్మో న కారణమ్. 97.

శ్రేయః పుష్పం ఫలం వృక్షే, ద్దధన్వః శ్రేయో ఘృతం స్మృతమ్,
శ్రేయ స్తైలం చ పిణ్యాకాః, ఛేప్రియాకా ధర్మస్తు మానుషత్. 98.

సృష్టే మూత్రపురీషార్థ మాహారాయ చ కేవలం
ధర్మహీనాః పరాధాయ పురుషాః పశవో యథా. 99.

శ్చైర్యం సర్వేషు కృత్యేషు శంసన్తి నయపణ్డితాః
బహ్వక్షరాయయుక్తస్య ధర్మస్య త్వరితా గతిః. 100.

సంతేషాత్ కథ్యతే ధర్మో, జనాః కిం విస్తరేణ వః?
పరోపకారః పుణ్యాయ, పాపాయ పరపీడనమ్. 101.

శ్రూయతాం ధర్మసర్వస్యం, శ్రుత్వా చై వావధార్యతామ్,
ఆత్మనః ప్రతిహూనాని పరేషాం న సమాచరేత్. 102.

అథ తస్య తాం ధర్మోపదేశనాం శ్రుత్వా శశక ఆహాః— ‘భో భోః కపిజ్జల, ఏష నదీతీరే తపస్వీ ధర్మవాదీ తిష్ఠతి. త దేనం పృచ్ఛావః.’ కపిజ్జల ఆహాః— ‘నను స్వాభావతోఽస్మాకం శత్రుభూతోఽయ మస్తి. త ద్వారే స్థితా పృచ్ఛావః. కదాచి దస్య వ్రతవైకల్యం సంపద్యతే.’ తతో దూరస్థితా వ్రాచతుః— ‘భో భో స్తపస్వికా ధర్మోపదేశక, ఆవయో ర్వివాదో వర్తతే. త ధర్మశాస్త్రద్వారే జాన్తాకం నిర్ణయం కురు. యో హీనవాదీ స తే భక్ష్యః.’ ఇతి. స ఆహాః— ‘భద్రా, మా మైవం వద తమ్. నిష్కణ్ఠోఽహం నరకపాతకమగ్నాత్. అహిం నైవ ధర్మమగ్నః. ఉక్తం చ,—

అహింసాపూర్వకో ధర్మో యన్తాత్ సద్భి రుదాహృతః,
యూకమత్కుదంశాదీం స్తన్తా త్తా సవి రక్షయేత్. 103.

హింసకా న్యసి భూతాని యో జిహ్వాంతి నిర్ముఖః

యాతి నరకం ఘోరం కిం పున ర్యః శుభాని చ

104.

ఏతేఽపి యే యాజ్ఞికా యజ్ఞకర్త సశూక్తా వ్యాపాదయన్తి, తే మూఢాః పరమార్థః శ్రుతే ర్న జానన్తి. తత్ర కి లైత దుక్త మజై ర్యష్టమ్య మితి. అజా వ్రహ్మాయ స్తావత్ సప్తవాద్వికాః కథ్యంతే. న పునః పశువిశేషాః. ఉక్తం చ,—

వృత్తం శ్చిత్త్వా, పశూన్ హత్వా, కృత్వా రుధిరకర్దమం,

య ద్యేవ గమ్యతే స్వర్గో, నరకం కేన గమ్యతే?

105.

త న్నాహం భక్షయిష్యామి. పరం జయపరాజయనిర్ణయం కరిష్యామి. కిం త్వహం వృద్ధో దూరాద్యుపయో రాభిషాన్తరం సమ్యక్ జ్ఞ శృణోమి. ఏవం జ్ఞాత్వా మమ సమీప చ ర్తినా భూత్వా మ మూక్తే న్యాయం వదతమ్. యేన విజ్ఞాయ వివాదపరమార్థం వచో వదతో మే పరలోకబాధో న భవతి. ఉక్తం చ యతః,—

మానా ద్వా యది వా లోభాత్ క్రోధా ద్వా యది వా భయాత్

యో న్యాయ మన్యథా బ్రూతే స యాతి నరకం నరః.

106.

పశ్య పశ్యన్తుతే హన్తి, దశ హన్తి గవాన్పుతే,

శతం కన్యాన్పుతే హన్తి, సహస్రం పురుషాన్పుతే.

107.

ఉపవిప్రుః సభామధ్యే యో న వక్తి స్ఫుటం వచః

తస్మా ద్ధూరేణ స త్యాజ్యో, న్యాయో వా కీర్తియే దృతమ్.

108.

తస్మా ద్విప్రజ్ఞా మమ కణోపాన్తికే స్ఫుటం నివేదయతమ్.” కిం బహునా. తేన త్సుద్రేణ తథా తా తూర్ణం విశ్వాశితా యథా త స్తోత్సజ్జనర్తినా సంజాతా. తత శ్చ తే నాపి సమకాల మే వైకః పాదాన్తే నాక్రాంతః, అన్యో దంష్ట్రాక్రకచేన చ. తతో గతప్రాణౌ భక్షితా వితి. అతోఽహం బ్రవీమి.— ‘త్సుద్ర మర్థపతిం ప్రాప్య’ ఇతి. భవన్తోఽప్యేనం దివాన్ధం త్సుద్ర మర్థపతి మానాద్య రాత్ర్యధ్వాః సన్తః శశకపిఙ్గాల మార్గేణ యాస్యన్తి. ఏవం జ్ఞాత్వా య దుచితం తద్విధేయ మతః పరమ్.

అథ తస్య తద్యచన మాకర్ణ్య ‘సా ధ్యనే నాభిహితమ్’ ఇ త్యుక్త్వా ‘భూయోఽపి పార్థివార్థం సమేత్య మన్త్రీయిష్యామహే’ ఇతి బ్రువాణాః సర్వే . పక్షిణో యథాభిమతం జగ్ముః. కేవల మవశిష్టో భద్రాస సూపవిష్టోఽభిషేకాభిముఖో దివాన్ధః కృకాలికయా స హస్తే. ఆహ చ.— ‘కః కోఽత్ర భిః? కి మ ద్యామి న క్రియతే మ మాభిషేకః?’ ఇతి శ్రుత్వా కృకాలికయాఽభిహితమ్.— ‘భద్ర, త వాఽభిషేకే కృతోఽయం విఘ్నో వాయసేన. గతా శ్చ సర్వేఽపి విమాగా యథేష్ఠితాసు దిత్తు. కేధల మేకోఽయం నాయసోఽవశిష్టః కే నాపి హేతునా తిష్ఠతి. త త్స్వరిత ము త్తిష్ఠ

యేన త్వాం స్వాశ్రయం ప్రాపయామి.' త చ్చృత్వా సవిషాద ములూకో వాయస మాహ:— 'భో భో దుష్టాత్మన్, కిం మయా తేఽపకృతమ్, య ద్రాజ్యాభిషేకో మే విఘ్నితః? త దద్యప్రభృతి సాన్వయ మావయో ర్వైగం సంజాతమ్. ఉ క్తం చ,—

రోహతే సాయకై ద్విధం, ఛిన్నం రోహతి చాసినా
వచోదురుక్తం భీభత్సం న ప్రరోహతి వాక్ష్మతమ్.' 109.

ఇ తేన మభిధాయ కృకాలికయా సహ స్వాశ్రయం గతః.

అథ భయవ్యాకులో వాయసో వ్యచిన్తయత్.— “అహో! అకారణం వైర మాసాదితమ్! మయా కి మిదం వ్యాహృతమ్? ఉ క్తం చ,—

అదేశకాల్పజ్ఞ మనాయతితుమం
య దప్రియం లాఘవకారి చాత్మనః,
యోఽత్రాబ్రవీత్ కారణవర్జితం వచో
న త ద్వచః స్యా ద్విష మేవ త ద్వచః. 110.

బలోపపన్నోఽపి హి బుద్ధిమా న్నరః
పరం నయే న్న స్వయ మేవ వైరితామ్;
భిష జ్ఞమా స్తీతి విచిన్త్య భక్షయే
దకారణాత్ కో హి విచక్షణో విషమ్? 111.

పరపరివాదః పరిషది న కథంచిత్ పజ్ఞితేన వ క్తవ్యః,
సత్య మపి త న్న వాచ్యం, య దుక్త మసుఖావహం భవతి. 112.

సుహృద్భి రాత్వై రసకృ ద్విచారితం
స్వయం చ బుద్ధ్యా ప్రపిచారితాశ్రయం,
కరోతి కార్యం ఖలు యః స బుద్ధిమాన్
స ఏవ లక్ష్మ్యై యశసాం చ భాజనమ్." 113.

ఏవం విచిన్త్య కాకోఽపి ప్రయాతః. తదా ప్రభృ త్యస్తాభిః సహ కౌశికానా మన్వయ గతం వైర మస్తి.

మేఘవర్ణ ఆహః— ‘తాత, ఏవం గతేఽస్తాభిః కిం కృత్య మస్తి?’ స ఆహః.— ‘వత్స, ఏవం గతేఽపి షడ్విజ్యా దపరః స్థూలోఽభిప్రాయోఽస్తి. త మక్షీకృత్య స్వయ మే వాహం తద్విజయాయ యాస్యామి. రిపూక్ వజ్ఞయిత్వా వధిష్యామి. ఉ క్తం చ యతః.—

బహుబుద్ధిసమాయుక్తాః సువిజ్ఞానా బలోత్కృతాః
శక్తా వజ్ఞయితుం ధూర్తా బ్రాహ్మణం ఛాగలా దివ,' 114.

మేఘవర్ష ఆహా:— 'కథ మేతత్?' సోఽబ్రవీత్.—

కథా. 3.

కస్తింఘ్ని దధిస్తానే మిత్రీశర్వా నామ బ్రాహ్మణః కృత్యాగ్నిహోత్రపరిగ్రహః ప్రతిపసతి స్త్వ. తేన కదాచి వ్యాఘ్రమానే సౌమ్యానితే ప్రవతి, మేఘాచ్ఛాదితే గగనే, మందం మందం ప్రవన్తి పర్జనేః, పశుప్రార్థనాయ కిఞ్చి గ్రామీమాన్తరం గత్వా కశ్చి ద్యజమానో యాచితః.— 'భో యజమాన, ఆగామిన్యా మమావస్థాయా మహం యత్యోమి యజ్ఞమ్. త ద్వేహి మే పశు మేకమ్.' అథ తేన తస్య శాస్త్రోక్తః పీఠర తనుః పశుః ప్రదత్తః. సోఽపి తం సమగ్ర మిత శ్చేత శ్చ గచ్ఛన్తం విజ్ఞాయ, స్కన్ధే కృత్యా, సత్వరం స్వప్రసాదముఖః ప్రతస్థే. అథ తస్య గచ్ఛతో మార్గే త్రయో ధూర్తః త్సుతామకన్తాః సమ్ముఖా బభూవుః. తైశ్చ తాదృశం పీఠరతనం స్కన్ధ ఆగూఢ మవ లోక్య మిధోఽభిహితమ్.— 'అహో! అస్య పశో ర్భక్షణా దద్యతనీయో హిమ పాతో వ్యర్థతాం నీయతే. త దేనం వజ్రచ్యుతిత్వా పశు మాదాయ శీతత్రాణం కుర్తః.' అథ తేహ మేకతమో వేషపరివర్తనం విధా యాపమార్గేణ సమ్ముఖో భూత్వా త మాహి త్యాగ్ని మూచే.— 'భో భో బాల్యాగ్నిహోత్రీక, కి మేవం జనవిరుద్ధం హోస్యకార్య మను స్థీయతే? య దేవ సారమేగోఽపవిత్రః స్కన్ధాధిరూఢో నీయతే. ఉక్తం చయతః.—

శ్వాసమక్కుటించాజ్ఞాలాః సమస్పర్శాః ప్రకీర్తితాః,

రాసభోష్ట్రో విశేషేణ తస్మా త్తా న్నైవ సంస్పృశేత్.' 115.

తత శ్చ తేన కోపాభిభూతే నాభిహితమ్.— 'అహో! కి మన్తో భవాణి? యత్ పశుం సారమేయం ప్రతిపాదయసి.' సోఽబ్రవీత్.— 'బ్రహ్మన్, కోప స్త్వయా న కార్యః. యథేచ్ఛయా గమ్యతామ్.' ఇతి. అథ యావత్ కిఞ్చి దధ్వనోఽన్తరం గచ్ఛతి, తావ ద్వితీయో ధూర్తః సమ్ముఖే సముపేత్య త మువాచ.— 'భో బ్రహ్మన్, కష్టం కష్టమ్! య ద. వల్లభోఽయం తే మృతవత్సః, తథాఽపి స్కన్ధ మారోపయతు మయం కమ్. ఉ కం చ

తిర్యక్ష్ణం మానుషం వాపి యో మృతం సంస్పృశేత్ శుధీః

పశ్చాగ్జ్యేన శుధీః స్వా త్తస్య చాద్వాయణేన వా.' 116.

అ థాసౌ సహోప మిద మాహః.— 'భో, కి మన్తో భవాణి? యత్ పశుం మృ వదసి.' సోఽబ్రవీత్.— 'భగవన్, మా కోపం కురు. అజ్ఞానా న్మయాభిహితమ్. త త్త్వ మాత్మరుచిం సమాచర.' ఇతి. అథ యావత్ స్తోకం వనాన్తరం గచ్ఛతి తావ త్ప్రతీయోఽన్యవేషధారీ ధూర్తః సమ్ముఖః సముపేత్య త మువాచ.— 'భో, అయుక్త

మేతత్. య త్వం రాసభం స్కన్ధాధిరూఢం నయసి. త త్వజ్జితా మేవః. ఉ క్తం చ, —

స్పృశే ద్రాసభం మర్యో జ్ఞానా దజ్ఞానతోఽపి వా
సచేలం స్నాన ముద్దిష్టం తస్య పాపప్రళాంతయే. 117.

త త్వ జైనం యావ దస్యః కష్టి న్న పశ్యతి. అ థాసౌ తం పశుం రాసభం మస్య
మానూ భయా ద్భూమా ప్రక్షిప్య స్వగృహ ముద్దిశ్య ప్రపలాయితః. తత స్తే త్రయో
మిలిత్వా తం పశు మాదాయ యథేచ్ఛయా భక్షితు మాన్ద్రభాః. అతోఽహం బ్రవీమి. —
'బహుబుద్ధిసమాయుక్తాః' ఇతి. అథవా సా ధిద ముచ్యతే. —

అభినవనేవకవినయైః ప్రాఘుణికో కై ర్విలాసిసిరుద్దితైః
ధూర్తజనవచననికరై రిహ కష్టి దవశ్చిత్తో నా స్తి. 118.

కించ దుర్బలై రపి బహుభిః సహ విరోధో న యుక్తః. ఉ క్తం చ, —

బహవో న విరోధవ్యా దుర్జయా హి మహాజనాః,
స్ఫురన్త మపి నాగేంద్రం భక్షయన్తి పిపీలికాః. 119.

మేఘనర్థ ఆహః. — 'కథ మేతత్?' స్థిరజీవీ కథయతి. —

కథా. ౪.

అ స్తి కన్తింశ్చి ద్వర్తీకే మహాకాయః కృష్ణసర్పిఽతిదర్శి. నామ. స కదాచి
ద్విలానుసారమార్గ ముత్సృ జ్యానేన లఘుద్వానేని నిష్క్రామితు మారబ్ధః. నిష్క్రా
మత శ్చ తస్య మహాకాయత్వాద్ దైవవశతయా లఘువివరత్వా చ్చ శరీరే వ్రణః సము
త్పన్నః. అథ వ్రణశోణితగన్ధానుసారిణీభిః పిపీలికాభిః సర్పతో వ్యాఘ్రో వ్యాకులికృత
శ్చ. కతి వ్యాపాదయతి? కతి వా తాడయతి? అథ ప్రభూతత్వా ద్విస్తారితబహువ్రణః
తుతసర్వాఙ్గోఽతిదర్శః పఞ్చత్వ ముపాగతః. అతోఽహం బ్రవీమి. — 'బహవో న
విరోధవ్యాః.' ఇతి. త ద త్రాస్తి కిష్కిన్తే వక్తవ్య మేవ. త దవధార్య యథోక్త
మనుష్ఠీయతామ్. — మేఘనర్థ ఆహః. 'తత్ సమాదేశయ. త వాదేశో నాన్యథా
కర్తవ్యః.' స్థిరజీవీ ప్రాహః. — "వత్స, సమాకర్ణయ తర్హి సామాదీ నతిక్రమ్య యో
మయా పఞ్చమ ఉపాయో నిరూపితః. త న్నాం విపక్షభూతం కృత్వాఽతినీష్ఠరచవచై
ర్నిర్భర్తన్తి యథా విపక్షప్రణిధీనాం ప్రత్యయో భవతి తథా సమాహృతరథిరై రాలి
ప్యో వైశ్వానర స్యగ్రోధ స్వాధస్తాత్ ప్రక్షిప్య మాం గమ్యతాం, పర్యత మృచ్యమాకం
ప్రతి. తత్ర సపరివార స్త్రిం, యావ దహం సమస్తాక్ సపత్నాక్ సుప్రజితేన విధినా
విశ్వా స్వాభిముఖాక్ కృత్వా కృతాఙ్గో జ్ఞాతదుర్గమధ్యో దివసే తా నన్తతాం ప్రాప్తాక్
జ్ఞాత్వా వ్యాపాదయామి. జ్ఞాతం మయా సమ్యక్, నాన్యథాస్తాకం సిద్ధి రితి. యతో

దుగ్ధ మేత దపసారగమితం కేవలం వధాయ భవిష్యతి. ఉక్తంచ యతః.—

అపసారసమాయుక్తం నయశ్చై దుగ్ధ ముచ్యతే
అపసారపరిత్యక్తం దుగ్ధవ్యాజేన బధ్ననమ్. 120.

న చ త్వయా మదగ్ధం కృపా కార్యా. ఉక్తం చ,—

ఃపి ప్రాణసమా నిష్టాక్ పాలితాక్ లాలితా నపి
భృత్యాక్ యుద్ధే సముత్పన్నే పశ్యే చ్చుష్క మివేదనమ్. 121.

తథా చ,— ప్రాణం ద్రక్ష్యే ద్భృత్యాక్ స్వకాయ మివ పోషయేత్,
స దైకదివస స్యాగ్ధే యత్ర స్యాదిపు సజ్జమః. 122.

త త్వ యాఽహం నాత్రవివయే ప్రతిషేధనీయః.”

ఇ త్యుక్త్వా తేన సహ శుష్కకలహం కర్తుమార్భః. అ థాస్యే తస్య భృత్యాః
స్థిరజీవిన ముచ్చృష్టలవచనై ర్జలృప్త మవలోక్య తస్య వధా యోద్యతా మేఘవర్షే నాభి
హితాః.— ‘అహం నివర్తధ్వం యూయమ్. అహ మే వాస్య శత్రుపక్షపాలినో
దురాత్మనః స్వయం నిగ్రహం కరిష్యామి.’ ఇ త్యభిధాయ త సోపరి సమారుహ్య,
లఘుభి శ్చౌచ్చప్రహరై స్తం ప్రహృత్య, ఆహతరుధిరణ స్థావయిత్వా, తదపదిష్ట మృశ్య
మాకపర్వతం సపరివారో గతః. ఏతస్మిన్నస్తరే కృకాలికయా ద్విషత్ ప్రణిధి
భూతయా తత్ సర్వం మేఘవర్ష స్యామాత్యస్య వ్యసన ములూకరాజస్య నివేదితమ్,
యత్ ‘త వారిః సంప్రతి భీతః క్వచిత్ ప్రచలితః సపరివారః.’ ఇతి. అ ధోలూకా
ధిప స్త దాక శ్శాస్త్రమయవేలాయాం సామాత్యః సపరిజనో వాయసవధార్థం ప్రచ
లితః. ప్రాహ చ.— ‘త్వర్యతాం త్వర్యతామ్. భీతః శత్రుః పలాయనపరః పుణ్యై
ర్గభ్యతే. ఉక్తం చ,—

శత్రోః ప్రచలనే భిద్ర మేక మన్య చ్చ సంశ్రయమ్
మర్వాణో జాయతే వశ్యో వ్యగ్రత్వే రాజసేవిమామ్. 123.

ఏవం బ్రువాణః సమస్తాన్మృగీధపాదప మధః పరివేష్ట్య వ్యవస్థితః. యావన్న కచ్చి
ద్వాయసో దృశ్యతే, తావ చ్చాఖ్యాగ్ర మధియాథో హృష్టమనా వద్భి రభిష్టాయ
మానూఽరిమర్దన స్తాక్ పరిజనాక్ ప్రోవాచ.— ‘అహం! జ్ఞాయతాం తేహం మార్గః.
కతమేన మార్గేణ ప్రసప్తాః కాకాః. తద్వావన్న దుగ్ధం సమాశ్రయన్తి, తావ దేవ
పృష్ఠతో గత్వా వ్యాపాదయామి. ఉక్తం చ,—

వృతి మ ప్యాశ్రితః శత్రు రవధ్యః స్యా జ్జగీఘణా
కిం పునః సంశ్రితో దుగ్ధం సామగ్ర్యా పరయా యుతమ్. 124.

అ ధైతస్మిక్ ప్రస్తావే స్థిరజీవీ చిత్తయామాస.— ‘య దేతేఽస్తచ్చత్రవోఽనుప

లభ్యాస్తద్వృత్తానై యథాగత మేవ యాన్తి. తతో మయా న కిచ్చి తక్రృతం భవతి. ఉక్తం చ,—

అనారమ్భో హి కార్యాణాం ప్రథమం బుద్ధిలక్షణమ్,

ప్రారంభ స్యాన్తగమనం ద్వితీయం బుద్ధిలక్షణమ్.

125.

తద్వర మనారమ్భః, న చారమ్భవిఘాతః. త దహ మేతా నృబం సంశ్రా వ్యాత్తానం దర్శయామి.' ఇతి విచార్య మన్దం మన్దం శబ్ద మకరోత్. త చ్చుప్రిత్యా తే సకలా అ ప్పులూకా స్తద్వధాయ ప్రజగ్మః. అథ తే సూక్తమ్.— 'అహో! అహం స్థిరజీవీ నామ మేఘవర్ణస్య మస్త్రీ. మేఘవర్ణే నై వేద్యశీ మవస్థాం నీతః. త న్ని వేద యాత్మ స్వామ్యుగ్రే. తేన సహ బహు వక్తవ్య మస్తి.' అథ తైర్ని వేదితః స ఉలూకరాజో విస్తయావిష్ట స్తత్క్షణా త్తస్య సకాశం గత్వా ప్రోవాచ.— 'భో భోః, కి మేతాం దశాం గత స్త్వమ్? తత్ కథ్యతామ్.' స్థిరజీవీ ప్రాహః— 'దేవ, శ్రూయతాం తదవస్థాకారణమ్. అతీతదినే స దురాత్మా మేఘవర్ణో యుష్మద్వ్యాపాదితప్రభూతవాయ సానాం వీడయా యుష్మాక ముపరి కోపశోకగ్రస్తో యుద్ధాగ్ధం, ప్రచలిత ఆనీతః. తతో మయాఽభిహితమ్.— 'స్వామిన్, న యుక్తం భవత స్తదుపరి గస్తుమ్. బలవన్త ఏతే, బలహీనా శ్చ వయమ్. ఉక్తం చ,—

బలీయసా హీనబలో విరోధం న భూతికామో మనసాఽపి వాఘ్నేత్,

న వధ్యతేఽత్యన్తబలో హి యస్తా ద్వ్యక్తం ప్రణాశోఽస్తి పత్యవృత్తైః. 126.

త త్త స్యోపాయసప్రదానేన సంధి రేవ యుక్తః. ఉక్తం చ,—

బలవన్తం రిపుం దృష్ట్వా సర్వస్య మపి బుద్ధిమాన్

దత్త్వా హి రక్షయేత్ ప్రాణాన్ రక్షితై స్తైర్ధనం పునః.

127.

త చ్చుప్రిత్యా తేన దుర్జనప్రణాపితేన త్వత్పక్షపాతినం మా మాశబ్దమానే నేమాం దశాం నీతః. త త్తవ పాదౌ సాంప్రతం మే శరణమ్. కిం బహునా విజ్ఞప్తేన. యావ దహం ప్రచలితుం శక్నోమి, తావ త్త్వాం త స్యావాసే నీత్వా సర్వవాయసత్వయం విధా స్యామి.' ఇతి.

ఆ ధామిద్దన స్త దాకర్ణ్య పితృపితామహాక్రమాగతమన్త్రిభిః సార్థం మన్త్రి యాఞ్చక్రే. తస్య చ పశ్య మన్త్రిణః. త ద్యధా—రక్తాక్షః, క్రూరాక్షః, దీప్తాక్షః, వక్రవాసః, ప్రాకారకర్ణ శ్చేతి. త త్రాదౌ రక్తాక్ష మప్పచ్చత్.— 'భద్ర, ఏష తావ త్తస్య రిపో ర్చస్త్రీ మమ హస్తగతః. తత్ కిం క్రియతామ్?' ఇతి. రక్తాక్ష ఆహః— 'దేవ, కి మత్ర చిన్త్యతే? అవిచారిత మయం హస్తవ్యః. యతః.

హీనః శత్రు ర్నిహంతవ్యో, యావ న్న బలవాన్ భవేత్;

ప్రాప్తస్వపాయపబలః పశ్యా ద్భవతి దుర్జయః.

128.

కిం చ స్వయ ముపాగతా శ్రీ స్త్యజ్యమానా శప తీతి లోకే ప్రవాదః. ఉక్తం చ,-

కాలో హి సకృ దభ్యేతి య స్మరం కాలకాక్షిణిమ్
దుర్లభః స పున స్తేన కాలక గ్దాచిక్రీన్తతా.

129.

శూయతే చ యథా.—

‘చితికాం దీపితాం పశ్య, ఫటాం భగ్నాం మ మైవ చ,

భిన్నజీవై తు యా శ్రీతి ర్న సా న్నేహేన వర్ధతే.

130.

అరిమర్దనః ప్రాహః— ‘కథ మేతత్ ?’ రక్తాక్షః కథయతి.—

కథా. గి.

అస్తి కన్తింశ్చి దధిస్తానే హరిదవ్రో నామ బ్రాహ్మణః. తస్య చ కృషిం కుర్వతః
స దైవ నిష్ఫలః కాలోఽతివర్తతే. అ థైకన్తి నివసే స బ్రాహ్మణ ఉష్ణకాలావసానే
ఘర్తార్థః స్వక్షేత్రమధ్యే వృక్షచ్ఛాయాయాం ప్రసప్తోఽనతిదూరే వల్మీకోపరి ప్రసారిత
బృహత్ఫటాయుక్తం భీషణం భుజ్జమం దృష్ట్వా చిన్తయామాన.— ‘నూన మేవా క్షేత్ర
దేవతా మయా కదాచి దపి న పూజితా. తే నేదం మే కృషికర్మ విఫలీభవతి. త
దస్యా అహం పూజా మద్య కరిష్యామి.’ ఇ త్యవధార్య కులోఽపి క్షీరం యాచిత్యా
శరావే నిక్షిప్య వల్మీకాన్తిక ముపాగ మ్యోవాచ.— ‘భోః క్షేత్రపాల, మ యైతా
వస్తం కాలం న జ్ఞాతం య త్వ మత్ర వససి. తేన పూజా న కృతా. తత్ సాంప్రతం
క్షమస్య.’ ఇతి. ఏవ ముక్త్యా దుగ్ధం చ నివేద్య గృహభిషుఖం ప్రాయాత్. అథ
ప్రాత గౌరవ దాగత్య పశ్యతి, తావ ద్దీవార మేకం శరావే దృష్టవాక్. ఏవం చ ప్రతి
దిన మేకాకీ సమాగత్య తస్మై క్షీరం దదాతి, ఏ కైకం చ దీవారం గృహ్లాతి.

అ థైకన్తి నివసే వల్మీకే క్షీరనయనాయ పుత్రం నిరూప్య బ్రాహ్మణో గ్రామా
న్తరం జగామ. పుత్రోఽపి క్షీరం తత్ర నీత్వా సంస్థాప్య చ పున ర్ద్వహం సమాయాతః.
దినాన్తరే తత్ర గత్వా దీవార మేకం చ దృష్ట్వా గృహీత్వా చ చిన్తితవాక్.—
‘నూనం సౌవర్ణదీవారపూణ్యోఽయం వల్మీకః. త దేనం హత్వా సర్వ మేకవారం గ్రహీ
ష్యామి.’ ఇ త్యేవం సంప్రధా ర్య న్యేద్యః క్షీరం దదతా బ్రాహ్మణపుత్రేణ సరో
లగడేన ిరసి తాడితః. తతః కథ మపి దైవవశా దముక్తజీవిత ఏవ రోషా త్తమేవ
తీవ్రవిపదశనై స్తథాఽదశత్, యథా స సద్యః పశ్చుత్వ ముపాగతః, స్వజనై శ్చ నాతి
దూరే క్షేత్రస్య కాష్ఠసంచయైః సంస్కృతః. అథ ద్వితీయదినే తస్య పితా సమా
యాతః. స్వదనేభ్యః సుతవిశాశకారణం శ్రుత్వా త థైవ సమర్థితవాక్. అబ్రవీ ఛ—

‘భూతాక్ యా నానుగృహ్లాతి హ్యేత్తనః శరణాగతాక్

భూతార్థా స్తస్య నశ్యన్తి, హంసాః పద్మవనే యథా.

131.

పురుషై రుక్మమ్.— ‘కథ మేతత్?’ బ్రాహ్మణః కథయతి.—

కథా. ౬.

అస్తి కస్తింశ్చి దధిస్తానే చిత్రరథో నామ రాజా. తస్య యోధాః సురత్యు
మాణం పద్మసరో నామ సర్పస్థితి. తత్ర చ ప్రభూతా జామ్బూనదమయా హంసా
స్థిన్తి. షణ్ణానే షణ్ణానే విచ్చ మేక్షకం పరిత్యజన్తి. అథ తత్ర సరసి సావణ్ణో బృహ
త్పక్షి సమయాతః. తై శ్శీర్షక్తః.— ‘అస్మాకం మధ్యే త్వయా న వస్తవ్యమ్, యేన
కారణే నాస్తాభిః షణ్ణానాస్తే పిచ్ఛైకైకదానం కృత్వా గృహీత మేతత్ సరః.’ ఏవం చ
కిం బహునా? పరస్పరం ద్వైధ ముత్పన్నమ్. స చ రాజ్యః శరణం గతోఽబ్రవీత్.—
‘దేవ, ఏతే పక్షిణ ఏనం వదన్తి, య దస్తాకం రాజా కిం కరిష్యతి? న క స్యా ప్త్యా
వాసం దద్యః. మయా చోక్తమ్.— న శోభనం యుష్మాభి రభిహితమ్. అహం గత్వా
రాష్ట్రే నివేదయామ్యమి. ఏవం స్థితే దేవః ప్రమాణమ్.’ తతో రాజా భృత్యా నబ్రవీత్.—
‘భో భోః, గచ్ఛత. సర్వాన్ పక్షిణో గతానూక్ కృత్వా శీఘ్ర మానయత.’ రాజా
దేశానంతర మేవ ప్రచేటు తే. అథ లగడహస్తాక్ రాజపురహక్ దృష్ట్వా త త్రైకేన
పక్షిణా వృద్ధే సౌక్తమ్. ‘భోః స్వజనాః, న శోభన మాపతితమ్. తతః సర్వే రేక
మతీభూయ శీఘ్ర ముత్పతితవ్యమ్’ తైశ్చ తథాఽనుష్ఠితమ్. అతోఽహం బ్రవీమి.—
‘భూలాక్ యో నానుగృహీతి.’ ఇతి.

ఇ త్యుక్త్వా పున రపి బ్రాహ్మణః ప్రత్యూషే క్షీరం గృహీత్వా తత్ర గత్వా
తారస్యరేణ సర్ప మస్తేత్. తదా సర్ప భీరం వల్లిక ద్వారాన్తర్గత ఏవ బ్రాహ్మణం
ప్రత్యువాచ.— ‘త్వం లోభా ద త్రాగతః పుత్రీకోక మపి విహాయ. అతః పరం తవ
మమ చ ప్రీతి ర్నోచితా. తవ పుత్రేణ యావ సౌన్నదే నాహం తాడితః. మయా స
దప్తః. కథం మయా లగడప్రహారో విస్తర్తవ్యః? త్వయా చ పుత్రేమృతిదుఃఖం కథం
విస్తర్తవ్యమ్?’ ఇ త్యుక్త్వా బహుమాల్యం హీరకమణిం తస్మై దత్త్వా ‘అతః పరం పున
స్త్వయా నాగ స్తవ్యమ్’ ఇతి పున రుక్త్యా వివరాన్త గతః. బ్రాహ్మణశ్చ మణిం గృహీత్వా
పుత్రేబుద్ధిం నిర్దక్ స్వగృహ మాగతః. అతోఽహం బ్రవీమి.— ‘చిలికాం దీప్తాం
పశ్య’ ఇతి. త దన్తిక్ హతేఽయత్నా దేవ రాజ్య మకట్టకం భవతో భవతి.’

త స్యైత ద్వదనం శ్రుత్వా హూరాక్షం పప్రచ్ఛ.— ‘భద్ర, త్వం తు కిం
మన్యసే?’ సోఽబ్రవీత్.— ‘దేవ, నిర్దయ మేతత్, య దనే నాభిహితమ్. యత్కా
రణం శరణాగతో న వధ్యతే, సుష్టు ఖి ల్విద మాఖ్యాతమ్.

శ్రూయతే హి కహోతేన శత్రుః శరణ మాగతః

పూజిత శ్చ యథాన్యాయం ద్వై శ్చ మాంపై ర్నిమన్తితః.’

అరిమర్దనోఽబ్రవీత్.- 'కథ మేతత్?' క్రూరాక్షుః కథయతి.—

కథా. 2.

- కచ్చిత్ తుద్రసమాచారః ప్రాణినాం కాలసన్నిభః
విచచార మహారణ్యే ఘోరః శకునిలుబ్ధకః. 133.
- వైవ కచ్చిత్ సుహృత్తస్య న సంబద్ధీ న బాధవః
స తైః సర్వైః పరిశ్రృక్త స్తేన రాద్రోణ కర్మణా. 134.
- అథవా,— యే సృశంసా దురాత్మానః ప్రాణినాం ప్రాణనాశకాః
గృజకా హి భూతానాం వ్యాలా ఇవ భవంతి తే. 135.
- స పక్షరక మాదాయ పాశం చ లగడం తథా
నిత్య మేవ వనం యాతి సర్వప్రాణివిహింసకః. 136.
- అన్యేద్య ర్భృమిత స్తస్య వనే కాపి కపోలికా
జాతా హస్తగతా తాం స ప్రాక్షిపత్ పక్షరాస్తరే. 137.
- అథ కృష్ణా దిశః సర్వా వనస్థ స్యాభవన్ ఘనైః
వాతవృష్టి శ్చ మహతీ త్సయికాల ఇ వాభవత్. 138.
- తతః స స్త్రీస్తహృదయః కమ్మమానో ముహుర్ముహుః
అన్యేషయన్ పరిత్రాణ మాససాద వనస్పతిమ్. 139.
- ముహూర్తం పశ్యతే యావ ద్వియ ద్విమలతారకం
ప్రాప్య వృక్షం వద త్యేవ 'యోఽత్ర తిష్ఠతి కశ్చన 140.
త స్యాహం శరణం ప్రాప్తః, స పరిత్రాతు మా మి' తి,
శీలేన భిద్యమానం చ తుదయా గతచేతసమ్. 141.
- అథ తస్య తరోః స్కంధే కపోతః సుచిరోషితః
భార్యావిరహిత స్తిష్ఠ నిలలాప సుదుఃఖితః.— 142.
- 'వాతవర్షో మహా నానీ స్త చాగచ్ఛతి మే ప్రియా,
తయా విరహితం హ్యేత చ్ఛూన్య మద్య గృహం మమ, 143.
పతివ్రతా పతిప్రాణా పత్యుః ప్రియహితే రతా
యస్య స్యా దీదృశీ భార్యా ధన్యః స పురుషో భువి. 144.
- న గృహం గృహ మిత్యాహు గృహిణీ గృహ ముచ్యతే,
గృహం హి గృహిణీహీన మరణ్యసదృశం మతమ్.— 245.
- పక్షరస్థా తతః శ్రుత్వా భర్త ర్దుఃఖాన్వితం వచః
కపోలికా సుసన్తుష్టా వాక్యం చేద మ థావా సా. 146.

- ‘ససా శ్రీ త్యభిమన్తవ్యా యస్యా భర్తా న తుష్యతి,
తుష్టే భర్తరి నాశీణాం, తుష్టాః స్యుః సర్వదేవతాః. 147.
దావాగ్ని నా విదగ్ధేన సపుష్పస్తబకా లతా
భస్మీ భవతు సా నారీ యస్యాం భర్తా న తుష్యతి. 148.
మితం దదాతి హి పితా, మితం భ్రాతా, మితం సుతః,
ఆమితస్య హి దాతారం భర్తారం కా న పూజయేత్.’ 149.

పున శ్చాబ్రవీత్.—

- ‘శ్రుణు మ్మోవహితః కాన్త యత్రే వత్సో మ్యహం హితం,
ప్రాతై రపి త్వయా నిత్యం సంరక్ష్యః శరణాగతః. 150.
ఏష శాకునికః శతేత వావాసం సమాశ్రితః
శీతార్తశ్చ తుధార్తశ్చ పూజా మస్తై సమాచర. 151.

శూయతే చ,—

- యః సాయ మతిథిం ప్రాప్తం యథాశక్తి న పూజయేత్
తస్యాసౌ దుష్కృతం దత్త్వా నుకృతం చాపకర్షతి. 152.
మా చాస్తై త్వం కృథా ద్వేషం బద్ధానై నే నేతి మత్ప్రియా,
స్వకృతై రేవ బద్ధాహం ప్రాక్తవైః కర్తవ్యైః. 153.
దాదిద్రోగదుఃఖాని బద్ధనవ్యసనాని చ
ఆత్మాపరాధపృక్షస్య ఫలా శ్యేతాని దేహినామ్. 154.
తస్మా త్వం ద్వేష మత్సృజ్య మద్బద్ధనసముద్భవం,
ధర్మే మనః సమాధాయ, పూజ యైనం యథావిధి. 155.
తస్యా స్తద్వచనం శ్రుత్వా ధర్మయుక్తి సమన్వితమ్,
ఉపగమ్య తతోహృష్టః కపోతః ప్రాహ లుభకమ్. 156.
‘భద్రక, న్యాగతం తేఽస్తు, బ్రూహి కిం కరవాణి తే?
సన్తాప శ్చ న కర్తవ్యః, స్వగృహే వర్తతే భవాన్.’ 157.
తస్య తిద్వచనం శ్రుత్వా ప్రత్యువాచ విహ్వలమం,
‘కపోత, ఖలు శీతం మే, హిమత్రాణం విధీయతామ్.’ 158.
స గత్వాఽక్లారకం నీత్వా, పాతయామాస పాపకం
తతః శుష్కేషు పల్లెషు, త మాశు సమదీపయత్. 159.
సుసంధిప్తం తతః కృత్వా త మాహ శరణాగతం
‘సన్తాపయస్య విస్రంభం స్వగాత్రా నిర్భయః,

- న చాన్తి విభవః కశ్చి న్నాశయే యేన తే తుభమ్. 160.
- సహస్రం భరతే కశ్చి చ్చత మన్యో దయాపరః,
మమ త్వకృతపుణ్యస్య తుద్ర స్యాత్తాఽపి దుర్భరః. 161.
- ఏక స్యా ప్యతిథే రన్నం యః ప్రదాతుం న శక్తిమాన్
త స్యానేకపరిక్షేణే గృహే కిం వసతః ఫలమ్ ? 162.
- త త్తథా సాధయా మ్యేత చ్చరీరం దుఃఖజీవితం
యథా భూయో న వత్స్యామి నాన్తి త్యర్థిసమాగమే.' 163.
- స నినిద్ కి లాత్తానం న తు తం లుబ్ధకం పునః,
ఉవాచ 'తర్పయిష్యే త్వాం, ముహూర్తం ప్రతిపాలయ.' 164.
- ఏవ ముక్త్యా స ధర్మాత్తా ప్రహృష్టే నాన్తరాత్త నా
త మగ్నిం సంపరిక్రమ్య ప్రవివేశ స్పవేత్సవత్. 165.
- తత స్తం లుబ్ధకో దృష్ట్వా కృపయా వీడితో భృశమ్
కపోత మగ్నౌ పతితం వాక్య మేత దభాషత. 166.
- 'యః కరోతి నరః పాపం న త స్యాత్తా ధ్రువం ప్రియః,
ఆత్మనా హి కృతం పాప మాత్మ నైవ హి భుజ్యతే. 167.
- సోఽహం పాపమతి త్సైవ పాపకర్తరతః సదా
పతిష్యామి మహాఘోరే నరకే నాత్ర సంశయః. 168.
- నూనం మమ నృశంసస్య ప్రత్యాదర్శః సుదర్శితః
ప్రయచ్ఛతా స్వహంసాని కపోతేన మహాత్మనా. 169.
- అద్య ప్రభృతి దేహం స్వం సర్వభోగవివర్జితం
తోయం స్వల్పం యథా గ్రీష్మే శోషయిష్యా మ్యహం పునః. 170.
- శితవాతాతపసహః కృశాణ్ణో మలిన స్తథా
ఉపవానై ర్బహువిధౌ శ్చరిష్యే ధర్మ ముత్తమమ్.' 171.
- తతో యప్తిం శలాకాం చ జాలకం పజ్జరం తథా
బభ్రజ్జ లుబ్ధకో దీనాం కపోతీం చ ముమోచ తామ్. 172.
- లుబ్ధకేన తతో ముక్తా దృష్ట్వాఽగ్నౌ పతితం పతిమ్
కపోతీ విలలా పార్తా శోకసంతప్తమానసా. 173.
- 'న కార్య మద్య మే నాథ జీవితేన త్వయా వినా,
దీనాయాః పతిహీనాయాః కిం నార్యా జీవితే ఫలమ్ ? 174.
- మనోదర్ప స్త్వహంకారః కులపూజా చ బన్ధుషు
దాసభృత్యజనే హ్యజ్ఞా వైధవ్యేన ప్రణశ్యతి.' 175.

ఏవం విలప్య బహుశః కృపణం భృశదుఃఖితా
పతివ్రతా సుసందీప్తం త మే వాగ్నిం వివేశ సా. 176.

తతో దివ్యామృతరథరా దివ్యాభరణభూషితా
భర్తారం సా విమానస్థం దదర్శ స్వం కపోలికా. 177.

సోఽపి దివ్యతను రూఢత్వా యథార్థ మిద మబ్రవీత్ :—
'అహో మా మసుగచ్ఛన్త్యా కృతం సాధు శుభే త్వయా. 178.

తీవ్రః కోట్యోర్ధ్వకోటి చ యాని రోమాణి మానుషే
తావత్ కాలం వనేత్ స్వర్గే భర్తారం యాఽనుగచ్ఛతి.' 179.

కపోతదేవః నూర్యాస్తే ప్రత్యహం సుఖ మన్వభూత్,
సా ఖం సౌరం కపోతస్య ప్రాశ్నన్యప్రభవం హి తత్. 180.

హర్షావిప్లవై తతో వ్యాధో వివేశ చ వనం ఘనం
ప్రాణిహింసాం పరిత్యజ్య బహునిర్వేదవాక్ భృశమ్. 181.

తత్ర దావానలం దృష్ట్వా వివేశ విరతాశయః
నిర్ధగకల్పజో భూత్వా స్వస్థసౌఖ్య మవాప్తవాక్. 182.

అతోఽహం బ్రవీమి. — 'శ్రూయతే హి కపోతేన' ఇతి.

త చ్ఛృత్వాఽరిమద్ద సౌ దీప్తాక్షం పృష్టవాక్. — 'ఏవ మవస్థితే కిం భవాక్
మన్యతే?' సోఽబ్రవీత్. — 'దేవ, న హస్తవ్య ఏ వాయమ్. యతః వణి జోక్తమ్. —

'యా మ మోద్విజతే నిత్యం సా మా మ ద్యావగూహతే,
ప్రియకారక, భద్రం తే, యన్త మాస్తి హరస్య తత్.' 183.

చారేణ చాప్యుక్తమ్. —

'హర్తవ్యం తే న పశ్యామి, హర్తవ్యం చే ద్భవిష్యతి,
పున ర ప్యాగమిష్యామి, య దీయం నావగూహతే.' 184.

' అరిమద్ద నః పృష్టవాక్ — 'కా చ నావగూహతే? క శ్చాయం చారః? ఇతి
విస్తరతః శ్రోతు మిచ్ఛామి.' దీప్తాక్షః కథయతి. —

కథా. ౮.

అస్తి కన్తింభి దధిస్తానే కామాతురో నామ వృద్ధవణిక్. తేన చ కామోప
హతచేతసా పుత్రభార్యేణ కాచి నిర్ధనవణిక్సతా ప్రభూతం ధనం ద స్వోద్వాహితా.
అథ సా దుఃఖాభిభూతా తం వృద్ధవణిజం ద్రష్టు మపి న శకాక. యుక్తం చైతత్.

ం పదం శిరసి య త్తు శిరోయహాణాం

స్థానం పరం పరిభవస్య త దేవ పుంసామ్,

ఆరోపితాస్థికలం పరిహృత్య యాన్తి

చాణ్డాలహప మివ దూరతరం తరుణ్యః.

185.

తథా చ,— గాత్రం సంకుచితం, గతి ర్విగలితా, దంతా శ్చ నాశం గతా,

దృష్టి రాభ్రీమృతి, రూప మప్యపహతం, వక్త్రం చ లాలాయతే,

వాక్యం నైవ కరోతి బాధవజనః, పత్నీ న శుశ్రూషతే,

ధి క్కృష్టం జరయాభిభూతపురుషం పుత్రోఽప్యవజ్ఞాయతే.

186.

అథ కదాచిత్ సా తేన స హైకశయనే పరాజ్ఞుభీ యావ త్తిస్థతి, తావ ద్దృష్టా

చారః ప్రవిప్లః. సాపి తం చారం దృష్ట్వా భయవ్యామలితా వృద్ధ మపి తం పతిం

గాఢం సమాలిష్టః. సోఽపి విస్తయాత్ పులకాజ్జిత సర్వగాత్ర శ్చిన్తయామానః—

‘అహో! కి మేషా మా మ ద్యావగూహతే?’ యావ న్నిపుణతయా పశ్యతి, తావ

ద్దృవాతోఽనైకదేశే చారం దృష్ట్వా వ్యచిన్తయత్.— ‘నూన మేషాఽస్య భయాన్

మా మాలిష్టతి.’ ఇతి జ్ఞాత్వా తం చార మాహః—

‘యా మ మేద్విజతే నిత్యం సా మా మ ద్యావగూహతే,

ప్రియకారక, భద్రం తే, య స్త మాన్తి హరస్య తత్.’

187.

త చ్చుిత్యా చారోఽప్యాహః—

‘హర్తవ్యం తే న పశ్యామి, హర్తవ్యం చే ద్భవిష్యతి,

పున ర ప్యాగమిష్యామి యదీయం నావగూహతే.’

188.

తస్మా చ్చార స్యాపుష్పకారిణః శ్రేయ శ్చిన్త్యతే, కిం పున ర్న శరణాగతస్య. అపి

చాయం తై ర్విప్రకృతోఽస్తాక మేవ పుష్టయే భవిష్యతి తదియరస్థిదర్శనాయ చేతి.

అనేన కారణే నాయ మవధ్యః.’ ఇతి.

ఏత దాక ఙ్ఘ్రిరిమద్దమోఽన్యం సచివం వక్రనాసం పప్రచ్ఛ.— ‘భద్ర, సాంప్రత

మేవం స్థితే కిం క ర్తవ్యమ్?’ సోఽబ్రవీత్.— ‘దేవ, అవధ్యోఽయమ్. యతః—

‘శత్రవోఽపి హితా యైవ వివదంతః పరస్పరమ్,

చారేణ జీవితం దత్తం, రాక్షసేన తు గోయుగమ్.’

189.

అరిమద్దః ప్రాహః— ‘కథ మేతత్?’ వక్రనాసః కథయతి.—

కథా. ౯.

అన్తి కన్తింశ్చ దధిస్తానే దరిద్రో ద్రోణనామా బ్రాహ్మణః ప్రతిగ్రహధనః సతతం
విశిష్ట వస్త్రానులేపన గన్ధమాల్యాలంకారతామ్బూలాదిభోగపరివర్జితః ప్రయాణకేశశత్రు

నఖిరోమోపచితః శీతోష్ణవాతవన్నాదిభిః పరిశోషితశరీరః. తస్య చ కే నాపి యజమానే నానుకమ్మయా కిశుగోయుగం దత్తమ్. బ్రాహ్మణేన చ బాలభావా దారభ్య యాచిత ఘృతతైలయవసాదిభిః సంవర్ధ్య సుపుం కృతమ్. తచ్చ దృష్టౌ సహ నైవ కశ్చి చ్ఛార శ్చిన్వితవాణ్.— ‘అహ మస్య బ్రాహ్మణస్య గోయుగ మిద మపహరిష్యామి.’ ఇతి నిశ్చిత్వ నిశాయాం బద్ధనపాశం గృహీత్వా యావత్ ప్రస్థితః, తావ దధమాగ్నే ప్రవిరల తీక్ష్ణదంతపక్ష్కిం రున్నతనాసానంశో ప్రకటగక్తాన్తనయసోఽపచితస్నాయుసంతి ర్మతగాత్రః శుష్కకపాలః సుహంతహంతహమిజ్జలశ్శ్రుకేశశరీరః కశ్చిద్దృష్టః. దృష్టౌ చ తం తీవ్రభయత్రస్తోఽపి చారోఽబ్రవీత్.— ‘కో భవాణ్?’ ఇతి. స ఆహః— ‘సత్యవచ సోఽహం బ్రహ్మరాక్షసః. భవా చ ప్యాత్రానం నివేదయతు.’ సోఽబ్రవీత్.— ‘అహం క్రూరకర్తా చారః. దరిద్రబ్రాహ్మణస్య గోయుగం హర్తుం ప్రస్థిరోఽస్మి.’ అథ జాతప్రత్యయో రాక్షసోఽబ్రవీత్.— ‘భద్ర, పృష్టాహ్న కాలికోఽహమ్. అతస్త మేవ బ్రాహ్మణ మద్య భక్షయిష్యామి. తత్ సుందర మిదమ్. ఏకకార్యా వే వావామ్.’

అథ తౌ తత్ర గత్వైకాస్తే కాల మన్వేషయంతా స్థితౌ. ప్రసూప్తే చ బ్రాహ్మణే తద్భక్షణార్థం ప్రస్థితం రాక్షసం దృష్టౌ చారోఽబ్రవీత్.— ‘భద్ర, నైష న్యాయః, యతో గోయుగే మయాఽపహృతే పశ్యాన్ త్వ మేనం బ్రాహ్మణం భక్షయ.’ సోఽబ్రవీత్.— ‘కదాచి దయం బ్రాహ్మణో గోశబ్దేన బుధ్యేత, తదాఽనర్థకోఽయం మ మారమ్భః స్యాత్.’ చారోఽప్యబ్రవీత్.— ‘త వాపి యది భక్షణా యోషస్థిత స్యాన్తర ఏకోఽప్యన్తరాయః స్యాత్, తదాఽహ మసి న శశ్నోమి గోయుగ మప హర్తుమ్. అతః ప్రథమం మయాఽపహృతే గోయుగే పశ్యాన్ త్వయా బ్రాహ్మణో భక్ష యితవ్యః.’ ఇత్థం చాహమహమికయా తయో ర్వివదంతోః సముత్పన్నే ద్వైధే ప్రతిరవ వశా ద్బ్రాహ్మణో జహాగర. అథ తం చారోఽబ్రవీత్.— ‘బ్రాహ్మణ, త్వా మే వాయం రాక్షసో భక్షయితు మిచ్ఛతి.’ రాక్షసోఽప్యాహః— ‘బ్రాహ్మణ, చారోఽయమ్. గోయుగం తేఽపహర్తు మిచ్ఛతి.’ ఏవం శ్రు త్వోన్ముక్తాయ బ్రాహ్మణః సావ ధానో భూ తేష్టదేవతామస్తాధ్యాయే నాత్మానం రాక్షసో దుష్కర్తలగుడేన చౌరా ధ్గోయుగం రరక్ష. అతోఽహం బ్రవీమి.— ‘శత్రవోఽపి హితా యైవ’ ఇతి.

అథ తస్య వచన మవధా ర్యారిమర్దనః పున రపి ప్రాకారకర్ణ మప్పచ్ఛత్.— ‘కథయ. కి మత్ర మన్యతే భవాణ్?’ సోఽబ్రవీత్.— ‘దేవ, అవధ్య ఏ వాయమ్, యతో రక్షితే నాసేన కదాచిత్ పరస్పరప్రీత్యా కాలః సుఖేన గచ్ఛతి. ఉక్తం చ,—

పరస్పరస్య మర్షాణి యే న రక్షన్తి జన్తవః

త ఏవ నిధనం యన్తి వల్లీకోదరసర్పవత్.’

అరిమర్దసోఽబ్రవీత్.— ‘కథ మేతత్?’ ప్రాకారకర్ణః కథయతి.—

కథా. ౧౦.

అ స్తి కన్తింశ్చి న్నగరే దేవశక్తి ర్నామ రాజా. తస్య చ పుత్రో జిత్ర వర్తీకా శ్రయే ణోరగేణ ప్రతిదినం ప్రత్యజ్ఞం క్షీయతే. అనేకోపచారైః సద్వైద్యైః సచ్చా స్తోపదిష్టపథయుక్త్యాఽపి చికిత్సమామౌ న స్వాస్థ్య మాప్నోతి. అథాఽసౌ రాజ పుత్రో నిర్వేదా ద్దేశాంతరం గతః. కన్తింశ్చి న్నగరే భిక్షాటనం కృత్వా మహతి దేవాలయే కాలం యాపయతి. అథ తత్ర నగరే బలి ర్నామ రాజాఽస్తి. తస్య చ ద్వే దుహితరా యావనస్థే లిప్తతః. తే చ ప్రతిదినం మాదిత్యోదయే పితుః పాదాన్తిక మాగత్య సమస్కారం చక్రతుః. తత్ర వైకాఽబ్రవీత్.— ‘విజయస్య మహారాజ, యస్య ప్రసాదాత్ సర్వం సుఖం లభ్యతే.’ ద్వితీయా తు ‘విహితం భుజ్జ్వ మహా రాజ’ ఇ త్యబ్రవీత్. త చ్చుత్సావ ప్రసవితో రాజాఽబ్రవీత్.— ‘భో మన్త్రిన్, ఏనాం దుష్టభాషిణీం కుమారికాం కస్యచి ద్వైదేశికస్య ప్రయచ్ఛ, యేన నిజవిహిత మియ మేవ భుజ్జ్వ.’ అథ ‘తథా’ ఇతి ప్రతిప ద్యాల్పపరివారా సా కుమారికా మన్త్రిభి స్తస్య దేవకులాశ్రితరాజపుత్రస్య ప్రతిపాదితా. సాఽపి ప్రహృష్టమానసా తం పతిం దేవవత్ ప్రతిప ద్యాదాయ చాన్యవిషయం గతా.

తతః కన్తింశ్చి ద్వారతరంగరప్రదేశే తడాగతః రాజపుత్ర మ్మావాసరజ్ఞయై నిరూప్య, స్వయం చ ఘృతతైలవణతజ్జలూదిక్రయనిమిత్తం సపరివారా గతా. కృత్వా చ క్రయవిక్రయం యావ దాగచ్ఛతి తావత్ స రాజపుత్రో వర్తీకోపరి కృతమూర్ధా ప్రసుప్తః. తస్య చ ముఖా ద్భుజగః ఫణాం నిష్క్రామ్య వాయు మశ్నోతి. త త్రైవ చ వర్తీకేఽపరః సరోపే నిష్క్రామ్య త త్రై వాసీత్. అథ తయోః పరస్పరదర్శనేన త్రోధసంర క్తలోచనయో ర్తద్ధా ద్వర్తీకస్థేన సర్పే ణోక్తమ్.— ‘భో భో దురాత్మన్, కథం సుందరసర్వాజ్ఞం రాజపుత్ర మిత్థం కదగ్రయసి?’ ముఖస్థోఽహి రబ్రవీత్.— ‘భో భోః, త్వయాఽపి దురాత్మ నాఽస్య వర్తీకస్య మధ్యే కథ మిదం దూషితం హాటక పూర్ణం కలశయుగలమ్?’ ఇ త్యేవం పరస్పరస్య మర్తాణ్యుద్ఘాటితమస్తా. పునర్వర్తీకస్థో ఽహి రబ్రవీత్.— ‘భో దురాత్మన్, భేషజ మిదం తే కిం కోఽపి న జానాతి? య జీర్ణోత్కాలిత కఙ్గికా రాజికా పానేన భవా నిన్దాశ ముపయాతి.’ అ ధోదరస్థో ఽహి రబ్రవీత్.— ‘త వా ప్యేత ద్భేషజం కిం కస్మి దపి న వేత్తి? య దుష్టతైలేన వా మహోష్ణోదక్షేన తవ వినాశః స్యాత్.’ ఇతి. ఏవం చ సా రాజకన్యా విటపాంత రితా తయోః పరస్పరాలాపాత్ మర్తమయా నాకర్ణ్య త త్రైవాఽనుష్ఠితవత్. విధా యావ్యజ్ఞం నిరోగం భగ్తారం నిధిం చ పరమ మాసాద్య స్వదేశాభిముఖం ప్రాయాత్. పితృ మాతృ స్వజన్యైః ప్రతిపూజితా విహితోపభోగం ప్రాప్య సుఖే నావస్థితా.

అంతోఁనాం బ్రవీమి.- 'పరస్పరస్య మర్ధాణి' ఇతి. త చ్చ శ్రుత్వా స్వయ
మరిమద్దసోఁపేయం సమర్థితవాక్. తథా చానుష్ఠితం దృష్ట్యాఽన్తర్జనం విహస్య
రక్తాక్షః పున ర్బ్రవీత్.- 'కప్తమ్. వివాహితోఁయం భవద్భి రన్యాయేన స్వామి.
ఉక్తం చ,--

అపూజ్యా యత్ర పూజ్యస్తే, పూజ్యానాం య విమాననా,
త్రీణి తత్ర ప్రవర్తంతే దుర్భిక్షం మరణం భయమ్. 191.

తథా చ,-- ప్రత్యక్షేఽపి కృతే పాపే మూర్ఖః సామాన్య ప్రశామ్యతి,
రథకారః స్వకాం భార్యాం సజారాం శిరసాఽవహత్. 192.

మన్త్రిణః ప్రామాః.- 'కథ మేతత్?' రక్తాక్షః కథయతి.--

కథా. ౧౧.

అస్తి కన్తింశ్చ దధిస్తానే వీరధరో నామ రథకారః. తస్య భార్యా కామదమినీ.
సా చ పుంశ్చరీ జనాపవాదసంయుక్తా. సోఽపి తస్యాః పరీక్షణార్థం వ్యచిన్తయత్.-
'అథ మయాఽస్యాః పరీక్షణం కర్తవ్యమ్. ఉక్తంచ యతః,--

యది స్యాత్ పావకః శీతః ప్రోష్ణో వా శశలాఞ్చనః,
స్త్రీణాం తదా సతీత్వం స్యాద్, యది స్యాద్ దుర్జనో హితః. 193.

జానామి చైనాం లోకవచనా దసతీమ్. ఉక్తం చ,--

య చ్చ వేదేషా శాస్త్రేషా న దృష్టం న చ సంశ్రుతమ్
తత్ సర్వం వేత్తి లోకోఽయం యత్ స్యాద్ దుర్జనోమధ్యగమ్.' 194.

ఏవం సంప్రధార్య భార్యా మవోచత్.- 'ప్రియే, ప్రభాతేఽహం గ్రామాన్తరం
యాస్యామి. తత్ర కలిచి దినాని లగిష్యన్తి. త త్వయా కి మపి పాథేయం మమ
యోగ్యం విధేయమ్.' సోఽపి తద్వచనం శ్రుత్వా హర్షితచి త్తౌత్సుక్యాత్ సర్వ
కార్యాణి సంత్యజ్య సిద్ధ మన్నం ఘృతశర్కరాప్రాయ మకరోత్. అథవా సా ధీవద
మచ్యతే.--

దుర్దివసే ఘనలిమిరే వర్ష తి జలదే మహాటవీప్రభృతౌ
పత్యు ర్విదేశగమనే పరమసుఖం జఘననపలాయాః. 195.

అథాఽసౌ ప్రత్యూష ఉత్థాయ స్వగృహం నిర్గతః. సోఽపి తం ప్రస్థితం విజ్ఞాయ
ప్రహసితవదనాఽన్లసంస్కారం కుర్వణౌ కథంచి త ద్దివస మత్యవాహయత్.

అథ పూర్వపరిచితవిటగృహే గత్వా తం ప్రత్యుక్తవత్తి.- 'స దురాత్మా మే
పతి స్త్రామాన్తరం గతః. త త్వయాసదృశే ప్రమచ్చే జనే సమాగచ్ఛవ్యమ్.' తథా

ఽనుష్ఠితే స రథకారోఽరణ్యే దిన మతివాహ్య, ప్రదోషే స్వగృహేఽపరద్వారేణ
ప్రవిశ్య, శయ్యాధస్తరే నిభృహో భూత్వా స్థితః. ఏతస్మిన్నస్తరే స దేవదత్తః సమాగత్య
తత్ర శయన ఉపవిష్ట. తం దృష్ట్వా రోహిష్టచిత్తో రథకారో వ్యచిన్తయత్. — 'కి మేన
ముక్తాయ హన్తి? అథవా హేల యైవ ప్రసుప్తా ద్వా వ ప్యేతో వ్యాపాదయామి? పరం
పశ్యామి తావ దస్యా శ్చేష్టితమ్. శృణోమి చానేన స హాలాపాక.' అ త్రాస్తరే సా
గృహద్వారం నిభృతం విధాయ శయనతల మూహా. అథ తస్యా స్తత్రారోహంత్యా
రథకారశరీరే పాదో విలగ్నః. తతః సా వ్యచిన్తయత్. — 'నూన మేతేన దురాత్మనా
రథకారేణ మత్పరీక్షణార్థం భావ్యమ్. తతః స్త్రీచిత్రవిజ్ఞానం కి మపి కరోమి.' ఏవం
తస్యా శ్చిన్తయంత్యాః స దేవదత్తః స్ఫుర్కోత్సుకో బభూవ. అథ తయా కృతాఞ్జలి
పుటయాఽభిహితమ్. 'భో మహానుభావ, న మే శరీరం త్వయా స్ఫుర్మనీయమ్, యతో
ఽహం పతివ్రతా మహాసతీ చ. న చే చ్ఛాపం దత్త్వా త్వం భస్మసా త్కరిష్యామి.'
స ఆహః— 'య ద్యేవం తస్మి త్వయా కి మహ మాహూతః.' సాఽబ్రవీత్. — "భో,
శ్రుణు మ్వైకాగ్రమహా. ఆహ మద్య ప్రత్యూషే దేవతాదర్శనార్థం చణ్డికాయతనం
గతా. త త్రాకస్తాత్ ఖే వాణీ సంజాతా. — 'పుత్రి, కిం కరోమి? భక్తాఽసి మే
త్వమ్. పరం పక్షాసాభ్యస్తరే విధినియోగా ద్విధవా భవిష్యసి.' తతో మయాఽభి
హితమ్. — 'భగవతి, యథా త్వ మాపదం వేల్చి, తథా తత్ప్రతికార మపి జానాసి.
త దస్తి కచ్చ దుపాయో యేన మే పతిః శతసంవత్సరజీవీ భవతి?' తత స్తయాఽభి
హితమ్. — 'వత్సే, సన్నపి నాస్తి, యత స్త వాయత్తః స ప్రతీకారః.' త చ్ఛృత్వా
మయాఽభిహితమ్. — 'దేవి, యది తన్నమ ప్రాతైర్భవతి, త దాదేశయ యేన కరోమి.'
అథ దేవాఽభిహితమ్. — 'య ద్యద్య దినే పరపురుషేణ స హైకస్మిన్షయినే సమారు
హ్యలిజనం కరోసి, త త్తవ భర్తృసంక్షోఽపమృత్యు స్తస్య సంచరతి. భర్తాఽపి పున
ర్వర్షశతం జీవతి.' తేన త్వం మయాఽభ్యర్థితః. త ద్యత్కించైత్కర్తృమనా స్తత్
కురుష్య. న హి దేవతావచన మన్యథా భవిష్య తీతి నిశ్చయః." తతోఽస్తర్వాసవికాస
ముఖః స తదుచిత మాచచార.

సాఽసి రథకారో మూర్ఖ స్తస్యా స్తద్వచన మాకర్ణ్య పులకాఞ్జితతనుః శయ్యా
ధస్తలాన్నిష్క్రమ్య తా మువాచ. — 'సాధు పతివ్రతే, సాధు కులనన్దిని, అహం
దుష్టనవచనశఙ్కితహృదయ స్వత్పరీక్షానిమిత్తం గ్రామాన్తరవ్యాజం కృత్వాఽత్ర ఖట్యా
ధస్తరే నిభృతం లీనః. త దేహి. ఆలిజయ మామ్. త్వం స్వభర్తృభక్తానాం ముఖ్యా
నారీణామ్, య దేవం బ్రహ్మవ్రతం పరసంక్షేపి పాలితవతీ. మదాయుర్వృద్ధిక్వతే
ఽపమృత్యువినాశార్థం చ త్వ మేవం కృతవతీ.' తా మేవ ముక్త్యా సన్నేహ మాలిజ్జీ
తవాక. స్వస్కృణ్వే తా మారోహ్య త మపి దేవదత్త మువాచ. — 'భో మహానుభావ,

మత్తుజ్యై స్త్వమి హాగతః. త్వత్ప్రసాదా న్మయా ప్రాప్తం వగ్దశతప్రమాణ మాయుః. తత్త్వ మపి మా మాలిజ్యై మత్స్కునే సమారోహ.' ఇతి జల్ప నిచ్చన్త మపి దేవదత్త మాలిజ్యై బలాత్ స్వకీయస్కంధ ఆరోపితవాక్. తత శ్చ సృత్యం కృత్వా, 'హే బ్రహ్మ ప్రతధరాణాం ధురీణ, త్వయాఽపి మ య్యుపకృతమ్' ఇ త్యా ద్యుక్త్యై, స్కంధా దుత్తార్య, యత్ర యత్ర స్వజనగృహద్వారాదిషు బభ్రామ, తత్ర తత్ర తయో రుభయో రపి తద్గుణవర్ణన మకరోత్.

అతోఽహం బ్రవీమి.— 'ప్రత్యక్షేఽపి కృతే పాపే' ఇతి. తత్ సర్వథా మూలోఽథాతా వయం వినష్టాః స్మ. సుష్టా ఖ ల్విద ముచ్యతే.—

మిత్త్రీయాపా హి రిపవః సంభావ్యస్తే విచక్షణైః

యే హితం వాక్య ముత్సృజ్య విపరీతోపనేవినః.

196.

తథా చ.— సన్తోఽప్యర్థా వినశ్యన్తి దేశకాలవిరోధినః

అప్రాజ్ఞాక్ష మన్త్రిణః ప్రాప్య, తమః సూర్యోదయే యథా. 197.

తత స్తద్వతోఽనాదృత్య సర్వే తే స్థిరజీవిన ముత్తిప్య స్వదుగ్ధ మానేతు మారభ్యాః. ఆ థానీయమానః స్థిరజీ వ్యాహః.— 'దేవ, ఆ ద్యాకిఞ్చిత్కరే శైతదవస్థేన కిం మ యోపసంగృహీతేన, యత్ కారణ మిచ్ఛామి దీప్తం వహ్ని మనువేట్టుమ్. త దర్శసి మా మగ్నిప్రదానేన సముద్ధర్యమ్. అథ రక్తాక్ష స్త స్యాన్తగ్రతభావం జ్ఞాత్వాఽబ్రవీత్.— 'కిమర్థ మగ్ని పతన మిచ్ఛసి?' సోఽబ్రవీత్.— 'అహం తావ ద్యుత్పదగ్ర ఇమా మాపదం మేఘవర్ణేన ప్రాపితః. త దిచ్ఛామి తేహం వైరయాతనార్థ ములూకత్వ మితి. త చ్చ శ్రుత్వా రాజనీతివశలో రక్తాక్షః ప్రాహః.— 'భద్ర, వుటిల స్త్వం కృతకవచనచతుర శ్చ. త త్త్వ ములూకయోనిగతోఽపి స్వకీయా మేవ వాయసయోనిం బహు మన్యసే. శ్రూయ తే చైత దాఖ్యానకమ్.—

సూర్యం భర్తార ముత్సృజ్య పర్జన్యం మారుతం గిరిమ్

స్వజాలిం మూషికా ప్రాప్తా స్వజాతి ద్దురతిక్రమా.'

198.

మన్త్రిణః ప్రోచుః.— 'కథ మేతత్?' రక్తాక్షః కథయతి.—

కథా. ౧౨.

ఆ స్తి విషమశీలాతలస్థలితామ్బునిర్ఘోషశ్రవణసంత్ర స్తమత్స్వపరివర్తనసంజనితశ్చేత ఘేనశబలతరక్తాయా గక్తాయా స్తచే జపనియమతపఃస్వాధ్యాయోపవాసయోగక్రియా ఽనుష్ఠానపరాయణైః పరిపూత పరిమిత జల జిఘ్కుభిః కన్దమూలఫలశైవలాభ్యవహారక దగ్ధితశిరీర ర్వల్మలకృతకాపీనమాత్రప్రచ్ఛాదనై స్తపస్విభి రాకీర్ణ మౌశమపదమ్. తత్ర

యాజ్ఞవల్క్యే నామ కులపతి రాసీత్. తస్య జాహ్నువాన్ తస్మా త్వోపస్మిష్టు
మార్భస్య కరతలే శ్యేనముఖాత్ పరిభ్రష్టా మూషికా పతితా. తాం దృష్ట్వా స్యగ్రోధ
పత్తేః ౭వస్థాప్య పునః స్నా త్వోపస్మిశ్య చ ప్రాయశ్చిత్తాదిక్రియాం కృత్వా చ
మూషికాం తాం స్వతపోబలేన కన్యకాం కృత్వా సమాదాయ స్నాశ్రమ మనినాయ.
అనవత్యాం చ జాయా మాహః—‘భద్రే, గృహ్యతా మియం తవ దుహి తోత్పన్నా.
ప్రయత్నేన సంవర్ధనీయా.’ ఇతి. తత స్తయా సంవర్ధితా లాలితా పాలితా చ యావ
ద్వాదశవర్షా సంజక్షే. అథ వివాహయోగ్యాం తాం దృష్ట్వా భర్తార మేవ జాయోవాచ.—
‘భో భర్తః, కి మిదం నావబుధ్యసే, య థాస్యాః స్వదుహితృ ర్వివాహసమయాతి
క్రమా భవతి.’

అసా వాహః— ‘సాధూక్తమ్. ఉక్తం చ,—

స్త్రీయః పూర్వం సురై ర్భక్తాః సోమగర్భర్వపన్నిభిః,
భుజ్జాతే మానుషాః పశ్చాత్తస్మాద్దోషో న విద్యతే. 199.

సోమ స్తాసాం దదౌ శౌచం, గర్భర్వః శిశీతాం గిరం,
పావకః సర్వమేధ్యత్వం, తస్మాన్నిష్కల్పహః స్త్రీయః 200.

అసంప్రాప్తరజా గౌరీ, ప్రాప్తే రజసి రోహిణీ,
అన్యజ్ఞా నా భవేత్ కన్యా, పుచహీనా చ నగ్నికా. 201.

వ్యజ్ఞానై స్తు సముత్పన్నైః సోమా భుక్తే హి కన్యకామ్,
పయోధరాభ్యాం గర్భర్వో, రజ స్యగ్నిః ప్రతిష్ఠితః. 202.

తస్మాద్వివాహయేత్ కన్యాం యావత్సరుమతీ భవేత్.
వివాహ శ్చాప్తవర్షాయః కన్యాయా స్తు ప్రశస్యతే. 203.

వ్యజ్ఞానం హన్తి వై పూర్వం పరం చైవ పయోధరా,
రతిరిష్టాం స్తథా లోకాక్ హన్యా చ్చ పితరం రజః. 204.

ఋతుమత్యాం తు తిష్ఠన్త్యాం స్వేచ్ఛాదానం విధీయతే,
తస్మాదుద్వాహయేన్నగ్నాం మనుః స్వాయంభువోఽబ్రవీత్. 205

పితృవేత్తని యా కన్యా రజః పశ్యత్యసంస్కృతా,
అవివాహ్యే తు సా కన్యా, జఘన్యా వృషలీ స్తృతా. 206.

క్రేష్టేభ్యః సద్భ్రతేభ్య శ్చ జఘన్యేభ్యో రజస్యః
పిత్రా దేయా వినిభ్యత్య యతో దోషో న విద్యతే. 207.

అతోఽహ మేనాం సద్భ్రతాయ ప్రయచ్ఛామి, నాన్యస్తే. ఉక్తం చ,—

యయో రేవ సమం విత్తం, యయో రేవ సమం కులమ్,

తయో ర్వివాహః సఖ్యం చ, న తు పుష్టవిపుష్టయోః. 208.

తథా చ,— కలం చ కీలం చ సనాథతా చ

విన్యా చ విత్తం చ వపు ర్వయ శ్చ—

ఏతాన్ గుణాన్ సప్త విచిన్త్య దేయా

కన్యా బుద్ధైః శేష మచిన్తనీయమ్.

209.

త ద్య ద్యస్యా రోచతే తదా భగవన్త మాదిత్య మాహూయ తస్మై ప్రయ
చ్ఛామి.' సా ప్రాహ:— 'ఇహ కో దోషః? క్రియతా మేతత్.' అథ మునినా రవి గా
హూతః. వేదమంత్రానుస్త్రీణప్రభావా త్తత్తతా దే వాభ్యుపగ మ్యాదిత్యః ప్రోవాచ.—
భగవన్, కి మహ మాహూతః? సా బ్రవీత్.— 'ఏషా మదియా కన్యకా తిష్ఠతి. య
ద్యేషా త్వాం వృణోతి, త ద్ద్యుద్వహస్వ.' ఇతి. ఏవ ముక్త్యా స్వదుహితర మువాచ.—
'పుత్రి, కిం తవ రోచత ఏవ భగవాన్ స్త్రీలోక్యదీపకో భానుః? పుత్రికా బ్రవీత్.—
'తాత, అతిదహనాత్మకోఽయమ్. నాహ మేన మభిలషామి. త దస్తా దన్యః ప్రకృప్త
తరః కశ్చి దాహూయతామ్.' అథ తస్యా స్త ద్వచనం శ్రుత్వా ముని ర్భాస్కర
మువాచ.— 'భగవన్, త్వన్తోఽధికోఽస్తి కశ్చిత్?' భాస్కరః ప్రాహ:— 'అస్తి
మత్తోఽప్యధికో మేఘో యే నాచ్ఛాదితోఽహ మదృశ్యో భవామి.'

అథ మునినా మేఘ మ ప్యాహూయ కన్యాఽభిహితా.— 'పుత్రికే, అస్మై
త్వాం ప్రయచ్ఛామి.' సా ప్రాహ:— 'కృష్ణవర్ణోఽయం జడాత్మా చ. త దస్తా దన్యస్య
ప్రధానస్య కన్యచి న్నాం ప్రయచ్ఛ.' అథ మునినా మేఘోఽపి పృష్టః — 'భో భో
మేఘ, త్వత్తోఽప్యధికోఽస్తి కశ్చిత్?' మేఘే సూక్తమ్. 'మత్తోఽప్యధికోఽస్తి
వాయుః. వాయునా హతోఽహం సహస్రధా యామి.' త చ్ఛ్చిత్వా మునినా
వాయు రాహూతః. ఆహ చ.— 'పుత్రికే, కి మేష వాయు స్తే వివాహో యోత్తమః
ప్రతిభాతి?' సా బ్రవీత్.— 'తాత, అతిచపలోఽయమ్. త దస్తా దప్యధికోః కశ్చి
దానీయతామ్.' ముని రాహ:— 'వాయో, త్వత్తోఽప్యధికోఽస్తి కశ్చిత్?' పవనే
సూక్తమ్.— 'మత్తోఽప్యధికోఽస్తి పర్వతో యేన సంప్రభృ బలవా నప్యహం
ధియే.' అథ మునిః పర్వత మాహూయ కన్యా మువాచ.— 'పుత్రికే, త్వా మస్మై
ప్రయచ్ఛామి.' సా ప్రాహ:— 'తాత, కఠినాత్మకోఽయం స్తభృ శ్చ. త దన్యస్మై దేహి
మామ్.' మునినా పర్వతః పృష్టః.— 'భోః పర్వతరాజ, త్వత్తోఽప్యధికోఽస్తి కశ్చిత్?
గిరి శోక్తమ్.— 'మత్తోఽప్యధికోః సన్తి మూషికా యే మచ్ఛరీరం బలా ద్విదారయన్తి.'
తతో ముని ర్మూషిక మాహూయ తస్యా అదగ్నుత్. ఆహ చ.— 'పుత్రికే, త్వా
మస్మై ప్రయచ్ఛామి. కి మేష ప్రతిభాతి తే మూషికరాజః? సాపి తం దృష్ట్వా స్వజా
తీయ ఏష ఇతి మన్యమానా పులకోద్భూషితశరీ రోవాచ.— 'తాత, మాం మూషికాం
కృ త్వస్మై ప్రయచ్ఛ, యేన స్వజాతివిహితం గృహధర్మ మనుతిష్ఠామి.' తతః సాఽపి

స్వతపోబలేన తాం మూషికాం కృత్వా తస్మై ప్రాదాత్. అతోఽహం బ్రహ్మి.
'సూర్యం భర్తార ముత్సృజ్య' ఇతి.

అథ రక్తాక్షవచన మనాదృత్య తైః స్వవంశవివాశాయ స స్వదుగ్ధ ముపసీతః.
నీయమాన శ్చుప్తర్జిత మవహస్య స్థిరజీవీ వ్యచిన్తయత్.

‘హస్యతా మితి యేనోక్తం స్వామినో హితవాదినా

స ఏ వైకోఽత్ర సర్వేషాం నీతిశాస్త్రార్థతత్వభిత్.

210.

త ద్యది తస్య వచన మకరిష్యే నే తే, తతో న స్వల్పాఽప్యున్యోఽభవిష్య దేతేహమ్.
అథ దుర్గద్వానం ప్రా ప్యారిమద్దనోఽబ్రవీత్.— ‘భో భోః, హితైషిణోఽస్య స్థిర
జీవిసో యథాసమాహితం స్థానం ప్రయచ్ఛత.’ తచ్చ శ్రుత్వా స్థిరజీవీ వ్యచిన్తయత్.—
‘మయా తావ దేతేహం వధోపాయ స్థిన్తనీయః, స మయా మధ్యస్థేన న సాధ్యతే.
యతో మదీయ మిగ్గితాదికం విచారయన్త స్తేఽపి సావధానా భవిష్యన్తి. త ద్దుర్గద్వార
మధ్యితోఽభిప్రేతం సాధయామి.’ ఇతి నిశ్చి త్వోల్లాకపతి మాహః.— ‘దేవ, యుక్త
మిదం యత్ స్వామినా ప్రోక్తమ్. పర మహ మపి నీతిజ్ఞ స్తేఽహితశ్చ. య ద్య ప్యను
రక్తః శుచి స్తథాఽపి దుర్గమధ్య ఆవాసో నార్హః. త దహ మ త్రైవ దుర్గద్వారస్థః
ప్రత్యహం భవత్పాదపద్మరజఃపవిత్రీకృత తయః సేవాం కరిష్యామి.’ ‘తథా’ ఇతి ప్రతి
పన్నే ప్రతిదిన ముల్లాకపతిసేవకా స్తే ప్రకాశ మహారం కృ త్వోల్లాక రాజాదేశాత్
ప్రకృప్తమాంసాహారం స్థిరజీవినే ప్రయచ్ఛన్తి. అథ కతిపయై రే నాహోభి ర్తయూర
ఇవ స బలవా న్సువృత్తః. అథ రక్తాక్షః స్థిరజీవినం పోష్యమాణం దృష్ట్వా సమస్తయో
మన్త్రిజనం రాజానం చ ప్రత్యాహః.—‘అహో! మూఘోఽయం మన్త్రిజనో భవాం
శ్చే త్యేవ మహ మవగచ్ఛామి. ఉక్తం చ,—

పూర్వం తావ దహం మూఘో, ద్వితీయః పాశబద్ధః,

తతో రాజా చ, మన్త్రి చ, సర్వం వై మూర్ఖమృణ్దలమ్.’

211.

తే ప్రాహుః.— ‘కథ మేతత్ ? రక్తాక్షః కథయతి.—

కథా. ౧౩.

అస్తి కన్తింఘ్రిత్ పర్వతైకదేశే మహాకృ త్ముఖః. తత్ర చ సింహక నామా కోఽపి
పక్షీ ప్రతివసతి స్త. తస్య పురీషే సువర్ణ ముత్పద్యతే. అథ క దాచి త్త ముద్దిశ్య వ్యాధః
కోఽపి సమాయయా. స చ పక్షీ తదగ్రత ఏవ పురీష ముత్సృన్ధ. అథ పాతసమకాల
మేవ తత్ సువర్ణభూతం దృష్ట్వా వ్యాధో విస్తయ మగమత్.— ‘అహో! మమ శిశు
కాలా దారభ్య శశునిబద్ధవ్యసనినోఽశీతివర్షాణి సమభూవన్, న చ క దాచి దపి పక్షి
పురీషే సువర్ణం దృష్టమ్!’ ఇతి విచిన్త్య తత్ర వృక్షే పాశం బబద్ధ. ఆ థాసా వపి

పక్షి మూఢుడై పక్షివై విశ్వస్థుడై యథాపూర్వము పవిష్టఁడు. తత్కాల మేన సాశేన బద్ధఁడు. వ్యాధిస్తుతం పాశాదున్ముచ్య పజ్జరకే సంస్థాప్య నిజావాసం నీతవాణ్. అథ చింతయామాసు. — ‘కి మనేన సాపాయేన పక్షిణాఽహం కరిష్యామి. యది కదాచిత్ కోఽప్యము మిద్భుశం జ్ఞాత్వా రాజ్ఞే నివేదయిష్యతి, తన్నునం ప్రాణసంశయో మే భవేత్. అతః స్వయం మేవ పక్షిణం రాజ్ఞే నివేదయామి.’ ఇతి విచార్య తత్రై వాసు స్థితవాణ్. అథ రాజాఽపి తం పక్షిణం దృష్ట్వా వికసితనయనవదనకములః పరాం తుష్టి ముపాగతః. ప్రాహ చైవమ్. — ‘హంహా! రక్షాపురుషాః, ఏనం పక్షిణం యత్నేన రక్షత. అశనపానాదికం చాస్య యథేచ్ఛం ప్రయచ్ఛత.’ అథ మన్త్రిణాఽభిహితమ్. — ‘కి మనే నాశ్రద్ధేయవ్యాధవచనప్రత్యయమాత్రపరిగృహీతే నాణ్ణజే? కిం కదాచిత్ పక్షిపురీషే సువర్ణం సంభవతి? తన్నుచ్యతాం పజ్జరబద్ధనా దయం పక్షి.’ ఇతి మన్త్రి వచనా ద్రాజ్ఞా మోచితోఽసౌ ప త్సున్నతద్వారగళోరణే సముపవిశ్య, సువర్ణమయీం విష్టాం విధాయ, ‘పూర్వం తావ దహం మూఢః’ ఇతి స్లోకం పఠిత్వా యథాసుఖ మాకాశమాగ్నేణ ప్రాయాత్. అతోఽహం బ్రవీమి. — ‘పూర్వం తావ దహం మూఢః’ ఇతి.

అథ తే పున రపి ప్రతికూలదైవతయా హిత మపి రక్తాక్షవచన మనాదృత్య భూయ స్తం ప్రభూతమాంసాదివివిధాహారేణ పోషయామాసుః. అథ రక్తాక్షః స్వవర్గ మాహూయ రహః ప్రోవాచ. — ‘అహా! ఏతావ దే వాస్తద్భూపతేః కుశలం దుర్గం చ. త దుపదిష్టం మయా యత్ కులక్రమాగతః సచివోఽభిధత్తే. త ద్వయ మన్యత్ పర్వతదుర్గం సంప్రతి సమాశ్రయామః. ఉక్తం చ యతః. —

అనాగతం యః కురుతే స శోభతే,

స శోచ్యతే యో న కరో త్యనాగతమ్.

వనేఽత్ర సంస్థస్య సమాగతా జరా,

బిలస్య వాణీ న కదాఽపి మే శ్రుతా.’

212.

తే ప్రోచుః. — ‘కథ మేతమ్?’ రక్తాక్షః కథయతి. —

కథా. ౧౪.

కస్తింఘ్ని ద్వనోద్దేశే ఖరనఖరో నామ సింహః ప్రతివసతి స్త. సకదాచి దిత శ్చేత శ్చ పరిభ్రమన్ త్సుతామకణ్ఠో న కిఞ్చి దపి సత్త్వ మాససాద. తత శ్చాస్తమయ సమయే మహతీం గిరిగుహ మాసాద్య ప్రవిష్ట శ్చింతయామాసు. — ‘నూన మేతస్యాం గుహాయాం రాత్రా కేనాఽపి సత్త్వే నాగ న్తవ్యమ్. తన్నిభృతో భూత్వా తిష్టామి. ఏతస్మి న్నస్తరే త త్స్వామి దధిపుచ్చనామ సృగాలః సమాయాతః. స చ యావత్ , తావత్ సింహపదపద్ధతి ర్దుహాయాం ప్రవిష్టా న చ నిష్క్రమణం గతా. తత

శ్వాచిస్తయత్.—‘అహో! విసప్తోఽస్మి. నూన మస్యా మస్త్యతేన సింహేన భావ్యమ్. తత్ కిం కరోమి? కథం జ్ఞాన్యామి?’ ఏవం విచిస్త్య ద్వాదశః పూర్త్యర్థ మారభః.— ‘అహో! బిల, అహో! బిల,’ ఇ త్యుక్త్వా తూష్ణింభూయ భూయోఽపి త క్షైవ ప్రత్య భాషత.— ‘భో, కిం న స్మరసి, య స్తయా త్వయా సహ సమయః కృతోఽస్తి. య స్తయా బాహ్యోత్ సమాగతేన త్వం వక్తవ్యః, త్వయా చాహ మాకారణీయ, ఇతి. త ద్యది మాం నాహ్వయసి తతోఽహం ద్వితీయం బిలం యాన్యామి.’ అథ త చ్ఛ్చిత్వా సింహ శ్చిన్తితవాః.— ‘నూన మేషా గుహోఽస్య సమాగతస్య సదా సమాహ్వానం కరోతి. పర మద్య మద్భయా న్న కిచ్చి ద్భూతే. అథవా సా ధ్వద ముచ్యతే.—

భయసంత్రస్తమనసాం హస్తపాదాదికాః క్రియాః

ప్రవర్తంతే న వాణీ చ వేపథు శ్చాధికో భవేత్.

213.

త దహ మ స్యాహ్వానం కరోమి యేన త దనుసారేణ ప్రవిష్టోఽయం మే భోజ్యతాం యాస్యతి.’ ఏవం సంప్రధార్య సింహ స్త స్యాహ్వాన మకరోత్. అథ సింహశబ్దేన సా గుహా ప్రతిరవసంపూర్ణాఽన్యా నపి దూరస్థా నరణ్యజీవాం స్త్రాసయామాస. సృగాలౌ ఽపి పలాయమాన ఇమం శ్లోక మపఠత్.—

‘అనాగతం యః కురుతే స శోభతే,

స శోచ్యతే యో న కరో త్యనాగతమ్;

వనేఽత్ర సంస్థస్య సమాగతా జరా,

బిలస్య వాణీ న కదాఽపి మే శ్రుతా.

214.

త దేవం మత్వా యుష్టభిర్తయా సహ గస్తవ్యమ్’ ఇతి. ఏవ మభిధా యత్ప్రసూయాయ పరివారానుగతో దూరదేశాన్తరం రక్తాక్షో జగామ.

అథ రక్తాక్షే గతే స్థిరజీ వ్యతిహృష్టమనా వ్యచిస్తయత్.—‘అహో! కల్యాణ మస్తాక ముపస్థితం య ద్రక్తాక్షో గతః. యతః స దీర్ఘదర్శి. ఏతే చ మూఢమనసః. తతో మమ సుఖఘాత్యాః సంజాతాః. ఉక్తం చ యతః.—

న దీర్ఘదర్శి నౌ యస్య మన్త్రిణః స్యు ర్నహింపతేః

క్రమాయతా, ద్రువం తస్య న చిరాత్ స్వాత్ పరిక్షయః.

215.

అథవా సా ధ్వద ముచ్యతే.—

మన్త్రిరూపా హి రిపవః సంభావ్యంతే విచక్షణైః

యే సంతం నయ ముత్సృజ్య నేవస్తే ప్రతిలోమతః.

216.

ఏవం విచిస్త్య స్వహలాయ ఏ కైకాం వనకాష్ఠికాం గుహాదీపనార్థం దినే దినే ప్రక్షి పతి. న చ తే మూర్ఖా ఉలూకా నిజానన్తి, య దేవ కులాయ మస్తద్దాహాయ వృద్ధిం నయతి. అథవా సా ధ్వద ముచ్యతే.—

అమిత్రం కురుతే మిత్రం, మిత్రం ద్వేషి హి న స్తి చ,

శుభం వేత్త్యశుభం, పాపం భద్రం, దైవహతో నరః.

217.

అథ కలాయవ్యాజేన దుగ్ధద్యారే కృతే కాన్ధనిచయే, సంజాతే సూర్యోదయే, లగ్నతాం ప్రాప్తే షూలూకేషు సత్సు, స్థిరజీవీ శీఘ్రం గత్వా మేఘవర్ణ మాహ:— ‘సావిమన్, దాహసాధ్యా కృణో రిభుగుహా. తత్ సపరివారః సమే త్యైకైకాం వనకాష్ఠికాం జ్వలంతీం గృహీత్వా గుహాద్వారే లగ్నత్కులాయే ప్రక్షిప్య, యేన సర్వే శత్రుః కుమీభి పాకనరకప్రాణిణా దుఃఖేన మ్రియంతే.’ త చ్చుత్వా ప్రహృష్టో మేఘవర్ణ ఆహ:— ‘తాత, కథం యాత్మవృత్తాంతమ్. చిరా దద్యద్దృష్టోఽసి.’ స ఆహ:— ‘వత్స, నాయం కథనస్య కాలః. యతః కదాచి త్రస్య రిహిః కచ్ఛిత్ ప్రణిధి ర్మమే హాగమనం నివేదయిష్యతి, తజ్జ్ఞానా దన్ధోఽస్య త్రాపనరణం కరిష్యతి. త త్వర్యతామ్. ఉక్తం చ,—

శీఘ్రకృత్యేషు కార్యేషు పిలమ్మయతి యో నరః

తత్ కృత్యం దేవతా స్తస్య కోపా ద్విష్ణు స్త్యసంశయమ్.

218.

యస్య యస్య హి కార్యస్య ఫలితస్య విశేషతః

క్షీప్ర మక్రియమాణస్య కాలః పిబతి తిత్థలమ్.

219.

త ద్గుహయా మాయాతస్య తే హతశఙ్గోః సర్వం సవిస్తరం నిర్వాన్యకులతయా కథయిష్యామి.’ అ థాసౌ తద్వచన మాకర్ణ్య సపరిజన ఏకైకాం జ్వలంతీం వనకాష్ఠికాం చఞ్చిచ్ఛగ్గే గృహీత్వా తద్గుహాద్వారం ప్రాప్య స్థిరజీవికులాయే ప్రాక్షిపత్. తతః సర్వే తే దివాన్ధా రక్తాక్ష వాక్యాని స్మరంతో ద్వార స్యావృతత్వా దనిస్సరంతో గుహామధ్యే కుమీభిపాకన్యాయ మాపన్నా మృతా శ్చ.

ఏవం శత్రూన్ని శ్మేషతాం నీత్వా భూయోఽపి మేఘవర్ణ స్తదేవ స్యగ్రోధపాదప దుర్గం జగామ. తతః సింహాసనస్థో భూత్వా సభామధ్యే ప్రముదితమనాః స్థిరజీవిన మప్పచ్ఛత్.— ‘తాత, కథం త్వయా శత్రుమధ్యే గతే నైతావాక్ కాలో నీతః? త దత్ర కాతుక మస్తాకం వర్తతే. తత్ కథ్యతామ్. యతః.

వర మగ్నో ప్రదీప్తే తు ప్రపాతః పుణ్యకర్తృణామ్,

న చారిజనసంస్థో ముహూర్త మపి నేవఽతః

220.

త దాకర్ణ్య స్థిరజీ వ్యాహ:— ‘భద్ర, ఆగామిఫలవాఞ్ఞయా కష్ట మపి నేవకో న జానాతి. ఉక్తం చ యతః..—

ఉపనతభయై ర్యో యో మార్గో హేతార్థకరో భవేత్

స స నిపుణయా బుద్ధ్యా సేవ్యో మహాక్ కృపణోఽపి వా ;

కరికరనిభౌ జ్యోమాతాజ్ఞౌ మహాద్ధవిశారదౌ

రచితవలయైః శ్రీవ ద్భద్రౌ కరా హి కిరీటినా.

221.

శక్తే నాపి సదా సరేంద్ర విదుషా కాలాస్తరాపేక్షితా
వస్తవ్యం ఖలు వాక్యవజ్రవిషమే త్సుదేహిపి పాపే జనే;
దర్శివ్యగ్రకరేణ ధూమమలినే నాయాసయుక్తేన చ
భీమే నాతిబలేన మత్స్యభవనే కిం సోషితం సూదవత్? 222.

య ద్వా త ద్వా విషమపతితం సాధు వా గర్హితం వా
కాలాపేక్షీ హృదయనిహితం బుద్ధిమాక కర్ష కుర్యాత్;
కిం గాఢ్ఢీవస్ఫురదురుఘనాస్ఫాలనత్రూరపాణి
ర్నానీ శ్రీలావటనవిలసత్తేభిరీ సవ్యసాచీ? 223.

సిద్ధిం ప్రార్థయతా జనేన విదుషా తేజో నిగృహ్య స్వకం,
సత్త్వోత్సాహవతా హి దైవవిధిషు ధైర్యం ప్రకాశ్యం క్రమాత్;
దేవేంద్ర ద్రవిణేశ్వ రాస్తక సమై ర వ్యన్వితో భ్రాతృభిః
కిం క్షిప్తః సుచిరం త్రిదణ్డ మవహ చ్ఛీర్ణమా స్త ధర్మాత్తజః? 224.

యాపాభిజనసంపన్నా కు న్తీపుత్రా బలాన్వితా
గోకర్షరత్నావ్యాపారే విరాటప్రేష్యతాం గతా. 225.

యాపే జాప్రతిమేన, యావనగుణైః, శ్రేష్ఠే కులే జన్మనా,
కాస్త్యా శ్రీ రివ యాత్ర, సాఽపి విదశాం కాలక్రమా దాగతా;
పైర న్నీలి సగర్వితం యువతిభిః సాక్షేప మజ్జాతయా
ద్రౌపద్యా నమ మత్స్యరాజభవనే ఘృష్టం న కిం చందనమ్? 226.

మేఘవర్ణ ఆహా:— ‘తాత, అసిధారావ్రత మిదం మన్యే య దరిణా సహ సంవాసః.’ సోఽబ్రవీత్.— “దేవ, ఏవ మేతత్. పరం న తాదృజ్జుష్టసమాగమః క్వాపి మయా దృష్టః. న చ మహాప్రజ్ఞ మనేకశాస్త్రే) ప్యప్రతిమబుద్ధిం రక్తాక్షం వినా ధీమాక, యత్ కారణం తేన మదీయం యథావస్థితం చిత్తం జ్ఞాతమ్. యే పున రన్యే మన్త్రిణ స్తే మహామూర్ఖా మన్త్రిమాత్రవ్యపదేహోపజీవిన్ోఽతత్త్వకుళా, యై రిద మపి న జ్ఞాతమ్. యతః;

అరితోఽభ్యాగతో భృతోఽదృష్ట స్తత్సజ్జతత్పరః
అపసంప స్స ధర్మత్వా నితోఽద్యోగీ చ దూషితః. 227.

ఆసనే శయనే యానే పానభోజనవస్తుషు
దృష్టాదృష్టప్రమత్తేషు ప్రహర స్త్యరయోఽరిషు.
తస్మాత్ సర్వప్రయత్నేన త్రివర్ణనిలయం బుధః
ఆత్మాన మాద్యతో రజేత్; ప్రమాదాద్ధి వినశ్యతి.

సాధు చేద ముచ్యతే.—

సన్తాపయన్తి క మపథ్యభుజం న రోగా ?
దుర్మన్త్రిణం క ముపయాన్తి న నీతిదోషాః ?
కం శ్రీర్న దర్పయతి ? కం న నిమాన్తి మృత్యుః ?
కం శ్రీకృతా న విషయాః పరిసీదయన్తి ?

230.

బుభ్రస్య నశ్యతి యశః, పీశునస్య మైత్రీ,
నప్తక్రియస్య కుల, మర్థపరస్య ధర్మః,
విద్యాఫలం వ్యసనినః, కృపణస్య సౌఖ్యం,
రాజ్యం ప్రమత్తసచివస్య నరాధిపస్య.

231.

త ద్రాజక, అసిధారావ్రతం మయా చరిత మరిసంసగ్గా దితి య ద్భవ తోక్తం, త
న్నయా సాక్షా దే వాసుభూతమ్. ఉక్తం చ,—

అపమానం పురస్కృత్య, మానం కృత్వా తు పుస్తతః,
స్వార్థ మభ్యుద్ధరేత్ ప్రాజ్ఞః, స్వార్థభ్రంశో హి మూఢతా.
స్కందే నాపి వహే చ్ఛత్రం కాల మాసాద్య బుద్ధిమాన్,
మహతా కృష్ణసర్పేణ మణ్డూకా బహవో హతాః.

332.

233.

మేఘవర్ణ ఆహా:— ‘కథ మేతత్ ?’ స్థిరజీవీ కథయతి.—

కథా. ౧౧.

అస్తి వయశాద్రసమీప ఏకస్మిన్ ప్రదేశే పరిణతవయా మందవిషో నామ కృష్ణ
సర్పః. స ఏవం చిత్తే సంచిన్తితవాన్.— ‘కథం నామ మయా సుఖోపాయవృత్త్యా
వర్తితవ్యమ్ ?’ ఇతి. తతో బహుమణ్డూకం హ్రద ముపగమ్య ధృతిపరిత మి వాత్సానం
దర్శితవాన్. అథ తథా స్థితే తస్మిన్నుదకప్రాస్తగతే నైకేన మణ్డూకేన పృప్తః.—
‘మామ, కి మద్య యథాపూర్వ మాహారాథం న విహరసి ?’ సోఽబ్రవీత్.— “భద్ర,
కుతో మే మందభాగ్య స్వాహారాభిలాషః ? యత్ కారణ మద్య రాత్రా ప్రదోష ఏవ
మయాఽఽహారాథం విహరమాణేన దృష్ట ఏతో మణ్డూకః. త ద్ద్రవిహారాథం మయా క్రమః
సజ్జితః. సోఽపి మాం దృష్ట్వా మృత్యుభయేన స్వాధ్యాయప్రసక్తానాం బ్రాహ్మణానా
మస్తర మపక్రాంతా న విభావితో మయా క్వాఽపి గతః. తత్ సద్భుకమోహితచిత్తేన
మయా కస్యచి దాప్రీహణస్య నూనో ర్హృదతటజలాన్తఃస్థోఽస్యప్తో దప్తః. తతో
ఽసౌ సపది పశ్చాత్త మపాగతః. అథ తస్య పిత్రా దుఃఖితే నాహం శస్త్రః. ‘యథా
దురాత్మ. త్వయా నిరపరాధో మత్సుల్యో దప్తః, త ధనేన దోషేణ త్వం మణ్డూ

కానాం వాహనం భవిష్యసి, తత్ ప్రసాదలబ్ధజీవికయా వర్తిష్యసి.' ఇతి. తతోఽహం యుష్మాకం వాహనార్థమాగతోఽస్మి." తేన చ సర్వమణ్ణాకానామిద మజేదితమ్ తతః ప్రహృష్టమనోభిః సర్వై రేవ గత్వా జాలపాదనామ్నా దర్శరరాజస్య విజ్ఞప్తమ్. ఆ థానా వపి మన్త్రిపరివృతోఽత్యద్భుత మిద మితి మన్యమానః సంభ్రమం ప్రాదా దుత్తీర్య మన్దవిషస్య ఫణినః ఫణప్రదేశ మధిరూఢః. శేషా అపి యథాజ్యేష్ఠం తత్ప్రేమో పరి సమాయరుహుః. కిం ఐహునా. తదుపరి స్థాన మప్రాప్తవన్త స్తస్యానుపదం ధావన్తి. మన్దవిషోఽపి తేషాం తుప్త్యర్థ మనేకప్రకారాన్ గలివిశేషా నదర్శయత్. అథ జాల పాదో లబ్ధతదజ్ఞసంస్పర్శముఖి స్త మాహః—

‘న తథా కరిణా యానం, తురగేణ రథేన వా,

నరయానేన వా యానం, యథా మన్దవిషేణ మే.’

284.

ఆ థాశ్లేష్య ర్మన్దవిష శ్చిద్దనా మన్దం మన్దం విసర్వతి. త చ్చ దృష్ట్వా జాల పాదోఽబ్రవీత్.— ‘భద్ర మన్దవిష, యథాపూర్వం కి మద్య సాధు నోహ్యతే.’ మన్ద విషోఽబ్రవీత్.— ‘దేవ, ఆ ద్యాహారవైకల్యా న్న మే వోధుం శక్తి రస్తి.’ ఆ థానా వబ్రవీత్.— ‘భద్ర, భత్యయ త్సుద్రమణ్ణాకాన్.’ త చ్చుత్వా ప్రహర్షితసర్వగాత్రో మన్దవిషః సంభ్రమ మబ్రవీత్.— ‘మ మాయ మేవ విప్రశాపోఽస్తి. త త్తవానే నానుజ్ఞావచనేన ప్రీతోఽస్మి.’ తతోఽసా నైరన్తర్యేణ మణ్ణాకాన్ భత్యయన్ కతి పమై రే వాహాభి ర్బలవాన్ సంవృత్తః ప్రహృష్ట శ్చాన్తర్లీన మవహ స్తేదమబ్రవీత్.—

మణ్ణాకా వివిధా హ్యేతే జాలపాదోపనాదితాః

కియన్తం కాల మక్షీణా భవేయుః స్వాదితా మమ ?

285.

జాలపాదోఽపి మన్దవిషేణ కృతకవచనవ్యామోహితచిత్తః కి మపి నావబుధ్యతే. అత్రా న్తరేఽస్యో మహాకాయః కృష్ణసర్ప స్త ముద్దేశం సమాయాతః. తం చ మణ్ణాకై ర్వాహ్యమానం దృష్ట్వా విస్తయ మగమత్. ఆహ చ.— ‘వయస్య, య దస్యాక మశనం తైః కథం వాహ్యసి ? విరుద్ధ మేతత్.’ మన్దవిషోఽబ్రవీత్.—

సర్వ మేత ద్విజానామి యథా వాహ్యోఽస్మి దర్శయైః,

కఞ్చిత్కాలం ప్రతీక్ష్యోఽహం, ఘృతాన్థో బ్రాహ్మణో యథా.’

286.

సోఽబ్రవీత్.— ‘కథ మేతత్ ?’ మన్దవిషః కథయతి.—

కథా. ౧౬.

అస్తి కస్తింభీ దధిస్తానే యజ్ఞదత్తో నామ బ్రాహ్మణః. తస్య భార్యా పుంశ్చ ల్యన్యాసక్తమనా అజస్రం విటాయ సఖిణ్ణఘృతాన్ ఘృతపూరాన్ కృత్వా భర్తు

శృంగారా ప్రయచ్చతి. అథ కదాచి దృష్టా దృష్ట్యాఽబ్రవీత్.— ‘భద్రే, కి మేతత్ పరిదృశ్యతే? కుత వాజస్రం నయ సీదమ్? కథయ సత్యమ్.’ సా చోత్పన్నప్రతిభా కృతకవచనై ర్భర్తార మబ్రవీత్.— ‘అ స్త్యత్ర నాతిదూరే భగవత్యా దేవ్యా ఆయ తనమ్. త త్రాహ ముపాషితా సతీ బలిం భక్త్యవిశేషం శృంగార్యా స్మయామి.’ అథ తస్య పశ్యతో గృహీత్యా తత్ సకలం దేవ్యాయతనాభిముఖీ ప్రతస్థే, యత్ కారణం దేవ్యా నివేదితే నానేన మదీయో భ ర్తృవం మంస్యతే య స్తమ బ్రాహ్మణీ భగవత్యాః కృతే భక్త్యవిశేషా నిత్య మేవ నయ తీతి. అథ దేవ్యాయతనే గత్వా స్నానార్థం నద్యా మవతీర్య యావత్స్నానక్రియాం కరోతి, తావ ద్భర్తా మాగ్ధాక్షరేణాగత్య దేవ్యాః పృథ్వీఽదృశ్యోఽవతస్థే. అథ సా బ్రాహ్మణీ స్నాత్వా దేవ్యా యతన మాగత్య స్నానానులేపనమాల్యధూపబలిక్రియాదికం కృత్వా దేవీం ప్రణమ్య వ్యజ్ఞపత్.— ‘భగవతి, కేన ప్రకారేణ మమ భర్తాఽన్ధో భవిష్యతి?’ త చ్ఛ్చిత్వా స్వరభేదేన దేవీపృథ్వీతో బ్రాహ్మణో జగాద.— ‘యది త్వ మజస్రం ఘృతపూరాది భక్త్యం తస్మై భర్తే ప్రయచ్చసి, తతః శీఘ్ర మన్ధో భవిష్యతి.’ సా తు బద్ధకీ కృత కవచనవచ్ఛితమానసా తస్మై బ్రాహ్మణాయ త దేవ నిత్యం ప్రదదే. ఆ ధాన్యేద్య ర్భాష్టజే నాభిహితమ్.— ‘భద్రే, నాహం సుతరాం పశ్యామి.’ త చ్ఛ్చిత్వా చిన్తిత మనయా.— ‘దేవ్యాః ప్రసాదోఽయం ప్రాప్తః’ ఇతి. అథ తస్యా హృదయవల్లభో విట స్తత్సకాశ మనీధూతోఽయం బ్రాహ్మణః కిం మమ కరిష్య తీతి నిశ్చయః ప్రతిదిన మభ్యేతి. ఆ ధాన్యేద్య స్తం ప్రవిశ త్త మభ్యాశగతం దృష్ట్వా కేతై ర్గృహీత్యా లగుడ పాష్టికప్రభృతిప్రహారై స్తావ దతాడయత్, యావ దసా పశ్యత్స మాప. తా మపి దుష్టపత్నీం చిన్న నాసికాం కృత్వా విససర్జ. అతోఽహం బ్రవీమ్.— ‘సర్వ మేత ద్విజానామి’ ఇతి.

అథ మద్దవిహోఽన్తర్గీన మనహస్య పున రపి ‘మణ్డూకా వివిధాహ్నేతే’ ఇతి త మేవ మబ్రవీత్. అథ జాలపాద స్త చ్ఛ్చిత్వా సుతరాం వ్యగ్రహృదయః కి మనే నా ఽభిహితం ఇతి త మపుచ్చత్— ‘భద్ర, కిం త్వయాఽభిహిత మిదం విరుద్ధం వచః?’ ఆ ధానా వాకారప్రచాఢనార్థం ‘న కిచ్చిత్’ ఇ త్యబ్రవీత్. త ధైవ కృతకవచన వ్యామోహితచిత్తో జలపాద స్తస్య దుష్టాభిసంధిం నావబుధ్యతే. కిం బహునా? తథా తేన సర్వేఽపి భక్షితా యథా బీజమాత్ర మపి నావశిష్టమ్. అతోఽహం బ్రవీమ్— ‘స్మృనే నాసి వహే చ్చక్రమ్’ ఇతి. అథ రాజన్, యథా మద్దవిషేణ బుద్ధిబలేన మణ్డూకా నిహతాః, తథా మయాఽపి సర్వేఽపి వైరిణ ఇతి. సాధు చేదముచ్యతే.—

వనే ప్రజ్వలితో వహ్ని ర్దహక మూలాని రక్షతి,

సమూహోన్మూలనం కుర్యా ద్వాయు ర్యో మృదుశీతలః.

మేఘవర్ష ఆహా:— 'తాత, సత్య మే వైతత్. యే మహాత్మానా భవన్తి తే మహాసత్త్వా ఆపద్ధతా అపి ప్రాగభ్యం న స్జన్వన్తి. ఉక్తం చ యతః.—

మహాత్త్వ మేత న్నహతాం నయాలజ్ఞానరధారిణామ్
న ముఖ్యన్తి య దారభ్యం కృచ్ఛేర్నిపి వ్యసనోదయే. 238.

తథా చ,— ప్రారభ్యతే న ఖలు విఘ్నభయేన నీచైః,
ప్రారభ్య విఘ్నవిహతా విరమన్తి మధ్యాః,
విఘ్నైః సహస్రగుణితై రపి హన్యమానాః
ప్రారబ్ధ ముత్తమగుణా న పరిత్యజన్తి. 239.

తత్ కృతం నిష్కర్త్యం మమ రాజ్యం శత్రూన్నిశేషతాం నయతా త్వయా. అథవా యుక్త మేత న్నయవేదినామ్. ఉక్తం చ యతః.—

ఋణశేషం చాగ్నిశేషం శత్రుశేషం త తైవ చ
వ్యాధిశేషం చ నిశేషం కృత్వా ప్రాజ్ఞో న నీదతి.' 240.

సోఽబ్రవీత్.—'దేవ, భాగ్యవాం స్త్వ మే వాసి, య స్యారభ్యం సర్వ మేవ సంసిద్ధ్యతి. త న్న కేవలం శౌర్యం కృత్యం సాధయతి. కిన్తు ప్రజ్ఞయా యత్ క్రియతే త దేవ విజయాయ భవతి. ఉక్తం చ,—

శస్త్రైర్హతా న హి హతా రిపవో భవన్తి,
ప్రజ్ఞాహతా స్తు రిపవః సుహతా భవన్తి;
శస్త్రం నిహన్తి పురుషస్య శరీర మేకం,
ప్రజ్ఞా కులం చ విభవం చ యశ శ్చ హన్తి. 241.

త దేవం ప్రజ్ఞాపురుషకారాభ్యాం యుక్త స్యాయత్నేన కార్యసిద్ధయః సంభవన్తి
ప్రసరతి మతిః కార్యరమ్యే, ధీరీభవతి స్త్వతిః,
స్వయ ముపనయ స్వర్థాన్ మన్తో న గచ్ఛతి విఘ్నమ్,
స్ఫురతి సఫల స్తర్క, ధీతం సమున్నతి మశ్నుతే,
భవతి చ రతిః క్షామ్యే కృత్యే, నరస్య భవిష్యతః. 242.

తథా చ. నయత్యాగశౌర్యసంపన్నే పురుషే రాజ్య మితి. ఉక్తం చ,—

త్యాగిని శూరే విదుషి చ సంసర్గరచి ర్జనా గుణీ భవతి,
గుణవతి, ధనం ధనాచ్ఛ్రీః, త్రీమ త్యాజ్ఞా, తతో రాజ్యమ్.' 243

మేఘవర్ణ ఆహా:—‘నూనం సద్యఃఫలాని నీలిశాస్త్రాణి, య త్వయాఽనుకృత్యే
నానుప్రవి శ్యామిమద్దనః సపరిజనూ నిశ్చేషితః.’ శిరజీ వ్యాహా:—

తీక్ష్ణోపాయప్రాప్తిగమ్యోఽపి యోఽర్థః
త స్యా ప్యాదౌ సంశ్రయః సాధుయుక్తః,
ఉత్తుక్ష్టాగ్రః సారభూతో వనానాం
మాన్యాభ్యర్చ్య భిద్యతే పాదపేద్వ్యః.

244.

అథవా స్వామిక్, కిం తే నాభిహితేన య దన చ్చరకాలే క్రియారహిత మనుభవాధ్యం
వా భవతి. సాధు చేద ముచ్యతే.—

అనిశ్చితై రధ్యవనాయభీరుభిః
పదే పదే దోవశతానుదర్శిభిః,
ఫలై ర్విసంవాద ముపాగతా గిరః
ప్రయాన్తి లోకే పరిహాసవస్తుతామ్.

245.

న చ లఘు వ్యపి క ర్తవ్యేషు భీమద్భి ననాదరః కార్యః. యతః.

‘శత్రోమి క ర్తు మిద ముల్బ మయత్న సాధ్య
మత్రాదరః క’ ఇతి కృత్య ముపేక్షమాణాః,
కేచిత్ ప్రమత్తమనసః పరితాపదుఃఖ
మాపత్ ప్రసజ్జనులభం పురుషాః ప్రయాన్తి.

246.

త దద్య జితారే ర్నద్విభో ర్యథాపూర్వం నిద్రాలాభో భవిష్యతి. ఉచ్యతే చైతత్.—

నిస్సర్వే బద్ధసర్వే వా భవనే సుప్యతే సుఖమ్,
సదా దృష్టభుజ్జే తు నిద్రా దుఃఖేన లభ్యతే.

247.

తథా చ,— విస్తీర్ణవ్యవసాయసాధ్యమహతాం స్థిగ్గోపభుక్తాఃషాం

కార్యణాం నయసాహసోన్నతిమతా మిచ్ఛాపదారోహిణామ్
మానూలేకపరాక్రమవ్యసనినః పారం న యావ ద్గతాః,
సామన్యే హృదయేఽవకాశవిషయా తావత్ కథం నిర్వృత్తిః?

248.

తదవసితకార్యారంభస్య విశ్రామ్య తీవ మే హృదయమ్. త దిద మధునా నిహతకణ్ఠకం
రాజ్యం ప్రజాపాలనతత్పరో భూత్వా పు త్త్రిపౌత్రాద్విక్రమే జాచలచ్ఛత్త్రాసనశీఢిరం
భుజ్జ్వ. అపిచ,—

ప్రజా న రక్షాయే ద్యస్తు రాజా రక్షాదిభి ర్గృణైః
అజాగలస్తన శ్యేవ తస్య రాజ్యం నిగర్థమ్.

249.

గుణేషు రాగో, వ్యసనే ధ్వనాదరో,
రతిః సుభృత్యేషు చ, యస్య భూపతేః,
చిరం స భుక్త్యై చలచామరాంశుకాం

సితాతపత్రాభరణాం సృప్రియమ్.

250.

న చ త్వయా ప్రాప్తరాజ్యోఽహ మితి మత్వా శ్రీమదే నాత్మా వ్యంసయితవ్యః, యత్
కారణం చలా హి రాజ్యో విభూతయః, వంశారోహణవద్రాజ్యలక్ష్మీ ద్దరారోహః త్స
వినిపాతరతా ప్రయత్నశతై రపి ధార్యమాణా దుర్ధరా, ప్రశస్తారాధితాఽప్యస్తే విప్ర
లమ్భినీ, వానరజాతి రివ విద్రుతానేకచిత్తా, పద్మపద్మోదక మి వాఘటితసంక్షేపా, పవన
గతి రి వాతిచపలా, అనార్యసజ్జత మి వాస్థిరా, ఆశీవిష ఇవ దురుపచారా, సన్ధ్యాభ్రలే
ఖేవ ముహూర్తరాగా, జలబుద్బుదావ లీవ స్వభావభంగురా, శీరప్రకృతి రివ కృతఘ్నా,
స్వప్నలబ్ధద్రవ్యరాశి రివ త్సగదృప్తనస్తా. అపి చ;

య దైవ రాజ్యే క్రియతేఽభిషేక
స్తదైవ బుద్ధి ర్వ్యసనేషు యోజ్యా,
ఘటా హి రాజ్ఞా మభిషేకకాలే
సహామృనేవాపద ముద్గిర ని.

251.

న చ కశ్చి దనధిగమనీయో నా మా స్త్యోపదామ్. ఉక్తం చ,—

రామస్య వ్రజనం, బలే ర్నియమనం,
పాణ్డోః సుతానాం వనం,
వృష్టీనాం నిధనం, నలస్య నృపతే
రాజ్యాత్ పరిభంశనమ్,
వాట్యాచార్యక మరునస్య, పతనం
సంచి స్త్యి లక్ష్మేశ్వరే,
సర్వం కాలవశా జ్ఞనోఽత్ర సహతే,
కః కం పరిత్రాయతే?

252.

క్వ స దశరథః స్వర్గే భూత్వా మహేంద్రసుహృద్గతః?
క్వ స జలనిధే ర్వేలాం బద్ధ్వా నృపః సగర స్తథా?
క్వ స కరతలా జ్ఞాతో వైస్యః క్వ సూర్యతను ర్ము?
ర్ము బలవతా కాలే వైతే ప్రబోధ్య నిమిత్తితాః?

253.

మాన్దాతా క్వ గత స్త్రీలోకవిజయా?
 రాజా క్వ సత్యవ్రతో?
 దేవానాం నృపతి గతః క్వ నహుషః?
 సచ్చాత్రువాక్ కేశవః?
 మన్యస్తే సరథాః సమష్టరవరాః
 శక్రాసనాధ్యాసినః
 కాలే నైవ మహాత్మ నా త్వమకృతా
 కాలేన నిర్వాసితాః?

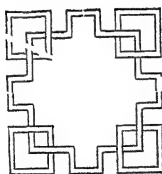
254.

ఆసి చ, —

స చ నృపతి స్తే సచివా స్తాః ప్రమదా స్తాని కాననవనాని
 స చ తే చ తా శ్చ తాని చ కృతాస్తద్వప్తాని నస్తాని.

254.

ఏవం మత్తకరికర్ణచఞ్చలాం రాజ్యలక్ష్మీ మవాప్య న్యాయైకనిష్ఠో భూ త్వోపభుజ్జ్వలి.
 ఇతి శ్రీవిష్ణుశర్వవిరచితే పంచతంత్రీకే కాళోలోకీయం నామ
 తృతీయం తంత్రం సమాప్తమ్.

శ్రీ లబ్ధప్రణాళమ్.

అ ఛేద మారభ్య తే లబ్ధప్రణాళం నామ చతుర్థం తన్త్రమ్. య స్థాయ మాదినుః
స్తోత్రః.—

సముత్పన్నేషు కార్యేషు బుద్ధి ర్యస్య న హీయతే

స ఏవ దుర్గం తరతి జలస్థో వానరో యథా.

1.

త ద్యథాఽనుశ్రూయతే.— అస్తి కన్తింశ్చిత్ సముద్రోపకణ్ఠే మహా జ్ఞామ్బూ
పాదపః సదాఫలః. తత్ర చ రక్తముఖో నామ వానరః ప్రతివసతి స్త. తత్ర చ తస్య
తరో రథః కదాచిత్ కరాలముఖో నామ మకరః సముద్రసలిలాన్నిష్క్రమ్య సుకో
మలవాలుకాసనాథే తీరోపాస్తే న్యవిశత్. తత శ్చ రక్తముఖేన స ప్రోక్షః.—‘భోః,
భవాన్ సమఖ్యాగతోఽతిథిః. త ద్భక్షయతు మయా దత్తా న్యమృతతుల్యాని జమ్బూ
ఫలాని. ఉక్తం చ,—

ప్రియో వా, యది వా ద్వేష్యో, మూఘో వా, యది ప;

వైశ్వదేవాన్త మాపన్నః సోఽతిథిః స్వర్గసంక్రమః.

2.

న పృచ్ఛే చ్చరణం గోత్రం, న చ విద్యాం, మలం న చ,

అతిథిం వైశ్వదేవాస్తే శ్రాద్ధే చ మను రబ్రవీత్.

3.

దూరమార్గశ్రమశ్రాన్తం వైశ్వదేవాన్త మాగతమ్

అతిథిం పూజయే ద్య స్తు స యాతి పరమాం గతిమ్.

4.

అపూజితోఽతిథి ర్యస్య గృహే ద్యాతి వినిశ్వసన్

గచ్ఛన్తి చిముఖా స్తస్య పితృభిః సహ దేవతాః.

5.

ఏవ ముక్త్యా తస్మై జమ్బూఫలాని దదౌ. సోఽపి తాని భక్షయిత్వా తేన సహ చిరం
గోష్ఠీసుఖ మనుభూయ భూయోఽపి స్వభవన మాగతః. ఏవం నిత్య మేవ తా వానర
మకరౌ జమ్బూచ్ఛాయాస్థితౌ వివిధశాస్త్రగోస్థ్యా కాలం నయంతా ముఖేన తిష్ఠతః. సోఽపి
మకరో భక్షితకేషాని జమ్బూఫలాని గృహం గత్వా స్వపత్నీయః ప్రయచ్ఛతి.

అ ఛాస్యతమే దివసే తయా స పుష్టః.— ‘నాథ, క్షైవంవిధా న్యమృతఫలాని
ప్రాప్నోసి.’ స ఆహః.— ‘భద్రే, మ మాస్తి పరమసుహృద్రక్తముఖో నామ వానరః.

స ప్రీతిపూర్వ మిమాని ఫలాని ప్రయచ్ఛతి.' అథ తయాఽభిహితమ్.— 'యః స దై
వామృతప్రాయాః జీవ్యశాని ఫలాని భక్షయతి, తస్య హృదయ మమృతమయం భవి
ష్యతి. త ద్యది మయా భార్యయా తే ప్రయోజనమ్, తత స్తస్య హృదయం మహ్యం
ప్రయచ్ఛ. యేన త ద్భక్షయిత్వా జరామరణరహితా త్వయా సహ భోగాన్ భుజ్జే.'
స ఆహా:— 'భద్రే, మా మైవం వద. యతః స ప్రతిపన్నోఽస్తాకం భ్రాతా. అపరం ఫల
దాతా. తతో వ్యాపాదయితుం న శక్యతే. త త్త్య జైనం మిథ్యాగ్రహమ్. ఉ క్తం చ,—

ఏకం ప్రనూయతే మాతా, ద్వితీయం వాక్ ప్రనూయతే,

వాగ్జాత మధికం ప్రోచుః సోదర్యా దపి బధవత్.

6.

అథ మక ర్యాహ:— 'త్వయా కదాచి దపి మమ వచనం నాన్యథా కృతమ్. త
న్నానం సా వాసరీ భవిష్యతి, యత స్తస్యా అనురాగతః సకల మపి దినం తత్ర గమ
యసి. త త్త్వం జ్ఞాతో మయా సమ్యక్. యతః,—

సాహోదరం వచనం ప్రయచ్ఛసి న మే, నో వాఙ్మితం కిఞ్చన,
ప్రాయః ప్రోచ్ఛ్యసిషి ద్రుతం హుతవహాబ్జాలాసమం రాత్రిషు,
కత్తాక్షేపపరిగ్రహే శిథిలతా, య న్నాదరా చ్చుష్టునే,
త త్రే ధూర్త హృది స్థితా ప్రియతమా కాచి న్న మై వాపరా.'

7.

సోఽపి పత్నీ: పాదోపసంగ్రహం కృత్వాఽఙ్గోపరి నిధాయ తస్యా: కోపకోటి
మాపన్నాయాః సుదీన మువాచ.—

'మయి తే పాదపతితే కింకరత్వ ముపాగతే
త్వం ప్రాణవల్లభే కస్తాత్ కోపనే కోప మేష్యసి?'

8.

సోఽపి తద్వచన మాక ర్ణ్యాశ్రుప్లుతముఖీ త మువాచ.—

'సార్థం మనూరథశ్చై స్తవ ధూర్త కాన్తా
నైవ స్థితా మనసి కృత్రిమభావరమ్యా,
అస్తాక మస్తి న కథంచి ది హావకాశ;
స్తస్తాత్ కృతం చరణపాతవిడమ్బునాభిః.'

9.

అపరం సా యది తవ వల్లభా న భవతి, తతో కిం మయా భణితేఽపి తాం న వ్యాపాద
యసి. అథ యది స వాసర స్తతో క స్తేన సహ తవ స్నేహా? తతో కిం బహునా?
యది తస్య హృదయం న భక్షయామి, త న్నయా ప్రాయోపవేశనం కృతం విద్ధి.'

ఏవం తస్యా స్తం నిశ్చయం జ్ఞాత్వా చిన్తావ్యాకులితహృదయః స ప్రోవాచ.
అథవా సా ధ్విద ముచ్యతే;—

వజ్రలేపస్య మూర్ధస్య నారీణాం కర్కటస్య చ

ఏకో గ్రహ స్తు మీనానాం నీలీమద్యపయో స్తథా.

10.

తత్ కిం కరోమి? కథం స మే వధ్యో భవతి? ఇతి విచింత్య వానరస్య పార్శ్వ మగమత్. వానరోఽపి చిరాయాంతం తం సోద్యేగ మవలోక్య ప్రోవాచ.— ‘భో మిత్రీ, కి మద్య చిరవేలాయాం సమాయతోఽసి? కస్తాత్ సాష్టాదం నాలపసి? న సుభాషితాని పఠసి?’ స ఆహా:— ‘మిత్రీ, ఆహం తవ భ్రాతృబాయయా నిష్ఠుర తరై ర్వాన్వై రభిహితః.— ‘భోః కృతఘ్న, మా మే త్వం స్వముఖం దర్శయ, యత స్త్వం ప్రతిదినం మిత్రీ ముపజీవసి. న చ తస్య పునః ప్రత్యుపకారం గృహదర్శన మాత్రేణాపి కరోషి. త త్తే ప్రాయశ్చిత్త మపి నాస్తి. ఉ క్తం చ,—

బ్రహ్మఘ్న చ సురాపే చ చారే భగ్నవ్రతే శతే

నిష్కృతి ర్విహితా సద్భిః, కృతఘ్న నాస్తి నిష్కృతిః.

11.

త త్వం మమ దేవరం గృహీత్యాద్య ప్రత్యుపకారార్థం గృహ మానయ. నూ చే త్వయా సహ మే పరలోకే దర్శనమ్. త దహం త యైవం ప్రోక్త స్తవ సకాశ మాగతః. త దద్య తయా సహ త్వదర్థే కలహయతో మ మేయతీ వేలా విలగ్నా. త దాగచ్ఛ మే గృహమ్. తవ భ్రాతృపత్నీ రచితచతుష్కా ప్రగుణితవస్త్రముణిమాణిక్యాద్యచి తాభరణా ద్యారదేశబద్ధవస్త్రసమాలా సోత్కృష్టా తిష్ఠతి.’ మర్కట ఆహా:— ‘భో మిత్రీ, యుక్త మభిహితం మద్భ్రాతృపత్నీ. ఉ క్తం చ,—

వర్ణయేత్ కాలికాకారం మిత్రీం ప్రాజ్ఞతరో నరః

ఆత్మనః సముఖం నిత్యం య ఆకర్షతి లోబుషః.

12.

తథా చ,— దదాతి ప్రతిగృహ్లాతి గుహ్య మాఖ్యాతి పృచ్ఛతి

భుజ్జై భోజయతే చైవ షడ్విధం ప్రీతిలక్షణమ్.

13.

పరం వయం వసచరాః, యుష్మదీయం చ జలాంతరే గృహమ్. తత్ కథం శక్యతే తత్ర గస్తమ్? తస్మా త్తా మపి మే భ్రాతృపత్నీ మ త్రానయ, యేన ప్రణమ్య తస్యా ఆశీ ర్వాదం గృహ్లామి.’ స ఆహా:— ‘భో మిత్రీ, అస్తి సముద్రాంతరే సురమ్యే పులిస ప్రదేశేఽస్తద్గృహమ్. త న్నమ పృష్ఠ మారూఢః సుఖే నాకృతభయో గచ్ఛ,’ సోఽపి త చ్ఛృత్వా సానద్ద మాహా:— ‘భద్ర, య ద్యేవం తత్ కిం విలమ్బ్యతే? త్వర్గతామ్. ఏవోఽహం తవ పృష్ఠ మారూఢః.’ తథాఽనుష్ఠితేఽగ ధే జలథౌ గచ్ఛంతం మకర మాలోక్య భయత్రస్తమనా వానరః ప్రోవాచ.— ‘భ్రాతః శనైః శనై ర్గమ్యతామ్. జలకల్లోలైః ప్లావ్యతే మే శరీరమ్.’

త దాకర్ణ్య మకర శ్చింతయామాస.— ‘అసా వగాధం జలం ప్రాప్తో మే వశః

సంజాతః. మత్స్యగత శైలమాత్రమపి చలితుం న శక్నోతి. తస్మాత్ కథయా మ్యస్య నిజాభిప్రాయమ్, యే నాభీష్టదేవతాస్తరణం కరోతి.' ఆహ చ.— మిత్త్రీ, త్వం మయా వధాయ సమానీతో భార్యవాక్యేన విశ్వాస్య. తత్ స్వర్యతా మభీష్టదేవతా.' స ఆహ— 'భాతః, కిం మయా తస్యా స్త వాపి చాపకృతం యేన మే వధోపాయః ప్సీన్తితః? మకర ఆహ— 'భోః, తస్యా స్తావ త్తవ హృదయ స్యామృతమయఃఫలసా స్యాదవమృతస్య భక్షణే దోహదః సంజాతః. తే నైత దనుష్ఠితమ్.' ప్రత్యుత్పన్నమతి ర్వాసర ఆహ— 'భద్ర, య ద్యేవం తత్ కిం త్వయా మమ త త్త్రైవ న వ్యాహృతమ్. యేన స్వహృదయం జమ్బూకోటకే న దైవ మయా మగుప్తం కృతమ్. త ద్భృత్ప పత్యై అర్చయామి. త్వయాఽహం శూన్యహృదయోఽత్ర కస్తా దానీతి? త దాకర్ణ్య మకరః సానద్ద మాహ— 'భద్ర, య ద్యేవం త దర్చయ మే హృదయమ్. యేన సా దుష్టపత్నీ త ద్భక్షయిత్వాఽనశనా దు చ్ఛిన్తి. ఆహం త్వాం తి మేవ జమ్బూ పాదపం ప్రాపయామి.' ఏవ ముత్వా నివృత్య జమ్బూతల మగాత్. వానగోఽపి కథ మపి జల్పితవివిధదేవతోపచారపూజ స్తీర మాసాదితవాక్. తత శ్చ ద్భీతరచఙ్గ్రామ ణేన త మేవ జమ్బూపాదపమారూఢ స్పిన్దయామాస.— 'అహో! లబ్ధ స్తావత్ ప్రాణాః. అథవా సా ధ్విద ముచ్యతే.—

న విశ్వసే దవిశ్వస్తే, విశ్వస్తేఽపి న విశ్వసేత్,

విశ్వాసా ద్భయముత్పన్నం మాలా న్యపి నికృన్తతి.

14.

త న్న మైత దద్య పునర్నన్దిన మివ సంజాతమ్.' ఇతి చిన్తయమానం మకర ఆహ— 'భో మిత్త్రీ, అర్చయ త ద్భదయం యథా తే భ్రాతృపత్నీ భక్షయిత్వాఽనశనా దు చ్ఛిన్తి.' అథ విహస్య నిర్భర్తనయక్ వాసర స్త మాహ— 'ధిగి జ్ఞాన్త విశ్వాసఘాతక. కిం కస్యచి ద్భదయద్వయం భవతి? త దాథ గమ్యతామ్. జమ్బూవృక్ష స్యాథస్తా న్న భూయోఽపి త్వయాఽత్రాగస్తవణమ్. ఉ కం చ యతః.—

సకృద్భ్రష్టం చ యో మిత్త్రీం పునః సన్దాతు మిచ్ఛతి,

స మృత్యు ముపగృహ్లాతి గర్భ మశ్వశరీ యథా.'

15.

త చ్ఛ్చిత్వా మకరః సవలతుం చిన్తితవాక్.— 'అహో! మయాఽతిమూఢేన కి మస్య స్వచిత్తాభిప్రాయో నివేదితః, త ద్య ద్యసౌ పున రపి కథంపి ద్విశ్వాసం గచ్ఛతి, త ద్భూయోఽపి విశ్వాసయామి.' ఆహ చ.— 'మిత్త్రీ, హాస్యేన మయా తేఽభిప్రాయో లభ్యః. తస్యా న కింపి త్తవ హృదయేన ప్రయోజనమ్. త దాగచ్ఛ ప్రాముఖికన్యాయే నాస్తద్భవమ్. తవ భ్రాతృపత్నీ సోత్కృష్టా వర్తతే.' వాసర ఆహ— 'భో దుష్ట, గమ్యతామ్. అథనా నాహ మాగమిష్యామి. ఉ క్తం చ,—

బుభుక్షితః కిం న కరోతి పాపం ?

క్షీణా జనా నిష్కరుణా భవన్తి.

అఖ్యాహి భద్రే ప్రియదర్శనస్య

‘న గజ్జదత్తః పున రేలి కూపమ్.’ ॥

16.

మకర ఆహా: ‘కథ మేతత్?’ స ఆహా:—

కథా. ౧.

కస్తింఘ్రిత్ కూపే గజ్జదత్తో నామ మణ్డూకరాజః ప్రతివసతి స్త. స కదాచి ద్దాయాదై రుద్వేజితోఽరఘుప్రభుః తీ మారుహ్య నిష్క్రస్తః. అథ తేన చిన్తితమ్.— ‘కథం తేషాం దాయాదానాం మయా ప్రత్యపకారః కర్తవ్యః? ఉక్తం చ,—

ఆపది యే నాపకృతం, యేన చ మాసితం దశాసు విపమాను,

అపకృత్య తయో రుభయోః పున రపి జాతం నరం మన్యే.’ 17.

ఏవం చిన్తయ నితీ ప్రవిశన్తం కృప్తసర్ప మపశ్యత్. తం దృష్ట్వా భూయోఽప్య చిన్త యత్.— ‘య దేనం తత్ర కూపే నీత్వా సకలదాయాదానా ముచ్ఛేదం కరోమి. ఉక్తం చ,—

శత్రుభి ర్యోజయే చ్చత్రుం బలినా బలవత్తరం

స్వకార్యాం యతో న స్యాత్ కాచిత్ పీ డాత్ర తత్తుయే. 18.

తథా చ,— శత్రు మున్దాలయేత్ ప్రాజ్ఞ స్తీక్ష్ణం తీక్ష్ణేన శత్రుణా,

వృథాకరం సుఖాధాయ కట్టకే నేవ కట్టకమ్’ 19.

ఏవం స విభావ్య బిలద్వారం గత్వా త మాహూతవాక్.— ‘ఏ హేహి ప్రియ దర్శన, ఏహి.’ త చ్ఛ్చిత్వా సర్ప స్తీప్తయామాస.— ‘య ఏష మా మాహ్వయతి, స స్వజాతీయో న భవతి. యతో నైషా సర్పవాణీ. అన్యేన కే నాపి సమా మమ మర్త్యలోకే సన్ధానం నాస్తి. త ద త్రైవ దుర్గే నీత స్తావ ద్వద్వి కోఽయం భవిష్యతి? ఉక్తం చ,—

యస్య న జ్ఞాయతే శీలం న కులం న చ సంశయః

న తేన సజ్జతిం కుర్యా దిత్తువాచ బృహస్పతిః. 20.

కదాచిన్ కోఽపి మన్త్రీవా ద్యోషధవతురో వా మా మాహూయ బంధనే క్షిపతి. అథవా కఘ్రిత్ పురుషో వైర మాత్రిత్య కస్యచి ద్భక్షణార్థే మా మాహ్వయతి.’ ఆహ చ.— ‘భోః, కో భవాక్?’ స ఆహా:— ‘అహం గజ్జదత్తో నామ మణ్డూకాధి పతి స్త్యుత్సకాశే మైత్ర్యగ్గ మభ్యాగతః.’ త చ్ఛ్చిత్వా సర్ప ఆహా:— ‘భోః, అశ్ర ధ్దేయ మేతత్, య త్రౌణా నాం వహ్నినా సమా సజ్గమః. ఉక్తం చ,—

యో యస్య జాయతే వధ్యః స స్వప్నేఽపి కథంబున

న తత్సమిప మధ్యేతి, తత్ కి మేవం ప్రజ్ఞుని?

21.

గజ్జదత్త ఆహా:— 'భోః, సత్య మేతత్. స్వభావమైరి త్వ మస్తాకమ్. పరం పరపరి భవాత్ ప్రాప్తోఽహం తే సకాశమ్. ఉక్తం చ,—

సర్వనాశే చ సంజాతే, ప్రాణానా మపి సంశయే,

అపి శత్రుం ప్రణమ్యసి రక్షేత్ ప్రాణధనాని చ.'

22.

సర్ప ఆహా:— 'కథయ కస్తా త్తే పరిభవః? స ఆహా:— 'దాయాదేభ్యః.' సా

ఽప్యాహా:— 'క్వ త ఆశ్రయో వాప్యాం కూపే తదాగే హదే వా? తత్ కథయ

స్వాశ్రయమ్.' తే సూక్తమ్.— 'పాషాణచయనిబద్ధే కూపే.' సర్ప ఆహా:— 'అహం!

అపదా వయమ్. త న్నాస్తి తత్ర మే ప్రవేశః. ప్రవిష్టస్య చ స్థానం నాస్తి. యత్ర

స్థిత స్తవ దాయాదాక్ వ్యాపాదయామి. త ద్దమ్యతామ్. ఉక్తం చ,—

య చ్చక్యం గ్రసితుం సస్యం, గ్రస్తం పరిణమే చ్చ యత్

పితం చ పరిణామే య త్త దాద్యం భూతి మిచ్చతా.'

23.

గజ్జదత్త ఆహా:— 'భోః, సమాగచ్ఛ త్వమ్. అహం సుఖోపాయేన తత్ర తవ ప్రవేశం

కారయిష్యామి. తథా తస్య మధ్యే జలోపాస్తే రమ్యతరం కోటర మస్తి. తత్ర స్థిత

స్త్యం లీలయా దాయాదాక్ వ్యాపాదయిష్యసి.' త చ్ఛ్చిత్వా సర్పో వ్యచిన్తయత్.—

'అహం తావత్ పరిణతవయాః, కదాచిత్ కథంచి న్నాషక మేకం ప్రాప్నోమి. తత్

సుఖావహో జీవనూపాయోఽయ మనేన మలాక్సారేణ మే దర్శితః. త ద్దత్వా తాక్

మణ్ణాకాక్ భక్షయామి.' ఇతి. అథవా సా ధ్వేద ముచ్చతే.—

యో హి ప్రాణపరిక్షీణః సహాయపరివర్జితః

స హి సర్వసుఖోపాయాం వృత్తి మారచయే ద్భుధః.'

24.

ఏవం విచిన్త్య త మాహా:— 'భో గజ్జదత్త, య ద్యేవం త దగ్రే భవ. యేన తత్ర

గచ్ఛావః.' గజ్జదత్త ఆహా:— 'భోః ప్రియదర్శన, అహం త్వాం సుఖోపాయేన తత్ర

నేష్యామి, స్థానం చ దర్శయిష్యామి. పరం త్వయాఽస్త్య త్వరిజనూ రక్షణీయః. కేవలం

యా నహం తవ దర్శయిష్యామి త ఏవ భక్షణీయాః.' ఇతి. సర్ప ఆహా:— 'సాంప్రతం

త్వం మే మిత్రం జాతమ్. త స్త భేతవ్యమ్. తవ వచనేన భక్షణీయాస్తే దాయాదాః.'

ఏవ ముక్త్వా లీలా నిష్క్రమ్య త మాలిజ్య చ తే నైవ సహ ప్రస్థితః.

అథ కూప మాసా ద్యారఘట్టఘటికామార్గేణ సర్ప స్తే నాత్మనా స్వాలయం

నీతః. తత్ శ్చ గజ్జదత్తేన కృష్ణసర్పం కోటరే భృత్వా దర్శితాస్తే దాయాదాః. తే చ

తేన శనైః శనైః ర్భక్షితాః. అథ మణ్ణాకాభావే సర్పే జాభిహితమ్.— 'భద్ర, నిశ్చే

షితాస్తే రిపహః. తత్ ప్రయచ్ఛాస్య స్తే కిచ్చి దోభీజనమ్. యతోఽహం త్వయా
 ౭త్రానీతః. గజదత్త ఆహః—‘భద్ర, కృతం త్వయా మిత్రైకృత్యమ్. తత్ సాంప్రత
 మనే నైవ ఘటికాయ స్త్రీమాగ్నేణ గమ్యతామ్’ ఇతి. సర్వ ఆహః—‘భో గజదత్త, న
 సమ్య గభిహితం త్వయా. కథ మహం తత్ర గచ్ఛామి. మదీయబిలదుర్గ మన్యేన రుద్ధం
 భవిష్యతి. తస్మా దత్రస్థస్య మే మణ్ణూక మేకైకం స్వవర్గీయం ప్రయచ్ఛ. నౌ చేత్
 సర్వా నపి భక్షయిష్యామి.’ ఇతి. త చ్చుత్వా గజదత్తో వ్యాకులమనా వ్యచిన్త
 యతోః ‘అహో! కి మేత న్నయా కృతం సర్వ మానయతా? త ద్యది నిషేధయిష్యామి
 తత్ సర్వా నపి భక్షయిష్యతి, అథవా యుక్త ముచ్యతే.

యోఽమిత్రం కరుతే మిత్రం వీర్యాభ్యధిక మాత్మనః

స కరోతి న సస్తేహః స్వయం హి విషభక్షణమ్.

25.

తత్ ప్రయచ్ఛా మ్య నైకం దినం ప్రతి సుహృదమ్. ఉక్తం చ,—

సర్వస్వహరణే యుక్తం శత్రుం బుద్ధియుతా నరాః

తోషయన్త్యల్పదానేన బాడబం సాగరో యథా.

26.

తథా చ,— యో దుర్బలాఽణూ నపి యాచ్యమానౌ

బలీయసా యచ్ఛతి నైవ సామ్నః,

ప్రయచ్ఛతే నైవ చ దర్శ్యమానం,

ఖారీం స చూర్ణస్య పున ర్దదాలి.

27.

తథా చ,— సర్వనాశే సముత్పన్నే అర్థం త్యజతి పణ్డితః,

అచ్ఛేన కరుతే కార్యం, చుప్తనాశో హి దుస్తరః.

28.

న స్వల్పస్య కృతే భూరి నాశయే న్తలిమాన్ నరః,

ఏత దేవ హి పాణ్డిత్యం యత్ స్వల్పా ద్భూరిరక్షణమ్.’

29.

ఏవం నిష్పిత్య నిత్య మేకైక మాదిశతి. సోఽపి తం భక్షయిత్వా తస్య పరోక్షేఽన్యా
 నపి భక్షయతి. అథవా సా ధ్విద ముచ్యతే. —

యథా హి మలిన్తై ర్వస్త్రై ర్యత్ర త త్రోపవిశ్యతే

ఏవం చలితవిత్త స్తు విత్తశేషం న రక్షతి.

30.

అ థాన్యదినే తే నాపరాన్ మణ్ణూకాన్ భక్షయిత్వా గజదత్తసుతో యమునాదత్తో
 భక్షితః. తం భక్షితం మత్వా గజదత్త స్తారస్వరోణ ధ్వికృప్తిలాపపరః కథంచి దపి న
 విగరామ. తతః స్వపత్న్యాఽభిహితః.—

‘కిం క్రందసి దురాక్రంద స్వపక్షయకారక?

స్వపక్షస్య త్వయే శ్లాతే, శో న స్త్రీతా భవిష్యతి?

31.

త ద ద్యాపి విచిన్యతా మాత్మనో నిష్క్రముగమ్, అస్య వధోపాయం చ.'

అథ గచ్ఛతా కాతేన సకల మపి కబలితం మణ్డూకకులమ్. కేవల మేకో గజ్జ దత్త స్థితి. తతః ప్రియదర్శనేన భణితమ్.— 'భో గజ్జదత్త, బుభుక్షితోఽహమ్. నిశ్చేషితాః సర్వే మణ్డూకాః. తద్దీయతాం మే కింఞ్చి ద్భోజనం యతోఽహం త్వయా ఽత్రానీతః.' స ఆహః— 'భో మిత్ర, స త్వయాఽత్ర విషయే మయాఽవస్థితేన కాఽపి చిన్తా కార్యా. త ద్యది మాం ప్రేషయసి తతోఽన్యకూపస్థా సపి మణ్డూకాకా, విశ్వా స్యా త్రానయామి.' స ఆహః— 'మమ తావత్ త్వ మభిక్ష్యే భ్రాతృస్థానే. త ద్య దేవం కరోషి తత్ సాంప్రతం పితృస్థానే భవసి. త దేవం క్రియతామ్.' ఇతి. సోఽపి త దాక ర్ణ్యరఘుట్టఘటికా మూత్రిత్య వివిధ దేవతోపకల్పిత పూజోపయాచిత స్తస్తాత్ కూపా ద్వినిష్క్రీస్తః. ప్రియదర్శనోఽపి త దాకాజ్ఞయా తత్రస్థః ప్రతీక్ష మాణ స్థితి. అథ చిరా దనాగతే గజ్జదత్తే ప్రియదర్శనోఽన్యకోటరనివాసినీం గోధా మువాచ— 'భద్రే, క్రియతాం స్తోకం సాహాయ్యమ్, యత ఛిరపరిచిత స్తే గజ్జదత్తః. త గ్గత్వా తత్సకాశం క్షుత్రచి జ్జలాశయేఽన్వివ్య మమ సద్దేశం కథయ. యథాఽఘృతా మేకాకినాఽపి భవతా ద్రుతతరం, య ద్యన్యే మణ్డూకా నాగచ్ఛన్తి. అహం త్వయా వినా నాత్ర వస్తుం శక్నోమి. తథా య ద్యహం తవ విరుద్ధ మాచరామి, తత్ సుస్థిత మస్తరే మయా విధృత' మితి." గోధాఽపి త ద్వచనా గ్గజ్జదత్తం ద్రుతతర మన్వి స్యాహః— 'భద్ర గజ్జదత్త, స తవ సుహృత్ ప్రియదర్శన స్తవ మార్గం సమీక్షమాణ స్థితి. తచ్ఛీఘ్ర మాగమ్యతామ్' ఇతి. అపరం చ తేన తవ విరూపకరణే సుకృత మస్తరే ధృతమ్. త నిశ్శిశ్నేన మనసా సమాగమ్యతామ్.' త దాకర్ణ్య గజ్జదత్త ఆహః—

బుభుక్షితః కిం న కరోతి పాపం?

క్షీణా సరా నిష్క్రయణా భవన్తి.

ఆఖ్యాహి భద్రే ప్రియదర్శనస్య

న గజ్జదత్తః పున రేతి కూపమ్.'

82.

ఏవ ముక్త్వా స తాం విసర్జయామాస.

తదోద్భ దుప్తజలచర, అహ మపి గజ్జదత్త ఇవ త్వద్దృశే న కథంఞ్చి దపి యాస్యామి. త చ్ఛృత్వా మకర ఆహః— 'భో మిత్ర, వైత ద్యజ్యతే. సర్వ తైవ మే కృతశ్చుతాదోష మపనయ మద్భృహాగమనేన. అథవాఽత్రాహ మనశనాత్ ప్రాణత్యాగం త వోపరి కరిష్యామి.' వానర ఆహః— 'మూఢ, కి మహం లమ్బకణ్ఠో మూఢః? దృష్టాపాయోఽపి స్వయ మేవ తత్ర గత్వాఽఽత్మానం వ్యాపాదయామి?

ఆగత శ్చ గత తైచ్చివ దృష్ట్యా సింహపరాక్రమమ్

అకర్ణహృదయో ఘూఞ్ఘో యో గత్వా పున రాగతః.'

83.

మకర ఆహా:— ‘భద్ర, స కో లమ్మకర్ణః? కథం దృష్టాపామోఽపి మృతః? త న్నే నివేద్యతామ్.’ వానర ఆహా:—

కథా. ౨.

కన్తింశ్చి ద్వయోద్దేశే కరాలకేసరో నామ సింహః ప్రతివసతి స్త్వ. తస్య చ ధూసరకో నామ సృగాలః స దై వానుయాయా పరిచారకోఽస్తి. అథ కవాలిత్ తస్య హస్తినా సహ యుధ్యమానస్య శరీరే గురుతరాః ప్రహారాః సంజాతాః, యైః పద మేక మపి చలితుం న శక్నోతి. త స్యాచలనా చ్చ ధూసరకః యుత్తామకణ్ఠో దౌర్బల్యం గతః, అస్యస్తి న్నహని త మవోచత్.— ‘స్వామిన్, బుభుక్షుయా పీడితో ఽహమ్. పదాత్ పద మపి చలితుం న శక్నోమి. తత్ కథం తే శుశ్రూషాం కరోమి?’ సింహ ఆహా:— ‘భో, గచ్ఛ. అన్వేషయ కిచ్ఛిత్ సత్త్వమ్, యే నేమా మవస్థాం గతోఽపి వ్యాపాదయామి.’ త దాకర్ణ్య సృగాలోఽన్వేషయన్ కచ్ఛిత్ సమీప వర్తినం గ్రామ మాసాదితవాన్. తత్ర లమ్మకర్ణో నామ గర్భ స్తదాగ్రోపాస్తే ప్రవిరల దూర్వాఙ్మూలాన్ కృచ్ఛాన్ దాస్వాదయన్ దృష్టః. తత్ శ్చ సమీపవర్తినా సతా తే నాభిహితః.— ‘మామ, నమస్కారోఽయం మదీయః సంభావ్యతామ్. చిరా ద్దృష్టోఽసి. తత్ కథయ కి మేవం దుర్బలతాం గతః?’ స ఆహా:— ‘భో భగినీ పుత్ర, కిం కథయామి? రజకోఽతినిద్రయాఽతిభారేణ మాం పీడియతి. ఘాసముష్టి మపి న ప్రయచ్ఛతి. కేవలం దూర్వాఙ్మూలాన్ ధూలిమిశ్రితాన్ భక్షయామి. తత్ కుతో మే శరీరే పుష్టిః?’ సృగాల ఆహా:— ‘మామ, య ద్యేవం, త ద్దన్తి మరకత సదృశశప్పప్రామో నదీసనాథో రమణీయతరః ప్రదేశః. త త్రాగత్య మయా సహ సుభాషితగోష్ఠీసుఖ మనుభవం స్తిచ్ఛ.’ లమ్మకర్ణ ఆహా:— ‘భో భగినీసుత, యుక్త ముక్తం భవతా. పరం వయం గ్రామ్యాః పశవో, ర్లరణ్యచారిణాం వధ్యాః. తత్ కిం తేన భవ్యప్రదేశేన?’ సృగాల ఆహా:— ‘మామ, మైవం వద. మద్బుజపష్టారపరి రక్షితః స దేశః. త న్నాస్తి కచ్ఛి దపరస్య తత్ర ప్రవేశః. పర మనే నైవ దోషేణ రజక కదర్శితా స్తత్ర తిస్రో రాసభ్యోఽనాథాః సన్తి. తా శ్చ పుష్టి మాపన్నా యావనో త్కూటా ఇదం మా మూచుః.— ‘యది త్వ మస్తాకం సత్యో మాతుల స్తదా కిచ్ఛి ద్ద్రామాద్రం గత్వాఽస్తద్యోగ్యం కచ్ఛిత్ పతి మానయ.’ త దర్థే శ్చా మహం తత్ర నయామి.” అథ సృగాలవచనాని శ్రుత్వా కామపీడితాఙ్ఞ స్త మనోచత్.— ‘భద్ర, య ద్యేవం త దగ్రే భవ, యే నాగచ్ఛామి.’ అథవా సా ధివ ముచ్యతే.—

నామృతం న విషం కిచ్ఛి దేకాం ముక్త్యా నితమ్బినీమ్,

యస్యాః సక్లేన జీవే చ్చ, మ్రియేత చ వియోగతః.

౩4.

తథాచ యాసాం నామ్నః లిపి కామః స్వాత్ సజ్జమం దర్శనం వినా,
తాసాం దృక్సజ్జమం ప్రాప్య, య స్స ద్రవతి, కాతుకమ్. 85.

తథాలిప్తితే స్పృగాలేన సహ సింహాద్విక మాగతః. సింహాలిపి వ్యథామలిత
స్తం దృష్ట్వా యావత్ సముత్థితి, తావ ద్రాసభః పలాయతు మారభవాత్. అథ
తస్య పలాయమానస్య సింహేన తలప్రహారో దత్తః. స చ మద్భౌగ్యస్య వ్యవసాయ
ఇవ వ్యర్థతాం గతః. అ త్రాత్మరే స్పృగాలః కోపావిష్ట స్త మువాచ.— ‘భోః, కి
మేవంవిధః ప్రహర స్తే? య ద్దృష్టాల్లిపి తవ పురతో బలా ద్దచ్చతి. తత్ కథం గజేన
సహ యుద్ధం కరిష్యసి? త ద్దృష్టం తే బలమ్.’ అథ సవిలక్షణీతం సింహ ఆహః.—
‘భోః, కి మహం కరోమి? మయా న క్రమః సజ్జకృత ఆసీత్. అన్యథా గజాలిపి
మత్క్రమాక్రాంతో న గచ్చతి.’ స్పృగాల ఆహః.— ‘అ ద్యా ప్యేకవారం త వాన్తి త
మానేహ్యమి. పరం త్వయా సజ్జకృతక్రమేణ స్థాతవ్యమ్.’ సింహ ఆహః.— ‘భద్ర,
యో మాం ప్రత్యక్షం దృష్ట్వా గతః స పునః కథ మ త్రాగమిష్యతి? త దన్యత్ కి మపి
సత్త్వ మన్విష్యతామ్.’ స్పృగాల ఆహః.— ‘కిం త వానేన వ్యాపారేణ త్వం కేవలం
సజ్జతక్రమ స్తిష్ఠ.’ తథాలిప్తితే స్పృగాలాలిపి యావ ద్రాసభమాన్దేగచ్చతి, తావత్
త త్రైవ స్థానే చరన్తా దృష్టః. అథ స్పృగాలం దృష్ట్వా రాసభః ప్రాహః.— ‘భో భగినీ
సుత, శోభనస్థానే త్వయా లిహం నీతః. ద్రా జ్ఞప్తువశం గతః. తత్ కథయ కిం
తత్ సత్త్వమ్? య స్వాతిరాద్రవజ్రసదృశకరప్రహారా దహం ముక్తః.’ త చ్ఛ్చత్వా
ప్రహసన్తా స్పృగాల ఆహః.— ‘భద్ర, రాసభీ త్వా మాయాన్తం దృష్ట్వా సామరాగ
మాలింగీతుం సముత్థితా. త్వం చ కాతరత్వా న్నష్టః. సా పున ర్న కత్తా త్వాం వినా
స్థాతుమ్. తయా తు నశ్యత స్తేలివలమ్బనార్థం హస్తః షీప్తః, నాన్యకారణేన, త
దాగచ్చ. సా త్వత్కృతే ప్రాయోపవేశ సూపవిష్టా తిష్ఠతి. ఏత ద్దదతి.— ‘యల్లమ్మ
కణ్ణో యది మే భర్తా న భవతి, త దహ మగ్నో జలే వా ప్రవిశామి. పున స్తస్య
వియోగం సోఘం న శక్నోమి. తత్ ప్రసాదం కృత్వా త త్రాగమ్యతా మితి. నోచేత్
తవ శ్రీమాత్యా భవిష్యతి. అపరం భగవాన్ కామః కోపం త వోపరి కరిష్యతి.
ఉక్తం చ,—

శ్రీముద్రాం మకరధ్వజస్య జయినీం సర్వార్థ సంపత్కరీం
యే మూఢాః ప్రవిహాయ యాన్తి కుధియో మిథ్యాఫలాప్నేషిణః,
తే తే నైవ నిహత్య నిర్దయతరం నగ్నీకృతా ముడ్డితాః
కేచి ద్రక్తపటికృతా శ్చ జటిలాః కాపాలికా శ్చాపరే. 86.

అ థాసా తద్వచనం శ్రద్ధేయతయా శ్రుత్వా భూయోలిపి తేన సహ ప్రస్థితః. అథవా
సా. ధ్వద ముచ్చతే.—

జాన స్తుపి నరో దైవాత్ ప్రకరోతి విగర్హితమ్

కర్త కిం? కస్యచి ణ్లోకే గర్హితం రోచతే కథమ్?

87.

అ త్రాస్తరే సజ్జితక్రమేణ సింహేన స లమ్బకస్థో వ్యాపాదితః. తత స్తం హత్వా
స్పృగాలం రక్షకం నిరూప్య స్వయం స్నానార్థం నద్యాం గతః. స్పృగాలే నాపీ తాత్యా
త్సుక్యాత్ తస్య కర్ణహృదయం భక్షితమ్. అ త్రాస్తరే సింహో యావత్ స్నాత్యా
కృతదేవార్చనః ప్రతర్పితపిత్తుగణః సమాయాతి తావత్ కర్ణహృదయరహితో రాసభ
స్థితీ. తం దృష్ట్వా కోపపరితాప్తా సింహః స్పృగాల మాహః— 'పాప, కి మిద మను
చితం కర్త సమాచరితమ్? యత్ కర్ణహృదయభక్షణే నాయ ముచ్చిష్టతాం నీతః.'
స్పృగాలః సవినయ మాహః— 'స్వామిన్, మా మైవం వద. యత్ కర్ణహృదయరహితో
ఽయం రాసభ ఆసీత్, తే నే హాగత్య త్వా మవలోక్య భూయోఽప్యాయతః.' అథ
తద్వచనం శ్రద్ధేయం మత్వా, సింహ స్తే నైవ సహ సంవిభజ్య, నిశ్శబ్దైతమనా స్తం
భక్షితవాక్. అతోఽహం బ్రవీమి 'ఆగత శ్చ గత త్వైవ' ఇతి.— త మ్నాథ, కపటం
కృతం త్వయా. పరం యుధిష్ఠిరే కేవ సత్యవచనేన వినాశితమ్. అథవా సా ధ్విద
ముచ్యతే.—

'స్వాధ్ధ మత్స్యజ్యయో దమిభి సత్యం బ్రూతే సుముద్ధః

స స్వాధ్ధా ద్భిశ్శతే నూనం యుధిష్ఠిర ఇ వాపరః.'

88.

మకర ఆహః— 'కథ మేతత్? స ఆహః—

కథా. 3.

కన్తింశ్చి దధిస్తానే కుమ్భకారః ప్రతివసతి స్త్. స కదాచిత్ ప్రమాదా దర్ధ
భగ్నఘటకర్పరతీక్ష్ణాగ్ర స్యోపరి మహతా వేగేన ధావక్ పలితః. తతః కర్పరకోట్యా
హాటితలలాటో రుధిరప్లావితతమః కృచ్ఛా దుత్థాయ స్వాశ్రయం గతః. తత శ్చాపధ్య
నేవనాత్ స ప్రహర స్తస్య కరాలతాం గతః కృచ్ఛేణ నీరోగతాం నీతః. అథ
కదాచి ద్దుర్భిక్షుడితే దేశే స కుమ్భకారః త్సుతామకణ్ఠః కైశ్చి ద్రాజనేవకైః సహ
దేశాస్తరం గత్వా క స్యాపి రాజ్ఞః నేవకో బభూవ. సోఽపి రాజా తస్య లలాటే
వికరాలం ప్రహరక్షతం దృష్ట్వా చిన్తయామాస.— 'య ద్వీరః పురుషః కశ్చి దయమ్.
నూనం తేన లలాటపశ్చే సముఖప్రహారః.' అత స్తం సమ్మనాదిభిః సర్వేషాం రాజ
పుత్రాణాం మధ్యే విశేషప్రసాదేన పశ్యతి స్త్. తేఽపి రాజపుత్రా స్తస్యతం ప్రసా
దాతిరేకం పశ్యంతః పరమేష్టానిధర్మం వహన్తో రాజభయా న్న కింశ్చి దూచుః.

అ థాన్యస్తి స్తువాని తస్య భూపతే ర్విరసంభావనాయాం, క్రియమాజాయాం,
విగ్రహే సముపస్థితే, ప్రకల్ప్యమానేషు గజేషు, సంసహ్యమానేషు వాజిషు, యోధేషు

ప్రగుణీక్రియమాణేషు, తేన భూభుజా స కుమ్భకారః ప్రస్తావానుగతం పృష్టో నిర్వనే.—
‘భో రాజపుత్ర, కిం తే నామ? కా చ జాతిః? కస్తిక్ సంగ్రామే ప్రహారోఽయం
తే లలాటే లగ్నః?’ స ఆహుః— ‘దేవ, నాయం శస్త్రప్రహారః. యుద్ధిష్ఠిరాభిధః
కులాలోఽహం ప్రకృత్యా. మన్దేహేఽనేకకర్పరా జ్యాసక్. అథ కదాచి స్తద్య
పానం కృత్వా నిర్గతః ప్రధావక్ కర్పరోపరి పతితః. తస్య ప్రహరవికారోఽయం మే
లలాట ఏవం వికరాలతాం గతః.’ త దాకర్ణ్య రాజా సువీడ మాహః— ‘అహో!
వశ్చితోఽహం రాజపుత్రానుకారిణాఽనేన కులాతేన. త ద్దీయతాం ద్రా గేతస్య
చంద్రార్ధః.’ త థాఽనుస్థితే కుమ్భకార ఆహుః— ‘మా మైవం కరు. పశ్య మే రణే
హస్తలాఘవమ్.’ రాజా ప్రాహుః— ‘భోః, సర్వగుణసంపన్నో భవాక్, తథాఽపి
గమ్యతామ్. ఉక్తం చ,—

శూర శ్చ కృతవిద్య శ్చ దర్శనీయోఽసి పుత్రైక,

యస్తిక్ కులే త్వ ముత్పన్నో గజ స్తత్ర న హన్యతే.’

89.

కులాల ఆహుః— ‘కథ మేతత్?’ రాజా కథయతి.—

కథా. ౪.

కస్మింశ్చ దుద్దేశే సింహదమ్పతీ ప్రతివసతః స్త. అథ సింహీ పుత్రైద్వయ మజీ
జసత్. సింహోఽపి నిత్య మేవ మృగాక్ వ్యాపాద్య సింహ్యై దదాతి. అ థాస్యస్తి
న్నహని తేన కి మపి నానాదితమ్. వనే భ్రమతోఽపి తస్య రవి రస్తుం గతః. అథ
తేన స్యగృహ మాగచ్ఛతా సృగాలశిశుః ప్రాప్తః. స చ బాలకోఽయ మి త్యవధార్య
యత్నేన దంష్ట్రామధ్యగతం కృత్వా సింహ్య జీవన్త మేవ సమర్పితవాక్. తతః సింహ్య
ఽభిహితమ్.— ‘భోః కాన్త, త్వయాఽఽనీతం కిచ్చి దస్తాకం భోజనమ్.’ సింహ
ఆహుః— ‘ప్రియే, మయాఽద్యైనం సృగాలశిశుం పరిత్యజ్య న కిచ్చిత్ సత్త్వ మానా
దితమ్. స చ మయా బాలోఽయ మితి మత్వా న వ్యాపాదితో, విశేషాత్ స్వజా
తీయ శ్చ. ఉక్తం చ,—

స్త్రీ విప్ర లిక్తి బాలేషు ప్రహర్తవ్యం న కర్హిచిత్,

ప్రాణత్యాగేఽపి సంజాతే, విశ్వస్తేషు విశేషతః.

40.

ఇదానీం త్వ మేనం భక్షయిత్వా పథ్యం కరు. ప్రభాతేఽన్యత్ కిచ్చి దుపార్జయ
ష్యామి.’ సా ప్రాహుః— ‘భోః కాన్త, త్వయా బాలకోఽయం విచిన్త్య న హతః.
తత్ కథ మేన మహం స్వోదరాథే వినాశయామి? ఉక్తం చ,—

అకృత్యం వైవ కర్తవ్యం, ప్రాణత్యాగేఽపి సంస్థితే;

స చ కృత్యం పరిత్యాజ్య, మేష ధర్మః సనాతనః.

41.

తస్మాన్ మాయం తృతీయః పుత్రో భవిష్యతి.' ఇ త్యేవ ముక్త్యా త మపి స్వస్తన
క్షీరేణ పరాం పుష్టి మనయత్. ఏన తే త్రయోఽపి శిశవః పరస్పర మజ్ఞాతజాలివిశేషా
ఏకాచారవిహారా బాల్యసమయం నిర్వాహయన్తి.

అథ కదాచిత్ తత్ర వనే భ్రమ స్మ రణ్యగజః సమాయాతః. తం దృష్ట్వా తా
సింహసుతౌ ద్వా వపి కుపితాననౌ తం ప్రతి ప్రచలితౌ యావత్, తావత్ తేన సృగాల
సుతే నాభిహితమ్.— 'అహో! గతోఽయం యుష్మత్ కులశత్రుః. త స్మ గస్తవ్య
మేత స్యాభిముఖమ్.' ఏన ముక్త్యా గృహం ప్రధావితః. తా వపి జ్యేష్ఠబ్రాహ్మణభక్తౌ
న్నిరుత్సాహతాం గతౌ. అథవా సా ధ్వద ముచ్యతే.—

ఏకే నాపి సుధీరేణ సోత్సాహేన రణం ప్రతి

సోత్సాహం జాయతే నైస్యం, భగ్నే భజ్జ మవాప్నుయాత్. 42.

తథా చ,— అత ఏవ హి పాశ్చన్తి భూపా యోధా౯ మహాబలా౯

శూరా౯ వీరా౯ కృతోత్సాహా౯, వర్జయన్తి చ కాతరా౯. 43.

అథ తా ద్వా వపి గృహం ప్రాప్య పిత్రో రగ్రతో విహస్తౌ జ్యేష్ఠభ్రాతృ
చేష్టిత మూచతుః. యథా గజం దృష్ట్వా దూరతోఽపి నవ్యః. సోఽపి త దాకర్ణ్య
కోపావిప్తమనాః ప్రస్ఫురితాధరపల్లవ స్తామ్రలోచన శ్రీఃఖాం భ్రుకుటిం కృత్వా తా
నిర్భర్త్యైక పరుషతరవచనా న్యువాచ. తతః సింహ్య ఏకాస్తే నీత్వా ప్రబోధితో
ఽసౌ.— 'వత్స, మైవం కదాచి జ్ఞప్తు. భవదీయఘుభ్రాతరా వేతా.' ఆ థాసౌ
ప్రభూతకోపావిప్త స్తా మువాచ.— 'కి మహమేతాభ్యాం శౌర్యేణ రూపేణ విద్యా
భ్యానేన కాశలేన వా హీనః? యేన మా ముపహసతః? త న్నయా ఽవశ్య మేతౌ
వ్యాపాదనీయా.' త దాకర్ణ్య సింహీ తస్య జీవిత మిచ్ఛ త్యస్త ర్విహస్య ప్రాహః—

'శూరోఽసి, కృతవిద్యోఽసి, దర్శనీయోఽసి, పుత్రోక,

యస్మిన్ కురే త్వ మత్పున్నో గజ స్తత్ర న వాన్యతే. 44.

తత్ సమ్యక్ శృణు. వత్స, త్వం సృగాలీమతః; కృపయా మయా స్వస్తనక్షీరేణ
పుష్టిం నీతః. త ద్యావ దేతా మత్పుత్రౌ శిశుత్వాత్ త్వాం సృగాలం న జానీతః,
తావ ద్ద్రీతతరం గత్వా స్వజాతీయానాం మధ్యే భవ. నౌ చే దాభ్యాం హతో
మృత్యుపథం సమేష్యసి.' సోఽపి త ద్వచనం శ్రుత్వా భయవ్యాకులమనాః శనైః శనైః
రపస్పత్య స్వజాత్యా మిళితః.

తస్మాత్ త్వ మపి యావ దేతే రాజపుత్రౌ స్త్వాం కులాలం న జానన్తి, తావ
ద్ద్రీతతర మపసర. నౌ చే దేలేషాం సకాశా ద్విడమృనాం ప్రాప్య మరిష్యసి. కులాలో
ఽసి త దాకర్ణ్య సత్త్విరం ప్రనవ్యః. అతో ఽహం బ్రవీమి. 'స్వార్థ మత్స్పృజ్య యౌ

దవిష్స' ఇతి.— ధిజ్జాఘ్, యత్ త్వయా శ్రీయోఽర్థ ఏతత్ కార్య మనుస్తాతు మార్గభమ్.
న హి శ్రీణాం కథిఞ్చి ద్విత్వాన ముపగచ్ఛత్. ఉక్తం చ,—

యదర్థే స్వకులం త్యక్తం, జీవితార్థం చ హరితమ్

సా మాం త్యజతి నిస్సేహా, కః శ్రీణాం విశ్వసే న్నరః? 45.

మకర ఆహః— 'కథ మేతత్? వానర ఆహః—

కథా. ౧.

అస్తి కస్తింశ్చి దధిస్తానే కోఽపి బ్రాహ్మణః. తస్య చ భార్యా ప్రాణేభ్యో
ఽప్యుత్పిషియా యజ్ఞీత్. సాపి ప్రతిదినం కుటుమ్బేన సహ కలహం కుర్వాణా న విశ్రా
మ్యతి. సోఽపి బ్రాహ్మణః కలహ మసహమానో భార్యావాత్సల్యాత్ స్వకుటుమ్బం పరి
త్యజ్య బ్రాహ్మణ్యా సహ విప్రకృప్తం దేశాంతరం గతః. అథ మహాటవీమధ్యే బ్రాహ్మణ్యా
ఽభిహితః.— 'అర్యపుత్ర! తృప్తా మాం బాధతే. త దుదకం క్వా ప్యస్సేవయ.'
అ థాసౌ తద్వచనానంతరం యావ దుదకం గృహీత్వా సమాగచ్ఛతి, తావత్ తాం
మృతా మపశ్యత్. అతివల్లభతయా విషాదం కుర్వణ్ యావ ద్విలపతి, తావ దాకాశే
వాచం శృణోతి. తథా హి.— 'యది బ్రాహ్మణ, త్వం స్వకీయజీవిత స్యార్థం దదాసి,
తత స్తే జీవతి బ్రాహ్మణీ.' త చ్ఛ్చిత్వా బ్రాహ్మణేన కుచీభూయ తిస్సభి ర్వాచాభిః
స్వజీవితార్థం దత్తమ్. వాక్సమ మేవ చ బ్రాహ్మణీ జీవితా సా. అథ తా జలం పీత్వా
వనఫలాని భక్షయిత్వా గన్తు మారब्ధా. తతః క్రమేణ కన్యతి న్నగరస్య ప్రవేశే పుష్ప
వాటికాం ప్రవిశ్య బ్రాహ్మణో భార్యా మభిహితవాక్.— 'భద్రే, యావ దహం
భోజనం గృహీత్వా సమాగచ్ఛామి తావ దత్ర త్వయా స్థాతవ్యమ్.' ఇ త్యభిధాయ
బ్రాహ్మణో నగరమధ్యే జగామ. అథ తస్యాం పుష్పవాటికాయాం పశు రరఘుట్టం
ఖేలయన్ దివ్యగిరా గీత ముద్గిరతి. త చ్ఛ శ్రుత్వా సుసుమేషుణాఽర్దితయా బ్రాహ్మణ్యా
తత్సికాశం గత్వా ఽభిహితమ్.— 'భద్ర, యస్మా మాం న కామయసే, తస్య త్సక్తా
శ్రీహత్యా తవ భవిష్యతి.' పశు రబ్రవీత్.— 'కిం వ్యాధిగ్రస్తేన మయా కరిష్యసి?
సాఽబ్రవీత్.— 'కి మనే నౌక్తేన? ఆవశ్యం త్వయా సహ మయా సజ్జమః కర్తవ్యః.'
త చ్ఛ్చిత్వా తథా కృతవాక్. సురతానంతరం సాబ్రవీత్.— 'ఇతః ప్రభృతి యావ
జ్జీవం మయా యజ్ఞా భవతే దత్తః; ఇతి జ్ఞాత్వా భవా న ప్యస్తాభిః స హగచ్ఛతు.'
సాఽబ్రవీత్.— 'ఏవ మమ.'

అథ బ్రాహ్మణో భోజనం గృహీత్వా సమాగత్య తయా సహ భోక్తు మారబ్ధః.
సాబ్రవీత్.— 'ఏవ పశు ర్భుక్షితః. త దేత స్యాపి కియన్త మపి గ్రాసం దేహి'
ఇతి. తథాఽనుష్ఠితే బ్రాహ్మణ్యాఽభిహితమ్. 'బ్రాహ్మణ, సహాయహీన స్త్వం యదా

గ్రామాస్తరం గచ్చసి, తదా మమ వచనసహాయోఽపి నాస్తి. త దేనం పశ్యం గృహీత్వా గచ్ఛామః.' సోఽబ్రవీత్.— 'న శక్నో మ్యత్తాన మ ప్యాత్త నా వోధుమ్. కిం పున రేనం పశ్యమ్.' సాబ్రవీత్.— 'వేటాభ్యస్తరస్థ మేన మహం నేహ్యమి.' అథ త క్కృతకవచనవ్యామోహితచిత్తేన తేన ప్రతిపన్నమ్. తథాఽనుష్ఠితేఽన్యస్తికా దినే కూపోపకణ్ఠే విశ్రాంతో బ్రాహ్మణ స్తయా చ పశ్యపురుషానక్తయా సంప్రేర్య కూపాద్యః పాతితః. సాఽపి పశ్యం గృహీత్వా కస్తింఘ్ని స్పగరే ప్రవిష్టా.

తత్ర శుల్కచార్యరక్షానిమిత్తం రాజపురుషై రిత స్తతో భ్రమద్భి స్తన్నప్రకస్థా వేటా దృష్టా. బలా దాచ్ఛిద్య రాజాగ్రే నీతా. రాజా చ యావత్ తా ముగ్ధుట యతి, తావత్ తం పశ్యం దదర్శ. తతః సా బ్రాహ్మణీ విలాపం కుర్వతీ రాజపురుషాను పద మేవ త త్రాగతా. రాజ్ఞా పృష్టా.— 'కో వృత్తాద్యః' ఇతి. సాబ్రవీత్.— 'మ మైష భర్తా వ్యాధిబాధితో దాయదసమూహై రుద్యేజితో మయా స్నేహవ్యాకులిత మానసయా శిరసి కృత్వా భవదీయనగరం ఆనీతః.' త మ్చ్యుత్వా రాజా ఽబ్రవీత్ — 'బ్రాహ్మణీ, త్వం మే భగినీ. గ్రామద్వయం గృహీత్వా భగ్నా సహ భోగాక్ భుజ్జానా సుఖేన తిష్ఠ.' అథ స బ్రాహ్మణీ దైవవశాత్ కే నాపి సాధునా కూపా దుత్తారితః పరిభ్రమం స్త దేవ నగర మాయాతః. తయా దుష్టభార్యయా దృష్టో రాజ్ఞే నివేదితః.— 'రాజక, అయం మమ భర్త రైవరి సమాయాతః.' రాజ్ఞాఽపి వధ ఆదిప్యః. సోఽబ్రవీత్.— 'దేవ, అనయా మమ స క్తం కిఞ్చి ద్దృహీత మస్తి. యది త్వం ధర్మ వత్సలః, త ద్దాపయ.' రాజాఽబ్రవీత్.— 'భద్రే, యత్ త్వయాఽస్య స క్తం కిఞ్చి ద్దృహీత మస్తి తత్ సమర్పయ.' సా ప్రాహః— 'దేవ, మయా న కిఞ్చి ద్దృహీతమ్.' బ్రాహ్మణ ఆహః— 'య న్నయా త్రివాచికం స్వజీవితార్థం దత్తమ్, త ద్దేహి.' అథ సా రాజభయాత్ తత్రైవ 'త్రివాచిక మేవ జీవిత మనేన దత్తమ్' ఇతి జల్పన్తి ప్రాజ్ఞై ర్విముక్తా. తతః సవిస్మయం రాజాఽబ్రవీత్.— 'కి మేతత్?' ఇతి. బ్రాహ్మణే నాపి పూర్వవృత్తాద్యః సకలోఽపి తస్మై నివేదితః. అహోఽహం బ్రవీమి 'యదగ్ధే స్వకులం త్యక్తమ్' ఇతి.— వానరః పున రాహః— 'సాధు చేద ముపాఖ్యానకం శ్రూయతే.—

న కిం దద్యా న్న కిం కుర్యాత్ శ్రీభి రభ్యర్థితో నరః,

అనశ్వా యత్ర హేషస్తే శిరః పర్వణి ముజ్జితమ్.'

46.

మకర ఆహః— 'కథ మేతత్? వానరః కథయతి.—

కథా. ౬.

అస్తి ప్రఖ్యాతబలపారుషోఽనేక నరేంద్ర ముకుట మరీచిజాల జటిలీకృత పాద పీఠః శగచ్ఛశాఙ్గకిరణనిర్మలయశాః సముద్రపర్యవాయాః పృథివ్యా భర్తా నమో నామ

రాజా. తస్య నన్దకాస్తాధిగతసమస్తతత్త్వః సచివో వరరుచి ర్నామ. తస్య చ ప్రణయ కలహేన జాయా మపితా. సా చాతీవ వల్లభా అనేకప్రకారం పరితోష్యమాణాఽపి న ప్రసీదతి. బ్రవీతి చ భర్తా— ‘భద్రే, యేన ప్రకారేణ తుష్యసి తం వద. నిశ్చితం కరోమి.’ తతః కథంచ్చిత్ త యోక్తమ్.—‘యది శిరో ముష్ణయిత్వా మమ పాదయో ర్నిపతసి, తదా ప్రసాదాభిముఖీ భవామి.’ తథాఽనుష్ఠితే ప్రసన్నాఽఽసీత్.

అథ నన్దస్య భార్యాఽపి త తైవ యస్తా ప్రసాద్యమానాఽపి న తుష్యతి. తే నోక్తమ్.— ‘భద్రే, త్వయా వినా ముహూర్త మపి న జీవామి. పాదయోః పతిత్వా త్వాం ప్రసాదయామి.’ సాఽబ్రవీత్—‘యది ఖలీనం ముఖే పక్షి ప్యాహం తవ పృష్ఠే సమారుహ్య త్వాం ధావయామి, ధావిత స్తు య ద్యత్వన ధ్రోషనే, తదా ప్రసన్నా భవామి.’ రాజ్ఞాఽపి త తై వానుష్ఠితమ్. అథ ప్రభాతసమయే సభాయా ముపవిష్టస్య రాజ్ఞః సమీపే వరరుచి రాయాతః. తం చ దృష్ట్వా రాజా పప్రచ్ఛ.— ‘భో వర రుచే, కిం పర్వణి ముష్ణితం. శిర స్తస్యయా?’ సాఽబ్రవీత్.—

‘న కిం దద్యాన్మ కిం వర్యాత్ శ్రీభి రభ్యర్థితో నరః?

అనన్వా యత్ర హేషన్తే శిరః పర్వణి ముష్ణితమ్.’ 47.

త ద్దోష్ఠ దుష్టమకర, త్వ మపి నన్దవరరుచివత్ శ్రీవశ్యః. తతో భద్ర, ఆగతేన త్వయా మాం ప్రతి వధోపాయప్రయాసః ప్రారబ్ధః, పరం స్వవాగ్దోషే జైవ ప్రకటిభూతః. అథవా సా ధివ ముచ్యతే.—

ఆత్తనో ముఖదోషేణ బధ్యంతే శుకశారికాః,

బకా స్తత్ర న బధ్యంతే, మానం సర్వార్థసాధనమ్. 48.

తథా చ,— సుగుప్తం రక్ష్యమాణోఽపి దగ్ధయన్ దారుణం వపుః

వ్యాఘ్రుచర్తప్రతిచ్ఛన్నో వాక్క్యతే రాసభో హతః. 49.

మకర ఆహః— ‘కథ మేతత్?’ వానరః కథయతి.—

కథా. 2.

కన్తింభి దధిస్తానే శుద్ధపటో నామ రజకః ప్రతివసతి స్త్వ. తస్య చ గర్దభ ఏకోఽస్తి. సోఽపి ఘాసాభావా దతిదుర్బలతాం గతః. అథ తేన రజకే నాటవ్యాం పరిద్రమతా మృతవ్యాఘ్రో దృష్టః. చిన్తితం చ,— ‘అహా! శోభన మాపతితమ్. అనేన వ్యాఘ్రుచర్తజా ప్రతిచ్ఛాద్య రాసభం, గాత్రో యవత్తేత్రే ఘాత్యైత్వామి; యేన వ్యాఘ్రం మత్వా సమీపవర్తిః త్రేత్రపాలా ఏనం న నిష్కాసయిష్యన్తి.’ తథాఽనుష్ఠితే రాసభో యథేచ్ఛయా యవభక్షణం కరోతి. ప్రత్యూషే భూయోఽపి రజకః స్వాశ్రయం నయతి. ఏవం గచ్ఛతా కాలేన స రాసభః పీవరతమర్జితః. కృచ్ఛా

దృష్టసంస్థాన మపి నీయతే. ఆ ధాన్యస్తి స్మహని స మదోద్ధతో దూరా ద్రాస మశ్మణోత్. త చ్చృణమాతే జైవ స్వయం శబ్దయతు మారబ్ధః. అథ తే తేత్రపాలా రాసభోఽయం వ్యాఘ్రుచర్చప్రతిచ్ఛన్న ఇతి జ్ఞాత్వా లగుడశరపాషాణప్రహారై స్తం వ్యాపాదితవన్తః. అతోఽహం బ్రవీమి 'సుగుప్తం రక్ష్యమాణోఽపి' ఇతి.

అ కైవం తేన సహ వదతో మకరస్య జలచరే జైకే నాగ త్యాభిహితమ్.—'భో మకర, త్వదీయా భార్యాఽనశనోపవిష్టా, త్వయి చిరయతి ప్రణయాభిభవాద్విపన్నా.' ఏతద్వజ్రపాతసదృశవచన మాక ర్జ్ఞాతీవ వ్యాకులితహృదయః ప్రలపిత మేవం చకార.— 'అహో! కి మిదం సంజాతం మే మద్దభాగ్యస్య? ఉక్తం చ,—

మాతా యస్య గృహే నాస్తి, భార్యా చ ప్రియవాదినీ,
అరణ్యం తేన గన్తవ్యం, యథారణ్యం తథా గృహమ్. 50.

తన్నిత్యై, త్సమ్యతామ్. మయా తేఽపరాధః కృతః. సంప్ర త్యహం తు స్త్రీవియోగా ద్వైశ్వానరప్రవేశం కరిష్యామి.' త చ్చృత్యా వానరః ప్రహసన్ ప్రోవాచ.—'భో, జ్ఞాతో మయా ప్రథమ మేవ యత్ త్వం స్త్రీవశ్యః స్త్రీజిత శ్చ. సాంప్రతం చ ప్రత్యయః సంజాతః. త న్మాథ, ఆనన్దేఽపి జాతే, త్వం విషాదం గతః. తాదృగ్ భార్యాయాం మృతాయా ముత్సవః కర్తుం యుజ్యతే. ఉక్తం చ యతః.—

యా భార్యా దుష్టచారిత్రా సతతం కలహప్రియా
భార్యారూపేణ సా జ్ఞేయా విబుధై ర్దారుణా జరా. 51.

తస్మాన్ సర్వప్రయత్నై న నా మాపి పరివర్జయేత్
స్త్రీణా మిహ హి సర్వాసాం య ఇచ్ఛేత్ సుఖ మాత్మనః. 52.

య దన్తస్తస్మి జిహ్వాయాం, య జిహ్వాయాం న త ద్భహిః,
య ద్భహి స్తస్మి పుర్యన్తి, విచిత్రచరితాః స్త్రీయః. 53.

కే నామ న వినశ్యన్తి మిథ్యాజ్ఞానా నితమ్బినీమ్
రమ్యాం య ఉపసర్పన్తి దీపాభాం శలభా యథా. 54.

అన్తర్విషమయా హ్యేతా, బహి శ్చైవ మనూరమాః,
గుజ్జాఫలసమాకారాః స్వభావా దేవ యోషితః. 55.

తాడితా అపి దణ్డేన, శస్త్రై రపి విఖణ్డితాః,
న వశం యోషితో యన్తి, న దానైర్న చ సంస్తవైః. 56.

ఆస్తాం తావత్ కి మశ్యేన దారాత్యై నేహ యోషితామ్
విధృతం స్వాదరే కాపి ఘ్నన్తి పుత్త్రీం స్వకం రుషా. 57.

రూక్షాయాం స్నేహసద్భవం, కతోరాయాం సుమార్దవమ్,
నీరసాయాం రసం, బాలో బాలికాయాం వికల్పయేత్. 58.

మకర ఆహా:— ‘భో మిత్ర, ఆ స్వేతత్. పగం కిం కరోమి? మ మానగ్ధవ్యయ
మేతత్ సంఘాతమ్. ఏక స్తావ ద్దృహభక్తిః, అపర స్త్వద్విధేన మిత్రేణ సహ చిత్తవి
శ్లేషః. అథవా భవ త్యేవం దైవయోగాత్. ఉక్తం చ యతః.—

యాదృశం మమ పాణ్డిత్యం, తాదృశం ద్విగుణం తవ,
నాభూ జ్ఞారో న భర్తా చ, కి ముత్సుశ్యసి నగ్ని కే?’

59.

వానర ఆహా:— ‘కథ మేతత్?’ మకరోఽబ్రవీత్.—

కథా. ౮.

కస్తింభి దధిస్తానే హాలికదమ్మ తీవ్రతివసతః స్త.‘సా చ హాలికభార్య పత్యు ర్వృ
ధభావాత్ సదై వాన్యచిత్తా న కథఞ్చి ద్దృహే స్థిరతా మాలమ్ముతే. కేవలం పరపురుషా
న స్వేషమాణా పరిభ్రమతి. అథ కేనచిత్ పరవితాపహరణే ధూర్జేన సా లక్ష్మితా విజనే,
ప్రోక్తా చ;—‘సుభగే, మృతభార్యోఽహమ్. త్వద్దర్శనేన స్మరపీడిత శ్చ. తద్దీయతాం
మే రతిదక్షిణా.’ తత స్తయాఽభిసేతమ్.— ‘భోః సుభగ, య ద్యేవం, త దస్తి
మే పత్యుః ప్రభూతం ధనమ్. స చ వృద్ధత్వాత్ ప్రచలితు మ ప్యసమర్థః. తత
స్తద్ధన మాదా యాహ మాగచ్ఛామి. యేన త్వయా స హాన్యత్ర గత్వా యథేచ్ఛయా
రతిసుఖ మనుభవిష్యామి.’ సోఽబ్రవీత్.— ‘రోచతే మమ్య మ ప్యేతత్. తత్
ప్రత్యూషేఽత్ర స్థానే శీఘ్ర మేవ సమాగన్తవ్యమ్, యేన శుభతరం కిఞ్చి న్న గరం
గత్వా త్వయా సహ జీవలోకః సఫలీక్రియతే.’ సాఽపి ‘త కేతి ప్రతిజ్ఞాయ ప్రహ
సితవదనా స్వగృహం గత్వా రాత్రౌ ప్రనుప్తే భర్తరి సర్వం విత్త మాదాయ
ప్రత్యూషసమయే త త్కథితస్థాన ముపాద్రవత్. ధూర్జోఽపి తా మగ్రే విధాయ
దక్షిణాం దిశ మాశ్రిత్య సత్వరగతిః ప్రస్థితః. ఏవం తయో ర్వృజితో ర్యోజనద్యయ
మాత్రేణాగ్రతః కాచి న్నదీ సముపస్థితా. తాం దృష్ట్వా ధూర్జ ఛిన్తయామానః.—
‘కి మహ మనయా యావనప్రాప్తే వర్తమానయా కరిష్యామి? కిఞ్చి కదాఽప్యస్యాః
పుస్తతః కోఽపి సమేష్యతి, త స్తే మహా ననర్థః స్యాత్. తత్ కేవల మస్యా విత్త
మాదాయ గచ్ఛామి.’ ఇతి నిశ్చిత్య తా మువాచ.— ‘ప్రియే, నుదుస్త రేయం మహా
నదీ. త దహం ద్రవ్యమాత్రాం పారే ధృత్వా సమాగచ్ఛామి. తత స్త్వా మేకాకినీం
స్వపుష్ట మారోప్య నుఖే సౌత్తారయిష్యామి.’ సా ప్రాహః— ‘సుభగ, ఏవం
క్రియతామ్.’ ఇ త్యుక్త్వాఽశేషం విత్తం తస్మై సమగ్నయామానః, అథ తే నాభిహితమ్.—
‘భద్రే, పరిధానాచ్ఛాదనవస్త్ర మపి సమర్పయ యేన జలమధ్యే నిశ్శక్ష్ణా వ్రజసి.
తథాఽన్యతే ధూర్జో విత్తం వస్త్రయుగలం చాదాయ యథాచిన్రితవిషయం గతః.
సాఽపి కణ్ఠనివేశితహస్తయుగలా సోద్యేగా నదీపులినదేశ ఉపవిష్టా యావత్ తిష్ఠతి,
తావ దేతస్మి న్నన్తరే కాచిత్ స్ఫుగాలికా వదనగృహీతమాంసపిష్టా త త్రాజగామ,

ఆగత్య చ యావత్ పశ్యతి, తావన్నదీతీకే మహాకౌ మత్స్యః సలిలాన్నిష్క్రమ్య
బహిః స్థితః ఆస్తే. ఏతం చ దృష్ట్వా సా మాంసపిండం సముత్సృజ్య తం మత్స్యం ప్ర
త్యుపాద్రవత్. అత్రాన్తర ఆకాశా దవతీగ్య కోఽపి గృధ్రస్తం మాంసపిండమాదాయ
పునః ఖ ముత్పపాత. మత్స్యోఽపి సృగాలికాం దృష్ట్వా నద్యాం ప్రవినేశ. సా
సృగాలికా వ్యర్థశ్రమా గృధ్ర మవలోకయన్తీ తయా నగ్ని కయా సస్థిత మభిహితా.

‘గృధ్రేణాపహృతం మాంసం మత్స్యోఽపి సలిలం గతః,

మత్స్యమాంసపరిభ్రష్టే కి ముత్పశ్యసి జమ్బుకే?’

60.

త చ్ఛృత్వా సృగాలికా తా మపి పతిధనజారపరిభ్రష్టాం దృష్ట్వా సోపహస మాహః—

‘యాదృశం మమ పాణ్డిత్యం, తాదృశం ద్విగుణం తవ,

జారభర్తృభయభ్రష్టే, కి ముత్పశ్యసి నగ్నికే?’

61.

ఏవం తస్య కథయతః పున రన్వేన జలచరేణాగత్య నివేదితమ్.—‘య దహా!
త్వదీయం గృహ మ ప్యపరేణ మహామకరేణ గృహీతమ్.’ త చ్ఛృత్వాఽసా వతిదుఃఖిత
మనాస్తం గృహం నిస్సారయితు ముపాయం చింతయన్ నువాచ.—‘అహా! దృశ్యతాం
మే దైవోపహతత్వమ్.

మిత్త్రీం హ్యమిత్రీతాం యాత, మపరం మే ప్రియా మృతా,

గృహ మన్వేన చ వ్యాప్తం, కి మ ద్యాపి భవిష్యతి?’

62.

అథవా యుక్త మిద ముచ్యతే.—

క్షతే ప్రహారా నిపతి స్త్యభీక్ష, మన్నక్షయే వర్ధతి జాతరాగ్నిః,

ఆపత్నృవైరాణి సముద్భవన్తి, వామే విధౌ సర్వ మిదం నరాణామ్. 63.

తత్ కిం కరోమి? కి మనేన సహ యుద్ధం కరోమి? కిం వా సా మ్నైవ సంబోధ్య
గృహం నిస్సారయామి. కిం వా భేదం దానం వా కరోమి? అథవాఽయ మేవ
వానరమిత్రీం పృచ్ఛామి? ఉక్తం చ.—

యః పృష్టా కురుతే కార్యం ప్రప్రవ్యాకౌ స్వహితాకౌ గురూకౌ,

న తస్య జాయతే విఘ్నః కస్తింష్ఠి దపి కర్తవీ.’

64.

ఏవం సంప్రధార్య భూయోఽపి త మేవ జమ్బువృక్ష మారూఢం కపి మపుచ్ఛత్.—
‘భో మిత్రీ, పశ్య మే మన్వభాగ్యతామ్. యత్ సంప్రతి గృహ మపి మే బలవత్తరేణ
మకరేణ రుద్ధమ్. త దహం త్వాం ప్రప్తౌ మభ్యాగతః. కథయ కిం కరోమి? సామా
దీనా ముపయానాం మధ్యే క స్యాత్త్ర విషయః?’ స ఆహః—‘భోః కృతః పాప
చారికౌ, మయా నిషిద్ధోఽపి కిం భూయో మా మనుసరసి? నాహం తవ మూర్ఖ
సోఽపదేశ మపి దాస్యామి.’ త చ్ఛృత్వా మకరః ప్రాహః—‘భో మిత్రీ, సాపరా
ధస్య మే పూర్వస్నేహ మనుస్ఫుత్య హితోపదేశం దేహి.’ వానర ఆహః—‘నాహం

తే కథయివ్వమి. య ద్భార్యవాక్యేన భవతాఽహం సముద్రే ప్రక్షేప్తం నీతః. త దేవం న యుక్తమ్. య ద్యపి భార్య సర్వలోకా దపి వల్లభా భవతి, తథాఽపి న మిత్రాణి బాంధవా శ్చ భార్యవాక్యేన సముద్రే ప్రక్షిప్యంతే. త స్మాన్, మూఢత్వేన నాశ స్తవ మయా ప్రా గేవ నివేదిత ఆసీత్. యతః.

సతాం వచన ముద్దిష్టం మదేన న కరోతి యః

స వినాశ మవాప్నోతి ఘట్టోష్ఠి ఇవ సత్పరమ్.' 65.

మకర ఆహః— 'కథ మేతత్?' సోఽబ్రవీత్.—

కథా. ౯.

కన్తింశ్చ దధిస్తాన ఉజ్జ్వలతో నామ రథకారః ప్రతివసతి స్త. స చాతీవ దారిద్యోపహత శ్చిన్తితవాక్.— 'అహో! ధి గియం దరిద్రతాఽస్తద్భ్రష్టే. యతః సర్వోఽపి జనః స్వకర్త జ్ఞైవ రత స్తివతి. అస్తదీయః పున ర్వ్యాపారో నా త్రాధి స్థానేఽర్హతి. యతః సర్వలోకానాం చిరస్తనా శ్చతుర్భుమికా గృహః సన్తి. మమ చ నాత్ర. తత్ కిం మదీయేన రథకారత్వేన ప్రయోజనమ్?' ఇతి చిన్తయత్వా దేశాన్నిష్కాన్తః. యావత్ కిచ్చి ద్వనం గచ్ఛతి తావ ద్దహ్వరాకారవనగహసమధ్యే సూర్యాస్తమయవేలాయాం స్వయూథా ద్భృష్టాం ప్రసవవేదనయా వీడ్వమానా ముష్టీ మవశ్యత్. స చ దాసేరకయుక్తా ముష్టీం గృహీత్వా స్వస్థానాభిముఖః ప్రస్థితః. గృహ మాసాద్య రజ్జం గృహీత్వా తా ముష్టీకాం బబంధ. తత శ్చ తీక్ష్ణం పరశు మాదాయ తస్యాః కృతే పల్లవానయనార్థం పర్వతైకదేశే గతః. తత్ర చ నూతనాని కోమలాని బహూని పల్లవాని చ్ఛిత్వా శిరసి సమారోప్య తస్యా అగ్రే నిబిడేష. తయా చ తాని శనైః శనై ర్భ్రష్టితాని. పశ్చాత్ పల్లవభంగప్రభావా దహర్నిశం వీవరతను రుష్టీ సంజాతా. సోఽపి దాసేరకో మహా సుప్తః సంజాతః. తతః స నిత్య మేవ దుగ్ధం గృహీత్వా స్వకుటుమ్బం పరిపాలయతి. అథ రథకారేణ వల్లభత్వా ద్దాసేరక గ్రీవాయాం మహతీ ఘట్టా ప్రతిబద్ధా.

పశ్చా ద్రథకారో వ్యచిన్తయత్.— 'అహో! కి మన్యై ర్దుష్కృతకర్తృభిః? యావ స్త మైతస్మా దే వోష్టీపరిపాలనా దస్య కుటుమ్బస్య భవ్యం సంజాతమ్. తత్ కి మన్యేన వ్యాపారేణ?' ఏనం విచిన్త్య గృహ మాగత్వ ప్రియా మాహః— 'భద్రే, సమీచీనూఽయం వ్యాపారః. తవ సప్తతి శ్చేత్ మతోఽపి ధనికాత్ కిచ్చి ద్ద్రవ్య మాదాయ మయా గుర్జరదేశే గత్వన్యం కలభగ్రహణాయ. తావత్ త్వయైతా యత్నేన రక్షణీయో యావ దహ మవరా ముష్టీం నీత్వా సమాగచ్ఛామి.' తత శ్చ గుర్జరదేశం గ త్వోష్టీం గృహీత్వా స్వగృహ మాగతః. కిం బహునా? తేన తథా కృతం యథా తస్య ప్రచురా ఉష్టాః కరభా శ్చ సమిలితాః. తత స్తేన మహా దుష్ప్రియాధం కృత్వా

రక్షాపురమో ధృతః. తస్య వర్షం ప్రతి వృత్త్యా కరభ మేకం ప్రయచ్ఛతి. అస్య చాచూహ్నిశం దుగ్ధపానం తస్య నిరూపితమ్. ఏవం రథకారోఽపి నిత్య మే వోష్ఠ్ఠీకర భవ్యాపారం కుర్వక్ సుఖేన తిష్ఠతి. అథ తే దానేరకా అధిష్ఠా సోపవన ఆహారార్థం గచ్ఛన్తి. కోమలవల్లీ ర్యథేచ్ఛయా భక్షయిత్వా, మహతి సరసి పానీయం పీత్వా, సాయంతినసమయే మద్దం మద్దం లీలయా గృహ మాగచ్ఛన్తి. స చ పూర్వదానేరకో మదాతిరేకాత్ పృష్ఠ ఆగత్య మిలతి. తత స్తైః కలభై రభిహితమ్.— ‘అహా! మద్ద మతి రయం దానేరకో యథా యూథా ద్భిప్రః పృష్ఠే, స్థిత్వా ఘట్టాం వాదయ న్నాగచ్ఛతి. యది క స్యాఽపి దుష్టసత్త్వస్య ముఖే పతిష్యతి, త స్నానం మృత్యు మవాప్స్యతి. అథ తస్య తద్వనం గాహమానస్య కచ్చిత్ సింహో ఘట్టారవ మాకర్ణ్య సమాయాతో యావ దవలోకయతి, తావ దుష్ఠీదానేరకాణాం యూథం గచ్ఛతి. ఏక స్తు పునః పృష్ఠే క్రీడాం కుర్వక్ వల్లరీ శ్చరక్ యావ త్తిష్ఠతి, తావ దన్యే దానే రకాః పానీయం పీత్వా, స్వగృహే గతాః. సాఽపి వనా నిష్క్రమ్య యావ ద్విశో ఽవలోకయతి, తావ న్న కిచ్చి చ్చాగ్రం పశ్యతి జేత్తి చ. యూథా ద్భిప్రో మద్దం మద్దం బృహచ్ఛబ్దం కుర్వక్ యావత్ కియ ద్దూరం గచ్ఛతి, తావత్ తచ్ఛబ్దానుసారీ సింహోఽపి క్రమం కృత్వా నిభృహోఽగ్రే వ్యవస్థితః. తతో యావ దుష్టః సమీప ఘాతః, తావత్ సింహేన లబ్ధయిత్వా గ్రీవాయాం గృహీతో మారిత శ్చ. ఆతో ఽహం బ్రవీమి ‘సతాం వచన మాదిష్టమ్’ ఇతి.

అథ త చ్ఛ్రిత్యా మకరః ప్రాహః— ‘భద్ర,

ప్రాహుః సాస్తపదం మైత్ర్యం జనాః శాస్త్రవిచక్షణాః,
మిత్రీతాం చ పురస్కృత్య కిచ్చి ద్వౌత్యమి త చ్ఛృణు. 66.
ఉపదేశప్రదాత్మాణాం నరాణాం హిత మిచ్ఛతామ్
పరస్తి నిహ లోకే చ వ్యసనం సోపపద్యతే. 67.

తతో సర్వథా కృతఘ్న స్యాపి మే కురు ప్రసాద ముపదేశప్రదానేన. ఉక్తం చ,—
ఉపకారిషు యః సాధుః సాధుత్వే తస్య కో గుణః?
అపకారిషు యః సాధుః స సాధుః సద్భి రుచ్యతే. 68.

త దాకర్ణ్య వానః ప్రాహః— ‘భద్ర, య ద్వేషం తస్మి తత్ర గత్వా తేన సహ యుద్ధం కురు. ఉక్తం చ,—

హత స్త్వం ప్రాప్నోసి స్వర్గం, జీవక్ గృహ మథో యశః,
యుధ్యమానస్య తే భావి గుణద్వయ మను త్తమమ్. 69.
ఉత్తమం ప్రణిపాతేన, శూరం భేదేన యోజయేత్,
నీచ మల్బప్రదానేన, సమశక్తిం పరాక్రమైః. 70.

మకరః ప్రాహః— 'కథ మేతత్?' సోఽబ్రవీత్.—

కథా. ౧౦.

అసీత్ కన్తింభి ద్వనోద్దేశే మహాచతురశో నామ సృగాలః. తేన కదాచి దరణ్యే స్వయం మృతో గజః సమాసాదితః. తస్య సమన్తాత్ పరిభ్రమతి, పరం కఠినాం త్వచం భేత్తుం న శక్నోతి. ఆ ధా త్రావసర ఇత శ్చేత శ్చ విచరన్ కచ్చిత్ సింహ స్త త్రైవ ప్రదేశే సమాయయా. అథ సింహం సమాగతం దృష్ట్వా స ఊతితల న్యస్తహాలిమృణ్మలః సంయోజితకరయుగలః సవినయ మువాచ.— 'స్వామిన్, త్వదీయోఽహం లాగుడికః స్థితః, త్వదర్థే గజ మిమం రక్షామి. త దేనం భక్షయతు స్వామి.' తం ప్రణతం దృష్ట్వా సింహః ప్రాహః— 'భో, నాహ మన్యేన హతం సత్త్వం కదాచి దపి భక్షయామి. ఉక్తం చ,—

వనేఽపి సింహో మృగమాంసభక్ష్యా బుభుక్షీతా వైవ తృణం చరన్తి,

ఏవం కులీనా వ్యసనాభిభూతా న నీతిమార్గం పరిజ్ఞయన్తి. 71.

తత్ త వైవ గజోఽయం మయా ప్రసాదీకృతః.' త చ్ఛ్రిత్యా సృగాలః సానన్ద మాహః— 'యుక్త మిదం స్వామి నౌ నిజభృత్యేషు. ఉక్తం చ యతః—

అన్యైవసోఽపి మహాన్ స్వామిగుణా న్న తు జహాతి శుద్ధతయా,

న శ్వేతభావ ముజ్జతి శబ్దః శిఖిభుక్తముక్తోఽపి.' 72.

అథ సింహే గతే కచ్చి ద్వాన్యః సమాయయా. త మపి దృష్ట్వాఽసౌ వ్యచిన్త యత్.— 'అహో! ఏక స్తాన ద్దురాత్మా ప్రణిపాతే నాపవాహితః. తత్ కథ మిదానీ మేన మపవాహయిష్యామి? నూనం శూరోఽయమ్. న ఖిలు భేదం వినా సాధ్యో భవిష్యతి. ఉక్తం చ యతః—

న యత్ర శక్యతే కర్తుం సామ దాన మ ధాపి వా,

భేద స్తత్ర ప్రయోక్తవ్యో యతః స వశకారకః. 73.

కిచ్చి సర్వగుణసంపన్నోఽపి భేదేన బధ్యతే. ఉక్తం చ యతః—

అన్యః శ్లేష నిరుద్ధేన సువృత్తే నాతిచారుణా

అన్తర్భిన్నేన సంప్రాప్తం మా క్తికే నాపి బంధనమ్.' 74.

ఏవం సంప్రధార్యత స్యాభిముఖో భూత్వా గర్వా దున్నతకన్ధరః ససంధిమ మువాచ.— 'మామ, కథ మత్ర భవాన్ మృత్యుముఖే ప్రవిప్లః? యే వైష గజః సింహేన వ్యాపాదితః. స చ మా మేతద్రక్ష్యతే నియుజ్య నద్యాం స్నానార్థం గతః. తేన చ గచ్ఛతా మమ సమాదిప్తమ్.— 'యది కచ్చి దిహ వ్యాఘ్రః సమాయాతి, తత్ త్వయా సుగుప్తం మ మావేదనీయమ్. యేన వన మిదం మయా నిర్వాన్యఘ్రం కర్త వ్యమ్. యతః పూర్వం వ్యాఘ్రే జైకేన మయా వ్యాపాదితో గజః శూన్యే భక్షయ

తోచ్చిష్టతాం నీతః. తద్దినా దారభ్య వ్యాఘ్రాః ప్రతి ప్రసవితోఽస్తి.' తచ్చుత్వా వ్యాఘ్రః సంక్రస్తస్తమాహః—'భో భాగినీయ, దేహి మే ప్రాణదక్షిణామ్. త్వయా తస్యాత్ర చిరాయాఽయాతస్యాపి మదీయా కాపి వార్తా నాభ్యేయా.' ఏవ మభిధాయ సత్వరం పలయాఞ్చక్రే.

అథ గతే వ్యాఘ్రే తత్ర కశ్చిద్దీప్తి సమయాతః. త మపి దృష్ట్వాఽసౌ వ్యచిన్తయత్.— 'దృఢదంష్ట్రీయం చిత్రకః. త దస్య పార్శ్వ దస్య గజస్య యథా చర్తచ్యేదో భవతి తథా కరోమి.' ఏవం నిశ్చిత్వ త మ పున్రవాచ.— 'భో భగినీసుత, కిమితి చిరాద్దృష్టోఽసి. కథం చ బుభుక్షిత ఇవ లత్యసే. త దతిథి రసి మే. ఏవ గజః సింహేన హత స్తిష్ఠతి. అహం చాస్య తదాదిష్టోరక్షాపాలః. పరం తథా ఽపి యావత్ సింహో న సమయాతి, తావ దస్య గజస్య మాంసం భక్షయిత్వా తృప్తిం కృత్వా ద్రుతతరం వ్రజ.' స ఆహః— 'మామ, య ద్యేవం తన్న కార్యం మే మాంసాశనేన, యతః జీవన్నరో భద్రశతాని పశ్యతి. ఉక్తం చ.—

య చ్చక్యం గ్రసిశుం గ్రాసం గ్రస్తం పరిణమే చ్చ యత్

హితం చ పరిణామే య త్త దాద్యం భూతి మిచ్ఛతా.

75.

తత్ సర్వథా త దేవ భుజ్యతే య దేవ పరిణమతి. త దహ మితోఽపయాస్యామి.' సృగాల ఆహః— 'భో అధీర, విశ్రద్ధో భూత్వా భక్షయ త్వమ్. తస్యాగమనం దూరతోఽపి త వాహం నివేదయిష్యామి.' తథాఽనుష్ఠితే ద్వీపినా భిన్నాం త్వచం విజ్ఞాయ జమ్బూకే నాభిశితమ్.— 'భో భగినీసుత, గమ్యతామ్. ఏవ సింహః సమయాతి.' త చ్చుత్వా చిత్రకో దూరం ప్రవప్తః.

అథ యావ దసౌ తద్భేదకృతద్వారేణ కిఞ్చి న్నాంసం భక్షయతి, తావ దతి సంక్రద్ధోఽపరః సృగాలః సమాయయా. అథ తమాత్మ తుల్యపరాక్రమం దృష్ట్వైవం శ్లోక మపఠత్.

'ఉత్తమం ప్రణిపాతేన, శూరం భేదేన యోజయేత్,

నీచ మల్పప్రదానేన, సమశక్తిం పరాక్రమైః.'

76.

త దభిముఖకృతప్రయాణః స్వదంష్ట్రాభి స్తం విదార్య, దిశాం భాగం కృత్వా, స్వయం సుఖేన చిరకాలం హ స్తిమాంసం బుభుజే. ఏవం త్వమపి తం రిపుం స్వజాతీయం యుద్ధేన పరిభూయ దిశాం భాగం ఖరు. సూ చేత్ పశ్చాద్ధమ్మాలా దస్తాత్ త్వ మపి వినాశ మవాప్స్యసి. ఉక్తం చ యతః.—

సంభావ్యం గోఘ సంపన్నం, సంభావ్యం బ్రాహ్మణే తపః,

సంభావ్యం శ్రీఘ చాపల్యం, సంభావ్యం జాతితో భయమ్.

77.

అన్యచ్చ, — సుభిక్షాణి విచిత్రాణి, శిథిలాః పారయోషితః,
ఏకో దోషో విదేశస్య స్వజాతి ర్య ద్విరుధ్యతే.

78.

మకర ఆహా: — 'కథ మేతత్?' వానరోఽబ్రవీత్. —

కథా. ౧౧.

అస్తి కస్తింఘ్రి దధిస్తానే చిత్రాక్షో నామ సారమేయః. తత్ర చ చిరకాలం
దుర్భిక్షం పలితమ్. అన్నా భావాత్ సారమేయాదయో నిష్కులతాం గన్తు మారభ్యాః.
అథ చిత్రాక్షః త్సుతామకణ్ఠే సదృశాయ ద్వేశాన్తరం గతః. తత్ర చ కస్తింఘ్రిత్ పురే
కస్యచి ద్దృహమేధి నా గృహిణ్యాః ప్రమాదేన ప్రతిదినం గృహం ప్రవిశ్య వివిధాన్నాని
భక్షయన్ పరాం తృప్తిం గచ్ఛతి. పరం తద్దృహం దృహి స్మిన్మోఽన్యై ర్నదో
ద్ధతసారమేయైః సర్వదిక్షు పరివృత్య సర్వాంశం దంష్ట్రాభి ర్వివాగ్యతే. తత స్తేన విచిన్తి
తమ్. — 'అహో! పరం స్వదేశో యత్ర దుర్భిక్షేఽపి సుఖేన స్థీయతే. న చ కోఽపి
యుద్ధం కరోతి. త దేవం స్వసగరం వ్రజామి.' ఇ త్యకథార్థస్య స్పృహనం ప్రతి జాగ్రామ.
అ థాసౌ దేశాన్తరాత్ సమాయాతః సర్వైరపి స్వజన్తైః పృష్టః. — 'భో ఘ్రితాక్ష,
కథ యస్తాకం దేశాన్తరవార్తామ్. కీదృగ్ దేశః? కిం చేష్టితం లోకస్య? క ఆహారః?
క శ్చ వ్యవహార స్తత్ర?' ఇతి. స ఆహా: — 'కిం కథ్యతే విదేశస్య స్వరూపవిషయః!

సుభిక్షాణి విచిత్రాణి, శిథిలాః పారయోషితః,

ఏకో దోషో విదేశస్య స్వజాతి ర్య ద్విరుధ్యతే.'

79.

సోఽపి మకరస్త దుపదేశం శ్రుత్వా కృతమరణనిశ్చయో వానర మనుజ్ఞాప్య
స్వాశ్రయం గతః. తత్ర చ తేన స్వగృహప్రవిష్టే నాతతాయనా సహ విగ్రహం కృత్వా.
దృఢసత్త్వావప్రమ్భనా చ్చ తం వ్యాపాద్య, స్వాశ్రయం చ లభ్యా, సుఖేన చిరకాల
మతిష్ఠత్. సా ధ్విద ముచ్యతే. —

అకృత్వా పారుషం యా శ్రీః కిం తయాఽపి సుభోగ్యయా?

జరద్వజః సమశ్నాతి దైవా దుపగతం తృణమ్.

80.

ఇతి శ్రీవిష్ణుశర్మవिरचितే పంచుత స్త్రీకే లబ్ధప్రణాశం నామ

చతుర్థం త స్త్రీం సమాప్తమ్.

శ్రీ

అపరిక్షితకారిత్వమ్.

—॥२॥—

ఆ ఛేద మారభ్యతేఽపరిక్షితకారిత్వం నామ పఞ్చమం తస్మిన్, య స్యాయ
మాదిమః శ్లోకః.—

కుద్యప్తం కుపరిజ్ఞాతం కుశుతం కుపరిక్షితమ్,

త స్మ ర్ణేణ న కర్తవ్యం నాపితే నాత్ర యత్ కృతమ్.

1.

త ద్యథాఽనుక్రూయతే.— అస్తి దాక్షిణ్యే జనపదే పాటలిపుత్రాం నామ
నగరమ్. తత్ర మణిభద్రో నామ శ్రేష్ఠీ ప్రతివసతి స్త. తస్య చ ధర్మార్థకామమోక్ష
కర్తాణి కుర్వతో విధివశా ధనక్షయః సంజాతః. తతో విభవక్షయా దపమానపరమ్
రయా పరం విషాదం గతః. ఆ థాస్యదా రాత్రౌ సుప్త స్తీతవాక్.—“అహో! ధి
గిమాం దరిద్రతామ్! ఉ క్తం చ,—

శీలం, శౌచం, ఔచిత్యం, ద్వాక్షిణ్యం, మధురతా, పతే జన్మ,

న విరాజన్తి హి సర్వే విత్తవిహీనస్య పురుషస్య.

2.

మానో వా దరోపి వా విజ్ఞానం విభ్రమః సుబుద్ధి ర్వా,

సర్వం ప్రాశస్త్యేతి సమం విత్తవిహీనో యదా పురుషః.

3.

ప్రతిదివసం యాతి లయం వసన్తవాతాహ తేన శిశిరశ్చిః

బుద్ధి ర్బుద్ధిమతా మపి కుటుమ్భభరచిన్తయా సతతమ్.

4.

నశ్యతి విపులమతే రపి బుద్ధిః పురుషస్య మన్దవిభవస్య

ఘృతలవణలైలత్తజ్జలవన్తేన్ద్రనచిన్తయా సతతమ్.

5.

గగన మివ నప్యతారం, శుష్క మివ సరః, శ్మశాన మివ తౌద్రమ్,

ప్రియదర్శన మపి రూక్షం, భవతి గృహం ధనవిహీనస్య.

న విభావ్యస్తే లభువో విత్తవిహీనాః పురోఽపి నివసన్తః

సతతం జాతవిన్యాః పయసా మివ బుద్బుదాః పయసి.

7.

సుకులం కుశలం సుజనం విహాయ, కులకుశలశీలవికలేఽపి

ఆఢ్యే కల్పతరా వివ నిత్యం రజ్యన్తి జననివహాః.

8.

విఫల మిహ పూర్వసుకృతం విద్యావన్మోఽపి కులసముద్భూతాః

యస్య యదా విభవః స్యాత్ తస్య తదా దాసత్వాం యన్తి.

9.

లఘు రయ మాహ న లోకః కామం గర్జన్త మపి పతిం పయసామ్

సర్వ మలజ్జాకర మిహ యత్ మగ్న స్తమా పరిపూర్ణాః.” 10.

ఏవం సంప్రధార్య భూయోఽప్యచిన్తయత్.— ‘త దహ మనశం కృత్వా ప్రాణా నుత్సృజామి. కి మనేన నో వ్యర్థజీవితవ్యసనేన?’ ఏవం నిశ్చయం కృత్వా సుప్తః.

అథ తస్య స్వప్నే పద్మ నిధిః క్షుపణకరూపీ దర్శనం గత్వా ప్రోవాచ.— ‘భోః శ్రేష్ఠీక, మా త్వం వైరాగ్యం గచ్ఛ. అహం పద్మ నిధి స్తవ పూర్వపురుషోపార్జితః. త దనే నైవ రూపేణ ప్రాత స్త్విదృహ మాగమిష్యామి. తత్ త్వయాఽహం లగుడ ప్రహరేణ శిరసి తాడనీయః, యేన కనకమయో భూత్వాఽక్షయో భవామి. అథ ప్రాతః ప్రబుద్ధః సకా స్వప్నం స్వరం ప్చిన్తాచక్ర ముమాళ స్తిస్థతి. ‘అహో, సహ్యాఽయం స్వప్నః, కిం వా అసత్యో భవిష్యతి? న జ్ఞాయతే. అథవా నూనం మిథ్యా భావ్యమ్, యతోఽహం కేవలం విత్త మేవ చిన్తయామి. ఉ క్తం చ,—

వ్యాధితేన సహోకేన చిన్తాగ్రస్తేన జస్తునా

కామార్తే నాథ మతేన దృష్టః స్వప్నో నిరర్థకః.’ 11.

ఏతస్మిన్నంతరే తస్య భార్యయా కష్టే న్నాపితః పాదప్రక్షాలనా యాచూతః. అత్రాంతరే చ యథానిద్రిప్తః క్షుపణకః సహసా ప్రాదుర్గుభూవ. అథ స త మాలోక్య ప్రహృష్టమనా యథాసన్న కాస్తదణ్డేన తం శిర స్పతాడయత్. సోఽపి సువర్ణమయో భూత్వా తత్క్షణా ద్భూమా నిపతితః. అథ స శ్రేష్ఠీ నిభృతం స్వగృహమధ్యే కృత్వా నాపితం సంతోష్య ప్రోవాచ.— ‘త దేత ద్ధనం వస్త్రాణి చ మయా దత్తాని గృహేణ. భద్ర, పునః కస్యచి న్నాశ్లేయో వృత్తాన్యః.’

నాపితోఽపి స్వగృహం గత్వా వ్యచిన్తయత్.— ‘నూన మేతే సర్వేఽపి నగ్న కాః శిరసి దణ్డహతాః కాశ్చనమయా భవన్తి. త దహ మపి ప్రాతః ప్రభూతా నాచూతాయ లగుడైః శిరసి హన్తి, యేన ప్రభూతం హృతకం మే భవతి.’ ఏవం చిన్తయతో మహతా కష్టేన నిశాఽతిచక్రామ. అథ ప్రభాతేఽభ్యుత్థాయ, బృహల్లగుడ మేకం ప్రగుణీకృత్యక్షుపణకవిహారం గత్వా, జినేంద్రస్య ప్రదక్షిణత్రయం విధాయ, జానుభ్యా మవనిం గత్వా, వక్త్రద్వారస్యస్తోత్రరియాశ్చల స్తారస్వరేణేమం శ్లోక మపఠత్.—

‘జయన్తి తే జినా యేషాం కేవలజ్ఞానశాలినామ్

అజన్తనః స్మరోత్పత్తౌ మానసే నోషరాయితమ్.

12.

అన్యచ్చ,—

సా జిహ్వో యా జినం స్తౌతి, త చ్చిత్తం య జ్జినే రతమ్,

తా నేవ చ కరా శ్లాఘ్యాయ తత్స్పృశాకరా కరా,

13.

తథా చ,— ధ్యానవ్యాజ ముపేత్య చిత్తయసి కా? మున్నిత్య చక్షుః క్షణం
ప శ్యానదృశరాతుగం జన మిమం; త్రాతాఽపి నౌ రక్షసి;
మిథ్యాకారుణికోఽసి; నిగ్గుణతర స్వత్తః కుతోఽన్యః పుమాన్?
నేష్యం మారవధూభి రి త్యభిహితో బాద్ధో జినః పాతు వః.' 14.

ఏవం సంస్తుత్య తతః ప్రధానక్షపణక మాసాద్య క్షితినిహితజానుచరణః, 'నమోఽస్తు,
వద్దే' ఇ త్యుచ్చార్య లభ్యధర్మవృద్ధాశీర్వాదః సుఖమాలికానుగ్రహలభ్యవ్రతాదేశ ఉత్త
రీయనిబద్ధగ్రన్థిః సప్రశ్రయ మిద మాహః— 'భగవత్, అద్య విహరణక్రియా సమస్త
మునిసమేతే నాస్తద్వృహే కర్తవ్యా.' స ఆహః— 'భోః శ్రావక, ధన్వన్తోఽపి కి
మేవం వదసి? కిం వయం బ్రాహ్మణసమానాః, యత ఆమ స్త్రీణం కరోషి? వయం స
దైవ తత్కూలపరిచగ్గయా భ్రమస్తూ భక్తిభాజం శ్రావక మవలోక్య తస్య గృహే
గచ్ఛామః. తేన కృచ్ఛాచి దభ్యర్థితా స్తద్వృహే ప్రాణధారణమాత్రా మశనక్రియాం
కుర్వః. త ద్దమ్యతామ్. నైవం భూయోఽపి వాచ్యమ్.' త చ్ఛ్చిత్వా నాపిత ఆహః—
'భగవత్ వే ద్ద్యహం యుష్మద్ధర్మమ్. పరం భవతో బహుశ్రావకా ఆహ్వాయన్తి,
సాంప్రతం పునః పుస్తకాచ్ఛాదనయోగ్యాని కర్పటాని బహుమూల్యాని ప్రగుణీకృతాని.
తథా పుస్తకానాం లేఖకానాం చ విత్తం సంచిత మాస్తే. తత్ సర్వథా కాలోచితం
కార్యమ్.'

తతో నాపితోఽపి స్వగృహం గతః. తత్ర చ గత్వా ఖాదిరమయం లగుడం
సజ్జీకృత్య కవాటయుగలం ద్వారి సమాధాయ సాక్షాత్ ప్రహరసమయే భూయోఽపి
విహరద్వాద మూత్రత్య సర్వాత్ క్రమేణ నిష్క్రమితో గురుప్రాధనయా స్వగృహ
మానయత్. తేఽపి సర్వే కర్పటవిత్తలోభేన భిక్షియుక్తా నపి పరిచితశ్రావకా పరి
త్యజ్య ప్రహృష్టమనస స్తస్య పృథ్వీ యయుః. అథవా సా ధ్విద ముచ్యతే—

ఏకాకీ గృహసంత్యక్తః సాణిపాత్రో దిగమ్బరః
సోఽపి సంవాహ్యతే లోకే తస్మయ, పశ్య కౌతుకమ్. 15.

జీర్యన్తి జీర్యతః కేశా, దన్తా జీర్యన్తి జీర్యతః,
చక్షుః శ్రోత్రే చ జీర్యతే, తృష్ణైకా తరుణాయతే.' 16.

అపరం గృహమధ్యే తాత్ ప్రవేశ్య, ద్వారం నిభృశం విధాయ, లగుడప్రహరైః కిం
స్మతాడయత్. తేఽపి తాడ్యమానా ఎకే మృతాః, అన్యే భిన్నమస్తకాః పూత్యుక్త
ముపచక్రమిర. ఆ త్రాన్తరే త మాక్రంద మాకర్ణ్య కోటరక్షపాలై రభిహితమ్. — 'భో
భోః, కి మయం మహాకా కోలాహలౌ నగరమధ్యే. తద్దమ్యతాం గమ్యతామ్.' తే చ
సర్వే తదాదేశకారిణ స్తత్సహితా వేగాత్ తద్గృహం గతా యావత్ పశ్యన్తి, తావ

ద్రుధిరష్టావతదేహః పలాయమానా నగ్నకా దృష్టాః పృష్టా శ్చ.—‘భోః, కి మేతత్?’
తే ప్రోచు ర్యథావస్థితం నావితవృత్తాన్తమ్. తై రపి స నావితో బద్ధో, హతశేషేః సహ
ధర్మాధిష్ఠానం నీతః. తై ర్నాపితః పృష్టః.—‘భోః, కి మేత ద్భవతా కుకృత్స్య మనుష్ఠి
తమ్.’ స ఆహః.—‘కిం కరోమి? మయా శ్రేష్ఠిమణిభద్రగృహే దృష్ట ఏవంవిధో వ్యతి
కరః.’ సోఽపి సర్వం మణిభద్రవృత్తాన్తం యథాదృష్ట మకథయత్. తతః శ్రేష్ఠిన
మాహూయ భణితవన్తః.—‘భోః శ్రేష్ఠిక, కిం త్వయా కశ్చిత్ క్షుపణకో వ్యాపా
దితః?’ తత స్తే నాపి సర్వః క్షుపణకవృత్తాన్త స్తేషాం నివేదితః. అథ తై రభిహితమ్.—
‘అహో, శూల మారోఽప్యతా మసౌ దుష్టత్వా కుపరీక్షితకారీ నావితః.’ తథాఽనుష్ఠితే
తై రభిహితమ్.—

కుదృష్టం కుపరిజ్ఞాతం క్షుశ్రుతం కుపరీక్షితమ్

త స్మి ర్ణా న కర్తవ్యం నావితే నాత్ర యత్ కృతమ్.

17.

అథవా సా ధ్వద ముచ్యతే.—

అపరీక్ష్య న కర్తవ్యం, కర్తవ్యం సుపరీక్షితమ్,

పశ్చా ద్భవతి సన్తాపో, బ్రాహ్మణ్యా నమలార్థతః.’

18.

మణిభద్ర ఆహః.— ‘కథ మేతత్?’ తే ధర్మాధికారిణః ప్రోచుః.—

కథా. ౧.

కస్తింశ్చి దధిష్ఠానే దేవశర్వా నామ బ్రాహ్మణః ప్రతివసతి స్త. తస్య భార్య
ప్రసూతా సుత మజనయత్. తస్మి స్నేవ దినే నమలీ నమలం ప్రసూతా. అథ సా సుత
వత్సలా దారకవత్ త మపి నమలం స్తస్యదానాభ్యజ్ఞమర్చనాదిభిః పురోష. పరం తస్య
న విశ్వసితి, యత్ కదాచి దేవ స్వజాతిదోషవశా దస్య దారకస్య విరుద్ధ మాచరిష్య
తీతి. ఏవం జానాతి స్వచిత్తే. ఉక్తం చ,—

కుపుత్రోఽపి భవేత్ పుంసాం హృదయాన్తకారకః

దుర్విశీతః కురూపోఽపి మూఢోఽపి వ్యసనీ ఖిలః.

19.

ఏవం చ భాషతే లోక శ్చందనం కిల శీతలమ్.’

పుత్రోగాత్రస్య సంస్కర్ష శ్చందనా దతిరిచ్యతే.

20.

సౌహృదస్య న వాఙ్మన్త్రి జనకస్య హితస్య చ

లోకాః ప్రపాలక స్వాపి యథా పుత్రోస్య బన్ధనమ్.

21.

అథ సా కదాచి చ్చయ్యాయాం పుత్రీం కాయయత్వా జలకుమ్భ మాదాయ
పతి మువాచ.— ‘బ్రాహ్మణ, జలార్థ మహం తడాగే యాస్యామి, త్వయా పుత్రో

ఽయం నమలా ద్రక్షణీయః.' అథ తస్యాం గతాయాం పృథ్వీ బ్రాహ్మణోఽపి శూన్యం
గృహం ముక్త్యా భిక్షార్థం క్వచిన్నిగతః. ఆ త్రాన్తరే దైవవశాత్ కృష్ణసంస్థా బిలా
న్నిష్క్రాంతః. న మలాఽపి తం స్వభావవైణం మత్వా బ్రాతూ రక్షణార్థం సర్వేణ
సహ యుద్ధ్యా సర్పం ఖడ్గశః కృతవాక్. తతో రుధిరాష్ట్రావితవదనః సానద్దం స్వవ్యా
పారప్రకాశనార్థం మాతుః సముఖో గతః. మాతాఽపి తం రుధిరక్షిన్నముఖ మవలోక్య
శక్తితచిత్రా 'య దనేన దురాత్మనా దారకో భక్షితః' ఇతి విచిన్త్య కోపా త్త
స్యోపరి తం జలకుమ్భం చిక్షేప. ఏవం సా నమలం వ్యాపాద్య యావత్ ప్రలపన్తీ
గృహ ఆగచ్ఛతి, తావత్ సుత స్తతైవ సుప్త స్తిష్ఠతి. సమీపే కృష్ణసర్పం ఖడ్గశః
కృత మవలోక్య పుత్త్రీవధశోకే నాత్మశిరో వక్షఃస్థలం చ తాడయితు మారభా. ఆ
త్రాన్తరే బ్రాహ్మణో గృహీతనిర్వాపః సమాయతో యావత్ పశ్యతి, తావత్ పుత్త్రీ
శోకాభితప్తా బ్రాహ్మణీ ప్రలపతి.— 'భో భో లోభాత్కృ, లోభాభిధూతేన త్వయా
న కృతం మద్వచః. త దనుభవ సాంప్రతం పుత్త్రీమృత్యుదుఃఖవృక్షఫలమ్. అథవా
సా ధ్వీద ముచ్యతే.—

అతిలోభో న కర్తవ్యో, లోభం నైవ పరిత్యజేత్,

అతిలోభాభిధూతస్య చక్రం భ్రమతి మస్తకే.

22.

[బ్రాహ్మణ ఆహః— 'కథ మేతత్?' సా ప్రాహః—

కథా. ౨.

కన్తింశ్చి దధిస్తానే చత్వారో బ్రాహ్మణపుత్రాః పరస్పరం మిత్రితాం గతా
వసన్తిన్త. తే చాపి దారిద్ర్యోపహతాః పరస్పరం మన్త్రం చక్రః.— "అహా! ధి
గిమాం దరిద్రతామ్. ఉక్తం చ,—

వరం వసం వ్యాఘ్రగజాదినేవితం జనేన హీనం బహుకన్యకావృతమ్,

తృణాని శయ్యా, పరిధానవల్కలం, న బన్ధుమధ్యే ధనహీనజీవితమ్. 23.

తథా చ,— స్వామీ ద్వేష్టి సునేవితోఽపి, సహసా ప్రోజ్ఞన్తి సద్బాన్ధవా,

రాజస్తే న గుణా, స్త్యజన్తి తనుజాః, స్ఫూరిభవ న్త్రాపదః,

భార్యా సాధు సువంశజాఽపి భజతే నో, యన్తి మిత్రాణి చ

న్యాయరోపితవిక్రమా ణ్యపి, నృణాం యేషాం న హి స్యా ద్ధనమ్. 24.

శూరః సురూపః సుభగ శ్చ వాగ్మీ

శస్త్రాణి శస్త్రాణి విదాంకరోతి;

అర్థం వినా నైవ యశ శ్చ మానం

ప్రాప్నోతి మర్త్యోఽత్ర మనుష్యలోకే.

25.

తా నీన్దియా ణ్యవికలాని, త దేవ నామ,
సా బుద్ధి రప్రతిహతా, వచనం త దేవ,
అగోష్ఠజా విరహితః పురుషః స ఏవ,
బాహ్యః త్మణేన భవ తీలి విచిత్ర మేతత్ !

26.

త ద్గచ్ఛామః కుత్రచి ద్గఱాయ." ఇతి సంమ స్త్యై స్వదేశం పురం చ స్వసుహృత్సహితం
బాధవయుతం గృహం చ పరిత్యజ్య ప్రస్థితాః. అథవా సా ధ్విద ముచ్యతే.—

సత్యం పరిత్యజతి, ముచ్చతి బద్ధవర్గం,
శీఘ్రం విహాయ జననీ, మపి జన్మభూమిమ్
సంత్యజ్య, గచ్ఛతి విదేశ మభీష్టలోకం,
చిన్తామతీకృతమతిః పురుషోఽత్ర లోకే.

27.

ఏవం క్రమేణ గచ్ఛంతే నీల ప్రాప్తాః. తత్ర శీఘ్రజలే కృతస్నానా మహాకాలం
ప్రణమ్య యావత్ పిదగచ్ఛంతి, తావత్తైభిరవాసన్తో నామ యోగీ సముఖో బభూవ. తతః
స్తం బ్రాహ్మణోచితవిధినా సంభాష్య తే నైవ సహ తస్య మతం జగ్మః. అథ తేన తే
పృష్టాః.— 'కుతో భవన్తః సమాయాతాః? క్వ యాస్యథ? కిం ప్రయోజనమ్?'
తతః స్తై రభిహితమ్.— "వయం సిద్ధియాత్రికాః. తత్ర యాస్యామో యత్ర ధనాప్తి
ర్మృత్యు ర్వా భవిష్య తీ త్యేవ నిశ్చయః. ఉక్తం చ,—

దుష్ప్రేక్ష్యాణి బహూని చ లభ్యంతే వాఙ్మితాని ద్రవిణాని
అవసరతులితాభి రలం తమభిః సాహసికపురుషాణామ్.

28.

తథా చ,— పతతి కదాచి న్న భసః, ఖాతే పాతాలతోఽపి జల మేలి,

దైవ మచిత్త్యం బలవ, ద్బలవా న్న తు పురుషకారోఽపి.

29.

అభిమతసిద్ధి రశేషా భవతి హి పురుషస్య పురుషకారేణ,

దైవ మితి య దపి కథయసి, పురుషగుణః సోఽప్యదృష్టాభ్యః.

30.

భయ మతులం గురులోకాత్ తృణ మివ తులయన్తి సాధు సాహసికాః

ప్రాణా నదృఢత మేత చ్చరితం చరితం హ్యుదారాణామ్.

31.

క్షేత్ర స్వాజ్ఞ మదత్త్వా సుఖ మేవ సుఖాని నేహ లభ్యంతే,

మధుభి స్సగ్రహయన్తై రాశ్వివ్యతి బాహుభి ర్గచ్ఛీమ్.

32.

తస్య కథం న చలా స్యాత్ పత్నీ విష్ణో ర్నుసంహక స్యాపి

మాసాం శ్శతరో నిద్రాం యః నేవతి జలగతః సతతమ్.

33.

దురధిగమః పరభాగో యావత్ పురుషేణ సాహసం న కృతమ్,

జయతి తులా మధిరూఢో భాస్వా నిహ జలదపటలాని.

34.

తత్ కథ్యతా మస్తాకం కశ్చిద్ధమోపాయో వివరప్రవేశ - శాకినీసాధన - శ్శశాన సేవన - మహామాంసవిక్రయ - సాధకవర్తి - ప్రభృతీనా మేకతమః. అద్భుతశక్తి ర్భవా ఇస్మియతే. వయ మ ప్యతిసాహసికాః. ఉక్తం చ,—

మహాన్త ఏవ మహతా మర్థం సాధయితుం శుమాః,
ఋతే సముద్రా దన్యః కో బిభర్తి బడబాసలమ్?''

35.

భైరవానసోఽపి తేషాం సిద్ధ్యర్థం బహూపాయం సిద్ధవర్తిచతుష్టయం కృత్వా ౭౭ర్వయత్. ఆహ నః— 'గమ్యతాం హిమాలయదిశి. తత్ర సంప్రాప్తానాం యత్ర వర్తిః పతిష్యతి, తత్ర నిధాన మసందిగ్ధం ప్రాప్స్యథ. తత్ర స్థానం ఖనిత్వా నిధిం గృహీత్వా వ్యావర్త్యతామ్.' తథాఽనుష్ఠితే తేషాం గచ్ఛతా మేకతమస్య హస్తా ద్వర్తి ర్నిపపాత. అ తాసా యావత్ తం ప్రదేశం ఖనతి, తావత్ తామ్రమయీ భూమిః. తత స్తే నాభిహితమ్.— 'అహో, గృహ్యతాం స్వేచ్ఛయా తామ్రమ్.' అన్యే ప్రోచుః— 'భో మూఢ, కి మనేన క్రియతే? తత్ ప్రభూత మపి దారిద్ర్యం న నాశయతి. త దుత్తిష్ఠ. అగ్రతో గచ్ఛామః.' సోఽబ్రవీత్— 'యాన్తు భవన్తః. నాహ మగ్రే యాస్యామి.' ఏవ మభిధాయ తామ్రం య భేచ్ఛయా గృహీత్వా ప్రథమో నివృత్తః. తే త్రయోఽప్యగ్రే ప్రస్థితాః.

అథ కిఞ్చిన్నాత్రం గత స్యాగ్రేసరస్య వర్తి ర్నిపపాత. సోఽపి యావత్ ఖనితు మారబ్ధ స్తావ ద్రూప్యమయీ షీలిః. తతః ప్రహర్షితః ప్రాహః— 'య దోఢి భోః, గృహ్యతాం యభేచ్ఛయా రూప్యమ్. నాగ్రే గ త్వమ్.' తా వ్రాచతుః— 'భోః, పృథత స్తామ్రమయీ భూమిః, అగ్రతో రూప్యమయీ. త న్నూన మగ్రే సువర్ణమయీ భవిష్యతి. త దనేన ప్రభూతే నాపి దారిద్ర్యనాశో న భవతి. త దావా మగ్రే యా స్యావః.' ఏవ ముక్త్వా ద్వా వ ప్యగ్రే ప్రస్థితౌ. సోఽపి స్వశక్త్యా రూప్య మాదాయ నివృత్తః.

తయో రపి గచ్ఛతో రేక స్యాగ్రే వర్తిః పపాత. సోఽపి ప్రహృష్టో యావత్ ఖన తి, తావత్ సువర్ణభూమిం దృష్ట్వా ద్వితీయం ప్రాహః— 'భోః, గృహ్యతాం స్వేచ్ఛ యా సువర్ణమ్. సువర్ణా దన్య స్మ కిఞ్చి దుత్తమం భవిష్యతి.' స ప్రాహః— 'మూఢ, న కిఞ్చి ద్వేల్సి. ప్రాక్ తామ్రమ్, తతో రూప్యమ్, తతః సువర్ణమ్. త న్నూన మతః పరం రత్నా నిభవిష్యన్తి, యేషా మేకతమే నాపి దారిద్ర్యనాశో భవతి. త దుత్తిష్ఠ. అగ్రే గచ్ఛావః. కి మనేన భారభూతే నాపి ప్రభూతేన.' స ఆహః— 'గచ్ఛతు భవాన్. అహ మత్ర స్థిత స్త్వాం ప్రతిపాలయిష్యామి.'

తథాఽనుష్ఠితే సోఽపి గచ్ఛ స్నే కాకీ గ్రీష్ణార్కప్రతాపసంతప్తతమః పిపాసా

కులితః సిద్ధిమార్గచ్యుత ఇత శ్చేత శ్చ బ్రాహ్మణ. అథ బ్రాహ్మణ స్థూలపరి పురుష మేకం రుధిరస్థావితగాత్రం భ్రమచ్ఛక్రమస్తక మపశ్యత్. తతో ద్రుతతరం గత్వా త మవో చత్.—‘భోః, కో భవాన్. కి మేవం చక్రేణ భ్రమతా శిరసి తిష్ఠసి? తత్ కథయ మే యది కుత్రచి జ్వల మస్తి.’ ఏవం తస్య ప్రవదత స్త చ్ఛక్రం తత్క్షణాత్ తస్య శిరసో బ్రాహ్మణమస్తకే చటితమ్. స ఆహః—‘భద్ర, కి మేతత్?’ స ఆహః—‘మ మా వ్యేవ మే వైత చ్ఛిరసి చటితమ్.’ స ఆహః—‘తత్ కథయ క దైత దుత్తరిష్యతి? మహతీ మే వేదనా వ రతే.’ స ఆహః— ‘యదా త్వ మివ కశ్చిద్భృతసిద్ధివ ర్తి రేవ మాగత్య త్వా మాలాపయిష్యతి, తదా తస్య మస్తకే చటిష్యతి.’ స ఆహః—‘కియాన్ కాల స్త వైవం శీతస్య.’ స ఆహః—‘సాంప్రతం కో రాజా ధరణీతలే?’ స ఆహః—‘వీణావత్సరాజః’ స ఆహః— ‘అహం తావత్ కాలసంఖ్యాం న జానామి. పరం యదా రామో రాజాఽఽసీత్ తదాఽహం దాద్రిద్యోపహతః సిద్ధివ ర్తి మాదా యానేన పథా సమాయాతః. తతో మ యాన్యో నరో మస్తకధృతవక్రో దృష్టః, పృష్ఠ శ్చ. తత శ్చైచితి జ్ఞాతమ్.’ స ఆహః— ‘భద్ర, కథం త వైవం శీతస్య భోజనజలప్రాప్తి రాసీత్?’ స ఆహః— ‘భద్ర, ధనదేన నిధానహరణభయాత్ సిద్ధానా మేత ద్భయం దర్శితమ్. తేన కశ్చి దపి నాగచ్ఛతి. యది కశ్చి దాయాతి, స త్పుత్రిపాసానిద్రాదరహితో జరామరణవర్జితః కేవల మేవం వేదనా మనుభవ తీ త దాజ్ఞాపయ మాం స్వగృహాయ.’ ఇ త్యుక్త్వా గతః.

అథ తస్మిం ఛిరయతి, స సువర్ణ సిద్ధి స్త స్యాన్వేషణపర స్తత్పదపక్ష్యా యా వత్ కిచ్ఛిద్వనాస్తర మాగచ్ఛతి, తావ ద్రుధిరస్థావితశరీర స్తీక్ష్ణచక్రేణ మస్తకే భ్రమతా సవేదనః క్వణ స్తు పవప్త స్తితి. త త్సమీపవర్తినా భూత్వా సబాష్పం పృష్టః.—‘భద్ర, కి మేతత్?’ స ఆహః— ‘విధినియోగః.’ స ఆహః—‘కథం తత్? కథయ కారణ మేతస్య.’ సోఽపి తేన పృష్టః సర్వం చక్రవృత్తాంత మకథయత్. త చ్ఛ్చిత్వా ఽసౌ తం విగర్హయ న్నిద మాహః—‘భోః, నిషిద్ధ స్త్వం మయాఽనేకశో న శృణోషి మే వాక్యమ్. తత్ కిం క్రియతే. విద్యావా నపి కులీనోఽపి బుద్ధిరహితః. అథవా సా ద్విద ముచ్యతే.—

పరం బుద్ధి ర్న సా విద్యా, విద్యాయా బుద్ధి రుత్తమా,
బుద్ధిహీనా వినశ్యన్తి యథా తే సింహకారకాః.’

36.

చక్రధర ఆహః— ‘కథ మేతత్.’ సువర్ణ సిద్ధి రాహః—

కథా. 3.

కస్మింశ్చి దధిస్తానే చత్వారో బ్రాహ్మణపుత్రాః పరస్పరం మిత్రైభావముపగతా వన్తి స్త. తేషాం త్రయః శాస్త్రపారం గతాః, పరం తు బుద్ధిరహితాః. ఏక స్సు

బుద్ధిమాణ్ కేవలం శాస్త్రప్రకాశం అథ తైః కదాచి విత్తైర్న నిర్మితమ్.— ‘భో! గుణో విద్యాయా యోనా విద్యానాం గత్యా భూపతిక పరితో మ్యాథోఽపార్జనా న క్రియతే? తత్ పూర్వదేశం గచ్ఛామః.’ తథాఽనుష్ఠితే కల్పి న్నాగం గత్యా తేషాం జ్యేష్ఠతః సాహుః— ‘అహో! అస్తాక మేక శ్చతుర్థో మూఢః, కేవలం బుద్ధిమాణ్. స చ రాజప్రతిగ్రహో బుద్ధ్యా లభ్యతే విద్యాం వినా. త న్నాన్తై స్వోపార్జితం దాస్యామి. త ద్గచ్ఛతు గృహమ్.’ తతో ద్వితీయే నాభిహితమ్.— ‘భో! సుబుద్ధే, గచ్ఛ త్వం స్వగృహే, యత స్తే విద్యా నాస్తి.’ తత స్తృతీయే నాభిహితమ్.— ‘అహో! స యుజ్యత ఏవం కర్తం, యతో వయం బాల్యాత్ ప్రభృ త్యేకత్ర క్షీణతాః త దాగచ్ఛతు మహానుభావోఽస్య దపార్జితవిత్తస్య సమభాగీ భవిష్య తీతి. ఉ క్తం చ,—

కిం తయా క్రియతే లక్ష్యై యా వధూ రివ కేవలా,
యా న వేశ్యేవ సామాన్యా పథిక్తై రుపభుజ్యతే? 87.

తథా చ,— ఆయం నిజః పరో వేతి గణనా లఘుచేతసామ్,
ఉ దాగచ్ఛతానాం తు వసు న్నైవ తుటుమ్మకమ్. 88.

త దాగచ్ఛ త్వేహోఽపి’ ఇతి. తథాఽనుష్ఠితే తై ర్నాగ్నాశ్రితై రటవ్యాం మృతసింహ స్వాస్థీని దృష్టాని. తత తైచ్చ కే నాభిహితమ్.— ‘అహో! అద్య విద్యాప్రత్యయః క్రియతే. కిచ్చి దేతత్ స త్వం మృతం తిష్ఠతి. త ద్విద్యాప్రభావేణ జీవనసహితం మర్త్యః. అహ మస్థిసంచయం కరోమి.’ తత తైచ్చ కే నాత్మక్యా దస్థి సంచయః కృతః. ద్వితీయేన చర్తమాంసరుధిరం సంయోజితమ్. తృతీయోఽపి యావ జ్జీవనం సంచారయతి, తావత్ సుబుద్ధి నా నిషిద్ధః— ‘భోః, తిష్ఠతు భవాక. ఏష సింహో నిష్పాద్యతే. య ద్యేనం సజీవం కరిష్యసి, తతః సర్వా సపి వ్యాపాదయిష్యతి.’ ఇతి తే నాభిహితః స ఆహాః— ‘ధిజ్ మూర్ఖ, నాహం విద్యాయా విఫలతాం కరోమి.’ తత స్తే నాభిహితమ్.— ‘శర్మి ప్రతీక్షస్య క్షణం యావ దహం వృక్ష మారోహామి.’ తథాఽనుష్ఠితే యావత్ సజీవః కృత స్తావత్ తే త్రయోఽపి సింహే సౌఖ్యాయ వ్యాపాదితాః. స చ పున ర్వృక్షౌ దవతీర్ణ్య గృహే గతః. అతోఽహం బ్రవీమి.— ‘వరం బుద్ధి ర్న సా విద్యా’ ఇతి. అతః పర ము క్తం చ,—

అపి శాస్త్రేషు కుశలా లోకాచారవివర్జితాః
సర్వే తే హాస్యతాం యాన్తి యథా తే మూర్ఖపక్షతాః. 89.

చక్రధర ఆహాః— ‘కథ మేతత్?’ సోఽబ్రవీత్.—

కథా. ౪.

కస్తింష్ఠి దధిస్తానే చత్వారో బ్రాహ్మణాః పరస్పరం మిత్రీత్వ మాపన్నా వసన్తి బాలభావే తేషాం మతి రజాయత.— ‘భోః, దేశాన్తరం గత్వా విద్యాయా

ఉపాజనం క్రియతే.' అథాశ్వశ్రికా నివసే బ్రాహ్మణాః పరస్పరం నిశ్చయం కృత్వా విద్యోపాజనార్థం కాన్యకుజ్ఞే గతాః. తత్ర చ విద్యామతే గత్వా పునః. ఏవం ద్వాదశాబ్దాని యావ దేచిత్తతయా విద్యామతలా స్తే సర్వే సంజాతాః, తత్రైవైశ్చతుర్థిర్నిలి త్వోక్తమ్.— 'వయం సర్వవిద్యాపారే గతాః. త దుపాధ్యాయ ముత్కలాపయిత్వా స్వదేశే గచ్ఛామః.' 'త తైవ క్రియతామ్.' ఇ త్యుక్త్వా బ్రాహ్మణా ఉపాధ్యాయ ముత్కలాపయిత్వాఽనుజ్ఞం లభ్యా పుస్తకాని నీత్వా ప్రచలితాః. యావత్ కచ్చిన్ద్రాగం యాన్తి తావ ద్వై పక్షానాం సమాయతౌ. ఉపవిష్టాః సర్వే. త త్రైకః ప్రోవాచ.— 'కేన మార్గేణ గచ్ఛామః?' ఏతస్మిక్ సమయే తస్మిక్ పత్రనే కచ్చి ద్వణి క్షుప్తో మృతః. తస్య దాహాభేద మహాజనో గతోఽభూత్. తత శ్చతుర్థాం మధ్యాహ్నేన పుస్తక మవలోకితమ్.—

'మహాజనో యేన గతః స పక్షాః.'

ఇతి. 'త స్మహాజనమార్గేణ గచ్ఛామః.' అథ తే పక్షితా యావ స్మహాజనమేలాపథ కేన సహ యాన్తి తావ ద్రాసభః కచ్చిత్ తత్ర శ్చశాసే ద్వప్తః. అథ ద్వితీయేన పుస్తక ముద్ధా ట్యావలోకితమ్.—

'ఉత్సవే వ్యసనే ప్రాప్తే దుర్భిక్షే శత్రుసంకటే

రాజద్వారే శ్చశాసే చ య స్తిస్థితి స బాధవః.

40.

త దహా? అయ మస్తదీయో బాధవః. తతః కచ్చిత్ తస్య గ్రీవాయాం లగతి. కోఽపి పాదా ప్రక్షాలయతి. అథ యావత్ తే పక్షితా దిశా మహాకనం కుర్వన్తి, తావత్ కచ్చి దుప్తో ద్వప్తః. తై శ్చోక్తమ్.— 'ఏతత్ కిమ్?' తావత్ తృతీయేన పుస్తక ముద్ధా ట్యావలోకితమ్.—

'ధర్మస్య త్వరితా గతిః.'

'ఏష ధర్మ స్తావత్.' చతుర్థే నూక్తమ్.—

'ఇష్టం ధర్మేణ యోజయేత్.'

అథ తైశ్చ రాసభ ఉప్రగ్రీవాయాం బధ్ధః. కేనచి ద్రజక స్యాగ్రే కథితమ్. యావ ద్రజక స్తేసాం మూర్ఖ పక్షితానాం ప్రహారకరణాయ సమాయత స్తావత్ తే ప్రసస్తాః. యావ దగ్రే కిచ్చిత్ స్లోకం మార్గం యాన్తి, తావత్ కాచి న్నదీ సమాసాదితా. తత్ తస్య జలమధ్యే పలాశపత్త్రీ మాయాతం దృష్ట్వా పక్షితే నైకే నూక్తమ్.—

'ఆగమిష్యతి యత్ పత్త్రీం త దస్తాం స్తారయిష్యతి.'

ఏతత్ కథయిత్వా తత్ పత్త్రీ స్తోపరి పతితో యావ స్మద్యా నీయతే తావత్ తం నీయమాన మవలోకిత్యావలోకిత పక్షితేన కేశాస్తం గృహీ త్వోక్తమ్.—

‘సర్వనాశే సమత్పన్నే అర్థం త్యజతి పణ్డితః,

అర్థేన కురుతే కార్యం సర్వనాశో హి దుస్సహః.’

41.

ఇ త్యుక్త్వా తస్య శిరశ్చేదో విహితః. అథ తైశ్చ పశ్చాద్గత్వా కశ్చి న్నామ ఆసా దితః. తేఽపి గ్రామిణౌర్నిమన్వితాః పృథక్ పృథక్ గృహేషు నీతాః. తత ఏకస్య సూత్రికా ఘృతఖణ्डసంయుక్తా భోజనే దత్తా. తతో విచిన్త్య పణ్డితే నోక్తమ్.—

‘దీర్ఘసూత్రీ వినశ్యతి.’

ఏవ ముక్త్వా భోజనం పరిత్యజ్య గతః. తథా ద్వితీయస్య మణ్డికా దత్తాః. తే నా ప్త్యుక్తమ్.—

‘అతివిస్తారబుద్ధిర్థం త ద్భవేన్న చిరాయుషమ్.’

స చ భోజనం త్యక్త్వా గతః. అథ తృతీయస్య వటికాభోజనం దత్తమ్. త త్రాపి పణ్డితే నూక్తమ్.—

‘ఛద్రే ప్స్వనర్థా బహులీభవ ని.’

ఏవం తే పణ్డితాః యత్నామకంఠా లోకైర్హ్రాస్యమానా స్తతః స్థానాత్ స్వదేశం గతాః.

అథ సువర్ణసిద్ధి రాహః—‘యత్ త్వం లోకవ్యవహార మజానన్ మయా వార్త మాణోఽపి న స్థితః, తత ఈదృశీ మవస్థా ముపగతః. అనోఽహం బ్రవీమి.— ‘అపి కాస్త్రీషు కుళలాః’ ఇతి. త చ్ఛృత్వా చక్రధర ఆహః—‘అహో! అకారః మేతత్.’

దుష్టదైవేన నశ్యన్తి కదాపి బహు బుద్ధయః

స్వల్పబుద్ధయ ఏకస్తిక్ మలే నన్దన్తి సంతతమ్

42.

ఉత్తం చ,—

అరక్షితం తిష్ఠతి దైవరక్షితం, సురక్షితం దైవహతం విస

జీవ త్యనాథోఽపి వనే విన్దితః, కృతప్రయత్నోఽపి గృహే న జీవతి. 43.

తథా చ,— శతబుద్ధిః శిరస్థోఽయం అమ్బుతే చ సహస్రధీః

ఏకబుద్ధి రహం భద్రే క్రీడామి విమలే జలే.’

44.

సువర్ణ సిద్ధి రాహః— ‘కథ మేతత్.’ స ఆహః—

కథా. గి.

కస్తింశ్చి జ్వలాశయే శతబుద్ధిః సహస్రబుద్ధిశ్చ ద్వౌ మత్స్య నివసతః స్త. అథ తయో రేకబుద్ధి ర్నమ మణ్డికా మి త్త్రీతాం గతః. ఏవం తే త్రయోఽపి జలతీరే కఞ్చిత్ కాలం వేలాయాం చ సుభాషితగోష్ఠీసుఖ మనుభూయ భూయోఽపి సలిలం ప్రవిన్తి. అథ కదాచిత్ తేషాం గోష్ఠీగతానాం జాలహస్తా ధీవరాః ప్రభూతైర్మత్స్యై

స్వాధీనమున నున్నట్లు విధియై రక్షయి పరిపాలన తప్పి జ్ఞానము సమయాంతరము.

సరిపాటున దృష్టి మిథిఁ బ్రోచుఁ— ‘అహో, బహుమతీ! స్వీకరణం ప్రాప్తం
దృశ్యతే, స్వల్పసలీల శ్చ. తత్ ప్రభాతేఽత్రాగమిష్యమః.’ ఏన ముక్త్యా స్వగృహం
గతాః. మత్స్య శ్చ విమర్శయదనా మిథో మత్స్యం చక్రం. తతో మన్జూక ఆహః—
‘భో! శతబుద్ధే, శ్రుతం ధీవరోక్తం భవతా? తత్ కిమత్ర యుజ్యతే కర్తవ్యమ్? పలా
యన మవస్థమౌ వా? యత్ కర్తం యుక్తం భవతి త దాదిశ్యతా మద్య’ త
చ్చుత్వా సహస్రబుద్ధిః ప్రహస్య ఆహః— ‘భో మిత్ర, మాన్యైశ్చ. యతో వచన
స్వరూపాత్రా దేవ భయం న కార్యమ్. న భేతవ్యమ్. ఉక్తం చ.—

సంపాదం చ భిలానం చ సర్వేషాం పిష్టచేతనానామ్

అభిప్రాయా న సిన్ధుద్రి, తే నేదం వక్తవే జగత్.

45.

తత్ తావత్ తేనా మాగమన మపి న సమ్మత్యతే, భవిష్యతి వా. తద్వ త్వాం బుద్ధి
ప్రభావే శాస్త్ర సహితం గతుయిష్యామి, యతో లేశకాం సలిగతిచర్యా మహం
జానామి.’ త దాకర్ణ్య శతబుద్ధ రాహః— ‘భో, యుక్త ముక్తమ్. సహస్రబుద్ధి లేన
భవాత్. అథవా సా ధీవ ముచ్యతే.—

బుద్ధే ర్బుద్ధిమతాం లోకే నా స్త్యగమ్యం హి కిచ్చన,

బుద్ధ్యా యతో హతా నష్టా శ్చాణశ్య నాసిపాదయః.

46.

తథా చ,— న యత్రాస్తి గతి ర్వాయో ర్చ్ఛనాం చ వివస్వతః

తత్రాపి ప్రవేశ శ్యాశు బుద్ధి ర్బుద్ధిమతాం సదా.

47.

తతో వచనశ్రవణమాత్రా దపి పితృపర్యాయాగతం జన్మస్థానం త్యక్తం న శక్యతే.
ఉక్తం చ,—

న తత్ స్వర్గేఽపి సౌఖ్యం స్యాద్వివస్వర్చనతోభవే

పిష్టానాం లపి భవేత్ పుంసాం జన్మ సౌ యత్ర సంభవః.

48.

త స్మ కదా లపి గత్వయమ్. అహం త్వాం సుబుద్ధిప్రభావేన గతుయిష్యామి.’ మన్జూక
ఆహః— ‘భద్రా, మమ తావ దేవైవ బుద్ధిః పలాయనపరా. త దహ మన్యం జలాశయ
మ ద్వైవ సభార్యో యాస్యామి.’ ఏన ముక్త్యా స మన్జూకో రాత్రా వే వాన్యజలా
శయం గతః.

ధీవరై రపి ప్రభాత ఆగతి జనున్య మధ్య మోత్రమ జలవరా మత్స్య కూర్మ
మన్జూక కర్మ టాదయో గృహీతాః. తా వపి శతబుద్ధిసహస్రబుద్ధి సభార్య పలాయ
మానా చిర మాత్మనం గతివిశేషవిజ్ఞానైః కుటిలారేణ రక్షంతా జాతే సతితా వ్యాపా
నీతా చ. అ థాపరాజ్ఞానమయే ప్రహృష్టాస్తే ధీవరాః స్వగృహం స్రుతి ప్రస్థితాః.

గురుత్వాచ్చైకేన శతబుద్ధిః స్కంధే కృతః. సహస్రబుద్ధిః ప్రలమ్బమానో నీయతే. తతశ్చ వాషికణ్ఠోపగతేన మణ్ణూకేన తాతథా నీయమానా దృష్ట్యాభిహితా స్వపత్నీ. — 'ప్రియే, పశ్య పశ్య.

శతబుద్ధిః శిరస్థోఽయం లమ్బ చ సహస్రబుద్ధిః

ఏకబుద్ధి రహం భద్రే క్రీడామి విమలే జలే.

49.

అథోఽహం బ్రవీమి. — 'శతబుద్ధిః శిరస్థోఽయమ్' ఇతి. నైకావై బుద్ధి రపి స్రమాణమ్. సువ్యసిద్ధి రాహః. — 'య ద్య ష్టేత దస్తి త థాపి మిత్త్రైరచన మనుల్లఙ్ఘనీయమ్. పరం కిం క్రియతే? నివాతిరోఽపి మయా న స్థితోఽతిలాఽల్యా ద్విద్యాహంకారా చ్చ. అథవా సా ధ్వద ముచ్యతే. —

సాధు మాతుల గీతేన, మయా ప్రోక్తోఽపి న స్థితః,

అపూర్వోఽయం మణి ర్బద్ధః, సంప్రాప్తం గీతలక్షణమ్.'

50.

చక్రధగ ఆహః. — 'కథ మేతత్?' సాఽబ్రవీత్. —

కస్తింశ్చ దధిస్తానే ఉద్ధతో నామ గర్దభః ప్రతివసతి స్త్వ. స సదైవ రజకగృహే భారోద్వహనం కృత్వా రాత్రౌ స్వేచ్ఛయా పర్యటతి. తతః ప్రత్యూషే బద్ధనభయాత్ స్వయ మేవ రజకగృహ మాయాతి. రజకోఽపి తత స్తం బద్ధనేన నియునక్తి. అథ తస్య రాత్రౌ పర్యటతః క్షేత్రాణి కదాచిత్ సృగాలేన సహ మైత్త్రి సంజాతా. స చ పేదగత్వా ద్వృతిభిః కృత్వా కర్కటికాక్షేత్రే సృగాలసహితః ప్రవిశతి. ఏవం తా యవృచ్ఛయా చిర్బటికాభక్షణం కృత్వా ప్రత్యహం ప్రత్యూషే స్వస్థానం వ్రజతః. అథ కదాచిత్ తేన మదోద్ధతేన రాసభేన క్షేత్రమధ్యస్థితేన సృగాలోఽభిహితః — 'భో భగినీసుత, పశ్య పశ్య. అ తీవ నిర్మలా రజసి. త దహం గీతం కరిష్యామి. తత్ కథయ కతమేన రాగేణ కరోమి.' స ఆహః. — "మామ, కి మనేన వృథానర్థప్రచాలనేన? యత శ్చైరకర్తవ్యతా వావామ్; నిభృతైశ్చ చారజాలై రత్ర స్థాతవ్యమ్. ఉ క్తం చ. —

'కాసయుక్త స్త్యజే చ్ఛార్యం, నిద్రాలు శ్చేత్ స చారికామ్,

జిహ్వాల్యం రుజాక్రాంతో, జీవితం యోఽత్ర వాఞ్ముచి.'

51.

అపరం త్వదీయం గీతం న మధురస్వరమ్, శబ్దశబ్దానుకారం, దూరా దపి శ్రూయతే. త దత్ర క్షేత్రే రక్షాపురుషః సుప్తాః సన్తి. త ఉత్థాయ వధం బద్ధం వా కరిష్యన్తి. త ద్భగవ్య తావ దమృతమయీ శ్చిర్భటేః మా త్వ మత్ర గీతవాపారపరో భవ."

త చ్చుత్వా రాసభ ఆహా:- “భో, వనాశ్రయత్వాత్ త్వం గీతరసం న వేత్సి.
తే నైత ద్భవీషి. ఉక్తం చ,—

‘శరణ్యోత్పన్నహతే దూరం తమసి, ప్రియసన్నిధౌ,
ధన్యానాం విశతి శ్రోత్రే గీతయుక్తారజా సుధా.’ 52.

సృగాల ఆహా:- ‘మామ, అ స్త్రీతత్. పరం న వేత్సి త్వం గీతమ్. కేవల మున్నదసి.
తత్ కిం తేన స్వాగ్రభంశకేన?’ రాసభ ఆహా:- “ధగ్ధి జ్ఞానై, కి మహం న జానామి
గీతమ్? త ద్యథా తస్య భేదాః శృణు.

సప్తస్వరా స్రుయో గ్రామా, మూగ్ధనా త్వైకవింశతిః,
తాలా స్త్రైకోనపఞ్చశత్, త్రిస్రో మాత్రా, లయా స్త్రయః, 53.

ఘనత్రయం, యతీనాం చ, ప డాస్యాని, రసా నవ,
రాగాః పట్టింశతి, ర్భవా ద్వివత్వరింశ, దీరితాః. 54.

పఞ్చశీత్యధికం హ్యేతద్గీతాశ్చానాం శతం స్పృతమ్ ;
స్వయ మేవ పురాప్రాక్తం భరతేన శ్రుతేః పరమ్. 55.

నాన్య గీతాత్ ప్రియం లోకే జేవానా మపి దృశ్యతే,
శుష్కస్నాయుస్వరాహ్లాదా త్స్యైశుం జగ్రాహ రావణః 56.

తత్ కథం భగినీసుత, మా మనభిజ్ఞం వదత్ నివారయసి?”

సృగాల ఆహా:- ‘మామ, య జ్యేవం త దహం తావ ద్వృతే ద్వావరణ్ణితః షేత్ర
పాల మవలూకయామి. త్వం పునః స్వేచ్ఛయా గీతం కరు. తథాఽనుష్ఠితే రాసభర
టన మాకర్ణ్య షేత్రపః క్రోధా ద్ద్రవైక ఘ్నయక్ ప్రధావితః. యావ ద్రాసభో దృష్ట
స్తావ ల్లగుడప్రహారై స్తథా హతః, యథా ప్రతాడితో భూపుష్టే పతితః. తత శ్చ
సచ్చిద్ర ములూఖలం గతే బద్ధా షేత్రపాలః ప్రసుప్తః. రాసభోఽపి స్వజాతిస్వభావా
దతవేదనః తుజే నా— ఉక్తం చ.—

సారమేయస్య చాశ్వస్య రాసభస్య విశేషతః
ముహూర్తాత్ పరతో న స్యాత్ ప్రహరజనితా వ్యథా. 57.

తత స్త మే వోలూఖల మాదాయ వృత్తిం చూర్ణయిత్వా పలాయతు మారభః. అ
త్రాస్తతే సృగాలోఽపి దూరా జేవ తం దృష్ట్వా సస్థిత మాహ:-

‘సాధు మాతుల గీతేన, మయా ప్రోక్తోఽపి న శ్లితః,
అపూర్వోఽయం మణి ర్భద్రః, సంప్రాప్తం గీతలక్షణమ్.’ 58.

త ద్భవా నపి మయా వార్యమాణోఽపి న శ్లితః.— త చ్చుత్వా చక్రధర
ఆహా:- ‘భో మిత్ర, సత్య మేతత్. అథనా నా ధ్వజ ముచంజే.—

యస్య నాస్తి స్వయం ప్రజ్ఞా, మిత్రోక్తం న కరోతి యః,
స ఏవ నిధనం యాతి, యథా మన్థకాలికః.

59.

సువర్ణసిద్ధి రాహుః— 'కథ మేతత్?' సోఽబ్రవీత్.—

కథా. ౭.

కన్తింశ్చి దధిస్తానే మన్థరతో నామ కాలికః ప్రతివసతి స్త. తస్య కదాచిత్
పట్టకర్తాణి క్రితః సర్వపట్టకర్తాస్తాని భగ్నాని. తతః స కుతార మాదాయ వసే
కాష్ఠాం గతః. స చ సముద్రతటం యావ ద్భ్రమితౌ ప్రయాతః, తత శ్చ తత్ర శింశ
పాపాదప స్తేన దృష్టః. తత శ్చింతితవాక్— 'మహా నయం వృక్షో దృశ్యతే. త
దనేన కర్తితేన ప్రభూతాని పట్టకర్తౌపకరణాని భవిష్యన్తి.' ఇ త్యవధార్య త సోపరి
కుతార ముత్తి ప్రవాక్. అథ తత్ర వృక్షే కశ్చి ద్వ్యస్తరః సమాక్రీత ఆసీత్. అథ
తే నాఽభిహితమ్.— 'భోః మదాశ్రయోఽయం పాదపః సర్వథా రక్షణీయః, యతో
ఽహ మత్ర మహాసౌఖ్యేన తిష్ఠామి సముద్రకల్లోలస్పర్శనా శ్చీతవాయు నాప్యాయతః.'
కాలిక ఆహః— 'భోః, కి మహం కరోమి? దారునామగ్రిం వినా మే కుటుమ్భం బుభు
క్షుయా పీడ్యతే. తస్మా దనత్ర శీఘ్రం గమ్యతామ్. అహ మేనం కర్తయిష్యామి.'
వ్యస్తర ఆహః— 'భోః, తుష్ట స్త వాహమ్. తత్ ప్రాధ్యతా మభీష్టం కింశ్చిత్. ర
క్షైనం పాదపమ్' ఇతి. కాలిక ఆహః— 'య ద్యేవం త దహం స్వగృహం గత్వా
స్వమిత్రం స్వభార్యం చ పుష్టాఽఽగమిష్యామి. తత స్తయా దేయమ్. అథ త
థేతి ప్రతిజ్ఞాతే వ్యస్తరేణ, స కాలికః ప్రహృష్టః స్వగృహం ప్రతి నివృత్తః.

యావ దగ్రే గచ్ఛతి తావ ద్ద్రామప్రవేశే నిజసుహృదం నాపిత మపశ్యత్. తత
స్తస్య వ్యస్తరవాక్యం నివేదయామాస.— 'య దహో మిత్ర, మమ కశ్చి ద్వ్యస్తరః
సిద్ధః. తత్ కథయ కిం ప్రార్థయే. అహం త్వాం ప్రప్లు మాగతః.' నాపిత ఆహః—
'భద్ర, య ద్యేవం తద్రాజ్యం ప్రార్థయ. యేన త్వం రాజా భవసి, అహం త్వస్స నీ
చ. ద్వా వ పీహ సుఖ మనుభూయ పరలోకసుఖ మనుభవావః. ఉ క్తం చ.—

రాజా దానపరో నిత్య మిహ కీర్తి మవాప్య చ.

త త్ప్రిభావాత్ పునః స్వగ్రే స్ఫుర్ధతే త్రిదశైః సహ.

60.

కాలిక ఆహః.

పరమ్, తథాఽపి గృహిణీం పృచ్ఛామి.' స ఆహః—

'భద్ర, శాస్త్రవిరుద్ధ మేత ద్యత్ శ్రీయా సహ మన్తః, యత స్తాః స్వల్పమతయో
భవన్తి. ఉ క్తం చ,—

భోజనాచ్ఛాదనే దద్యాద్, ఋతుకాలే చ సగ్రమమ్,

భూషణాద్యం చ నారీణాం, న తాభిర్న్యాయేత్ సుధీః.

61.

యత్ర స్త్రీ, యత్ర కితవో, బాలో యత్ర ప్రశానితా,
తద్గృహం క్షయ మాయాతి భాగవో హీద మబ్రవీత్. 62.

తావత్ స్యాత్ సుప్రసన్నాస్య, స్తావ ద్దురుజనే రతిః,
పురుషో యాపితాం యావన్న శృణోతి వచో రహః. 63.

ఏతాః స్వాగ్రహరా నార్యః, కేవలం స్వసుఖే రతాః,
న తాసాం వల్లభః కోఽపి, సుతోఽపి స్వసుఖం వినా. 64.

కాలిక ఆహా:— తథాఽపి ప్రప్రవ్యా సా మయా. యతః పతివ్రతా సా. అపరం తా మప్రప్యైఽహం న కిచ్ఛిత్ కరోమి.

ఏవం త మభిధాయ సత్వరం గత్వా తా మువాచ.— ‘ప్రియే, ఆ ద్యాస్తాకం కచ్చి ద్వ్యుత్తరః సిద్ధః, స వాఞ్ఞితం ప్రయచ్ఛతి. త దహం త్వాం ప్రస్తు మాగతః. తత్ కథయ కిం ప్రార్థయే? ఏష తావత్తమ మిత్త్యిం నాపితో వద తేవం య ద్రాజ్యం ప్రార్థయస్య.’ సాహ:— ‘ఆర్యపుత్రీ, కా మతి ర్నాపితానామ్? త న కార్యం తద్వచః. ఉక్తం చ.—

చారణై ర్వదిభి ర్నిచై ర్నాపితై ర్బాలకై రపి
న మత్స్యిం మతిమాకౌ కుర్యాత్ సాగ్ధం భిక్షుభి రేవ చ. 65.

అపరం మహతీ క్లేశపరమ్మ రైసా రాజ్యస్థితిః. సద్ధి విగ్రహ యా నాసన సంశ్రయ త్వైభీభావాదిభిః కదాచిత్ పురుషస్య సుఖం న ప్రయచ్ఛ తీతి. యతః.—

య దైవ రాజ్యే క్రియతేఽభిషేక స్త దైవ యాతి వ్యసనేషు బుద్ధిః,
ఘటా నృపాణా మభిషేకకాలే స హామ్ను నై వాపద ముగ్ధిరన్తి. 66.

రామస్య వ్రజనం, బలే ర్నియమనం, పాణ్డోః సుతానాం వనం,
వృష్ణీనాం నిధనం, నలస్య నృపతే రాజ్యాత్ పరిభ్రంశనమ్,
సాదాసం తదవస్థ, మర్జనవధం సంచిత్త్య, లక్ష్మే-శ్వరం
ద్వప్యై రాజ్యకృతే విడమృనగతం, తస్మాన్న త ద్యాఞ్ఞయేత్. 67.

యదగ్ధం భ్రాతరః పుత్రాః అపి వాఞ్ఞున్తి యే నిజాః
వధం రాజ్యభృతాం రాజ్ఞాం, త గ్రాజ్యం దూరత స్త్యజేత్. 68.

కాలిక ఆహా:— ‘సత్య ముక్తం భవత్వా. తత్ కథయ కిం ప్రార్థయే. సాహ: ‘త్వం తావ దేకం పటం నిత్య మేవ నిష్పదయసి. తేన సర్వా వ్యయశుద్ధిస్సంపద్యతే. ఇదానీం త్వ మత్తే నౌఽస్య ద్బాహుయుగలం ద్వితీయం శిర శ్చ యాచస్య. ఏ పటద్వయం సమ్పదయసి పురతః పృథత శ్చ. ఏకస్య మూల్యేన గృహే యథాపూర్ణ వ్యయం సమ్పదయిష్యసి. ద్వితీయస్య మూల్యేన విశేషకృత్యాని కరిష్యసి. ‘

